

Várakozás a Messiásra

Hittankönyv

VÁRAKOZÁS A MESSIÁSRA • HITTAN 7

VÁRAKOZÁS A MESSIÁSRA

AZ ÜDVTÖRTÉNET ÓSZÖVETSÉGI SZAKASZA

Hittan 7

Készült
a hetedik évfolyam
és a négy osztályos középiskolák kilencedik évfolyama
számára

VÁRAKOZÁS A MESSIÁSRA

ÍRTA:
TURAY ALFRÉD

LEKTORÁLTA ÉS SZERKESZTETTE:

BÁLINT ERZSÉBET
ERDŐSI M. CARITAS
SZATMÁRI GYÖRGYI

BEVEZETÉS

Az üdvtörténet fogalma

A keresztény tanítás szerint a teremtő Isten mennyei boldogságot, üdvösséget szánt minden embernek. Az ember azonban történelembe lépésének első pillanatától kezdve elutasította ezt az üdvösséget ígérő isteni tervet. Szembeszegült Isten elgondolásával, eljátszotta a paradicsomi boldog élet lehetőségét. Teremtője ennek ellenére sem mondott le eredeti tervéről. Az időfolyamban élő ember segítségére sietett. Öröktől fogva elhatározta, hogy a történelembe küldi „Fölkentjét”, a Messiást, akinek segítségével szabad teremtménye visszaszerezheti eljátszott üdvösségét. Az idő fogságában élő ember a történelem eseményein keresztül szerezhetett tudomást az isteni tervről, Isten üdvözítő tevékenységéről, és tapasztalhatta meg a Messiás eljövételét. Ezért az egész történelmet üdvtörténetnek tekintjük, és hisszük, hogy ez a hatalmas folyamat a végső boldogság állapota, a megdicsőülés felé halad.

Szűkebb értelemben véve az üdvtörténet azoknak az eseményeknek a láncolata, amelyekben Isten üdvözítő akarata és a Messiás érkezése felfoghatóvá, tudatossá válik az emberek számára. Az üdvözítő akarat felismerésének három szakasza: az ószövetségi üdvtörténet, az újszövetségi üdvösségtörténet kezdete és az egyház történelme mint üdvtörténet. A 7. évfolyamon az üdvtörténet ószövetségi szakaszával, a Messiás várásának időszakával foglalkozunk.

Az üdvösség történelmét az üdvtörténetírás mutatja be. Klasszikus példája a zsidó nép szent könyveinek gyűjteménye, az ószövetségi Biblia. Ez a szó a görög *biblion* (kicsiny könyvtetkercs) kifejezés többes száma alapján könyveket, könyvtetkercseket jelent. – E könyvek hátterében sok-sok évszázad szóbeli hagyománya, illetve különféle korokban élő szerzők vagy szerzőcsoportok munkája áll. Azokat a könyveket, amelyeket a zsidóság Isten valódi üzenetének tekintett, a zsidó kánon tartalmazza. A kánon a sémita *quanu* (nádszál, mérőpálca, szabály) szó alapján a hit és az erkölcs mércéjét jelentette a zsidó ember számára. A zsidó kánont a Jabnéban tartott zsinaton (Kr. u. 90-95 körül) 24 könyvben állapították meg. A kereszténység a saját ószövetségi kánonjának meghatározásakor az első századokban a zsidó Biblia görög fordítását vette alapul. Ezt a Kr. e. 2. században készült művet Hetvenes fordításnak (lat. *Septuaginta*, rövidítve: LXX) nevezik, mert a hagyomány szerint 70 zsidó alkotása. Az ószövetségi kánon keresztény változata bővebb, mint a zsidó „mérce”. A kanonikus könyveket a zsidóság és a kereszténység Istentől sugalmazott írásoknak tekinti. A sugalmazást (lat. *inspiratio*) nem úgy kell elgondolnunk, hogy Isten valóban sűg vagy diktál az embernek. Inkább arról van szó, hogy az Isten irányában nyitott emberek a történelem eseményeiben érzékeny lélekkel felfedezik az Isten üzenetét, és ezt tolmácsolják saját kultúrájukhoz, nyelvükhöz és jelképrendszerükhöz igazodva.

A Biblia értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy az üdvtörténetírás nem csupán érzékelhető eseményeket, illetve tudományosan ellenőrizhető (politikai, gazdasági stb.) összefüggéseket tár fel, hanem jelképeket használva, vallási drámákat teremtve azt próbálja érzékeltetni, hogy a történelmi eseményekben miként van jelen az ember üdvösségét munkáló, testi szemmel láthatatlan Isten.

A bibliai műfajok sokszínűségét nem veszi figyelembe az a magyarázat, amely többnyire a betű szerinti értelmezést sürgeti. Ez az irányzat, mely egy 1895-ös amerikai bibliakongressz-

szustól kezdődően a fundamentalista értelmezés nevet kapta, protestáns hatásra alakult ki, de katolikus körökben is elterjedt. Képviselői az egyoldalú értelmezés „úthengerével” a bibliai történetek „szürke aszfaltjává” préselik a szentírási szövegek színes és különleges „kövekkel” (gazdag jelentéstartományú műfajokkal) kirakott útját. Ez az eljárás lehetetlenné teszi a Biblia valódi mondanivalójának megértését, és súlyos félreértések forrása lehet. Gondoljuk el, mi történe akkor, ha Arany János Toldijának gyönyörű verssorait („Elfeküdt már a nap túl a nádas réten, / Nagy vörös palástját künn hagyá az égen”) betű szerint értelmeznénk, riportnak, helyszíni közvetítésnek tekintenénk! Nyilvánvalóan tagadnunk kellene e költői kép igazságértékét, hiszen a Napnak nincs palástja, és nem szokott nyugovóra térni.

A különféle bibliai műfajok egysíkú értelmezése

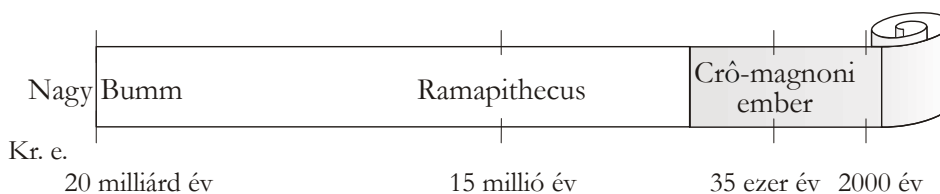
Többek között a fundamentalista értelmezéssel szemben hangoztatja a katolikus egyház II. Vatikáni Zsinata: „Mivel pedig Isten a Szentírásban emberek által emberi módon beszélt, a Szentírás magyarázójának, hogy megláthassa, mit akart velünk közölni Isten, figyelmesen meg kell vizsgálnia, hogy a szent írók mit akartak mondani, és szavaik által mit akart kinyilatkoztatni Isten. A szent írók szándékának kiderítése végett egyebek közt ügyelni kell az irodalmi műfajokra is. Az igazság ugyanis nem egyformán jelenik meg és fejeződik ki a többféle módon történeti, a prófétai, a költői vagy más műfajú szövegekben. A magyarázónak tehát azt az értelmet kell keresnie, melyet a szent szerző az adott körülmények között a maga korának és kultúrájának megfelelően, az akkori irodalmi műfajok segítségével akart kifejezni és fejezett ki. Mert annak helyes megértéséhez, hogy a szent szerző mit akart mondani írásával, figyelni kell egyrészt a szent író korában szokásos általános gondolkodás-, szólás- és elbeszélésmódokra, másrészt az akkori társadalmi érintkezési formákra” (Dei Verbum, 12).

Kicsiny személyes sorsod a nagy üdvtörténelemnek része. Te is megtapasztalhatod a Messiás jelenlétét életedben, te is várod a vele való nagy találkozást, amely halálod pillanatában fog bekövetkezni. A várakozás többek között azt jelenti, hogy tanulsz a nagy üdvtörténelemből. A bibliai események számodra is tolmácsolnak olyan üzeneteket, amelyek segíthetnek a találkozásra való készülődésben. A szentírási szövegeket mindenkor úgy kell olvasnod, hogy a bennük rejlő tanítást életed körülményeire is tudd alkalmazni. Ebben az alkalmazásban formálódik személyiséged, bontakozik ki személyes üdvösséged története. Isten öröktől fogva

megálmodta lényedet. Csodálatosan szép vázlatot készített rólad. Ennek a vázlatnak körvonalait beleszötte életedbe. Az a feladatod, hogy az Ő útmutatásaira (elsősorban a Bibliára) figyelve felfedezd ezt a rád vonatkozó tervet, és szabad döntések által megvalósítsd. Ezt az isteni álmot Pál apostol belső embernek nevezi (vö. 2 Kor 4,16). A rád vonatkozó isteni elgondolás megvalósítása azért fontos, mert ha egyszer itt kell hagynod ezt a földi világot, csak ez az Isten álma szerinti belső ember tudja majd „elviselni” a megdicsőült Messiással való találkozás leírhatatlan örömét. Ha bűnös módon kerülnél közelébe, a végtelen szentség, tisztaság és boldogság természeténél fogva elpusztítaná, „szétegetné” szennyes lényedet. Meggondolandó, hogy az ember abba is belehalhat, ha váratlanul és felkészületlenül elképesztő öröm éri. A belső ember kiművelésének célja tehát az, hogy az Istennel való találkozás valóban örökké tartó örömet jelentsen számodra.

1. AZ ÜDVTÖRTÉNET SZÍNTERE ÉS FŐSZEREPLŐJE

Az üdvtörténelem színtere a világmindenség, főszereplője pedig az ember. Az ószövetségi üdvtörténet első része a világ keletkezésétől Ábrahámig (Kr. e. kb. 2000-ig) terjedő időszakot öleli fel.

A bibliai szemelvények bemutatják a tág értelemben vett üdvtörténet színterét és e történet boldog életre (üdvösségre) teremtett főszereplőjét. Ősi jelképek tükrében ábrázolják az ember bukását és bűnének következményét: az üdvösség lehetőségének, a paradicsomi boldogságnak elvesztését. Ugyanakkor megjelenik bennük egy halvány reménysugár: Isten nem mondott le eredeti tervéről, továbbra is üdvösséggel, paradicsomi boldogsággal akarja megajándékozni lázadó teremtményét.

a) Az Ábrahámig terjedő korszak a tudományok fényében

A Bibliát nem fizikusok és nem történészek írták. Ezért a bibliai szövegek háttérül szolgáló őstörténet feltárásában a szaktudományok segítségére szorulunk.

A világ keletkezésére vonatkozó kérdésre a tudomány nem tud megnyugtató módon válaszolni. A világmindenség létrejöttét magyarázó tudományos feltevések közül az egyik legérdekesebb változat a „Nagy Bumm” nevet viseli. Eszerint kb. 18-20 milliárd esztendővel ezelőtt a mindenség valamiféle hihetetlen méretekben sűrített energia, ősatom robbanása által jött létre. Ebben a kézigránátéhoz hasonló robbanásban „születtek” az elektronok, protonok, égitestek, naprendszerek. A világ jelenleg is tágulóban van (miként a folyamatosan fűjt léggömb). E táguló világmindenségben Földünket egy kicsiny, kihülőben lévő salakdarabkához hasonlíthatjuk. – Arra a kérdésre, hogy honnan ered a kezdeti energia vagy ősatom, illetve miért robbant fel, a tudomány nem tud választ adni.

Az ember eredetére és őstörténetére vonatkozóan hasonlóképpen hiányosak az ismereteink. A biológiai fejlődélmélet Ch. R. Darwin († 1882) nevéhez fűződik, aki nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy Isten fejlődő világot teremtett. Úgy gondolta, hogy az ember természeti tényezők hatására hosszú folyamatban alakult ki az élővilág alacsonyabb formáiból. – A tudomány adatai szerint feltehetően 2-3 milliárd éve jelentek meg Földünkön az első egysejtű élőlények. 80 millió évesek bizonyos virágos növények és egyes hullófajták maradványai. A ramapithecus (korai majomember) mint az emberfélék családjának első képviselője 10-15 millió évvel ezelőtt bukkanhatott fel India, Kelet-Afrika területén. A crô-magnoni ember kb. 35 ezer évvel ezelőtt élt, és már a mai ember (Homo sapiens sapiens) közvetlen elődjének tekinthető. – Az ember őstörténetéről (gyűjtögető, vadászó életmódjáról, anyajogú társadal-

mairól, vallásáról, művészetéről, az újkőkori földművelésről, az állattenyésztésről, majd az apajogú társadalmak kialakulásáról) nagyon keveset tudunk, többnyire csak feltevésekbe bocsátkozhatunk.

b) *Az Ábrahámig terjedő korszak a Bibliában*

A Biblia nem tudományos, hanem vallási szempontból mutatja be az üdvtörténet színterét és főszereplőjét. Azt fogalmazza meg, hogy a világmindenség Istentől ered, de arra a kérdésre nem akar válaszolni, hogy a világ teremtése hogyan történt. Nem az ember létrejöttének

módját írja le, hanem arra utal, hogy az ember Istentől származik, és nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy Isten az evolúciós (lat. *evolutio*: fejlődés) folyamat által hozta létre teremtményeit.

A szent iratok gyűjteménye a világ keletkezését és az ember első történelmi lépéseit nem irodalmi források alapján és nem krónikásként rajzolja meg, hanem prófétai visszatekintések (etiologiák) és mondák formájában.

A prófétai visszatekintést a görög *aitia* (ok) és *logosz* (tan, magyarázat) szavak összetétele alapján etiológiának, azaz olyan irodalmi eljárásnak nevezzük, amely a jelen adatait és eseményeit a régmúltba „vetített” okokkal magyarázza. – A prófétai visszatekintés különbözik a mítosztól. A görög *müthosz* (el-

mondás, elbeszélte történet) szóból származó mítosz kifejezés epikus alapú irodalmi műfajjelöl, amely különleges módon jellemzi az ember és a világ titokzatos kapcsolatát. A mítosz nem tesz határozott különbséget a világfeletti Isten és a világ között: ismeretlen benne a „semmitől teremtés” fogalma; a természet erőit és jelenségeit isteni megnyilvánulásoknak tekinti; a világ eredetének magyarázatát összekapcsolja az istenek és az ember létrejöttének „bemutatásával”. A mitikus elbeszélés az egyenes vonalú és a történelmet egyszeri adottságnak tekintő szemlélettel szemben ciklikus (körben folyó) időt feltételez. Eseményei a tér és idő feletti ősidőben játszódnak, így mindenkor kapcsolatba hozhatók a körben folyó és az eseményeket szabályos ritmusokban ismétlődő időfolyammal. Főszereplői többnyire nem emberek, hanem istenek vagy félistenek. – Az etiológia, még ha fel is használ mitikus elemeket: különbséget tesz Isten és a világ között; a történelmet egyszeri adottságnak, kezdettel és véggel rendelkező folyamatnak tekinti; főszereplője a történelemben élő ember, illetve a történelmet vezérlő Isten. – A monda kisepikai műfaj, amely mitikus és csodás irodalmi elemek tükrében mutat be valamilyen valós eseményt, illetve valamilyen helyhez, személyhez vagy jelenséghez kapcsolódó hiedelmet. Fő csoportjai: a hiedelemmondák (például a halálról), az eredetmagyarázó mondák (például valamilyen helynév keletkezéséről) és a történelmi mondák (például az ősatyákról).

1. 1 Az üdvtörténet színtere: a teremtett világ

A bibliai szöveg a Teremtés könyvéből származik, amely Mózes öt könyvének első része. A mózesi könyveket a görög *penta* (öt) és *tenké* (könyvtekerics tokja, könyv) szavak összetétele alapján Pentateukhosznak nevezzük. A Pentateukhosz irodalmi egysége többféle hagyomány összefonódásából jött létre a Kr. e. 9. századtól kezdődően. A teremtésről szóló elbeszélés az úgynevezett papi hagyományban található, amely végső formáját a Kr. e. 6-5. században kapta meg Babilonban vagy Jeruzsálemben.

1. 11 A világ teremtése a Bibliában

A teremtésről szóló leírás (Ter 1, 1-25.31; 2, 1-4a)

1¹ Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. 2² A föld pusztá és üres volt, és sötétség volt a mélység felett, és Isten Lelke a vizek felett lebegett. 3³ És Isten szólt: »Legyen világosság!« És lett világosság. 4⁴ Látta Isten, hogy a világosság jó. Elválasztotta a világosságot a sötétségtől, 5⁵ és elnevezte a világosságot nappalnak, a sötétséget pedig éjszakának. Akkor este és reggel lett: egy nap. 6⁶ Aztán újra szólt Isten: »Legyen boltozat a vizek között, s válassza el a vizeket a vizektől!« 7⁷ Meg is alkotta Isten a boltozatot, s elválasztotta azokat a vizeket, amelyek a boltozat alatt voltak, azoktól, amelyek a boltozat felett voltak. Úgy is lett. 8⁸ Isten elnevezte a boltozatot égnek. Akkor este és reggel lett: a második nap. 9⁹ Azt mondta ezután Isten: »Gyűljenek egy helyre a vizek, amelyek az ég alatt vannak, és tűnjék elő a száraz!« Úgy is lett. 10¹⁰ Isten elnevezte a szárazat földnek, az egybegyűlt vizeket pedig elnevezte tengernek. És látta Isten, hogy jó. 11¹¹ Majd azt mondta Isten: »Hajtson a föld füvet, amely zöldül és magot hoz, és gyümölcsstermő fát, amely a földön faja szerint meghozza gyümölcsét, a belsejében maggal!« Úgy is lett. 12¹² A föld füvet hajtott, amely zöldül, és faja szerint magot hoz, és fát, amely faja szerint gyümölcsöt hoz, a belsejében maggal. És látta Isten, hogy jó. 13¹³ És lett este és reggel: a harmadik nap. 14¹⁴ Azt mondta ezután Isten: »Legyenek világítók az ég boltozatán! Válasszák el a nappalt az éjszakától, jelezzék az időket, a napokat és az esztendőket, 15¹⁵ ragyogjanak az ég boltozatán, és világítsanak a földre!« Úgy is lett. 16¹⁶ Megalkotta tehát Isten a két nagy világítót – a nagyobbik világítót, hogy

uralkodjék a nappalon, meg a kisebbik világítót, hogy uralkodjék az éjszakán –, és a csillagokat. 17¹⁷ Az ég boltozatára helyezte őket, hogy világítsanak a földre, 18¹⁸ s uralkodjanak a nappalon és az éjszakán, és válasszák el a világosságot a sötétségtől. És látta Isten, hogy jó. 19¹⁹ És lett este és reggel: a negyedik nap. 20²⁰ Azt mondta ezután Isten: »Hozzanak elő a vizek csúszó-mászó élőlényeket, és szárnyaljon szárnyas a föld felett, az ég boltozata alatt!« 21²¹ Megteremtette tehát Isten a nagy tengeri szörnyetegeket, és mindazt az élő és nyüzsgő lényt, amelyet a vizek előhoztak, faja szerint, és minden szárnyast, faja szerint. És látta Isten, hogy jó. 22²² És megáldotta őket Isten: »Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsetek be a tenger vizeit, és sokasodjék a szárnyas a földön!« 23²³ És lett este és reggel: az ötödik nap. 24²⁴ Azt mondta ezután Isten: »Hozzon elő a föld élőlényt, faja szerint: lábasjászágot, csúszó-mászót és szárazföldi vadat, faja szerint.« Úgy is lett. 25²⁵ Megalkotta tehát Isten a szárazföld vadjait, fajuk szerint, a lábasjászágot, fajuk szerint, és a föld minden csúszó-mászóját, faja szerint. És látta Isten, hogy jó. [...] 31³¹ És látta Isten, hogy mindaz, amit alkotott, nagyon jó volt. És lett este és reggel: a hatodik nap.

2¹ Elkészült tehát az ég és a föld, s azok minden ékessége. 2² A hetedik napra befejezte Isten a munkáját, amelyet végzett, és a hetedik napon megnyugodott minden munkától, amelyet végzett. 3³ Megáldotta Isten és megszentelte a hetedik napot, mert azon nyugodott el minden munkájától, amelyet végezve teremtett Isten. 4⁴ Ez volt az ég és föld története a teremtésükben.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

kezdetben: feltétlen kezdetet, eredetet jelent, vagyis azt, hogy az időfolyam is Isten alkotása. Másként fogalmazva ez arra utal, hogy létezett olyan időpont, amelyben nem lett volna értelme egy múlt időben kimondott mondatnak.

teremtette (héb. *bara*: csinálni, formálni, vágva alkotni valamilyen dolgot): a Bibliában mindig isteni tevékenység, amely utal a létrehozott valóság újdonságára, rendkívülségére, és jelzi az isteni tevékenység könnyedségét. Amikor később a kifejezés kapcsolatba kerül a görög filozófiával, a semmiből való teremtés (lat. *creatio ex nihilo*) jelentésárnyalatot is megkapja.

Isten: a héber szövegben az Elohim kifejezés áll. Ez a név a sémita *El* (Isten) szó többes számú alakjaként arra utal, hogy Isten valamennyi isteni tulajdonságot birtokol egyetlen személyben. A magyar 'Isten' szó eredete bizonytalan (feltehetően az 'ős' szóval áll kapcsolatban, és nem kizárt, hogy az 'atya' jelentés is hozzá kapcsolódik).

a föld pusztta és üres (héb. *tohu wabohu*) *volt:* a kifejezés az alapvetően megformált földet jelenti, amelyen még nincsenek növények, állatok stb.

Isten szólt: a Teremtő szavával hozza létre a mindenséget: a 3-13. vers a kozmikus régiók teremtését írja le, a 14-31. vers pedig a díszítés, benépesítés műveletét. A teremtő tettek hat napra osztásával a Biblia (szemben a mítoszokkal) a teremtést az időbe, a történelembe helyezi.

látta Isten, hogy a világosság jó: a sorok írója meggyőződéssel vallja, hogy mindaz, ami Isten kezéből kikerül, érték (a rossz majd az ember bűnével együtt kerül a világba).

a hetedik napon megnyugodott minden munkájától: a hét nap irodalmi keret, amely egyrészt a zsidóság kialakult életrendjét szentesíti, másrészt (minthogy a hetes szám a teljességet, tökéletességet jelképezi) a mindenség jóságára, tökéletes voltára utal.

1. 12 A szöveg értelmezése

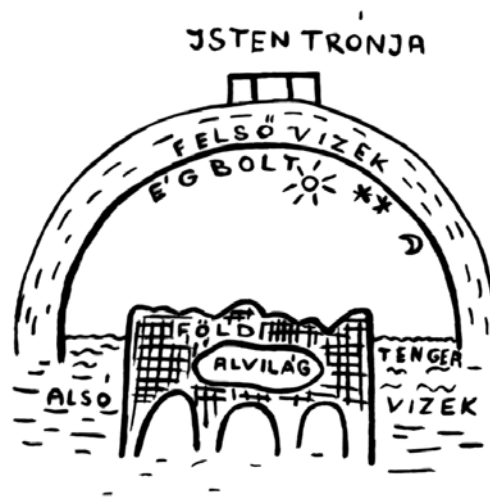
A bibliai könyvek emberi szerzői sajátos módon szemlélik a világot. Nem természettudományos művet vagy mai értelemben vett történelemtudományt írnak: történelmi tapasztalatukat és Istennel kapcsolatos élményeiket rendkívül változatos irodalmi formákban, színes műfajokban fejezik ki. Az emberi értelmet és kifejezőeszközöket messze meghaladó istenélményüket céltudatosan szerkesztett vallási drámák és ősi szimbólumok segítségével próbálják közölni. Ezek a drámák és jelképek a korabeli világkép elemeit hordozzák. Bennük azonban nem ezek a korhoz kötött elemek a fontosak, hanem a vallási mondanivaló, amelyet a zsidóság kinyilatkoztatásnak tekintett. A teremtésről szóló ének azt tanítja, hogy a világ Istentől van, tőle függ, de a teremtés módjáról nem beszél. Arról sem tesz említést, hogy mikor teremtette Isten a mindenséget. Ha végtelen idővel számolunk – amit általában sem a tudomány, sem a bölcsélet nem javasol –, akkor ez azt jelenti, hogy a világ öröktől fogva Istentől függ.

בראשית G E N E S I S. CAPUT I A

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: והארץ א
 חותה תהו ובהו והשד על פני תהום ורוח אלהים
 מרחפת על פני המים: ויאמר אלהים יהי אור ויהי ב
 אור: וברא אלהים את האור כמטוב ויבדל אלהים בין
 האור ובין החשך: ויקרא אלהים לאור יום ולחשך ה
 קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: פ
 ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין
 מים למים: ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים
 אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי
 קן: ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר

A teremtés-elbeszélés héber szövegének
első versei

A teremtés-elbeszélés mítosztalanítja a világot. A teremtésről szóló énekekben vannak mitikus elemek, de tartalmilag egészen más, mint a pogány mítoszok: az égitegek itt nem istenek, hanem teremtmények, Isten pedig világfeletti (lat. *transcendens*) lény, aki szabadon és minden előzmény („alapanyag”) nélkül teremti a mindenséget. Ezzel szemben például a Kr. e. 18. századból származó babilóniai *Enuma elis* („Amikor fönn...”) eposzban Marduk isten megöli Tiamatot (az őskáosz női, illetve sárkány alakú megtestesítőjét), majd testéből alakítja ki az eget, a földet és az alvilágot. A babiloni mítoszokban pártokra szakadt istenek harca előzi meg a teremtést; az istenek és istennők mintegy szexuális kapcsolatban hozzák létre a világot. A sumér mitológia az ég és a föld kettősségét egy férfi és egy női istenpárra vezeti vissza stb.

Az ókori keleti ember világképe

1. 13 A neked szóló üzenet

A világ – mint a rád vonatkozó isteni álm megvalósításának színtere – ajándék. Tudod, hogy ezért az adományért hálával tartozol Istennek?

A világ nem isteni valóság, mert egy felette álló egyetlen személy akaratából létezik. Nem szabad felcserélned az egyetlen igaz Isten tiszteletét azzal, ami nem Isten (biológiai értékek, anyagi javak stb.).

1. 2 Az üdvtörténet főszereplője: az ember

Az ember teremtéséről két szöveget találunk a Teremtés könyvében. Az egyik a hatnapos teremtés-elbeszélés keretében írja le az „isteni képmás” születését. Ez a leírás a papi hagyományból származik. A másik elbeszélés egy csodálatos kert jelképének segítségével azt mutatja be, hogy Isten üdvösségre, boldog életre teremtette az embert. Az utóbbi szöveg a Teremtés könyvének abból a hagyományából ered, amelyet a Jahve istennév használata alapján jahvista forrásnak neveznek.

1. 21 Az ember teremtése a Bibliában

a) Az isteni képmás születése az első teremtés-elbeszélésben (Ter 1, 26-30)

1 ²⁶ Majd azt mondta Isten: »Alkossunk embert a mi képiünkre és hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a tenger balain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön, s minden csúszó-mászón, amely mozog a földön!« ²⁷ Megteremtette tehát Isten az embert a maga képére; Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. ²⁸ Isten megáldotta őket, és azt mondta nekik Isten: »Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet! Hajtatók azt uralmatok alá, és ural-

kodjatok a tenger balain, az ég madarain, és minden állaton, amely mozog a földön!« ²⁹ Majd azt mondta Isten: »Íme, nektek adtam minden fűvet, amely magot hoz a földön, s minden fát, amelynek a gyümölcsében benne van a magva, hogy legyen ennyivalótok, ³⁰ a zöld növényzetet pedig a föld minden állatának, az ég minden madarának és mindannak, ami mozog a földön, s amiben élő pára van, hogy eledelük legyen!« Úgy is lett.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

alkossunk: a „megfontolás többes számában” (lat. *pluralis deliberationis*) álló ige csak egyetlen cselekvőre utal.

embert: az ember (héb. *adam*) itt az emberiséget, az egész emberi fajt jelenti.

képiünkre: a zsidóságot környező világ szemlélete szerint a fáraó vagy az uralkodó Isten képviselője a földön, a Biblia szerint minden ember ilyen. Az ember egész lénye Isten dicsőségét, méltóságát tükrözi, jóllehet korlátozott módon.

uralkodjék: az ember nem tartozik a teremtményeknek hódolattal, mert feltettük áll, de képmási mivoltának megfelelően kell gyakorolnia ezt az uralmat.

férfinak és nőnek teremtette őket: a két-neműség Isten akarata, és mindkét nem birtokolja az istenképiséget (emberi méltóságukban egyenlők).

24 ²⁴Και εἶπεν ὁ θεὸς Ἐξαγατέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἐρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ ἐγένετο οὕτως. ²⁵καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος καὶ πάντα τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς κατὰ γένος 26 αὐτῶν. καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλὰ. — ²⁷καὶ εἶπεν ὁ θεὸς Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν 27 τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ²⁸καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. 28 ²⁸καὶ ἠλόγησεν αὐτούς ὁ θεὸς λέγων Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἀρχετέ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ²⁹καὶ εἶπεν ὁ θεὸς Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πᾶν χόρτον σπόριμον σπείρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς καὶ πᾶν εὐλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου — 30 ὅμιν ἔσται εἰς βρῶσιν — ³⁰καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ παντὶ ἐρπετῷ τῷ ἔρποντι ἐπὶ τῆς γῆς, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ψυχὴν ζωῆς, πάντα χόρτον χλωρὸν εἰς βρῶσιν. καὶ ἐγένετο οὕτως. ³¹καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησεν, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα ἕκτη.

Az ember teremtéséről szóló leírás részlete a LXX alapján

b) Az ember létrejötte a második teremtés-elbeszélésben (Ter 2, 4b-25)

2^{4b} *Az* azon a napon, amelyen az Úr Isten megalkotta az eget és a földet, ⁵ még semmiféle mezői bokor nem hajtott a földön, és semmilyen fű nem sarjadt, ugyanis még nem hullatott az Úr Isten esőt a földre, és ember sem volt, aki művelje a földet. ⁶ Akkor forrás fakadt a földből, és megöntözte a föld egész színeit. ⁷ Megalkotta tehát az Úr Isten az embert a föld agyagából, az orrába lehelte az élet leheletét, és az ember élőlénynyé lett. ⁸ Ültetett az Úr Isten egy kertet Édenben, keleten, és elhelyezte benne az embert, akít alkotott. ⁹ S növesztett az Úr Isten a földből mindenféle fát, amelyet látni szép és melyről enni jó – az élet fáját is a kert közepén, s a jó és a rossz tudásának fáját. ¹⁰ Édenből folyóvíz jött ki, hogy öntözze a kertet, utána pedig négy ágra szakadt. ¹¹ Az egyiknek a neve Píson: ez az, amelyik körüljárja Hevilának egész földjét, ahol az arany terem – ¹² annak a földnek az aránya igen jó, s ott található a bdellium és az ónixkő. – ¹³ A második folyó neve Gíbon: ez az, amelyik körüljárja Etiópia egész földjét. ¹⁴ A harmadik folyó neve Tigris: ez folyik az asszírok felé; a negyedik folyó pedig az Eufrátesz. ¹⁵ Fogta tehát az Úr Isten az embert, és az Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizze meg. ¹⁶ Azt parancsolta az Úr Isten az ember-

nek: »A kert minden fájáról ehetsz, ¹⁷ de a jó és rossz tudásának fájáról ne egyél, mert azon a napon, amelyen eszel róla, meg kell halnod!« ¹⁸ Azt mondta továbbá az Úr Isten: »Nem jó, hogy az ember egyedül van: alkossunk hozzá illő segítőt is!« ¹⁹ Az Úr Isten ugyanis megalkotta a földből a föld minden állatát és az ég összes madarát, és odavezette őket az emberhez, hogy lássa, minek nevezi el őket – mert minden élőlénynek az lett a neve, aminek az ember elnevezte. – ²⁰ Meg is adta az ember a maga nevét minden állatnak és az ég összes madarának és a föld minden vadjának, de az embernek nem akadt magához illő segítője. ²¹ Ezért az Úr Isten mély álmot bocsátott az emberre, s amikor elaludt, kivette egyik bordáját, és hússal töltötte ki a helyét. ²² Azután az Úr Isten asszonnyá formálta a bordát, amelyet az emberből kivett, és odavezette az emberhez. ²³ Az ember ekkor azt mondta: »Ez végre csont az én csontomból, és hús az én húsemból! Legyen a neve feleség, mert a férjiből vétetett!« ²⁴ Ezért elhagyja a férfi apját és anyját, a feleségéhez ragaszkodik, és egy testté lesznek. ²⁵ Az ember és a felesége mezítelenek voltak mindkettlen, de nem szégyellték magukat.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az Úr Isten: a héber szövegben a Jahve-Elohim név áll; a *Jahve* ('aki van') kifejezés a zsidóság Istenének tulajdonneve.

megalkotta ... az embert a föld agyagából: az ókori keleten ismert kép szerint az istenek agyagból formálják az embert; ez a jelenet is a fazekas munkáját tartja szem előtt.

orrába lehelte az élet leheletét: az ószövetségi ember úgy gondolta, hogy csak Isten él önmagában, és minden más csupán rajta keresztül létezik. Az élet adása összekapcsolódik az élet jelével, a lélegzettel.

ültetett ... egy kertet: a héber *gan* szót a görög (LXX) fordítás a *paradeisosz* (körülkerített, gondozott kert), a latin fordítás pedig a *paradisus* szóval adja vissza; ezekből ered a magyar Paradicsomkert elnevezés (az óperzsában a *pairi daeza* körülkerített kertet jelent).

Édenben: a sumér-akkád *eden* szó jelentése: puszta.

növesztett ... a földből mindenféle fát: az asszír-babiloni irodalomban is szokásos volt a fák (növények) említése az 'istenek kertjének' leírásában; hasonlóképpen ismert jelkép a jó és a rossz tudásának fája.

azt parancsolta az Úr Isten az embernek: a fák, elsősorban az élet fája a jó utat jelképezik, a jó és rossz tudásának fája pedig a rossz utat; ha az ember az utóbbiról akarna enni, az azt jelen-

A négy paradicsomi folyó
– 12. sz.-i szimbolikus
ábrázolás

tené, hogy ő akarja eldönteni Isten helyett, mi a jó, és mi a rossz (azaz felülbírálná az isteni útmutatást, helytelen útra tévedne).

alkossunk bozózó illő segítőt is: a nő egyenrangú társa a férfinak, és nem alárendelt lény.

kívette egyik bordáját: az ‘oldalborda’ (a sumér *sela*) elsősorban életet jelent, illetve életet jelképező virágot, amelynek szára borda alakú. A sumér mitológiában a szülés istennője, Ninti is az élet, illetve borda úrnője, és ő is a férfi oldalából vétetett. Az oldalbordából eredés a két nem egymásra utaltságának és részben a házasság felbonthatatlanságának is szimbóluma.

legyen a neve feleség: a ‘feleség’ vagy ‘asszony’ (héb. *issab*: asszony/ember) a férfi értelmű szó (héb. *is*: férfi/ember) nőnemű változatának tekinthető. A férfi és a nő nevének egybecsengése a két nem lényegi azonosságára utal: a nő egységet alkot a férfival, akinek segítőtársa.

nem szégyellték magukat: a kijelentés azt jelképezi, hogy ez a békés, idillikus paradicsomi állapot még mentes a bűntől és a bűn következményeitől.

1. 22 A szövegek értelmezése

A teremtéstörténet szerzője a világ és az ember teremtéséről egy olyan képet rajzol, melyben Isten kész, befejezett formában alkot meg minden fajt, így az első embereket is, és az emberiség egyetlen emberpártól származik. Figyelembe véve az elbeszélés műfaját, értelmezni tudjuk ezt az irodalmi képet. A bibliai dráma jelképei által azt tanítja, hogy az élet és az ember csodája Istentől származik. A Biblia nem természettudományos mű: arról, hogy milyen módon jött létre az élet, és hogyan történt az emberré válás (lat. *hominisatio*), a szerző semmit sem akar mondani. – Hasonlóan ehhez a paradicsomi állapotot bemutató részlet sem történelmi helyzetet ábrázol, hanem azt jelképezi, hogy Isten boldog életre, üdvösségre teremtette az embert (vö. Lk 23,43). A bibliai leírás nem áll ellentétben a biológiai fejlődést hirdető tudományos feltevésekkel. Erre már Szent Ágoston († 430) is rámutatott, aki azt állította, hogy a teremtés kezdetén Isten nem hozott létre mindent kész, befejezett formában. Az élőlényeknek csupán „programjait” (lat. *rationes seminales*) helyezte az anyagba azzal a céllal, hogy ezek a „programok” megfelelő időben természeti tényezők hatására kibontakozzanak. – Könnyen elgondolható, hogy Isten fejlődő világot teremtett. Amennyiben ezt tette, az emberi lény létrejöttének oka Isten és a természet együtt, de mindkettő más és más szempontból. Ha például napjainkban az automata gépsorokkal felszerelt autógyár futószalagjáról lekerülő új gépkocsi létrehozó okára kérdezzük, kétféle választ adhatunk: az új autót a gépek hozták létre, más szempontból viszont az automatákat megalkotó ember. Ugyanígy a fejlődés folyamán megjelenő emberi lénynek is lehet egyszerre oka a természet és az Isten. Az ember Isten szándékának megfelelően az állatvilágból emelkedett ki: az emberré válás küszöbét átlépő lény attól a pillanattól fogva ember, amikor létrejött éntudata, illetve először gondolt homályosan valamiféle istenségre.

1. 23 Elgondolkoztató kérdések

A bibliai leírás szerint Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert. Ez azt jelenti, hogy teremtménye ésszel és szabad akarattal rendelkező lény. – Gondolsz-e arra, hogy neked mint képmásnak minden tekintetben az „ősképet” kellene utánoznod?

A második teremtés-elbeszélésből kiviláglik, hogy a Teremtő minden képzeletet felülmúló boldogságot szánt teremtményének. Ezt a boldogságot az Édenbe telepített kert jelképezi. – Eszedbe jutott-e már, hogy köszönetet mondj Istennek ezért a csodálatos ötletéért?

1. 3 Az ember első kudarca és az isteni segítség ígérete

A Teremtés könyve prófétai visszatekintés formájában számol be az üdvösség lehetőségének elvesztéséről, vagyis az első emberek bűnéről. Ugyanakkor felcsillantja a reményt is, amennyiben megemlékezik Isten segítőkész szándékának megnyilvánulásáról. A bűnbeesést és az isteni segítőkészség megnyilatkozását vallási-irodalmi dráma keretében ábrázolja. Az eseményt bemutató jahvista bibliai hagyomány végleges szövegét a zsidók babiloni fogsága (Kr. e. 586-538) után Jeruzsálemben fogalmazták meg.

1. 31 A bűnbeesés a Bibliában

A bűnbeesésről szóló leírás (Ter 3, 1-24)

3¹ *A kígyó azonban ravaszabb volt, mint a föld minden állata, amelyet az Úr Isten alkotott. Azt mondta az asszonynak: »Miért parancsolta meg nektek Isten, hogy a kert egyetlen fájáról se egyetek?«² Az asszony azt felelte neki: »A kertben levő fák gyümölcséből ebtünk. ³ Hogy azonban a kert közepén levő fa gyümölcséből ne együnk, és hogy abhoz ne nyúljunk, azt azért parancsolta meg nekünk Isten, hogy meg ne találjunk halni.«⁴ A kígyó erre azt mondta az asszonynak: »Dehogy is haltok meg! ⁵ Csak tudja Isten, hogy azon a napon, amelyen arról esztek, megnyílik a szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok a jót és a rosszat!«⁶ Mivel az asszony látta, hogy a fa evésre jó, szemre szép és tekintetre gyönyörű, vett a gyümölcséből, evett, adott a férjének is, és ő is evett. ⁷ Erre megnyílt mindkettőjük szeme. Amikor észrevették, hogy mezítelenek, fügefaleveleket fűztek egybe, és kötényeket készítettek maguknak. ⁸ S amint meghallották az Úr Isten szavát, aki a kertben járkált az alkony hűvösén, az ember és a felesége elrejtőztek a kert fája közé az Úr Isten színe elől. ⁹ Az Úr Isten azonban szólította az embert: »Hol vagy?«¹⁰ Az így válaszolt: »Hallottam szavadat a kertben, és megijedtem, mert mezítelen vagyok, ezért elrejtőztem.«¹¹ Erre megkérdezte tőle: »Ki adta tudtadra, hogy mezítelen vagy? Csak nem ettél arról a fáról, amelyről megparancsoltam neked, hogy ne egyél?«¹² Az ember azt felelte: »Az asszony, akét mellém adtál, ő adott nekem a fáról, és ettem.«¹³ Az Úr Isten ekkor megkérdezte az*

asszonyt: »Miért tetted ezt?« Ő így felelt: »A kígyó rászedett, és ettem.«¹⁴ Ekkor az Úr Isten így szólt a kígyóhoz: »Mivel ezt tetted, légy átkozott minden állat és földi vad között; hasadon jársz, s port egyél életed valamennyi napján! ¹⁵ Ellenségeskedést vetek között és az asszony között, ivadékosd és az ő ivadéka között: Ő széttiporja fejedet, te pedig a sarkát mardosod.«¹⁶ Az asszonynak pedig azt mondta: »Meggokasítom gyötrelmeidet és terhességed kínjait! Fájdalommal szüld a gyermekeket! Vágyakozni fogsz a férfi után, és ő uralkodni fog rajtad!«¹⁷ Ádámnak pedig azt mondta: »Mivel hallgattál feleséged szavára, és ettél a fáról, amelyről megparancsoltam, hogy ne egyél, átkozott legyen a föld miattad! Fáradozva élj belőle életed minden napján! ¹⁸ Teremjen az neked tövist és bogáncsot, és edd csak a föld növényeit! ¹⁹ Arcod verejtékével edd kenyéredet, míg vissza nem térsz a földbe, amelyből vétettél, – mert por vagy, és visszatérsz a porba!«²⁰ És elnevezte az ember a feleségét Évának, mert ő lett az anyja minden élőnek. ²¹ Az Úr Isten ezután bőrköntösöket készített az embernek és feleségének. Felöltöztette őket, ²² és azt mondta az Úr Isten: »Íme, az ember olyan lett, mint egy közülüünk: tud jót és rosszat. Most aztán nehogy kinyújtsa a kezét, vegyen az élet fájáról is, egyen, és örökké éljen!«²³ Ezért aztán kiküldte őt az Úr Isten az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből vétett. ²⁴ Amikor kiűzte az embert, az Éden kertjétől keletre kerubokat és villogó lángpallost állított, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a kígyó: a vegetáció, az élet, a gyógyulás stb. szimbóluma; a zsidóknál az álnokság és az istenellenes hatalmak jelképe is (vö. a magyar „kígyót melengettem a keblemen” mondással). A

szövegben egyszerűen a kísértést jelenti, vagyis az ember felelősségén van a hangsúly.

megnyílik a szemetek: a kísértés elsősorban nem elméleti tudást ígér, hanem olyan hatalmat, amelynek alapján az ember saját maga szabhatja meg, hogy mi az erkölcsileg helyes, és mi a bűnös cselekedet.

észrevették, hogy mezítelenek: ez egyrészt a szégyenérzet felébredésére, másrészt a megaláztatás, a megvetettség és a kiszolgáltatottság élményére utal. Az ókorban is szokás volt például a foglyok lemeztelenítése.

port egyél: a kifejezés egyenértékű azzal, hogy átkozott vagy.

A tudás fájára tekeredő kígyó
– 15. sz.-i fametszet

ellenségeskedést vetek ... ivadékok és az ő ivadéka közé: állandó harc lesz az ember és a kígyó jelképezte bűnös világ között; az asszony leszármazottai az Istenhez húzó, a kígyó ivadéka a kísértés és bűn fertőzte világ.

ő széttiporja fejedet: mivel az asszony ivadéka széttiporja a kígyó fejét, a küzdelem nem reménytelen. Ezt a bibliai üzenetet a keresztények első örömhírnek (proto-evangéliumnak) tekintik.

megsokasítom ... terhességed kínjait: a mondat nem a terhesség biológiai nehézségeire, hanem az életadást beárnyékoló reménytelenségre, félelemre utal, amely a bűn következménye.

uralkodni fog rajtad: Isten eredeti terve szerint az asszony segítőtárs; az alárendelt szerep a bűn következménye.

arcod verejtékével edd kenyeredet: nem a munka a büntetés, hanem a munka kínja, kilátástalansága. Átkozott a föld is, azaz megbomlik az Isten eredeti tervében szereplő egyensúly a természet és az ember között.

visszatérsz a porba: nem a halál a büntetés lényege, hanem egyrészt a halállal kapcsolatos félelem és reménytelenség, másrészt az, hogy megszakad az ember és az Isten közötti kapcsolat.

az Úr Isten ezután bőrköntösöket készített: Isten nem hagyja el lázadó teremtményét, hanem azonnal segítségére siet; az isteni tettben burkoltan a megváltás ígérete fogalmazódik meg.

kiküldte őt ... az Éden kertjéből: e kijelentés antropomorf módon (azaz Istent emberi tulajdonságokkal felruházva) arra utal, hogy miután az ember visszautasította Isten boldogító tervét, elveszítette a lelki harmónia és a belső béke „paradicsomi” állapotát.

kerubokat ... állított: a kerub az akkád *karabu* (áldani) kifejezésre utaló angyalnév; az ószövetségi bibliai irodalomban a kerub Isten jelenlétének szimbóluma.

1. 32 A szöveg értelmezése

A bűnbeesésről szóló leírás a paradicsomi állapotot mint történelmi helyzetet mutatja be: Ádámot és Évát egyetlen emberpárként ábrázolja, és az események mögött álló Istent haragvó, büntető Istenként jeleníti meg. Az elbeszélés műfaja etiológia: szerzője jelképekben és dramatizált formában mondja el azt, ami feltehetőleg történt, hogy magyarázatot adjon saját korának nyomorúságos állapotára. Az Édenkert boldogsága Istennek az emberre vonatkozó eredeti elgondolását, az üdvösséget jelképezi, amelynek már az első emberi lények is ellene mondtak. Ezt az ellenszegülést nevezi a későbbi teológia ősbűnnek. E bűn lényege nem

valamiféle tiltott gyümölcs elfogyasztása (amelyet egyébként csak a latin hagyomány nevez almának, valószínűleg azon az alapon, hogy a latin *malus* szó jelenti az almafát, de a rosszat is). Az első bűn nem egyszerűen az erkölcsi tudat felébredése két gyermeteg lélekben, hanem lázadás minden felsőbbrendű erkölcsi elv és útmutatás ellen az önállósulás végett: „Az ősbűn az embernek az a törekvése, hogy önmaga határozza meg, mi a jó és mi a rossz” – mondja Aquinói Szent Tamás († 1274). – A bibliai elbeszélésből azonban az is kiviláglik, hogy Isten a bűn ellenére sem hagyja magára teremtményét. A lázadó ember segítségére siet: erre utal a kígyó megsemmisítésére vonatkozó ígéret (a proto-evangélium) és a bőrköntösök jelképe.

Ha elfogadjuk azt a feltevést, hogy Isten fejlődő világot teremtett, Ádám és Éva nem szükségszerűen két emberi egyedet jelöl: képviselhetnek egy olyan csoportot is, amelynek tagjai nem követték lelkiismeretük pozitív indításait. Minthogy a bűn és következményei nem a nemzés útján, hanem kulturálisan (helytelen viselkedési minták közvetítésével, bűnös életvitel okozta lelki és testi sérülések áthagyományozásával stb.) adódnak tovább, az ősbűn tana éppúgy összeegyeztethető az emberiséget egyetlen emberpártól származtató monogenizmussal, mint a több embert feltételező poligenizmussal. – Az értelmezésben a bibliai hagyomány más területeit is szem előtt tartva figyelembe kell venni, hogy az isteni büntetésekre utaló bibliai megjegyzések erősen antropomorf kifejezések. Isten ugyanis nem büntet. Ő fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt (vö. Mt 5,45). Ha azonban valaki bűnös állapotban kerül Isten közelébe, az Ő boldogító közelségét szenvedésként, büntetésként éli meg. Meggondolandó, hogy a napra felkészületlenül kifelé embert sem az őt leégető Nap bünteti meg, hanem ő jár el oktalanul, amikor nem keni be magát napolajjal. Még nagyobb oktalanságot követne el, ha ezek után azt feltételezné, hogy a Nap haragszik rá, és ezért égette meg a bőrét. A Paradicsomkertből való kizárást tehát nem isteni büntetésnek, hanem az emberi gőg logikus és fájdalmas következményének kell tekintenünk.

Kiűzetés a Paradicsomból
– bibliaillusztráció a 13. sz.-ból

1. 33 A bibliai szöveg tanulsága

A bűn szétzilálja a rád vonatkozó isteni vázlatot, és lehetetlenné teszi a „belső ember” megvalósítását. A bűnös cselekedettel tehát önmagadat rombolod, és nem Istent „sérted” meg. Ennek az önrombolásnak szomorú következménye az, hogy belső embered saját erejéből nem kerülhet Isten közelébe (nem juthat el a paradicsomi állapottal jelképezett boldogságra). Megváltásra, megigazulásra, szabadításra szorulsz! – A Biblia azt tanítja, hogy Isten segítségére siet: a bűnös állapotból való szabadításra vonatkozó „első örömhír” neked is szól!

1. 4 A bűn terjedése és Isten irgalmának megnyilvánulása

A Biblia nemcsak az első bűn elkövetését mutatja be, hanem a bűn terjedését és a nyomában járó szenvedés állapotát is megrajzolja. Ugyanakkor arra is utal, hogy Isten nem fordul el bűnös teremtményétől, nem vonja meg tőle irgalmas szeretetét. A bemutatásra kerülő három szemelvény a Pentateukhoszban található: a Káinról és Ábelről szóló elbeszélés a jahvista hagyományhoz tartozik, a vízözönről szóló részlet a jahvista és a papi hagyomány alapján egybedolgozott irodalmi alkotás, a bábéli nyelvezavart bemutató versek pedig szintén a jahvista hagyomány alapján fogalmazódtak meg. A kezünkben lévő szövegek végső formája a Kr. e. 6-5. században alakult ki.

1. 41 A Biblia a bűn terjedéséről

a) Káin és Ábel (Ter 4, 1-16)

4 ¹ Az ember aztán megismerte feleségét, Évát. Az fogant, megszülte Káint, és így szólt: »Embert kaptam Istentől!« ² Majd ismét szült: az öccsét, Ábelt. Ábel juhász volt, Káin pedig földműves. ³ Történt pedig számos nap múltán, hogy Káin ajándékokat mutatott be az Úrnak a föld gyümölcséből. ⁴ Ábel is áldozott nyája elsőszülötteiből és azok kövérjéből. Az Úr rátekintett Abelre és ajándékaira, ⁵ de Káinra és ajándékaira nem tekintett. Nagy haragra gerjedt erre Káin, és leborgasztotta a fejét. ⁶ Am az Úr azt mondta neki: »Miért gerjedtél haragra, s miért borgasztod le a fejed? ⁷ Nemde, ha jól cselekszel, jutalmat nyersz, de ha rosszul, legott az ajtóban leselkedik a bűn! Kíván téged, de te uralkodj rajta!« ⁸ Mindazonáltal Káin azt mondta Ábelnek, a testvéreinek: »Menjünk ki!« Amikor kint voltak a mezőn, Káin rátámadt testvéreire, Ábelre, és megölte. ⁹ Azt mondta ekkor az Úr

Káinnak: »Hol van Ábel, a testvéred?« Ő így felelt: »Nem tudom. Talán bizony őrzője vagyok én a testvéremnek?« ¹⁰ Azt mondta erre neki: »Mit műveltél? Testvéred vérenek szava hozzám kiált a földről. ¹¹ Ezért légy átkozott e földön, amely megnyitotta száját, s befogadta öcséd vérének kezédből! ¹² Ha műveled, ne adja meg neked gyümölcsét! Kóbor bujdosó légy a földön!« ¹³ Azt mondta erre Káin az Úrnak: »Nagyobb az én gonoszságom, hogysem viselhetném. ¹⁴ Íme, ma kivetsz engem e föld színéről, el kell takarodnom színed előtt, s kóbor bujdosó leszek belőlem a földön: így bárki megölhet, aki rám talál!« ¹⁵ Azt mondta erre az Úr neki: »Korántsem leszek úgy, sőt bárki, aki megöli Káint, hétszeresen bünbődik!« Jelt is tett az Úr Káinra, hogy meg ne ölje senki sem, aki rátalál. ¹⁶ Eltávozott erre Káin az Úr színe előtt, és bujdosóként lakott Nód földjén, Édentől keletre.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az ember aztán megismerte feleségét: a héber 'megismerni' szó nem csupán az elméleti ismeret-szerzést jelenti, hanem a személy egészét igénybe vevő tapasztalatot (adott esetben a szexuális kapcsolatot).

Káin: a név a 'kapni' ige héber megfelelőjével áll kapcsolatban.

embert kaptam Istentől: Isten a bűnbeesés után sem vonta meg a termékenység áldását az embertől.

Ábel: sorsára utaló neve annyit jelent, mint lélegzet, semmiség.

rátérintett ... nem tekintett: a két testvér „értésül” az isteni tetszésről, illetve elutasításról, de a felismerés módját a szöveg szerzője nem tartja fontosnak, nem írja le. Az idősebb testvérben mindenesetre feltámad az irigység.

Káin ... lehorgasztotta a fejét: a fej lehorgasztása az elvetettség érzése miatti elkeseredettség jele, és a lelkiismeret szava, amely jelzi, hogy Káin nincs végzetszerűen kiszolgáltatva a bűn hatalmának.

rátámadt ... és megölte: a mezőre csalogatás és a 'rátámadt' ige héber megfelelője a cselekedet megfontoltságára utal.

talán bizony őrzője vagyok én a testvéremnek?: e kérdéssel Káin kétségbe vonja, hogy felelős lenne testvére sorsáért.

testvéred vérenek szava hozzáám kiált: Isten az emberi élet ura és védnöke, ezért Ő az élet elleni merényletek végső számonkérője.

légy átkozott: a bűn logikus következménye, hogy a föld megtagadja a gyilkostól áldását, és a közösség is kirekeszti őt.

jelt is tett az Úr Káinnra: nem szegyenbélyegről van szó, hanem a védelem jeléről (az emberi életet csak Isten veheti el, Káin nem lehet vérbosszú áldozata).

Édentől keletre: nem földrajzi megjelölés, hanem Káin Istentől távoli életét jelenti.

b) A vízözön (Ter 6, 1-2.12-21; 7, 1.11.17-19; 8, 1-4; 9, 8-13)

6 ¹ Amikor aztán az emberek sokasodni kezdtek a földön, és lányokat nemzettek, ² látták az Isten fiai, hogy az emberek lányai szépek, és feleségül vették közülük mindazokat, akiket készemltek. [...]

¹² Amikor aztán látta Isten, hogy a föld megromlott – mert romlott útra tért minden test a földön –, ¹³ azt mondta Noénak: »Elérkezett a vége minden testnek előttem: megtelt a föld gonoszsággal általuk, s én elpusztítom őket a földről. ¹⁴ Készíts magadnak bárkát cédrusfából – kamrákat készíts a bárkában –, és kend be szurokkal belülről, kívülről. ¹⁵ Így készítsd el: háromszáz könyök legyen a bárka hossza, ötven könyök a szélessége, és harminc könyök a magassága.

¹⁶ Készíts ablakot a bárkára, s attól egy könyökenyre legyen a teteje; a bárka ajtaját pedig oldalt helyezd el; alsó, középső és felső fedélzetet készíts benne. ¹⁷ Mert íme én az özön vizet hozom majd a földre, hogy megöljek minden testet, amelyben az élet lebelete van az ég alatt; minden, ami a földön van, elvész. ¹⁸ Veled azonban szövetséget kötök: menj be majd a bárkába, te, és veled a fiaid, a feleséged és a fiaid feleségei. ¹⁹ Vigyél be a bárkába minden állatból, minden testből kettőt-kettőt, hímét és nőtényt, hogy életben maradjanak veled. ²⁰ A madárból, faja szerint, a lábasjóságából, faja szerint, s a föld minden csúszómászójából, faja szerint. Mindenből kettő-kettő menjen be majd veled, hogy életben maradjon. ²¹ Végy magaddal minden edelből is, ami ennyivaló, s hordd be magadhoz, hogy eleségül legyen neked és nekik.« [...]

7 ¹ Azt mondta erre az Úr Noénak: »Menj be a bárkába, te és egész házádnépe, mert téged találtak igaznak előttem ebben a nemzedékben.« [...]

¹⁷ A vízözön pedig negyven napig áradt a földre. A vizék megszáporodtak, és felemelték a bárkát a földről. ¹⁸ Aztán rettenetesen megáradtak, és betöltötték mindent a föld színén; a bárka pedig továbbhaladt a vizeken. ¹⁹ Végül igen elbatalmasodtak a vizék a föld felett, és elborítottak minden magas hegyet az egész ég alatt [...]

8 ¹ Ekkor megemlékezett Isten Noéról, s minden állatról és minden baromrról, amely vele volt a bárkában. Szelet támasztott a földön, és a vizék apadni kezdtek. ² Bezárultak a mélység forrásai és az ég zsillipjei, s megszűnt az eső az égből. ³ A vizék visszahúzódtak a földről, folytak visszafelé, és százötven nap múlva apadni kezdtek. ⁴ A hetedik hónapban, a hónap tizenhetedik napján megállapodott a bárka Ararát hegyein. [...]

9 ⁸ Majd ezt mondta Isten Noénak, s vele fiainak: ⁹ »Íme, szövetséget kötök veletek és utódaitokkal, ¹⁰ és minden élőlényel, amely veletek van, a madarakkal, a lábasjósággal és a mező minden vadjával, amely kijött a bárkából, s a föld minden állatával. ¹¹ Szövetséget kötök veletek, hogy nem pusztul el többé minden test az özönvíz által, s nem lesz többé vízözön, amely elpusztítja a földet.« ¹² Aztán Isten azt mondta: »Ez lesz a jele annak a szövetségnek, amelyet megkötök velem és veletek, és minden élőlényel, amely veletek van, örök időkre: ¹³ szivárványomat a felhőkbe helyezem, s az lesz a jele a szövetségnek, kötöttem és a föld között.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az Isten fiai ... feleségül vették...: az istenfiak a kánaáni mitológia szerint isteni lények, akik az emberek lányaival kötött házasságuk révén átlépik az isteni és az emberi világ közötti határt. A szövegben azokat a bűnös embereket jelképezik, akik az emberi valóságot az isteni világba akarják emelni, illetve az Isten és az ember közti különbséget meg akarják szüntetni.

romlott útra tért minden test a földön: mivel a test szó ebben az esetben az embert jelenti, a megállapítás arra utal, hogy minden ember bűnt követett el.

Noé: nevének jelentése bizonytalan (nyugalom, vigasztal?).

megtelt a föld gonosszággal általuk: a mondat az első bűnök utáni állapotra, a bűn fertőzte világra utal.

elpusztítom őket a földről: antropomorf megfogalmazása a bűn logikus következményének.

készíts magadnak bárkát: a leírás szerint nem valódi bárkáról van szó, hanem inkább egy 150 méter hosszú, 25 méter széles és 15 méter magas ládáról, amelynek tetőzete házéhoz hasonlít.

minden állatból ... kettőt-kettőt: a teremtéskor nemcsak az ember, hanem az állatok is részesültek Isten áldásában, és így történik ez megmenekülésük esetében is.

téged találtak igaznak: az 'igaz' az isteni útmutatásokhoz hűséges ember.

Noé életének hatszázadik esztendejében: a bibliai számadatok értelmezésében óvatosan kell eljárunk: az életkort jelölő számok gyakran erkölcsi minőséget fejeznek ki. A számadat az 'ősatya' (patriárka) valláserkölcsei nagyságát jelképezi.

a második ... hónap tizenhetedik napján: a papi hagyomány ettől az időponttól számítja a vízözön végét, amely Noé 601. évében, a második hónap huszonhetedik napján következik be (Ter 8,14). A bárkába szállás és a bárkából való kijövetel között tehát egy holdév (354 nap) és még 11 nap, vagyis egy napév (365 nap) telik el.

feltört a nagy mélység minden forrása: ha visszatekintünk a teremtés-elbeszélésben feltételezett világképre (az alsó és felső vizekre), az a benyomásunk, hogy az alsó és a felső vizek újra egyesülni fognak, azaz a teremtett világ egészét megsemmisülés fenyegeti. A szerző a világrend széthullásával akarja szemléltetni, hogy a bűn az egész teremtést veszélyezteti.

a vízözön pedig negyven napig áradt a földre: a negyvenes szám egy nemzedék korára vagy egy meg lehetőségen hosszú, de pontosan meg nem határozott időszakra utal, amelyet Isten rendelt el.

Ararát hegyein: Ararát örményországi terület az Araxész középső folyása mentén; hegység és (5165 méter magas) hegycsúcs a mai Törökország területén.

szövetséget kötök veletek: a kijelentés nem valódi szövetségre utal (hiszen hiányzik belőle a kölcsönös elkötelezettség), hanem Isten egyoldalú kegyelmi adományára.

szivárványomat a felhőkre helyezem: a mítoszok szerint a szivárvány a vihar istenének íja, amelyet az istenség a vihar elmúltával a felhőkre akaszt; a Bibliában annak a reménynek jelképe, hogy Isten még abban az esetben is fenntartja a világ rendjét, ha lázadó teremtménye ezt nem értedmi meg.

c) A bábéli nyelvzavar (Ter 11, 1-9)

11 ¹ A föld akkor még egy ajkú és egyazon beszédű volt. ² Amikor azonban Keletről elköltöztek, Sinear földjén egy mezőre bukkantak, és ott letelepedtek.

³ Azt mondták egymásnak: »Gyertek, vessünk téglát, és égessük ki tűzben!« Aztán felhasználták a téglát építőkönek, az aszfaltot meg habarcsnak, ⁴ és azt mondták: »Gyertek, építsünk magunknak várost és

tornyot! Értjen a teteje az égig, hogy híressé tegyük nevünket, és szét ne szóródjunk az egész földre!« ⁵ Az Úr ekkor leszállt, hogy megnézzze a várost és a tornyot, amelyet építettek az ember fiai, ⁶ és azt mondta az Úr: »Íme, egy ez a nép, és egy ajkú az egész; ezzel az alkotással kezdik, s ezentúl nem fognak elállni szándékaiktól, amíg meg nem valósítják azokat tet-

teekkel. ⁷ Gyertek tehát, szálljunk alá, és zavarjuk ott össze a nyelveket, hogy ne értsék meg egymás szavát! ⁸ Így el is szélesztette őket onnan az Úr az egész földre, s ők abbahagyták a város építését. ⁹ Azért

nevezték el tehát azt Babelnek, mert ott zavarodott össze az egész föld nyelve, s onnan szélesztette el őket az Úr a föld egész szívére.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a föld: az akkor ismert világ.
egy ajkú és egyazon beszédű volt: ez nem a beszélt nyelvek azonosságát jelenti, hanem az egyetértést (vö. az „egy malomban őrlöni” szólással). Az asszír királyok felirataiban például az „egy nyelvűvé tenni” kifejezés a meghódított terület politikai, vallási, gazdasági és kormányzati egységének megteremtésére utal.

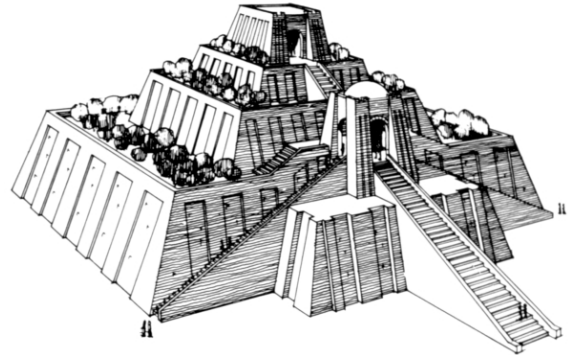
Sineár földje: a Biblia kései szövegeiben Babilónia neve.

építsünk ... tornyot! érjen a teteje az égig: a magas torony (a sumér-babilóniai zikkurat) itt az emberi nagyravágyás szimbóluma.

az Úr ekkor leszállt: az ironikus antropomorf megjegyzés azt tanítja, hogy Isten mindig elérhetetlen magasságban marad az ember számára (mindig le kell „ereszkednie”).

zavarjuk ott össze a nyelveket: nem közvetlen isteni beavatkozásra utal, hanem arra, hogy a féktelen nagyravágyásban élő közösség előbb-utóbb törvényszerűen felbomlik.

azért nevezték el tehát azt Babelnek: a szerző nyilvánvalóan a korabeli nagy városra, Babilonra (*bab ili:* istenek kapuja) gondol, de a város nevét szándékosan a héber *balal* (összezavar) igével hozza kapcsolatba.

Toronytemplom Úr városából
(Kr. e. 3. évezred) – rekonstrukció

1. 42 A szövegek értelmezése

Az elbeszélések értelmezése során a szövegek műfaji sajátosságaira kell figyelmet fordítanunk: a bibliai szerzők saját koruk tapasztalatát szem előtt tartva, mitikus képek felhasználásával mutatják be az első bűn (ősbűn) utáni világot.

A Káinról és Ábelről szóló elbeszélés az életellenes bűnök területén ábrázolja, miként zajlik az ellenségeskedés az asszony utódai és a kígyó utódai között. A szerző saját korának viszonyait (az állattenyésztő és földművelő társadalmi berendezkedést) tartja szem előtt, és – a műfaji sajátosságoknak megfelelően – nem törekszik megszüntetni az elbeszélés ellentmondásos elemeit (például Káin fél attól, hogy valaki megöli, pedig rajta kívül nincs ember a földön). A történet írója a rendelkezésére álló hagyomány- és képanyag segítségével azt a történelmi tapasztalatot fogalmazza meg, hogy az irigység és a gyilkosság az ember bűnös akaratként szinte kezdettől fogva jelen van a történelemben.

A vízözönről szóló részlet szerzője mitikus anyagot használ fel egy vallási dráma megszerkesztéséhez. Nem történelmi eseményről ír: olyan esőzés fizikailag lehetetlen, amelynek nyomán a világ legmagasabb hegyei is víz alá kerülhetnének; nem létezhetett olyan bárka, amelyben kb. 40 ezer állat elfért stb. Még Noét sem kell feltétlenül konkrét történelmi személynek tekinteni. E bibliai dráma mondanivalója: ha az ember huzamosabb időre letér az Isten útjára,

ról, olyan világba téved, amelyben a bűn logikus következményeként reménytelenség, szenvedés hatja át életét („összecsapnak feje felett a hullámok”); ellenben ha hűséges marad Istenhez, akkor Noéhoz hasonlóan megmenekül. A reménytelenség és a szenvedés állapotát a mezopotámiai hagyomány az áradást követő pusztulás képével szimbolizálja.

A bábeli torony építéséről szóló mondát valószínűleg azok a hírek ihlették, amelyeket a zsidók a nagy városról, Babilonról és a benne látható emeletes toronyról, a zikkuratról hallottak. A szöveg nem a nyelvek eredetéről beszél, hiszen a Biblia a különféle nyelveket Isten adományának tekinti (vö. Ter 10). A bibliai leírás ebben az esetben is vallási tanítást közöl. Mondanivalója: ha az emberek Isten nélkül vagy Isten ellenében (azaz bűnös módon) törek-szenek uralomra, annak előbb-utóbb zűrzavar, szétesés, katasztrófa lesz a vége.

A szemelvények azt az állapotot írják le, amelyet a későbbi teológia eredendő vagy áteredő bűnnek nevez. – Áteredő bűnön a kultúra „fertőzött” voltát értjük: az első emberek bűneinek következményei (a helytelen viselkedési formák, a rossz példák, a bűnös élet okozta genetikai torzulások stb.) beleszövődnek a történelembe, és megnehezítik a következő nemzedékek számára az isteni útmutatás szerinti életet. Ez a fertőzött kultúra tehát nem személyes vétkek, nem bűnös tett, amiért Isten felelősségre vonna, hanem olyan állapot, amely személyes bűnök alapján jön létre. A sok egybefonódó és tárgyiasult bűnt (az első bűnök következményeit) a világ vétkének is nevezhetjük. Ez nem azonos a bűnös hajlammal, jóllehet ez is hozzátartozik. – A bűn nem a nemzés útján adódik tovább, hanem erkölcsileg rossz viselkedési formáknak és ezek következményeinek átadásával, azaz kulturálisan terjed. Az első bűnt több ember is elkövethette. Ezért az áteredő bűn tanát össze lehet egyeztetni azzal a felfogással is, amely szerint az emberiség nem egyetlen, hanem több emberpártól származik (poligenizmus).

1. 43 A bűn terjedése életedben

A többi emberhez hasonlóan te is bűnös világba, az eredendő bűn állapotába születél bele. Mások bűnének következményei helytelen példák, istenellenes írások, reménytelenséget sugárzó filmek stb. formájában akadályoznak az Isten felé vezető úton, és bűnre csábítanak. Előfordul, hogy (zsarolásokkal, ártó szándékú pletykákkal, kábítószerek felkínálásával stb.) Káinhoz hasonlóan testvéred életére törsz. – Bármilyen messze távolodsz Istentől, gondolj arra, hogy a Káinra tett bélyeg isteni védelem: Ő a bűnösnek nem a halálát akarja, hanem azt, hogy megtérjen és éljen!

Ha rossz társaságba, Istent elutasító emberek közösségébe kerülsz, megtörténhet, hogy bűnös életed következményeit a Noéről szóló elbeszélésben szereplő emberekhez hasonlóan katasztrófaként éled meg. – Gondolkodj el azon, hogy Noé és családja az Istennel kötött szövetség erejében megmenekült a pusztulástól!

Amikor bűnt követsz el, nemcsak önmagadat, hanem a közösséget is rombolod: szétzilárod az egyetértő, az „egy nyelvet beszélő” emberek egységét. – Keresztényként gondolkodj el azon, hogy az első pünkösdi alkalmával éppen a fordítottja történt annak, mint ami Babelben: a tanítványok és a különféle nemzetiségű emberek a Szentlélek erejében egy közösségé kovácsolódtak, egyetértőkké lettek, „egy nyelven kezdtek beszélni” (vö. ApCsel 2, 1-12).

2. ISTENÉLMÉNYEK ÁBRAHÁMTÓL MÓZESIG

Az ószövetségi üdvtörténet második része az Ábrahám-tól Mózes-ig (Kr. e. 2000-tól 1200-ig) terjedő kort öleli fel.

A korszakot jellemző bibliai szövegek azt mutatják be, hogy az emberiség üdvözítése, vagyis az elveszett Paradicsom visszanyerése érdekében Isten kiválaszt egy népcsoportot, amellyel szövetséget köt, hogy ez a nép az üdvösség közvetítője legyen minden ember számára. E nép fiai az üdvösséget eleinte saját kiválasztottságukban, illetve a rájuk vonatkozó isteni oltalomban látják, az üdvösség közvetítőinek pedig saját ősatyáikat (pátriárkáikat) és legnagyobb vezérüket, Mózes-t tekintik.

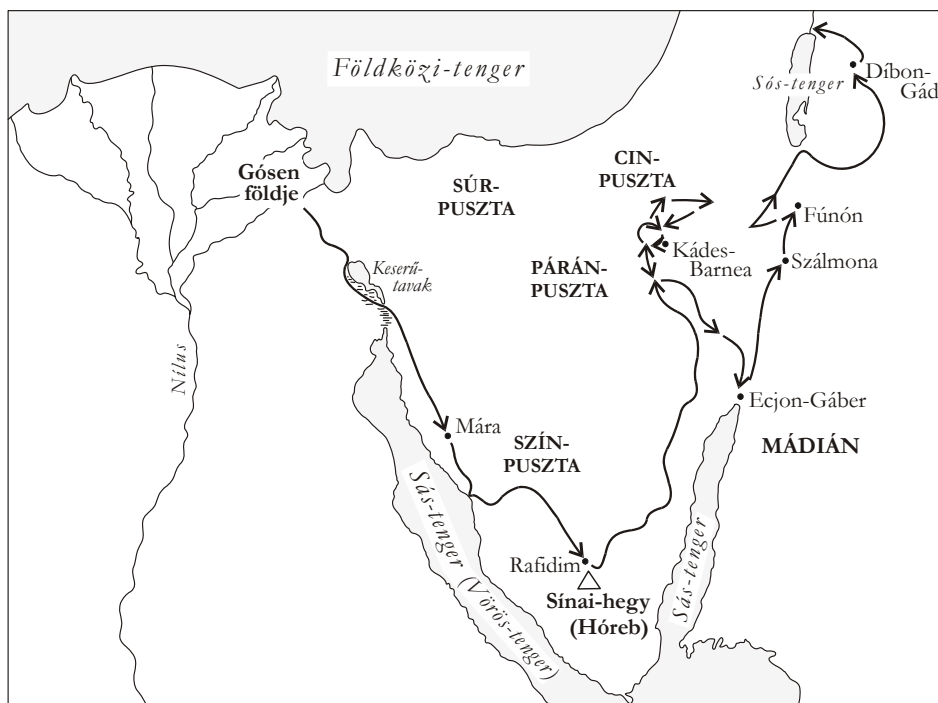

A szemiták vándorlásai

a) *A Mózesig terjedő korszak a történettudományokban*

Tekintettel arra, hogy a Biblia szerzői nem mai értelemben vett krónikát vagy történeti beszámolót írtak, a történelemmel foglalkozó tudományok nem tudják pontosan rekonstruálni az üdvtörténet alapjául szolgáló eseményeket. A tudomány szempontjából is valószínűnek látszanak azonban a következő adatok: A zsidó nép történelmének gyökerei a Kr. e. 2. évezred Mezopotámiájába nyúlnak vissza. A Bibliában említett Szem (Ter 11,10-től) utódai (szemiták, sémiták) félnomád törzsekként más népcsoportok társaságában a Kr. e. 19. században indultak vándorútra Palesztina és Egyiptom irányába. Két vándorlási hullámban érkeztek meg a Nílus-delta keleti vidékére (a Kr. e. 18. század végén és a Kr. e. 15. században).

A néhány évszázados egyiptomi tartózkodás alatt a zsidók megtapasztalták, hogy népességük megnövekedése, illetve gazdasági gyarapodásuk miatt veszélyesnek tekintik és rabszolgaságba taszítják őket. Természeti katasztrófák sorozata lehetővé tette e nép számára, hogy elnyomói elől elmeneküljön. A régészeti leletek (Merneptah fáraó sztéléje, mely megörökítette Izrael nevét, a felszíni vizsgálatok, a lerombolt kánaáni városok, az apirukat, azaz a hébereket említő papiruszok stb.) alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy a kivonulás a Kr. e. 13. században, II. Ramszesz uralkodása alatt történt. Az izraeliták hosszú vándorlás után elérték a Jordán keleti partját, és átkelve a folyón megkezdték a honfoglalást.

A kivonulás legvalószínűbb útvonala

b) *A Mózesig terjedő korszak a Bibliában*

Az Ábrahámtól Mózesig terjedő időszakról szóló bibliai szövegek a mondák, a teofániák, a novellák, a legendák, a kultikus elbeszélések és a törvénygyűjtemények műfajaiban mutatják be az üdvtörténet második szakaszának eseményeit, illetve kiemelkedő személyiségeit.

A monda epikus műfaj, amely a történelmi valósághoz kapcsolódik, de csodás elemeket feltüntetve beszél az általa bemutatott személyről, eseményről, helyről vagy hiedelemről. E műfaj a közéletet a személyes világ kereteiben jeleníti meg; például egy-egy személy (ősanya) sorsába „sűriti” a nép politikai, gazdasági, kulturális és vallási életének jellegzetességeit. A monda tehát tipizál: szereplői valamilyen népréteg, magatartási forma stb. képviselői. A fentiek alapján a monda történeti igazságát nem a benne bemutatott téma felszínén kell keresnünk, hanem annak mélyén. Előfordulhat, hogy ugyanazt a történeti tényt különféle témájú mondák mutatják be. A történeti magot mindig e témák mondanivalója tartalmazza.

A teofánia (gör. *theosz*: isten; gör. *phaneia*: megnyilvánulás) mint irodalmi műfaj az isten-élmény vagy vallási tapasztalat megfogalmazása képnnyelven. Ilyen műfajban íródtak például a pátriárkák istenélményeiről szóló szövegek. A teofánia műfajának jellemzői: az istenség jelenlétéről rendkívüli vagy szokványos természeti jelenségek (látomás, felhő, tűzoszlop, földrengés, mennydörgés, villámlás, égő csipkebokor stb.) említésével ad hírt; az istenség látogatásáról gyakran antropomorf módon (például égi lények, angyalok vagy különleges emberek megjelenítésével) beszél. Jahve látható alakjáról viszont sem a szövetségkötésről szóló leírásokban, sem a prófétáknál található teofániákban nincs szó. Ennek magyarázata valószínűleg az ószövetségi embernek abban az ősi meggyőződésében rejlik, hogy a földön élő ember nem láthatja Istent (Kiv 33,20).

A novella rövid terjedelmű, zárt szerkezetű kisprózai alkotás. A világból kis szeletet mutat be, és ez nagy hatásfokot biztosít az elbeszélésnek. Egységes cselekmény, kevés szereplő, lélektani, társadalmi, illetve vallási motiváció jellemzi. A Bibliában ilyen jellegű mű például József története.

A latin *legenda* („olvasandó”) szóról elnevezett legenda vallási tárgyú kisépikai műfaj. Egyik gyakran előforduló formája az eredetlegenda, amely általában valamilyen vallási szempontból fontos személy életéről, hely, templom, ereklye vagy ünnep keletkezéséről szól. Az eredetlegenda műfajába tartozik például az a részlet, amelyben Isten az Izrael nevet adja Jákobnak.

A csodás elemeket tartalmazó kultikus elbeszélés istentiszteleti (lat. *culticus*) összejövetelekre szánt irodalmi alkotás, amelynek célja Isten csodás tetteinek dicsőítése. Az ilyen elbeszélés tehát nem krónika, riport vagy modern értelemben vett történeti beszámoló. Szerzője többnyire csodás elemeket hangsúlyozva „emlékszik vissza” Isten dicsőséges tetteire. Az ilyen csodák értelmezésében óvatosnak kell lennünk, és mindenkor a bibliai értelemben vett csoda fogalmából kell kiindulnunk. Bibliai értelemben a természetes eseményeknek (természeti jelenségeknek vagy emberi cselekedeteknek) olyan együttesét nevezünk csodának, amelyben az ember felfedezi Isten jelenlétét és irányítását. A csoda alapvető értelemben tehát annak a konkrét embernek vagy népcsoportnak szívében történik, amely életének megszokott vagy esetleg rendkívüli eseményeit Istennel hozza összefüggésbe. A csodában Isten nem a természet vagy a történelem törvényszerűségeit függeszti fel, hanem azt teszi lehetővé, hogy az ember felfedezhesse az események mögött az Ő irányító, gondviselő jelenlétét. Csodás elemeket tartalmazó kultikus elbeszélésnek tekintendők például az egyiptomi kivonulásról szóló leírások.

A törvénygyűjtemények ősi jogi, erkölcsi és rituális szabályokat tartalmaznak. E szabályokat Izrael népe saját történelmi tapasztalata alapján fogalmazta meg, vagy a környező népek kultúrájából vette át. A törvénygyűjtemények egyik sajátos formája a szövetség-okmány. Ennek példája a tízparancsolat.

2. 1 Ábrahám istenélménye

Az Ábrahámra „visszaemlékező” bibliai szövegek az ősatya élettörténetének keretében többnyire mondák, teofániák és legendák műfajában mutatják be az üdvösség közvetítésére kiválasztott zsidó nép első istenélményeit. Az elbeszéléseken, amelyek a Kr. e. 5. században kapták meg végső formájukat, látszik, hogy több forrásból táplálkoztak. A Teremtés könyvéből kiemelt szemelvények Ábrahám, illetve az általa képviselt nép meghívásáról, kiválasztásáról, istenképének fejlődéséről, hitéről és a vele kötött szövetségről szólnak.

2. 11 A Biblia Ábrahám istenélményeiről

a) Ábrahám meghívása és népének kiválasztása (Ter 12, 1-5; 15, 1-6; 21, 1-6)

12 ¹ Ekkor az Úr azt mondta Ábrámnak: »Menj ki földedről, a rokonságod közül és atyád házából arra a földre, amelyet mutatok majd neked! ² Nagy nemzetté teszel, és megáldalak, s nagyvá teszem neved, és áldott leszel. ³ Megáldom azokat, akik áldanak téged, s megátkozom azokat, akik átkoznak téged. Benned nyer áldást a föld minden nemzetsége.«

⁴ Elindult tehát Ábrám, ahogy az Úr megparancsolta neki, és vele ment Lót is. Hetvenöt esztendő volt Ábrám, amikor elindult Háránból. ⁵ Vette Sárát, a feleségét, és Lótot, testvérének a fiát, s minden vagyonukat, amijük volt, meg azokat a szolgákat, akiket Háránban szerezték, és elindultak, hogy Kánaán földjére menjenek. És eljutottak Kánaán földjére. [...]

15 ¹ Ezen események után az Úr látomásban beszédet intézett Ábrámhoz, és azt mondta neki: »Ne félj, Ábrám, én az oltalmazód vagyok, és igen nagy lesz a jutalmad!« ² Ábrám ekkor megkérdezte: »Uram, Isten, mit adhatnál nekem? Gyermektelenül költözöm én el, s házam gondviselőjének fia, a damaszkeuszi

Eliézer öröklé a házamat!« ³ Aztán így folytatta Ábrám: »Nem adtál nekem gyermeket, és íme, a házamban született rabszolga lesz az örökösöm!« ⁴ De az Úr azt válaszolta neki: »Nem az lesz az örökösöd, hanem aki a te ágyékból származik, az lesz a te örökösöd!« ⁵ Majd kivette a szabadba, és azt mondta neki: »Nézz fel az égre, és számláld meg a csillagokat, ha tudod!« Aztán így folytatta: »Éppen ilyen lesz az utódod is.« ⁶ Hitt az Úrnak, s ez igazságul tudott be neki. [...]

21 ¹ Az Úr azután meglátogatta Sárát, amint megígérte, és teljesítette Sárának, amit mondott. ² Fogant ugyanis és fiút szült Ábrahámnak vénségében, abban az időben, amelyet Isten előre megmondott neki. ³ Erre Ábrahám elnevezte fiát, akét Sára szült neki, Izsáknak, ⁴ s körülmételte a nyolcadik napon, amint Isten megparancsolta neki. ⁵ Ábrahám százestendő volt, amikor megszületett a fia, Izsák. ⁶ Sára pedig azt mondta: »Isten nevetést szerzett nekem, s aki csak meghallja, együtt nevet velem!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

azt mondta Ábrámnak: a zsidóság Ábrámot, akinek Isten később (Ter 17,5) az Ábrahám ('a sokaság atya') nevet adja, pátriárkának, azaz tiszteletre méltó ősatyjának tekinti. Ha Ábrahám konkrét történelmi személy volt (és nem csupán egy törzset vagy vallási magatartásformát tipizáló irodalmi alak), akkor azok közül a félnomádok közül való, akik a Kr. e. 2000-1700 közti időszakban vándoroltak Mezopotámiából Szíriába és Kánaánba. Az egyik forrás szerint az ősatya Háránból, a másik szerint a káldeai Úr városából származott.

menj ki földedről: a föld, a család és az otthon az embereket erősen befolyásoló, gondolkodásukat komolyan alakító tényezők; ebből a kötelékből kell Ábrámnak isteni indításra kiszakadnia.

a földre, amelyet mutatok majd: az ősatyjának a bizonytalanságba kell indulnia.

nagy nemzetté teszlek: Ábrahám csak ebben az ígéletben bízhat.

elindult: engedelmeskedett az isteni indításnak.

betvenöt esztendőös volt Ábrám: a számadat valószínűleg Ábrahám valláserkölcsei nagyságát jelzi.

Kánaán földjére: a Földközi-tenger és a Jordán folyó közti vidék, a 'tejjel-mézzel folyó ország' jelképe.

látomásban: a kifejezés a teofánia műfajára utal.

jutalmad: e szó ajándékot jelent, hiszen Istent nem lehet lekötelezni.

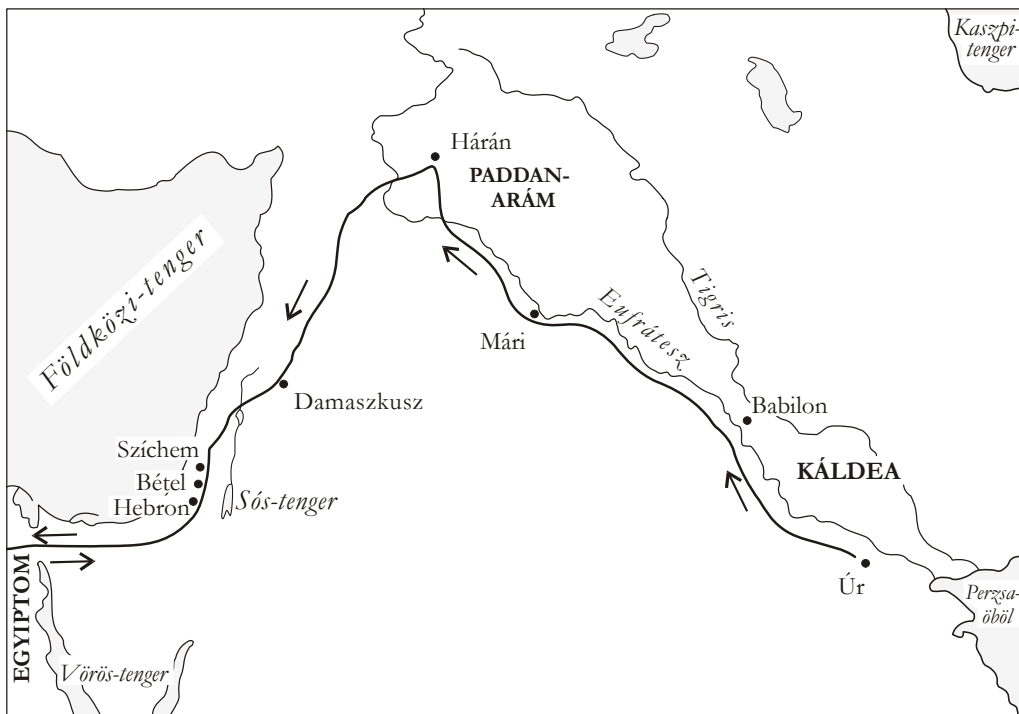
aki a te ágyékból származik: Ábrahámnak fia születik (Ter 21, 1-6), és utódai nagy néppé lesznek.

igazságul tudatott be neki: Ábrahám helyes viszonyba került Istennel.

az Úr ... meglátogatta Sárát: Isten e meddő asszonnyal csodát tesz.

elnevezte fiát ... Izsáknak: a név, mely valószínűleg Sára korábbi (Ter 18,12) nevetésére utal, ezt jelenti: ő nevet.

körülméltelte: a körülméltetés sokértékű vallási jelkép, itt a többi néptől való elkülönülés és a kiválasztottság jele.

Ábrahám vándorlásai a bibliai leírás alapján

b) Ábrahám istenképének fejlődése (Ter 18, 20-33)

18 ²⁰ Azt mondta tehát az Úr: »Szodoma és Gomorra ellen sok a panasz és jajkiáltás, és a bűnik igen súlyos. ²¹ Lemegyek hát, és megnézem, hogy megtudjam, vajon teljesen a hozzám szállt kiáltás szerint cselekedtek-e vagy sem!« ²² Erre a férfiak megfordultak, és lementek Szodomába. Ábrahám azonban

továbbra is az Úr előtt maradt. ²³ Eléje járult, és azt mondta: »Hát elpusztítod az igazat a gonosszal együtt? ²⁴ Ha ötven igaz van abban a városban, azokat is elpusztítod, s nem kegyelmezol meg annak a helynek az ötven igazért, ha van benne annyi? ²⁵ Távol legyen tőled, hogy ilyen dolgot cselekedj, s megöld

az igazat a gonosszal együtt, s úgy járjon az igaz, mint a gonosz! Távoll legyen tőled! A mindenség Bírója ne tenne igazságot?»²⁶ Azt mondta erre neki az Úr: »Ha találok Szodoma városában ötven igazat, megkegyelmezek értük az egész helynek.«²⁷ Erre Ábrahám azt válaszolta: »Ha már egyszer elkezdtem, hadd szóljak Uramhoz, noha por és hamu vagyok.²⁸ Hátba öt hía lesz az ötven igaznak? Negyvenötért már eltörlöd az egész várost?» Erre ő azt mondta: »Nem törölöm el, ha találok ott negyvenötöt.«²⁹ Erre ismét szólt hozzá: »És ha csak negyven lesz, mit teszel?» Ő azt mondta: »Nem sújtom a negy-

venért.«³⁰ »Kérlek – folytatta –, ne haragudj, Uram, hogy szólok: És ha csak harmincat találsz?» Azt felelte: »Nem teszem meg, ha találok ott harmincat.«³¹ »Ha már egyszer elkezdtem – mondta –, hadd szóljak Uramhoz: Hátba csak húsz lesz?» Azt mondta: »Nem pusztítom el a húszért.«³² »Könyörgök – folytatta –, ne haragudj, Uram, hogy még egyszer szólok: Hátba csak tíz lesz?» Erre azt mondta: »Nem törölöm el a tízért.«³³ Amikor az Úr befejezte a beszélgetést Ábráhámmal, az Úr elment, Ábrahám pedig visszatért lakóhelyére.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Szodoma és Gomorra: a gőgös, öntelt és orgiákat rendező városok az Istentől elrugaskodott emberiséget szimbolizálják.

lemegyek hát, és megnézem: a szöveg antropomorf módon (emberi tulajdonságokkal felruházva) mutatja be Istent.

a férfiak: az Ábrahámot meglátogató három férfi (vö. Ter 18,2) Istent jelképezi.

azokat is elpusztítod?: a kérdés antropomorf módon, büntető Istent feltételezve jelzi, hogy a bűn logikus következménye a pusztulás.

nem törölöm el a tízért: a tízes szám a legkisebb létszámú vallási csoportra utal.

c) Ábrahám hite (Ter 22, 1-18)

22 ¹ Miután mindezek megtörténtek, Isten próbára tette Ábrahámot. Megszólította őt: »Ábrahám!« Ő azt felelte: »Itt vagyok!«² Isten akkor azt mondta neki: »Vedd egyszülött fiadat, Izsákot, akit szeretsz, és menj el a Mória földjére. Áldozd fel ott egészen eléggő áldozatul az egyik hegyen, amelyet majd mutatok neked!«³ Erre Ábrahám kora reggel felkelt, megnyergelte szamarát, maga mellé vette két szolgáját és a fiát, Izsákot, s miután fát hasogatott az egészen eléggő áldozathoz, elindult arra a helyre, amelyet Isten mondott neki.⁴ A harmadik napon, amikor felemelte szemét, meglátta azt a helyet a távolban.⁵ Azt mondta erre szolgáinak: »Várjatok itt a szamárral; én meg a gyermek elmegyünk amoda, s miután imádkoztunk, visszatérünk hozzátok!«⁶ Vette tebát az egészen eléggő áldozathoz való fát, feltette a fiára, Izsákra, ő pedig a tüzet és a kardot vitte a kezében. Amint így ketten együtt mentek,⁷ azt mondta Izsák az apjának, Ábráhámnak: »Apám!« Ő válaszolt: »Mit akarsz, fiam?« »Íme – mondta a fiú –, itt a tűz meg a fa, de hol van az egészen eléggő áldozat?«⁸ Ábrahám azt felelte: »Fiam, Isten majd gondoskodik magának egészen eléggő áldozatról!« Így mentek ketten együtt,⁹ míg végül eljutottak arra a helyre, amelyet Isten mutatott

neki. Ábrahám oltárt épített ott, elrendezte rajta a fát, s miután megkötözte a fiát, Izsákot, feltette az oltárra, a farakásra.¹⁰ Aztán Ábrahám kinyújtotta kezét, és megfogta a kardot, hogy feláldozza a fiát.¹¹ De íme, az Úr angyala kiáltott a mennyből, és azt mondta: »Ábrahám, Ábrahám!« Ő azt felelte: »Itt vagyok!«¹² Azt mondta erre neki: »Ne nyújtsd ki kezéd a gyermekekre, és ne árts neki semmit! Most már tudom, hogy féled Istent, s a kedvemért egyszülött fiadnak sem kegyelmeztél!«¹³ Erre Ábrahám felemelte a szemét, s meglátott maga mögött egy kőt, amely szarvánál fogva fennakadt a bozótban. Elhozta, és a fia helyett azt áldozta fel egészen eléggő áldozatul.¹⁴ Annak a helynek ezért ezt a nevet adta: »Az Úr gondoskodik!« Azért mondják mindmáig: »A hegyen majd gondoskodik az Úr!«¹⁵ Majd másodszor is megszólította az Úr angyala Ábrahámot a mennyből, és azt mondta:¹⁶ »Önmagamra esküszöm – mondja az Úr –, hogy mivel ezt megtetted, s a kedvemért egyszülött fiadnak sem kegyelmeztél,¹⁷ megáldalak, és megsokasítom ivadékodat, mint az ég csillagait és mint a tengerpart fövenyét: utódod birtokolni fogja ellenségeinek kapuit,¹⁸ és a te utódotban nyer áldást a föld minden népe, mivel engedelmeskedtél szavamnak!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

vedd egyszülött fiadat: az egyetlen fiúgyermek a legnagyobb értéket, ebben az esetben Isten ígérte (Ter 15,4), Ábrahám családjának jövőjét jelképezi.

áldozd fel ott egészen eléggő áldozatul: a környező népeknél állítólag szokásban volt, hogy az elsőszülött fiúgyermeket feláldozták egy Molok nevű istenségnek.

az Úr angyala kiáltott: az angyal Ábrahám legtitkosabb gondolatának, lelkiismerete szavának jelképe.

féled Istent: az istenfélelem itt az engedelmisséget jelenti, vagyis azt, hogy Ábrahám tudatában van annak, mindent ajándékba kapott Istentől, és kész visszaadni Istennek a tőle nyert „adományt”.

Az Izsák helyett feláldozott kos
– 12. sz.-i miniatúra

d) Az Ábrahámmal kötött szövetség (Ter 15, 7-18)

15 ⁷ Ekkor azt mondta neki az Úr: »Én vagyok az Úr, aki kiboztaltak a káldeai Úrból, hogy neked adjam ezt a földet birtokul.« ⁸ Am ő azt válaszolta: »Uram, Isten, miből tudhatnám meg, hogy a birtokom lesz?« ⁹ Az Úr erre azt felelte neki: »Hozz nekem egy háromszendős üszőt, egy háromszendős kecskét, egy háromszendős kóst, továbbá egy gerlét és egy galambot!« ¹⁰ Ekkor ő elhozta mindezeket, középen kettévágta őket, és lerakta a két darabot egymással szembe; a madarakat azonban nem vágta ketté. ¹¹ A húsokra ragadozó madarak szálltak, de Ábrám elűzte őket. ¹² Amikor aztán a nap leszállóban volt, mély álm fogta el Ábrámot, és nagy rettegés és sötétség szállt rá. ¹³ Az Úr azt mondta Ábrámnak: »Tudd meg előre, hogy utódom idegenként olyan

földön lesz, amely nem az övé. Szolgásgba vetik és sanyargatják őket négyszáz esztendeig. ¹⁴ De a népet, amelynek szolgálni fognak, megitélem majd, s aztán kijönnek onnan nagy vagyonnal. ¹⁵ Te azonban békeességben térsz meg atyáidhoz, és szép öregségben fognak eltemetni. ¹⁶ Utódaid a negyedik nemzedék idején térnek vissza ide, mert mindmáig nem telt még be az amoriták gonoszsága.« ¹⁷ Amikor a nap lenyugodott, sűrű sötétség lett. És íme, megjelent egy füstölő kemence és egy tüzes fákhya, s átvonult a húsdarabok között. ¹⁸ Ezen a napon kötött az Úr szövetséget Ábrámmal, ezekkel a szavakkal: »Utódomnak adom ezt a földet, Egyiptom folyójától egészen a nagy folyóig, az Eufráteszig...«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

káldeai Úr: az egyik bibliai hagyomány szerint Ábrahám eredeti hazája.

középen kettévágta őket: a szöveg olyan szövetségekötési rítust ír le, amely sok ősi népnél szokásban volt. Az állatokat kettévágták, s a szövetséget kötő feleknek a félbevágott állatok közötti úton kellett elhaladniuk. Ezzel azt az akaratot szimbolizálták, hogy a szövetséget megszegőnek ugyanolyan sorsa legyen, mint a kettévágott állatoknak.

ragadozó madarak szálltak: a szövetséget akadályozó bűnös hatalmakat jelképezik.

mély álm fogta el Ábrámot: az álm és a félelem a teofánia műfaji jellemzője.

utódom idegenként olyan földön lesz: utalás az egyiptomi fogság idejére, illetve arra, hogy az is Isten tervének része.

amoriták: a név a kánaáni őslakosságra utal.

megjelent ... egy tüzes fákhya: Isten jelenlétének szimbóluma.

kötött az Úr szövetséget Ábrámmal: a szövetség Jahve kezdeményezésére történik, s az Ő erején alapszik (ezért a görög fordítás nem is a kétoldali szerződést jelentő görög szót használja, hanem a testamentumra utaló *diathéké* kifejezést).

2. 12 A szövegek értelmezése

Ábrahám meghívásának értelmezésében azt a tényt kell figyelembe venni, hogy a pátriárkákra vonatkozó mondák az ősatyák történetébe sűrítik a nép történelmi tapasztalatát, istenélményét, és így magyarázzák a „jelen” eseményeit, illetve intézményeit. Izrael népe a kezdetektől fogva azzal az ősi nemzeti tudattal rendelkezett, hogy őt Isten kiválasztotta, meghívta egy feladatra, s hogy e feladathoz meg fogja adni az erőt. Ez a tapasztalat fogalmazódik meg dramatizált formában az Ábrahám meghívásáról szóló részben.

Az Ábrahám istenképének fejlődését bemutató részlet a nép történelmi tapasztalatát fogalmazza meg. E nép hite történelmileg alakult, változott, fejlődött. Fiai eleinte „az atya vagy atyák istenében”, a környező népek által tisztelt legfőbb úrban (*El*-ben, a törzset kísérő nomád istenségben) hittek. Istenfogalmuk azonban egyre tisztábbá vált. Hitük fokozatosan monotheista (egyistenhívő) jellegűvé alakult: Istent személyes, világfeletti (transzcendens) lénynek kezdték tekinteni. Történelmi tapasztalatukban és vallási kultúrájukban egyre jobban megtisztították az istenképet az emberi vonásoktól. Ilyen tisztulási folyamatot dramatizál az Ábrahám és Jahve alkujáról szóló részlet is. A szöveg nem Isten változását, haragjának enyhülését mutatja be, hanem Ábrahám istenképének alakulását: az ősatya eleinte úgy gondolja, Isten bosszúálló, majd meggyőződik arról, hogy az Úr hosszan tűrő és irgalmas; tapasztalátának fokozatos változására az alkudozás folyamata utal.

Az Ábrahám hitéről szóló elbeszélés műfaja monda: benne Izsák – akinek feláldozását a történet szerint Isten mintegy a természetes erkölcsi törvényeket időlegesen felfüggesztve kéri az ősatyától – az ígélet gyermekeként Isten teljességgel ingyenes ajándékát szimbolizálja. Bár az elbeszélés végső fordulatából az is kiderül, hogy e monda önmagában véve sem helyesli az emberáldozatot, tulajdonképpen egészen másról szól: e megindító művészi elbeszélés tényszerű alapja az, hogy az isteni választás teljesen ingyenes, és hogy Ábrahám, illetve az általa képviselt népcsoport elfogadja ezt az ajándékot. A szöveg Ábrahám próbatételére utal: az ősatyának meg kellett bizonyosodnia arról, hogy ajándéknak tekinti-e Isten ígéletét. A későbbi Izrael, a nép, amely a történetet hallotta és olvasta, Izsák megtestesítőjének tekintette magát: a történelmi kiszolgáltatottság áldozati oltárára került, aztán teljességgel az Úr kegyelméből (és nem a saját érdemeiből) jutott vissza az életbe, hogy teljesíthesse küldetését. Az elbeszélés emellett azt is tanítja, hogy Ábrahám, illetve a zsidó nép megtapasztalta: adott esetben Isten azt kéri tőle, hogy mondjon le a legnagyobb értékéről, amelyet itt Izsák szim-

Ábrahám áldozata – 14. sz.-i illusztráció

bolizál. Amikor ezt Ábrahám, vagyis a nép megteszi, nemcsak az történik, hogy visszakapja ezt az értéket, hanem ennél mérhetetlenül nagyobb ajándékban, ígéletben, szövetségben, Isten áldásában is részesül.

Az irodalmi műfajok fontosságát hangsúlyozó értelmezés szerint az elbeszélés, amelyben egy Ábrahám nevű személy szövetséget köt Istennel, a zsidó nép történelmi tapasztalatának öszszegzése. A szövetség (héb. *berit*) központi fogalom a zsidóság életében. E nép fiai az Istenre vonatkozó történelmi tapasztalatukat fogalmazták meg abban, hogy Isten szövetséget kötött velük. E szövetségekötést a korabeli szövetségkötési formulák kifejezéseivel írták le. Mint-hogy az ókori nomádok élete nem az írásbeliségre alapozódott, eleinte a szövetség megkötése is szóbeli formulákban, jelképes cselekvésekben és szertartásokban állt. A szövetségkötés nemcsak kölcsönös jogokat és kötelességeket teremtett, hanem egészen új viszonyt, a vérségi kapcsolatokhoz hasonló egységet hozott létre a szerződő felek között. – Ábrahám és Jahve szövetségének megkötése tehát a zsidó történelmi tapasztalat szimbolikus leírása: Izrael népe a saját életét mindig szövetségként élte meg. E „szerződés” erejében a zsidóság Jahve népévé válik, s Jahve az emberi szövetségsgzegések ellenére is irgalmas hűséggel védi, gyarapítja népét. – A szövetségkötés értelme az egyetemes üdvtörténet szempontjából az, hogy Isten a bűn ellenére sem hagyja el az embert: kiválaszt egy népet, hogy rajta keresztül segítsen az emberiségnek. Ez a nép, illetve vezetői az üdvösség közvetítőivé válnak.

2. 13 Ábrahám sorsának ismétlődése életedben

Ábrahámhoz hasonlóan Isten téged is meghívott, kiválasztott. Arra szólított, hogy indulj el egy ismeretlen úton. Gondold végig: mikor és hogyan történt ez az esemény?

Időnként megtörténik, hogy hamis elképzeléseket alakítasz ki Istentről. Ezek a képek tapasztalataid és imádságaid alapján átrajzolódnak. Ezt a titokzatos változást a jó drámaíró ugyanolyan párbeszéd keretében mutathatná be, mint amilyet az Úr és Ábrahám beszélgetésében látsz.

Néha olyan helyzetbe kerülsz, mint Ábrahám, aki Izsák feláldozására kapott felszólítást. Isten próbára tesz, hogy Tőle kapott ajándéknak tudod-e tekinteni mindazt, amit életedben értéknek tartasz.

Az Úr veled is szövetséget kötött: ez az Ábrahámmal kötött szövetség megújítása. Ha a zsidó pátriárka példáját követed, hozzá hasonlóan te is áldásban részesülsz, azaz bizakodás és remény költözik majd szívedbe.

2. 2 Isten jelenléte Izsák, Jákob és József életében

Az idézett három bibliai részlet, amely a Kr. e. 2. évezred Palesztinájába, illetve Egyiptomába kalauzolja az olvasót, e korba visszanyúló szóbeli hagyományokra épül. A teofánia, az eredetlegenda és a novella műfajában megfogalmazott szövegek a pátriárkák élményeinek és sorsának tükrében mutatják be, hogyan gondoskodik Isten az Ő népéről, és hogyan teljesíti az Ábrahámnak tett ígérteit. Izsák, Jákob és József a nép megszemélyesítői és az üdvösség közvetítői. Sorsuk, élményviláguk a zsidó nép történelmi tapasztalatát tükrözi.

2. 21 Az isteni ígélet teljesülése Izsák, Jákob és József sorsában

a) Az Úr áldása Izsák életében (Ter 26, 1-6)

26 ¹ Amikor pedig ébánség támadt azon a földön – az után a szárazság után, amely Ábrahám napjaiban volt –, elment Izsák Abimelekhez, a filiszteusok királyához, Gerárba. ² Megjelent ugyanis neki az Úr, és azt mondta: »Ne menj le Egyiptomba, hanem telepdjél meg azon a földön, amelyet majd mutatok neked, ³ és egy ideig maradj ott! Én pedig veled leszek, és megáldalak, mert neked és utódodnak fogom adni

mindezeket az országokat, teljesítve azt az esküt, amelyet atyádnak, Ábrahámnak esküvel ígértem. ⁴ Megsokasítom utódodat, mint az ég csillagait, és utódaidnak adom majd mindezeket az országokat. Utódotban nyer áldást a föld minden népe, ⁵ mert Ábrahám engedelmeskedett szavamnak, megtartotta parancsolataimat és rendeleteimet, megtartotta szertartásaimat és törvényeimet.« ⁶ Izsák tehát Gerárban lakott.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Izsák: félnomád, azaz az állattenyésztés mellett szántó-vető életmódot is folytató pátriárka.
filiszteusok: tengeri nép, amely az Égei-tenger térségéből Krétán és Cipruson keresztül érkezett a Közel-Keletre. Palesztina a filiszteusokról (héb. *pelestim*) kapta nevét. Minthogy e népcsoport fiai csak III. Ramszesz fáraó uralkodása idején bukkannak fel (Kr. e. 1180 körül), ezért ebben a szövegösszefüggésben nevük említése kortévesztés (anakronizmus).

Gerár: település Kánaán déli részén, Palesztina és Egyiptom határán.

veled leszek, és megáldalak: a teofánia és az áldás az Ábrahámnak tett ígélet örökösévé teszi Izsákot.

b) Jákob küzdelme Istennel (Ter 32, 23-33)

32 ²³ Mintán [Jákob] igen korán felkelt, fogta két feleségét, két szolgálóját, valamint tízenegy fiát, és átkelt a Jabbok gázlóján. ²⁴ Vette őket, átvitte a folyón mindannyiukat, és mindent, ami hozzá tartozott, ²⁵ aztán egyedül maradt. És íme, egy férfi küzdött vele egész virradatig. ²⁶ Amikor azt látta, hogy nem tud erőt venni rajta, megérintette csípőjének inát, s a vele való küzdelemben kifíradott Jákob csípőjének ina. ²⁷ Aztán arra kérte: »Eressz el, mert elérkezett már a hajnal!« Ő azt felelte: »Nem eresztelek el, amíg meg nem áldasz!« ²⁸ Erre a férfi megkérdezte: »Mi a neved?« Ő azt felelte: »Jákob.« ²⁹ A férfi ekkor így

szólt: »Ne Jákobnak hívjanak ezentúl, hanem Izraelnek! Mert küzdöttél Istennel és az emberekkel, s győzedelmeskedtél!« ³⁰ Erre Jákob megkérdezte tőle: »Mondd meg nekem, mi a neved?« Az így felelt: »Miért kérdezed a nevemet?« És azzal megáldotta őt azon a helyen. ³¹ Erre Jákob elnevezte azt a helyet Penuelnek, mondván: »Színről-színre láttam itt Istent, mégis megmenekült a lelkem!« ³² A nap éppen akkor kelt fel felette, amikor elhagyta Penuelet. A lábára azonban sántított. – ³³ Emiatt nem eszik meg Izrael fiai mind a mai napig azt az inat, amely a csípőben van: mert ő megérintette Jákob csípőjének inát.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Jákok]: Izsák és Rebekka fia. Nevének jelentése a népies szómagyarázat szerint: sarok. Ez utalás arra, hogy születésekor testvérének, Ézsauanak sarkát fogta (vö. Ter 25, 24-26). Valószínűleg Hebron volt a lakóhelye. Jákoknak 12 fia volt (Rúben, Simeon, Lévi, Júda, Isszákár, Zebulon, Gád, Áser, József, Benjamin, Dán és Naftali): leszármazottaik alkotják Izrael 12 törzsét.

Jabbok: a mai Zerka (Kék) mellékfolyó, amely a régen Sós-tengernek nevezett Holt-tengertől északra mintegy 60 kilométernyi távolságban ömlik a Jordán folyóba.

egy férfi: ez a nehezen értelmezhető személy, aki talán a gázló démona, Istent képviseli.

eresz el, mert elérkezett már a hajnal: a hajnal említése arra utal, hogy az elbeszélés alapjául szolgáló hagyományban olyan démon szerepelt, amely a néphit szerint csak éjszaka tevékenykedik, és félnie kell a hajnaltól.

Izrael: a név jelentése bizonytalan (Istennel és emberekkel szemben erősnek bizonyultál; Isten bizonyuljon úrnak; Isten harcosa?). Jákok utódait e név alapján nevezzük izraelitáknak.

mondd meg nekem, mi a neved?: a kérdés mutatja, hogy Jákok még nem tudja, kivel van dolga. A Bibliában valakinek a nevét tudni annyit jelent, mint uralmat gyakorolni a megnevezett fölött. A pátriárka ellenfele nem nevezi meg önmagát, hanem megáldja őt.

Penuel: a név jelentése: Isten arca. Kultikus hely a Jabbok egyik átkelőhelyénél. Jákok annak ellenére „látta” Isten küldöttjét, hogy az ószövetségi hit szerint élő ember nem láthatja Isten arcát (Kiv 33,20).

nem eszik meg ... azt az inat, amely a csípőben van: a legenda a szóban forgó étel tilalmának eredetét magyarázza.

A Jabbok és Penuel vidéke

c) A Józsefről szóló novella (részletek a Ter 37., 41-42. és 45. fejezetéből)

37 ² Jákok nemzetségtörténete a következő. József tizenhét esztendőskorában, még mint ifjú, a nyáját legeltette testvéreivel. [...] ³ Izrael ráadásul minden fiánál jobban szerette Józsefet, mert öregségében nemzette, ezért készített neki egy tarka köntöst. ⁴ Amikor testvérei látták, hogy apjuk őt minden fiánál jobban szereti, meggyűlöltek, és egy jó szót sem tudtak szólni hozzá. ⁵ Történt ezenkívül, hogy álmot látott, és elbeszélte azt testvéreinek; és még jobban meggyűlöltek őt. ⁶ Azt mondta ugyanis nekik: »Halljátok álmodomat, amelyet láttam: ⁷ Azt álmodtam, hogy kívét

kötöttünk a mezőn, az én kívém felemelkedett és egyenesen állt, a ti kívéitek pedig köréje álltak, és leborultak az én kívém előtt.« ⁸ A testvérei azt felelték neki: »Talán a királyunk leszel, vagy uralmad alá kerülünk?« Ezek miatt az álmok és beszédek miatt még jobban meggyűlöltek őt. [...] ¹² Amikor testvérei egyszer apjuk nyáját legeltetve Szíchemben tartózkodtak, ¹³ Izrael azt mondta Józsefnek: »Testvéreid Szíchemben legeltetik a juhokat. Gyere, hadd küldjelek el hozzájuk!« Ő azt felelte: ¹⁴ »Itt vagyok!« Izrael erre azt mondta neki: »Menj, nézd meg, rendben

van-e minden a testvéreid és a jubok körül. Hozz nekem hírt arról, hogy mi van velük!» Elküldte tehát Hebron völgyéből, s ő el is jutott Szíchembe. [...] ^{17b} József elment tehát a testvérei után, és Dótainban meg is találta őket. ¹⁸ Amikor messziről meglátták, mielőtt még odaért volna hozzájuk, arra gondoltak, hogy megölik. ¹⁹ Így szóltak ugyanis egymáshoz: »Itt jön az álomlátó! ²⁰ Gyertek, öljük meg, dobjuk egy régi vízverembe, és mondjuk azt, hogy fenevad tépte szét. Akkor majd meglátjuk, mit használnak neki az álmai!« ²¹ Amikor azonban Rúben meghallotta ezt, azon volt, hogy kiszabadítsa a kezükből, ezért így szólt: ²² »Ne vegyétek el az életét! Ne ontsatok vért, inkább dobjátok ebbe a pusztai vízverembe, és őrizzétek meg tisztán a kezeteiket!« Ezt csak azért mondta, mert ki akarta szabadítani a kezükből, és visszaadni atyjának. ²³ Így tehát, amikor odaért testvéreibe, azok tüstént leházították róla a tarka, bokáig érő köntöst, ²⁴ őt pedig beledobták a régi vízverembe, amelyben nem volt víz. ²⁵ Amikor aztán leültek enni, és föltekintve látták, hogy izmaelita vándorkereskedők jönnek arrafelé Gileádból, és fűszert, gyantát és mirhazsengét visznek tevéiken Egyiptomba. ²⁶ Júda ekkor azt mondta a testvéreinek: »Mi hasznunk, ha megöljük testvérünket, és a véréit elitkoljuk? ²⁷ Jobb lesz, ha eladjuk az izmaelitáknak, és nem szennyezzük be a kezünket. Hiszen testiünk és vériünk ő!« Testvérei hallgattak szavára, ²⁸ és amikor odaértek a mádiánita kereskedők, kihúzták a vízveremből, és eladták az izmaelitáknak bús ezüstartért. [...] ³⁶ A mádiániták pedig eladták Józsefet Egyiptomban Putifárnak, a fáraó udvari tisztjének, a testőrök kapitányának. [...]

⁴¹ ¹ Két esztendő múlva a fáraó látott álmot. Azt álmodta, hogy a folyóvíz mellett állt, ² és abból feljött hét szép és igen kövér tehén, és legelészett a mocsaras helyeken. ³ Aztán hét másik emelkedett fel utánuk a folyóvízből, csúnyák és soványságtól elaszottak. Ott álltak a vízparton, ⁴ és elnyelték a hét szép és kövér tehenet. Ekkor felébredt a fáraó. ⁵ Aztán ismét elaludt, és egy másik álmot látott: Hét kalász növekedett egy száron, mind teljes és szép, ⁶ aztán pedig ugyanannyi hitvány, forrószél perzselte kalász sarjadt. ⁷ Ezek elnyelték az előbbieket minden szépségét. Ekkor felébredt a fáraó az álomból. ⁸ Amikor megvirradt, a fáraó félelemtől remegve elküldött Egyiptom valamennyi jósához és minden bölcséhez, összehívta őket, és elbeszélte nekik az álmot. Nem akadt azonban senki, aki meg tudta volna fejteni. [...] ¹⁴ Parancsot adott erre a király, és tüstént kibozgátá Józsefet a tömlőből, megnyírták, más ruhát adtak rá, és eléje vezették. ¹⁵ A fáraó így szólt hozzá: »Álmokat

láttam, és nincs, aki megfejtse. Azt hallottam, hogy te igen bölcsen meg tudod fejteni azokat.« [...] ²⁵ József azt felelte: »A király mindkét álma ugyanazt jelenti: amit Isten cselekedni akar, megmutatta a fáraónak. ²⁶ A hét szép tehén és a hét teli kalász a bőség hét esztendeje; ezek az álomnak egy és ugyanazon jelentését tartalmazzák. ²⁷ A hét hitvány és sovány tehén, amely utánuk feljött, valamint a hét üres és forró szél perzselte kalász az elkövetkező éhség hét esztendeje. [...] ²⁹ Most hét, nagyon termékeny esztendő köszönt Egyiptom egész földjére. ³⁰ Ezek után hét másik olyan terméketlen esztendő következik, hogy feledésbe merül az előző bőség, mert elemészti az éhség az egész földet [...] ³³ Most azért válasszon ki a fáraó egy bölcs és ügyes férfit, és állítsa azt Egyiptom földje fölé. ³⁴ Ő pedig rendeljen tisztartókat minden tartományba, és a termés öitődét a hét termékeny esztendőben, ³⁵ amely majd most következik, gyűjtse raktárakba. Minden gabonát gyűjtsenek be a fáraó hatalma alá, és raktározzanak el a városokban. ³⁶ Így készüljenek fel az elkövetkezendő hétesztendő éhínségre, amely aztán Egyiptomra szakad, hogy el ne vesszen ez a föld az éhség miatt!« ³⁷ Tetszett a tanács a fáraónak és minden szolgájának. [...] ³⁹ Így szólt azért Józsefhez: »Mivel Isten neked mutatta meg mindazt, amit mondtál, találhatok-e bölcsőbbet nálad, vagy hozzád hasonlót? ⁴⁰ Te légy házám felett, és a te szád parancsára hallgasson az egész nép. Csak a trón tesz nagyobbá engem tenálad.« ⁴¹ Aztán a fáraó azt mondta Józsefnek: »Íme, Egyiptom egész földje fölé rendeltelek!« ⁴² Azzal levette a gyűrűt a kezéről, és ráhúzta az ő kezére, bízussal ruhába öltöztette, és nyakába akasztotta az aranyláncot. ⁴³ Aztán körülvitette második kocsján, egy hírnöknek pedig azt kellett kiáltania: »Térdre!«, hogy mindenki térdet hajtsen előtte, és tudja meg, hogy ő Egyiptom egész földjének a feje. [...]

⁴² ¹ Amikor aztán Jákob meghallotta, hogy Egyiptomban lehet kapni eleséget, azt mondta fiainak: »Miért késlekedtek? ² Hallottam, hogy Egyiptomban lehet kapni gabonát; menjetek le, vegyetek, amennyire szükségünk van, hogy életben maradjunk, és el ne pusztítson bennünket az ínség.« [...] ⁵ Bementek tehát Izrael fiai Egyiptom földjére, másokkal együtt, akik szintén odamentek vásárolni, mert éhség pusztított Kánaán földjén. ⁶ József volt tehát a kormányzó Egyiptom földjén, és az ő engedélyével adták el a gabonát a népeknek. Amikor aztán testvérei leborultak előtte, ⁷ megismerte őket [...], ^{8b} de azok nem ismerték fel őt. [...]

⁴⁵ ^{1b} Senki más nem volt vele, amikor felfedte kilétét testvérei előtt. [...] ⁴ Ő azonban szelíden szólt hozzá-

juk: »Gyertek ide hozzám!« Amikor aztán közelebb jöttek, azt mondta nekik: »Én vagyok József, a testvéretek, akit eladtatok Egyiptomba. ⁵ Ne féljete, és ne is szörnyülködjete azon, hogy eladtatok engem ebbe az országba! Hiszen a ti megmentésetekre küldött engem Isten elöttetek Egyiptomba. ⁶ Két esztendeje ugyanis, hogy elkezdődött az éhség ezen a földön, és még öt olyan esztendő van hátra, amelyben sem szántani, sem aratni nem lehet. ⁷ Előre küldött tehát engem Isten, hogy megtartsom a földön titeket, és élete-

teket nagy szabadítással. ⁸ Nem a ti elhatározásotok, hanem Isten akarata küldött engem ide. Ő tett engem szinte a fáraó atyjává, egész házának urává, és Egyiptom egész földjének fejedelmévé. ⁹ Siessetek, menjetek fel atyámhoz, és mondjátok neki: 'Ézt üzeni a fiad, József: Isten Egyiptom egész földjének urává tett engem! Ne késlekedj, gyere le hozzám!' ¹⁰ Gósen földjén fogsz majd lakni, a közelemben leszel, te és a fiaid, s fiaidnak fia, jubaid és marháid, és minden, amid van.'«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

József: nevének jelentését a népies szómagyarázat a 'hozzáad, szaporít' igére vezeti vissza (vö. Ter 30,24). A bibliai leírás szerint Jákob és Ráchel fia. A hagyomány szerint Egyiptomban halt meg 110 éves korában (az egyiptomiak ezt a kort tekintették eszményinek).

Izrael ... jobban szerette Józsefet: a novella szerzője megjelöli a testvérek irigységének okát.

apjuk nyárait legeltetve Szíchemben tartózkodtak: Szíchem kánaáni település, ősi kultikus hely. A település nagyon messze van Hebrontól, azaz Jákob tartózkodási helyétől.

Dótáin: ősi kánaáni település Hebrontól északra.

izmaelita: a sivatagban élő népcsoport.

Gileád: a Jabbok közelében lévő vidék.

mádiánita kereskedők: nomád arab törzsszövetség tagjai Mádiánban, a mai Akabai-öböltől keletre fekvő területen. Jól ismerték a pusztát: ők kalauzolták a Paleszinából Egyiptomba induló, illetve az onnan visszafelé tartó karavánokat. Azonosak az izmaelitákkal: a kétféle megnevezés mutatja, hogy az elbeszélést különféle hagyományokból szőtték egybe.

Putifár: a héber *Putifar* név jelentése: akit a Nap ajándékozott.

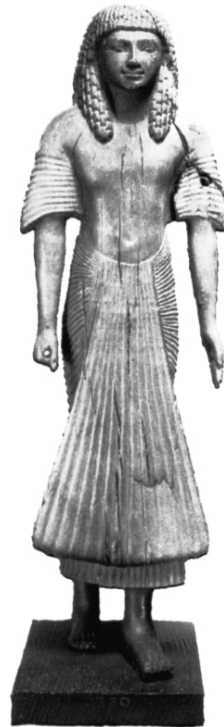
a fáraó: valószínűleg a hiksosz uralkodók egyikéről van szó.

hét: szimbolikus értelmű szám, a teljességet, illetve itt az ínség nagyságát jelöli.

levette a gyűrűt a kezéről...: a leírás megfelel a korabeli egyiptomi szokásoknak.

előre küldött tehát engem Isten: József szavai a novella tanításának lényegére utalnak: Izrael fiainak sorsát Isten irányítja.

Gósen földje: földrajzi név, Egyiptomnak az a része, ahol Izrael fiai éltek.

Egyiptomi államférfi szobra a Kr. e. 14. sz.-ból

2. 22 A szövegek értelmezése

Az Izsákról szóló elbeszélés műfaja teofánia. A szöveg a pátriárka különleges látomásán keresztül a zsidóság történelmi tapasztalatát fogalmazza meg: e tapasztalat lényege az, hogy a zsidók a Kr. e. 2. évezredben történelmük valamennyi eseményén keresztül valamiképpen megélték, hogy ők az Ábrahámnak tett ígéret örökösei.

A Jákob küzdelméről szóló részlet az előzőhöz hasonlóan nem egyetlen konkrét személy különleges víziója. A leírás nem valamiféle álom részletes, krónikaszerű elbeszélése, hanem eredetlegendák összefonódása. A részlet alapvető mondanivalója: Ábrahám utódainak meg kellett harcolniuk az egyetlen Istenbe vetett hitükért, „Isten harcosaként”, azaz Izraelként kellett képviselniük ezt a hitet a környező népek több istent hívő (politeista) világában. E harcban állhatatosnak bizonyultak, s küzdelmüket Isten áldása kísérte. A jól ismert népi motívumokkal (átkelés egy folyón, a veszélyt jelképező folyó démona, a küzdelem idejének korlátozása az éjszakára) tarkított elbeszélésben tulajdonképpen három eredetlegenda fonódik egybe: az Izrael és a Penuel név eredetének megvilágítása, valamint egy étel tilalmának magyarázata.

Jákob küzdelme az angyallal
– E-iniciálé egy 13. sz.-i Bibliában

Az előbbiekhöz hasonlóan a Józsefről szóló leírás sem sorolható a történeti beszámolók műfajába. Kétségtelen, hogy jól tükrözi a korabeli egyiptomi viszonyokat, de történetileg valószínűtlen elemeket is tartalmaz (például: Hebron és Szíchem között túlságosan nagy a távolság: nem valószínű, hogy Jákob ilyen messzire küldte a szeretett fiút; nem valószínű, hogy a fáraó az ismeretlen izraelita rabszolgát a birodalom második emberévé tette). Az elbeszélés műfaja novella. Szerzője arra a történeti kérdésre próbál magyarázatot adni, hogy a zsidóság egyes törzsei hogyan kerültek Egyiptomba. Vallási szempontból a leírás Jákob leszármazottainak hívő meggyőződését fogalmazza meg: a történelmet végső fokon Isten irányítja, aki még a rosszból, az emberi ármánykodásból és irigységből is jót hoz ki. József szavai arra utalnak, hogy Isten gondviselése a történelem minden eseményére kiterjed: „Előre küldött tehát engem Isten, hogy megtartsom a földön titeket, és életeteket nagy szabadítással.”

2. 23 A neked szóló bibliai üzenetek

A keresztény értelmezés szerint Izsák ivadéka, akiben áldást nyer a föld minden népe: Jézus Krisztus. – Ha hozzá tartozol, te is részesülsz az Izsáknak szóló ígéretből.

A Jákob küzdelméről szóló részleten azért érdemes elgondolkodnod, mert neked is küzdened kell hitedért, ajándékba kapott hivatásodért. E szeretetteljes küzdelemben valamiképpen Isten harcosává, „Izraelle” kell válnod.

A József-novellában megfogalmazott tapasztalat arra tanít, hogy Isten a kedvezőtlen eseményeket is jóra tudja fordítani életedben. – Előfordult már veled ilyesmi?

2. 3 A szabadító Isten megnyilatkozása a kivonulás idején

A Biblia emberi szerzői nem krónikásként, hanem üdvtörténeti szempontból „emlékeznek vissza” az Egyiptomból való kivonulás és a pusztai vándorlás időszakára: az eseményeket mindig Istennel hozzák vonatkozásba. A Kr. e. 13-12. század időszakára utaló szövegek végző formájukat a Kr. e. 6. században kapták meg. Műfaji szempontból teofániák, eredetlegendák és kultikus elbeszélések mutatják be az említett korszakot.

2. 31 Bibliai szövegek Mózesről és a kivonulás eseményéről

a) Mózes meghívása és a kivonulás előkészítése (Kiv 3, 1-14.18-20)

3¹ Mózes pedig apósának, Jetrónak, Mádián papjának a juhait legeltette. Egyszer, amikor behajtott a nyáját a puszta belsejébe, eljutott Isten hegyéhez, a Hórebhez. ² Ekkor megjelent neki az Úr angyala, tűz lángjában egy csipkebokor közepéből. Látta ugyanis, hogy a csipkebokor lángol, de nem ég el. ³ Erre Mózes így szólt: »Odamegyek, megnézem ezt a különös látványt, miért nem ég el a csipkebokor!« ⁴ Amikor az Úr látta, hogy odamegy megnézni, szólította őt Isten a csipkebokor közepéből, és azt mondta: »Mózes, Mózes!« Ő azt felelte: »Itt vagyok!« ⁵ Az Úr ekkor így szólt: »Ne közelíts ide! Oldd le lábadról sarudat, mert a hely, ameyen állsz, szent föld!« ⁶ Azután azt mondta: »Én vagyok atyáid Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene.« Mózes erre eltakarta az arcát, mert nem mert Istenre nézni. ⁷ Az Úr ezután azt mondta neki: »Láttam népem nyomorúságát Egyiptomban, hallottam kiáltását a munkafelügyelők kegyetlensége miatt, ⁸ és ismerem szenvedését. Leszálltam tehát, hogy megszabadítsam az egyiptomiak kezéből, és kivezessek arról a földről egy jó és tágas földre, egy tejjel és mézzel folyó földre, a kánaániak, a hetiták, az amoriták, a periziták, a hivviták és a jebuziták lakóhelyére. ⁹ Mert Izrael fiainak kiáltása felhatolt hozzám, és láttam sanyargatásukat, amellyel az egyiptomiak nyomorgat-

ják őket. ¹⁰ Most tehát jöjj, hadd küldjelek a fáraóhoz, hogy kivezesse népem, Izrael fiait Egyiptomból!« ¹¹ Mózes erre azt felelte Istennek: »Ki vagyok én, hogy a fáraóhoz menjek, és kivezessek Izrael fiait Egyiptomból?« ¹² Ő azt mondta neki: »Én veled leszek! Ez legyen a jel számodra, hogy én küldtelek: miután kivezette népem Egyiptomból, ezen a hegyen fogtok szolgálni Istennek!« ¹³ Mózes azt felelte Istennek: »Íme, elmegyek Izrael fiaiboz, és azt mondom nekik: Atyáitok Istene küldött engem hozzátok! Ha ők akkor azt kérdezik tőlem: 'Mi az ő neve?' – mit mondjak nekik?« ¹⁴ Isten erre azt mondta Mózesnek: »Én vagyok az, 'Aki vagyok'.« Aztán azt mondta: »Ezt mondd Izrael fiainak: Az 'Aki van' küldött engem hozzátok! [...] ¹⁸ Ők hallgatni is fognak szavadra. Aztán menj be Izrael véneivel Egyiptom királyához, és mondd neki: Találkoztunk az Úrral, a héberek Isteneivel. Most elmegyünk három napi járásra a pusztába, hogy áldozzunk az Úrnak, a mi Istenünknek! ¹⁹ Am én tudom, hogy Egyiptom királya nem fogja megengedni, hogy elmenjete, csak ha erős kéz kényszeríti. ²⁰ Ki fogom tehát nyújtani a kezem, és megverem Egyiptomot azokkal a csodáimmal, ameyet közöttük véghezvinni szándékozom, azok miatt aztán majd elbocsát titeket.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Mózes: a név jelentése (vízből megmentett) arra utal, hogy a fáraó leánya a Nílus partján lévő sásban találta meg a gyékénykosárba rejtett gyermeket (vö. Kiv 2, 1-10). A bibliai leírás szerint ő az, aki megszervezi a kivonulást, és Isten segítségével kivezeti népét az egyiptomi fogásból.

Hóreb: azonos a Sínai-heggyel.

megjelent neki az Úr angyala: a teofániákban az angyal irodalmi eszköz Isten jelenlétének, illetve az elhangzó kinyilatkoztatás vagy egy-egy esemény isteni eredetének jelzésére.

tűz lángjában egy csipkebokor közepéből: e különös jelenség az angyalhoz hasonlóan a teofánia szimbóluma.

*amikor az Úr (héb. *Jahve*) látta:* Istent emberi tulajdonságokkal felruházó (antropomorf) kifejezés.

Mózes, Mózes: a kettős megszólítás az isteni megjelenések leírásának irodalmi eleme.

oldd le lábadról sarudat: a saru levétele a hely szent jellegét hangsúlyozza (a lábbeli levétele ma is szokás például a mecsetekben).

atyáid Istene: a szöveg Ábrahám Istenére (héb. *Elohim*) utal, akit a következőkben a héber *JHVH* (*Jahve*; gör. *Küriosz*; magyarul *Úr*) névvel illet.

eltakarta az arcát: a szent félelem jele (az ember közvetlenül nem láthatja Istent, mert különben meghalna, v. Kiv 33,20).

láttam népem nyomorúságát Egyiptomban: a kijelentés arra utal, hogy az Egyiptomban élő izraelita törzseket az egyiptomiak leigázták.

tejjel és mézzel folyó földre: sztereotip kifejezés az Ígéret földjének, Kánaánnak jelölésére.

én vagyok az, 'Aki vagyok' (héb. *ehjeh aser ehjeh*): a *JHVH* név hosszabb változata, egyben magyarázata. A kifejezés így is fordítható: leszek, aki leszek, illetve veled leszek.

Megjegyzés: a zsidók a Kr. u. 8. századig csak a mással-

hangzókat jelölték, és így nem tudjuk, hogyan ejtették ki a *JHVH* szót. A maszoréták, azaz a hagyomány magyarázói (Kr. u. 750-1000) a héber *Adonaj* (Úr) szó magánhangzóival (az első *a* helyett *e* betűt írva) egészítették ki a *JHVH* nevet, és így jött létre a Jehova olvasat (a zsidók azonban sosem ejtették ki így *e* kifejezést).

héberék: József és Mózes történetében az egyiptomiak így nevezik Izrael fiait.

megverem Egyiptomot: haragvó Istent feltételező antropomorf kifejezés az egyiptomi csapások bejelentésére. A tíz egyiptomi csapásról a Kiv 7-12. fejezetei számolnak be (a Nílus vízének vérré változása; békák; szúnyogok; legyek; dögvész; fekély; jégeső; sáskajárás; sötétség; az elsőszülöttek halála).

b) A zsidó húsvét (Kiv 12, 1-14)

12 ¹ *Akkor az Úr azt mondta Mózesnek és Áronnak Egyiptom földjén:* ² »Ez a hónap legyen nálatok a hónapok kezdete, ez legyen az első az esztendő hónapjai között. ³ Szóljatok Izrael fiainak egész közösségéhez, és mondjátok nekik: Ennek a hónapnak a tizedik napján vegyen mindenki, családonként és házanként, egy-egy bárányt! ⁴ Ha háznépének száma kevés egy bárány elfogyasztásához, vegye maga mellé háza legközelebbi szomszédját, annyi személyt, amennyi elég egy bárány elfogyasztásához. ⁵ A bárány

hibátlan, hím, egyszendős legyen! Ugyanezen szabály szerint kecskegidát is vehettek. ⁶ Aztán tartásátok őrzet alatt ennek a hónapnak a tizennegyedik napjáig! Akkor estefelé vágja le azt Izrael fiainak egész sokasága! ⁷ Vegyenek a véreből, és kenjék be mindkét ajtófélfát és a szemöldöksíkját azokban a házakban, amelyekben elfogyasztják. ⁸ A húsát pedig egyék meg azon az éjszakán, tűzön süítve, kovásztalan kenyérrel, keserű salátával! ⁹ Ne egyetek belőle se nyersen, se vízben főzve, hanem csak tűzön süítve! A fejét a láb-

Michelangelo: Mózes

száraival és belső részével együtt egyétek!¹⁰ Semmi se maradjon belőle reggelre! Ha valami megmarad, egésétek el a tűzben!¹¹ Így egyétek: derekatokat övezzétek fel, sarutok legyen a lábatokon, bototokat tartsátok a kezetekben, és sietve egyétek, mert az Úr Pászka (vagyis: Átvonulása) ez.¹² Átvonulok ugyanis azon az éjszakán Egyiptom földjén, megölök minden elsőszülöttet Egyiptom földjén, embert, állatot egyaránt,

és ítéletet tartok Egyiptom minden istenén: én, az Úr.¹³ Ez a vér jel lesz számotokra a házaikon, amelyekben lesztek. Én meglátom a vért, elvonulok mellettetek, és nem ér benneteket pusztító csapás, amikor megverem Egyiptom földjét.¹⁴ Legyen azért ez a nap emléknapi nálatok: üljétek meg nemzedékről-nemzedékre, mint az Úr Ünnepe, örök szertartásként!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Áron: Mózes testvére.

a hónapok kezdete: Niszán hónapja (március-április) az izraelitáknál az év kezdete.

a hónapnak a tizennegyedik napjáig: az izraeliták ebben az időszakban holdhónapokban számoltak: a hónap félidejében, telihold idején voltak a legjobbabbak az éjszakai látási viszonyok.

vágya le (ti. a bárányt vagy a kecskegidát): az utasítás állatok feláldozására vonatkozik. Az áldozat rituális cselekmény, amelynek értelme: egyrészt jelképesen kapcsolatot teremt az istenség és az ember között (erre utal például az, hogy az állat egy részét elégetik, másik részét elfogyasztják), másrészt tisztulást eredményez (a bemutató lemond valamilyen értékről, és ezáltal megtisztul).

vegyenek a vérből, és kenjék be mindkét ajtófélfát: a nomádoknál a sátorcölöpökre kent vérnek bajelhárító szerepe volt.

kovásztalan kenyérrel: a kelesztés folyamata az antik felfogásban a romlandóságnak és a lustaságnak felel meg, így az erkölcsileg kifogásolható állapotot jelképezi. Ebben a helyzetben a sietség indokolja a kovász mellőzését.

keserű salátával: a keserű saláta, amelyet a nomádok fűszer gyanánt használtak, az egyiptomi szolgaság jelképe.

derekatokat övezzétek fel: a nomád pásztoroknál, akik egy-egy éjszakára gyűltek egybe a szentély körül, természetes volt ez a sietség, az útra kész állapot.

az Úr Pászka (vagyis: Átvonulása): a héber *peszah* (átvonulás) szó eredeti jelentése: ugrál, táncol, átugrik, megkegyelmez. A kifejezés itt arra utal, hogy amikor Jahve átvonult Egyiptomra, Izrael fiainak házait elkerülte, kihagyta, illetve megkegyelmezett lakóinak.

megölök minden elsőszülöttet: antropomorf kifejezés a tizedik egyiptomi csapás bemutatására. E kijelentés történeti alapja valószínűleg valamilyen járvány, amely az újszülötteket pusztította; az is lehetséges azonban, hogy az elsőszülött fiak halála az előző kilenc csapás összefoglalása (az elsőszülött fiú ugyanis a legnagyobb értéket szimbolizálta).

emléknapi: a nomád ünnepet felváltó húsvét immár az Egyiptomból való szabadulás emléknapja.

c) Átkelés a Sás-tengeren (Kiv 14, 15-31)

14¹⁵ Így szólt ekkor az Úr Mózeshez: »Mit kiáltasz hozzám! Szólj Izrael fiaimhoz, hogy induljanak!¹⁶ Te pedig emeld fel botodat, nyújtsd ki kezedet a tenger fölé, és oszd azt kétfelé, hogy szárazon járjanak Izrael fiai a tenger közepén!¹⁷ Én pedig megkegyelmeztem az egyiptomiak szívét, hogy nyomuljanak utánatok, és megdicsőülök a fáraó által, egész hadserege, harci szekerei és lovasai által.¹⁸ Az egyiptomiak

meg fogják tudni, hogy én vagyok az Úr – amikor megdicsőülök a fáraó által, harci szekerei és lovasai által!«¹⁹ Felkelt erre Isten angyala, aki Izrael táborra előtt vonult, és mögéjük ment. Vele együtt elvonult a felhőoszlop is elől, és a hátuk mögé²⁰ állt, az egyiptomiak táborra és az izraeliták táborra közé. Hátrafelé sötét volt a felhő, előre pedig világossá tette az éjszakát, úgyhogy egész éjszaka nem közelíthettek

egymásból. ²¹ Amikor aztán Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé, az Úr erős és forró szél által, amely egész éjjel fúj, elhajította és szárazzá tette a tengert, s a víz kétfelé vált. ²² Erre Izrael fiai bementek a kiszáradt tenger közepébe, miközben a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a kőfal. ²³ Ekkor az egyiptomiak üldözni kezdték őket, és bementek utánuk: a fáraó minden lovassága, harci szekere és lovasa bement a tenger közepébe. ²⁴ Amikor aztán eljött a hajnali órváltás ideje, íme, az Úr a tűz- és felbőszítőből rátekintett az egyiptomiak táborára. Szétzúrtá a hadseregüket, ²⁵ és kitörte harci szekereik kerekeit, úgyhogy megfeneklettek. Azt mondták ekkor az egyiptomiak: »Fussunk Izrael elől, mert az Úr harcol értünk ellenünk!« ²⁶ De az Úr ekkor azt mondta Mózesnek: »Nyújd ki kezedet a tenger fölé, hogy

térjenek vissza a vizek, rá az egyiptomiakra, harci szekereikre és lovasaikra!« ²⁷ Amikor aztán Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé, az hajnalban visszatért előbbi helyére, a vizek nekizúdultak a menekülő egyiptomiaknak, és az Úr belesodorta őket a habok közepébe. ²⁸ Így a visszatérő vizek elborították a fáraó egész hadseregének harci szekereit és lovasait, akik utánuk nyomultak a tengerbe: egy sem maradt meg közülük. ²⁹ Izrael fiai azonban átkeltek a kiszáradt tenger közepén, miközben a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a kőfal. ³⁰ Így szabadította meg az Úr azon a napon Izraelt az egyiptomiak kezéből. ³¹ Amikor aztán látták a tenger partján a meghalt egyiptomiakat, s azt a hatalmas kezét, amellyel az Úr elbánt velük, félte a nép az Urat, és hittek az Urnak és szolgájának, Mózesnek.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

nyújd ki kezedet: a kinyújtott kéz ebben az esetben a mágikus hatalom jelképe.

a tenger fölé: a szóban forgó tengeren valószínűleg a Sás- vagy Nádas-tengernek (azaz a mai Vörös-tengernek) a Sínai-hegytől északnyugatra fekvő részét kell értenünk.

megkeményítem az egyiptomiak szívét: antropomorf kifejezés, amely arra utal, hogy Isten megengedi az egyiptomiak megátalkodottságát. A Kiv 8,28 szerint az egyiptomiakat képviselő fáraó keményíti meg saját szívét.

Isten angyala: irodalmi kifejezőeszköz Isten segítő jelenlétének szimbolizálására.

felbőszítő: a népét vezető Isten jelenvalóságát jelképező irodalmi elem.

egy sem maradt meg közülük: a pusztulás nagyságát jelző kifejezés, amelyet (a magyar „kő kövön nem maradt” mondáshoz hasonlóan) nem szabad betű szerint értelmeznünk.

a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a kőfal: irodalmi kép annak bemutatására, hogy az időjárási és a földrajzi körülmények, illetve a természeti folyamatok megkönnyítették az izraeliták menekülését.

d) A manna-csoda (Kiv 16, 11-15)

16 ¹¹ Így szólt ekkor az Úr Mózeshez: ¹² »Hallottam Izrael fiainak zúgolódását. Mondd nekik: Estére húst fogtok enni, reggel pedig jóllaktok kenyérral, hogy megtudjátok, hogy én, az Úr vagyok a ti Istentek!« ¹³ És történt este, hogy fűrjek szálltak fel, és ellepték a tábor, reggel pedig harmat szállt a tábor köré. ¹⁴ Miután elborította a föld színét, apró, mo-

zsárban tört dologhoz hasonló valami lett látható a pusztán, olyan, mint a földre hullott dér. ¹⁵ Amikor Izrael fiai meglátták, azt mondták egymásnak: »Man-bu?«, ami azt jelenti, hogy: »Mi ez?« Nem tudták ugyanis, hogy micsoda. Mózes pedig azt mondta nekik: »Ez az a kenyér, amelyet az Úr eledelül adott nektek.«

II. Ramszesz gránitszobra
a Kr. e. 13. sz.-ból

A fontosabb kifejezések magyarázata:

fürjek: a kifejezés olyan vándormadarakra utal, amelyek a hosszú repüléstől kimerülve olykor csapatostul szállnak le a földre.

apró, mozsárban tört dologhoz hasonló valami: a manna Izrael fiainak „csodálatos” eledele pusztai vándorútjukon. Hasonló természeti jelenségeket ma is ismerünk. Például a mannakabóca szúrása nyomán a kőris-, tölgy-, a vadszilva- vagy az olajfából annak cukortartalmú nedve kifolyik, a leveleken gyantaszerű fehér cseppek képződnek, majd a levegőn megszáradva lehullanak a földre. Egy másik magyarázat a tamariszkusz nevű növény nedvével táplálkozó rovarral köti össze a jelenséget: a tamariszkusz bokrokon élősködő pajzstetű több rétegben bevonja testét a táplálkozása során kibocsátott váladékával, az ún. mézharmattal. A mézharmat a testén megszáradva cukorban nagyon gazdag, vastag védőréteget képez a kiszáradás ellen. A beduinok ma is használják ezeket az édeskés anyagokat mézpótlónak.

mi ez?: a kérdés héber megfelelője (*man-bu*) népies magyarázatot ad arra, hogy az ismeretlen táplálékot miért nevezték mannának.

2. 32 A szövegek értelmezése

A Mózes meghívásának történetét leíró szerző egy látomás csodás elemekkel átszőtt képét állítja elénk. A meghívási elbeszélés műfajában írt részlet arra utal, hogy a zsidó nép vezére tudatára ébred Istentől kapott küldetésének, és anélkül, hogy sejténé, az üdvösség közvetítőjévé válik népe, valamint az egész emberiség számára.

A zsidó húsvétról szóló leírást félreértenénk, ha arra gondolnánk, hogy Isten valóban lediktálta Mózesnek az ünnep szertartását. Ez a beszámoló arról ad hírt, hogy az egyiptomi fogságból való szabaduláskor a zsidóság átértékelte, új jelentéssel ruházta fel ezt az ünnepet. A húsvét, amely eredetileg nomád pásztorünnep volt a nyáj első ellésének fölállózásával, a szövegben az egyiptomi fogságból való szabadulás emlékünnepévé válik. A nyáj első ellésének fölállózását az egyiptomi elsőszülöttek halála helyettesíti. Az ajtófélfák megkenése vérral (aminek eredetileg bajelhárító szerepe volt) most azt jelenti, hogy Jahve megkegyelmezett az izraelita elsőszülötteknek. A keserű saláta (amely a nomádok körében a sót helyettesítette) immár az egyiptomi szolgaság keserű voltának a jelképe. A kovásztalan kenyér és az útra kész öltözet arra utal, hogy Izrael fiainak sietve kellett távozniuk Egyiptomból. Húsvéti szertartásaiban, liturgikus szövegeiben és cselekményeiben a zsidóság erre a csodálatos szabadulásra emlékezik.

Egyiptomi harci szekér (Kr. e. 13. sz.)

A Sás-tengeren való átkelés szövege a kivonulás (szabadulás) történeti tényének emlékét őrző kultikus elbeszélés, amely Jahvét dicsőíti. Ez az irodalmi alkotás nem mai értelemben vett történeti beszámoló: erre utalnak a csodás elemek, illetve az a tény, hogy a különféle források nem azonos módon írják le a kivonulás útvonalát és a tengeren való átkelés helyét (vö. a déli útvonal mellett szóló Kiv 13, 17-18-at a Kiv 14, 2.9 verseivel, amelyeknek az északi útvonal felel meg). Nyilvánvaló, hogy a leírás alapjául ter-

mészetes események szolgáltak. A zsidó üdvtörténeti szemlélet azonban mindent Jahvéra vezet vissza: a természetes így természetfelettivé, csodássá válik. Izrael népe azt a tapasztalatát és meggyőződését, hogy történelmét Jahve irányítja, dramatizált formában és a jelképek nyelvén fogalmazta meg.

Az „égből hulló kenyér” jelenségére is van természetes magyarázat. Ebből a szempontból tehát ezt sem kell rendkívüli eseménynek tekintenünk. A zsidó üdvtörténeti szemlélet azért lát csodát benne, mert a manna természetes adománya a népet tápláló és vezető Isten jelenlétére emlékezteti.

Virágzó tamariszkuszág

2. 33 Elgondolkoztató kérdések

A Mózesnek szóló kinyilatkoztatás szerint a Jahve név azt jelenti: Isten veled van. – Mi következik ebből számodra?

A zsidó húsvét megismétlődhet a te életedben is. – A bűn rabságában élsz. Ki az a „második Mózes”, aki megszabadíthat téged ebből a fogságból?

Az izraeliták átkeltek a Sás-tengeren. – Veled is előfordulhat, hogy ingoványos talajra kerülsz, aztán szabadulni próbálsz. Felfigyeltél-e már arra, hogy ha Isten segítségét kéred, te is ki tudsz keveredni minden bajból?

Az izraeliták a pusztai vándorlás folyamán megtapasztalták Isten gondviselő szeretetét. – Milyen módon ismétlődhet meg a manna-csoda a te életedben?

2. 4 A tízparancsolat és a mózesi szövetség

Izrael népe a pusztai vándorlás korát felidézõ szövegekben az Isten útmutatásaira és segítségére vonatkozó történelmi tapasztalatát fogalmazta meg. Az ósi hagyományokra épülõ leírások a Kr. e. 7-6. században kapták meg végsõ formájukat. Mûfaji szempontból a teofániák, a törvénygyûjtemények, a szövetségi okmányok és a mesés elemeket tartalmazó jövendölések közé tartoznak. Részleteiket nem szabad krónikának vagy mai értelemben vett történeti beszámolóknak tekintenünk, de gondolnunk kell arra, hogy a különféle mûfajú szemelvények mögött valós történelmi tények, a választott nép kétségbevonhatatlan vallási élményvilága húzódik meg.

2. 41 A Biblia a tízparancsolatról és a szövetségrõl

a) A tízparancsolat (Kiv 19, 1-6.16-20; 20, 1-18; 24,4a)

19 ¹ A mai napon, Izraelnek Egyiptomból való kijöve-
vetele után a harmadik bõnapban, eljutottak a Sínai
pusztába. ² Elindultak ugyanis Rafidimból, és ami-
kor a Sínai pusztába érkeztek, táborot vertek ezen a
helyen. Izrael itt a hegygel szemben verte fel sátrait.
³ Mózes pedig felment Istenhez. Ekkor az Úr szólí-
totta õt a hegyrõl, és azt mondta: »Ezt mondd Jákob
házának s ezt hirdesd Izrael fiainak: ⁴ Ti magatok
láttátok, mit mûveltem az egyiptomiakkal, és hogyan
bordoztalak titeket sasszárnyakon, amíg idebortalak
titeket magamhoz. ⁵ Ha tebát majd hallgattok szá-
vamra és megtartjátok szövetségemet, tulajdonomá
lesztek minden nép közül – hiszen az egész föld az
enyém –, ⁶ és ti lesztek az én pápi királyságom és
szent népem. Ezek azok a szavak, amelyeket el kell
mondanod Izrael fiainak.« [...] ¹⁶ Amikor aztán
eljött a harmadik nap, és felvirradt a reggel, íme,
mennydörögni és villámlani kezdett. Egészen sűrû fel-
hõ borult a hegyre, és egyre erõsödõ harsonazengés zú-
gott, úgyhogy megrémült a nép, amely a táborban volt.
¹⁷ Erre Mózes kivette õket a táborhelyrõl Isten elé,
s õk odaálltak a hegy tövébe. ¹⁸ Füstölgött az egész
Sínai-hegy – mert az Úr tûzben szállt le rá –, úgy
szállt belõle a füst felfelé, mint az olvasztókemencébõl,
igazán félelmetes volt az egész hegy. ¹⁹ A harsona-
zengés pedig csak növekedett és egyre erõsebben szólt:
Mózes beszélt és Isten válaszolt neki. ²⁰ Miután az
Úr leszállt a Sínai hegyére, a hegy csúcsára, Mózes
felhínta a hegy tetejére. [...]

20 ¹ Akkor Isten elmondta mindezeket a szavakat:
² »Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kibortalak
téged Egyiptom földjérõl, a rabszolgaság házából.

³ Rajtam kívül más istened ne legyen! ⁴ Ne készíts
magadnak faragott képet, és semmiféle képmást arról,
ami fenn van az égen, vagy lenn a földön, vagy a föld
alatt, a vízekben! ⁵ Ne imádd ezeket, és ne szolgálj
õket, mert én, az Úr, a te Istened erõs és féltékeny va-
gyok, és az atyák vétkeit megtorlom gyermekeiken, és
azok harmadik és negyedik nemzedékén, akik gyûlöl-
nek engem! ⁶ De irgalmasságot gyakorlok ezer nemze-
déken át azokkal, akik szeretnek engem, és megtart-
ják parancsaimat. ⁷ Ne vedd hiába az Úr, a te Istened
nevét: mert nem hagyja büntetlenül az Úr azt, aki hi-
ába veszi az Úr, az õ Istene nevét! ⁸ Emlékezzél meg
arról, hogy a szombat napját megszenteld! ⁹ Hat napon
dolgozzál, és végezd minden munkádat! ¹⁰ A hetedik
napon azonban az Úrnak, a te Istenednek szombatja
van: semmiféle munkát se végezz azon se te, se fiad, se
lányod, se rabszolgád, se szolgálód, se állatod, se a jöve-
vény, aki a kapuidon belül van! ¹¹ Hat nap alatt al-
kotta ugyanis az Úr az eget és a földet, a tengert, és
mindazt, ami bennük van, a hetedik napon azonban
megpibent, azért áldotta meg az Úr a szombat napját,
és azért szentelte meg. ¹² Tiszteld apádat és anyádat,
hogy hosszú életû légy azon a földön, amelyet az Úr, a
te Istened ad majd neked! ¹³ Ne ölj! ¹⁴ Ne paráznál-
kodj! ¹⁵ Ne lopj! ¹⁶ Ne tégy hamis tanúságot feleba-
rátod ellen! ¹⁷ Ne kívánd meg felebarátod házát! Ne
kívánd meg feleségét, se rabszolgáját, se rabszolgánõjét,
se marháját, se szamarát: semmijét se, ami az övé!«

¹⁸ Az egész nép látta a mennydörögeket és a villámo-
kat, a harsonazengést és a füstölgõ hegyet, ezért rémül-
ten, a félelemtõl remegve megállt a távolban [...]

²⁴ ^{4a} Ekkor Mózes leírta az Úr minden beszédét.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a Sínai pusztába: a kivonulás után az izraeliták hosszú ideig vándoroltak a pusztában, míg elérték a Jordán keleti partját. A Szám 14,33 szerint a vándorlás 40 esztendeig tartott. Ez az adat történetileg bizonytalan, mert a Bibliában a negyvenes szám a teljességet jelölve egy nemzedék korára vagy hosszú, de pontosan meg nem határozott időszakra utal. Érdekes tény például, hogy a törökök negyvenlábúnak nevezik azt az ízeltlábút, amelyet mi százlábúnak hívunk.

Rafidim: település a Sínai-hegy közelében.

a hegygel szemben: a Sínai-hegyről, vagyis Hóreb hegyéről van szó.

az Úr szólította őt a hegyről...: a részlet a szövetségokmányok bevezető formulájával kezdődik: Isten utal arra a jogcímre, amelynek alapján megkövetelheti népétől a parancsok megtartását.

ti lesztetek az én papi királyságom és szent népem: a kifejezés arra utal, hogy az izraeliták már tudatában vannak papi szerepüknek, illetve a többi néptől (a profán világtól) elkülönített, elválasztott (azaz szent) voltak.

eljött a harmadik nap: az időadat a küszöbönálló esemény fontosságát emeli ki.

mennydörögni és villámlani kezdett: a teofániákban az istenség megjelenését kísérő természeti események.

barsonazengés: a sófárkürt az ünnepélyes papi kihirdetések eszköze. A kifejezés tehát arra utal, hogy a leírás már a kultikus elbeszélés elemeit is tartalmazza.

rajtam kívül más istened ne legyen: a mózesi monoteizmus alaptétele fogalmazódik meg e szavakban.

faragott képet: a parancs a bálványok, istenszobrok stb. imádását tiltja.

ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét: Isten nevét nem szabad mágikus formulákban, átkozódásban vagy hamis esküben említeni.

a te Istenednek szombatja: mivel az izraelitáknál a hét a mi vasárnapunknak megfelelő nappal kezdődött, a szombat a pihenőnapot jelenti.

tiszteld apádat és anyádat: a parancshoz kapcsolódó ígéret nem az egyes emberek magas életkorára, hanem Izrael népének fennmaradására vonatkozik.

ne ölj: a parancs az ártatlan emberélet kioltását tiltja.

ne paráználkoddj: minthogy az izraelita férj tulajdonának tekinthette feleségét, a paráználkodás elsősorban a férj tulajdonjogának megsértését jelentette.

ne lopj: a tilalom az idegen tulajdon elleni vétségre vonatkozik.

ne tégy hamis tanúságot: a parancs magyarázata az, hogy egy terhelő tanú hamis vallomása ártatlan emberek halálos ítéletéhez vezethetett.

ne kívánd meg felebarátod házát: a ház szó nemcsak a hátlékot jelenti, hanem lakóinak összességét és valamennyi értékét is.

az egész nép látta a mennydörgéseket: a látni ige nem csupán az érzékelésre vagy valamiféle jelenés látására vo-

A tízparancsolat részletét tartalmazó Nash-papirusz a Kr. e. 2. sz.-ból

natkozhat, hanem tágabb értelemben kifejezheti a történelmi tapasztalatot is: történelmének eseményeiben Izrael népe „belátta”, hogy a tízparancsolat az Isten hangja, illetve üzenete. *Mózes leírta az Úr minden beszédét:* a Kiv 24,12 és 32, 15-16 szerint Isten maga írta két kőtáblára a törvényt; ez az ellentmondás arra utal, hogy az elbeszélés többféle hagyományból táplálkozik.

b) A szövetségkötés (Kiv 24, 4b-8; 25, 8-11.16.31.37; 27, 1-2; 29, 38-39.42-43)

24 ^{4b} Majd felkelt kora reggel, oltárt épített a hegy tővében, és tízenkét emlékoszlopot állított, Izrael tízenkét törzsének megfelelően. ⁵ Aztán odaküldte Izrael fiainak ifjait, hogy mutassanak be egészen elégő áldozatokat, és vágjanak az Úrnak békeáldozatul fiatal bikákat. ⁶ Mózes pedig fogta a vér felét, és a medencébe töltötte, a másik felét pedig az oltárra öntötte. ⁷ Aztán fogta a szövetség könyvét, és felolvasta a nép hallatára. Erre ők azt mondták: »Megtesszük mindazt, amit az Úr mondott, és engedelmesek leszünk!« ⁸ Ő pedig fogta a vért, és meghintette vele a népet, és így szólt: »Ez annak a szövetségnek a vére, amelyet az Úr megkötött veletek e szavak alapján!« [...] ²⁵ ⁸ [Az Úr így szólt]: Készítsenek nekem szentélyt, hogy közöttük lakhassam, ⁹ mindenben annak a hajléknak és a hozzá tartozó eszközöknek a mintájára, amelyet majd mutatok neked. A következőképpen csináljátok: ¹⁰ Készítetek akácfaából egy ládát: két és fél könyöknyi legyen a hossza, másfél könyöknyi a szélessége, és ugyancsak másfél könyöknyi a magassága. ¹¹ Ezt aztán vond be színarannyal belülről, kí-

vülről, és helyezz rá körös-körül aranszegélyt. [...] ¹⁶ Ebben a ládába tedd majd azt a bizonyoságot, amelyet adni fogok neked. [...] ³¹ Készíts továbbá mécsstartót, színaranyból verve. A szára, az ágai, kehelyei, gömböcskéi és liliumai egy darabból legyenek. [...] ³⁷ Készíts továbbá hét mécseszt, és rakd fel azokat a mécsstartóra úgy, hogy messzire világítsanak. [...] ²⁷ ¹ Készítsd el az oltárt is akácfaából: öt könyök legyen a hossza, ugyanannyi a szélessége, tehát négyzet legyen, és három könyök a magassága. ² Szarvai a négy sarkán magából az oltárból jöjjenek elő. Az egészet vond be rézzel. [...] ²⁹ ³⁸ Ezt kell majd áldoznod az oltáron: két egyesztendő bárányt, minden nap, megszakítás nélkül – ³⁹ az egyiket bárányt reggel, a másikat este [...] ⁴² Ez legyen az Úrnak bemutatandó egészen elégő áldozat, ezt kell szüntelenül bemutatni közöttetek nemzedékről nemzedékre, a bizonyosság sátrának ajtajánál, az Úr előtt. Oda foglak majd téged rendelni, hogy szóljak hozzád. ⁴³ Ott parancsolok majd Izrael fiainak, és dicsőségem megszenteli az oltárt.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

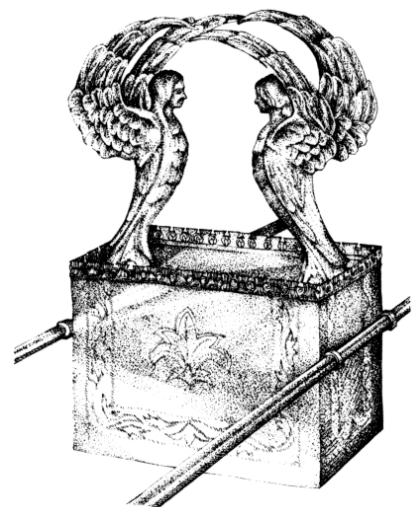
oltárt ... és tízenkét emlékoszlopot: ezek azt jelképezik, hogy Isten jelen van a 12 törzset számláló Izrael népének körében.

a vér ... másik felét pedig az oltárra öntötte: az izraelita fel fogás szerint a vér Isten szent ajándéka, az élet elve; ebben az összefüggésben az oltár által jelképezett Isten és az ember közti élő kapcsolatot, illetve ennek helyreállítását szimbolizálja.

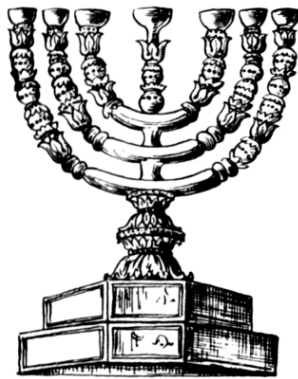
a szövetség könyvét: törvénygyűjtemény, amely a szövetség feltételeit foglalja magában (vö. Kiv 20,22 - 23,19).

a hajléknak ... a mintájára: a hajlék azonos a szent sátorral, vagyis egy szétszedhető és újra összerakható vándor-szentéllyel. A szent sátor azt jelképezte, hogy Isten állandóan népe körében lakozik.

ládát: a kifejezés a szövetség ládájára, azaz a hordozható frigszekrényre utal. Ebben őrizték a „bizonyí-

A frigidáda a kerubokkal – rekonstrukció a bibliai leírás alapján

A heródeszi templom menórája
– dombormű a Kr. u. 1. sz.-ből

téket” (a tízparancsolatot mint a szövetség alapokmányát). A láda a sátorhoz hasonlóan arra emlékeztette a pusztában vándorló izraelitákat, hogy Isten jelen van közöttük.

a bizonyosságot: a tízparancsolat két kőtábláját.

készíts ... mécstartót, színaranyból verve: ez a menóra, a hétágú mécstartó, amely a mai Izrael államának is emblémája. A hét méceses az Úr szemeit jelképezi, amelyek áttekintik az egész földet (vö. Zak 4,10b).

készítsd el az oltárt: az izraeliták istentiszteletének legfontosabb eleme a naponta bemutatott áldozat: az áldozati állat vére a bűnös embert, illetve az ő Istentől kapott értékeit szimbolizálja. Az áldozatbemutatás helyszíne az oltár, amelynek négy szarva Isten erejét és hatalmát jelképezi. Megragadásuk védelmet biztosít (vö. 1 Kir 1,50; 2,28).

c) A szövetség Istenétől kapott ígéret (Szám 22, 1-6.21-35; 24, 15-18)

22 ¹ Aztán elindultak, és Moáb mezőségén ütöttek táborot, ott, ahol a Jordánon túl Jerikó fekszik. ² Amikor pedig látta Bálám, Szefor fia mindazt, amit Izrael az amoritával cselekedett, ³ s hogy igen félnek tőle a moabiták, s támadását kiállni nem tudnák, ⁴ azt mondta Mádián a véneinek: »Úgy eltöröl ez a nép mindenkit, aki határainkban lakik, mint az ökör a füvet, amelyet tövig lerág.« Ő volt abban az időben a király Moábban. ⁵ Követeket küldött tehát a jövendőmondó Bálámhoz, Beor fiához, aki Ammon fiainak földjén, a folyóvíz mellett lakott, hogy hívják el, s mondják neki: »Íme, egy nép kijött Egyiptomból, ellepte ennek a földnek a színt, s letelepedett velem szemben. ⁶ Gyere tehát, átkozd meg ezt a népet, mert erősebb nálam, akkor talán megverhetem valahogy és kiűzhetem földemről: tudom ugyanis, hogy áldott, akit te megáldasz, s átkozott, akire te átkot szórsz.« [...] ²¹ Bálám reggel felkelt, megnyergelte szamarát és elindult velük. ²² Am Isten megharagudott, s azért az Úr angyala odaállt az útra, Bálám elé; ő a szamarán ült, s két szolga volt vele. ²³ Amikor a szamár meglátta, hogy ott áll az Úr angyala kivont karddal az úton, letért az útról és a mezőn haladt. Bálám erre megverte, hogy visszatérje az útra. Ekkor ²⁴ az angyal két szőlőkerítés között egy szűk ösvényre állt. ²⁵ Amikor a szamár meglátta, a falhoz szorult, s odaszorította utasa lábát. Erre ő ismét megverte. ²⁶ Ekkor azonban az angyal egy olyan szűk helyre ment, ahol sem jobbra, sem balra nem lehetett kitérni, s eléje állt. ²⁷ Amikor a szamár meglátta az ott álló angyalt, lefeküdt Bálám alatt. Erre az megharagudott és még jobban csapdosta oldalát botjával. ²⁸ Ekkor megnyitotta az

Úr a szamár száját, s az így szólt: »Mit vétettem neked? Miért versz meg engem most már harmadszor?« ²⁹ Azt felelte Bálám: »Mert megérdemelted, s játékot űztél velem. Bárcsak lenne kardom, hogy megölhetnélek!« ³⁰ Azt mondta a szamár: »Nem én vagyok-e állatod, amelyre mindig ülni szoktál mind e mai napig? Mondd, tettem-e valaha ihesmit veled?« Bálám azt felelte: »Sobasem.« ³¹ Ugyanekkor megnyitotta az Úr Bálám szemét, úgyhogy meglátta az angyalt, amint ott állt kivont karddal az úton; erre leborult előtte arccal a földre. ³² Azt mondta neki az angyal: »Miért vered meg már harmadszor szamaradat? Én jöttem, hogy feltartóztassalak, mert utad gonosz, s ellenem van, ³³ s ha szamarad le nem tért volna az útról, hogy kitérjen, amikor feltartóztattam, téged öltek volna meg, ő pedig élne.« ³⁴ Azt mondta Bálám: »Vétkeztem, mert nem tudtam, hogy te tartóztatasz fel; most azonban, ha nem tetszik neked, hogy elmenjek, visszatérek.« ³⁵ Azt mondta az angyal: »Menj csak el velük, de vigyázz, hogy mást ne mondj, mint amit majd parancsolok neked.« Elment tehát Bálám fejedelmével. [...]

²⁴ ¹⁵ Erre elkezdte [Bálám] példázatát és ismét szólt: »Szól Bálám, Beor fia, szól a bezárt szemű ember, ¹⁶ szól, aki Isten beszédeit hallja, aki a Fölséges tudományát tudja, s a Mindenható látomásait látja leborulva, s megnyúlt szemmel: ¹⁷ Látom őt, de nincs még itt, nézem őt, de nincs még közel. Csillag támad Jákobból és királyi pálca kél fel Izraelből s megveri Moáb fejedelmét, mind elpusztítja Szeftnek gyermekeit. ¹⁸ Az ő birtoka lesz Edom, Szeír öröksége: el-lenségeire száll, de Izrael hatalmat gyakorol.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Moáb mezősege: a Jordántól keletre, Jerikóval szemben fekvő terület.

Bálám: mezopotámiai „látóember”, jövendőmondó.

az Úr angyala odaállt az útra, Bálám elé: az Úr angyala az átkot megakadályozó Isten jelképe.

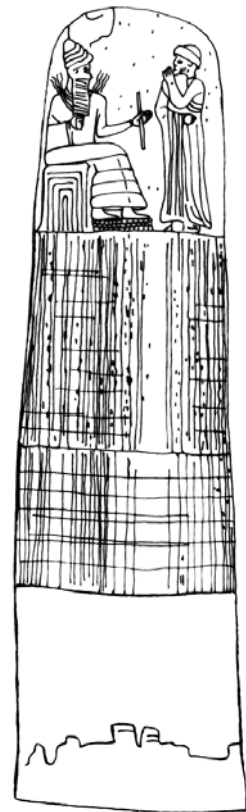
megnyitotta az Úr a számár száját: népmesére jellemző irodalmi eszköz annak jelzésére, hogy az igazságot nem lehet elnémítani.

csillag ... királyi pálca: a monarchia szimbólumai; elsősorban Dávid királyságának jelképei.

2. 42 A szövegek értelmezése

A tízparancsolat kihirdetését leíró elbeszélés – melynek egy másik változata a MTörv 5, 6-21 részletében olvasható – Izrael népének történelmi tapasztalatát fogalmazza meg dramatizált formában. Ennek a tapasztalatnak tartalmát a következőképpen összegezhethetjük: a zsidó nép az évszázadok folyamán észrevette, hogy ha lelkiismeretének azokat az indításait követi, amelyek a parancsokban is megfogalmazódnak, elnyeri életében Isten áldását. Ezzel szemben, ha letér a lelkiismeret mutatta útról, annak előbb-utóbb szenvedés, boldogtalanság lesz a következménye. Élményét azzal magyarázta, hogy a lelkiismeret indításai Isten útmutatásai, illetve parancsai. Valójában ezt a felismerését, meggyőződését fogalmazta meg a sínai teofánia drámájában és szimbólumaiban. A leírás képanyagát rendkívüli természeti események (vihár, vulkánkitörés, földrengés) és liturgikus mozzanatok (harsonazengés; Mózes beszél, és Isten válaszol neki) alkotják. A tízparancsolat formai szempontból eltér más népek törvénygyűjteményeitől (a Lipit-Istar törvénykönyvtől, a Hammurabi-féle törvényektől vagy a Hetita törvénykódextól), mert nem tartalmazza a szankciókat, azaz a parancs megszegését követő büntetést. Az elbeszélés műfaji szempontból kultikus teofániának és szövetségokmány-nak tekintendő.

A mózesi szövetségekötésről szóló bibliai részlet felvetheti a kérdést, hogy Isten valójában hányszor kötött szövetséget népével (vö. Ter 3,21; Ter 9,9; Ter 15, 7-18 stb.). A műfaji sajátosságokat figyelembe vevő értelmezés szerint a válasz a leírás alapjául szolgáló történelmi tapasztalatban keresendő. Az ősi Izrael minden nemzedéke megélte valamiképpen, hogy Isten szövetséget kötött vele, mellette áll, és a bűn, a szövetségseges ellenére sem hagyja el népét. Ezt az élményüket fogalmazták meg különféle korokban, változatos irodalmi formákban. Isten tehát egyetlen szövetséget kötött Izrael népével, de a nép ezt a tényt történelmének minden jelentős korszakában újrafogalmazta. Nyilvánvaló, hogy a szövetséget jelző sátor, láda, mécstartó és oltár elkészítésére vonatkozó utasításokat sem kell különleges isteni sugallatoknak tekintenünk. Inkább arról van szó, hogy a zsidóság tudatára ébredt: szövetségélményét érzékelhető jelekkel, jelképekkel is ki kell fejeznie. – Megjegyezzük, hogy a keresztények a mózesi szövetségekötés alapján

Hammurabi
törvényoszlopa
(Kr. e. 14. sz.)

nevezik a zsidó nép Bibliáját Ószövetségnek (ahhoz az új szövetséghez viszonyítva, amelyet Isten Jézusban kötött az emberiséggel).

A mesés elemekkel átszótt bálami jövendölés háttérében húzódó hagyományok valószínűleg a királyság kezdeti időszakára nyúlnak vissza. Így az elbeszélés visszatekintés egy korábbi időszakra, és a királyság intézményének igazolása. Az ilyesfajta eljárás egyáltalán nem ritkaság az izraelita üdv-történetírásban. Az elbeszélés történetiségét nem abban kell keresnünk, hogy Bálám pontosan ismerte a jövőt, vagy hogy a számára beszélni tudott. A történeti tény a pusztában vándorló izraeliták vallási tapasztalata, akikben elevenen élt a meggyőződés, és egyre erősödött a remény: a szövetség Istene megsegíti és nagy néppé teszi őket. Ennek a reménynek lényegét a látnok így fogalmazza meg: „Csillag támad Jákobból és királyi pálca kél fel Izraelből ... Izrael hatalmat gyakorol” (17-18. v.).

Négyszarvú oltár
Megiddóból (Kr. e. 9. sz.)

2. 43 Szövetségben élsz Istennel

Érdeemes elgondolkodnod azon, hogy mit jelentenek a parancsok a te életedben. – A Biblia szerint a törvény vagy parancs nem rideg jogi előírás, hanem Isten féltő és életet adó útmutatása (vö. MTörv 30, 15-20; 32, 45-47). Ha a tízparancsolat útmutatásait korlátnak, akadálynak érzed, még nem ismerted fel az isteni törvény igazi jelentését. Hasonlíthatjuk ezt például az úszáshoz: mindaddig, amíg csak tanulod, a szükséges mozdulatok, útmutatások, úszómeszteri „parancsok” akadályoknak tűnhetnek. Később azonban éppen ezek teszik lehetővé számodra a szabad és fesztelen mozgást, az „életet a vízben”.

Isten veled is szövetséget kötött. Nem hagy el akkor sem, ha te hűtlen vagy. Ez a tudat töltőn el reménnyel, és adjon vigasztalást, miközben a benned élő „belső ember” kimunkálásán fáradozol.

A csillag ősi királyi jelkép. A keresztény felfogás szerint a Messiásra, a Betlehemben született Jézusra utal (vö. Mt 2, 1-12). – Te Jézussal vagy szövetségben. Vajon életed eseményeiben felfogod-e az ő jelenlétét és üzenetét? Az „okos számárhoz” hasonlóan felfedezed-e őt, vagy az eleinte makacskodó Bálám magatartását követed?

3. ISTEN MEGTAPASZTALÁSA JÓZSUÉTÓL SALAMONIG

Az ószövetségi üdvtörténet harmadik részét a Józsuétól Salamon haláláig (Kr. e. 1200-tól 931-ig) terjedő kor alkotja.

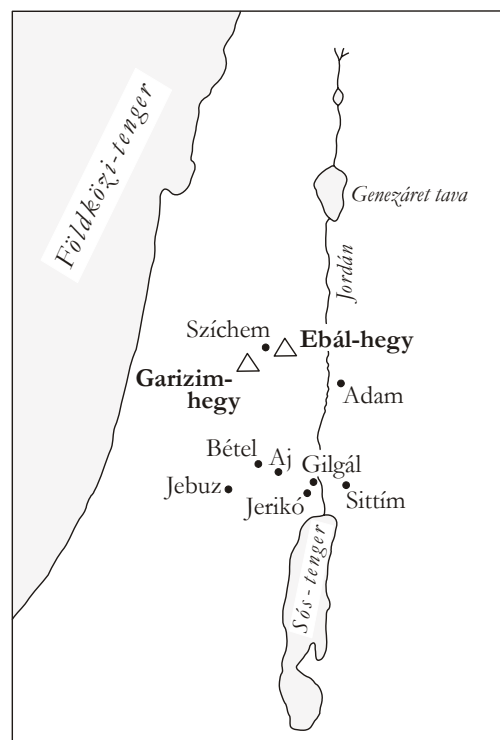

A bibliai szemelvények bemutatják a honfoglalást, a bírák működését, a királyság létrejöttét és az első nagy királyok tevékenységét. Felismerhető belőlük, hogy a választott nép fiai ebben az időszakban az üdvösséget az Ígéret földjének, Kánaánnak elnyerésében, illetve a Jahve uralmát megtestesítő királyság fennmaradásában látják, üdvösségközvetítőnek pedig Józsue nevű vezérüket, a bírákat, majd Dávid királyi házát tekintik.

a) A Salamonig terjedő korszak a történettudományokban

Az idézett bibliai szövegek nem szoros értelemben vett történeti leírások, ezért csak nagy vonalakban tudjuk rekonstruálni a háttérükben húzódó történelmi eseményeket.

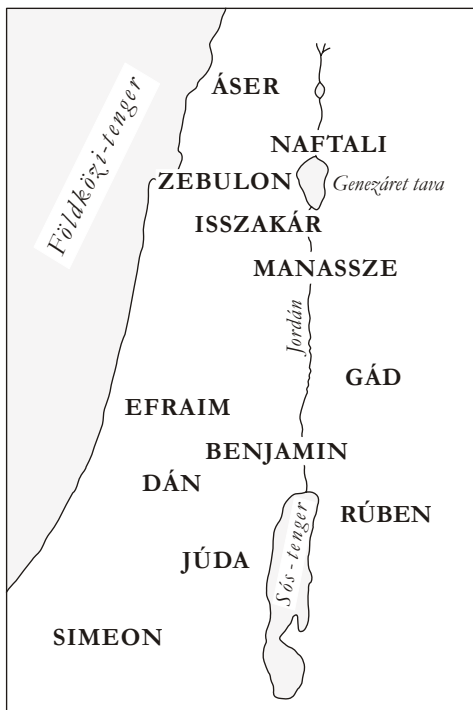
Józsue kora: A Kr. e. 13. században Kánaán az egyiptomi birodalom érdekerületéhez tartozott. Az őslakók városállamokban éltek, amelyek csak laza kapcsolatban voltak egymással. Közös veszedelem hírére szövetséget kötöttek. A honfoglalóknak ezt a szervezett ellenállást kellett megtörniük, hogy megvethessék lábukat a Jordántól nyugatra eső Kánaán földjén. Izrael fiai Mózes halála után, Kr. e. 1200 körül vonultak be az Ígéret földjére, és Józsue vezetésével megkezdték a honfoglalást. A föld fokozatos birtokbavétele békés beszivárgás, kisebb-nagyobb helyi csatározások és ügyes szövetségi politika eredménye volt. Az izraelita törzseknek először a Jordántól nyugatra fekvő terület lakatlan vidékeit, a hegyi legelőket sikerült birtokba venniük. A sűrűn lakott részeket, főleg a városokat csak későbbi időpontokban foglalták el. A régészeti leletek, a Lákis, Debir és Hácór körüli ásatások csak részben igazolják a Józsue

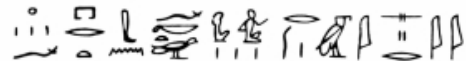
Józsue hadjáratainak színtere

könyvében említett adatokat. Az izraeliták kánaáni jelenlétét azonban Biblián kívüli forrás is igazolja: a Thébában talált (1896) kőlapon, amelyet „Izrael-sztélé”-nek neveztek el, Merneptah fáraó felsorolja hódításait, és említést tesz Izrael népéről is. Vallási szempontból Józsue korát általában a Jahve iránti hűség jellemezte.

A bírák kora (kb. Kr. e. 1200-1030): A honfoglalás és Kánaán felosztása a 12 törzs között a bírák korában folytatódott. Az izraelitáknak nemcsak a föld régi lakóival, a kánaániakkal kellett megküzdeniük, hanem a szomszédos népekkel, a moabitákkal, az ammonitákkal, a mádiánitákkal és a filiszteusokkal is. A bírák egyik csoportját azok a karizmatikus vezető személyek (pl. Bárak, Gedeon, Jefte) alkották, akik a harcok idején a népet irányították, illetve a veszélyből kimentették. Másik csoportjuk a szó valódi értelmében vett bíra, vagyis olyan személy volt, aki adott esetben egész törzset átfogó bírói tiszttel rendelkezett. Politikai szempontból többnyire a törzsek közti széthúzás, torzsalkodás volt jellemző.

Az ország felosztása a 12 törzs között

„Izrael (népe) elpusztított, magja nincs többé” – olvasható a sztélén

Hiányzott a központi hatalom. „Azokban a napokban ugyanis nem volt király Izraelben, hanem mindenki azt cselekedte, amit jónak látott” – olvassuk a Bírak könyvében (Bír 17,6; 21,25). Vallási szempontból a központ a Bétel-től északra fekvő Siló volt, ahol a szövetség ládáját is őrizték. Ugyanakkor vallási egységről sem beszélhetünk: a korszak fő vonása a Jahve és az idegen istenek közti ingadozás.

A királyság kezdeti időszaka: A királyság intézményének létrejötte annak az egységtörekvésnek gyümölcse, amely a bírak korának végén (főleg a növekvő filiszteus veszély miatt) történelmileg szükségessé vált. A király hatalma – ellentétben a bírakéval – valamennyi törzsre kiterjedt. Az izraeliták a királyság kezdeti időszakában fejezték be a honfoglalást: sikerült elfoglalniuk azokat a városállamokat is, amelyek még akadályt jelentettek a nemzetállam megteremtésében. Sámuel, az utolsó bíró fölkenete az első királyt, Sault (kb. Kr. e. 1030-1010), akit azután Dávid (kb. Kr. e. 1010-970), majd Salamon (kb. Kr. e. 970-931) követett a trónon.

b) A Salamonig terjedő korszak a Bibliában

A Józsuétól Salamon haláláig terjedő korszakot bemutató bibliai szövegek a Kr. e. 7-6. században kapták meg végső formájukat, így a Kr. e. 7. században érvényre jutó úgynevezett deuteronomista (jelentése: a Második Törvénykönyv keletkezésével kapcsolatos) történelem-szemlélet nyomja rájuk bélyegét. Ez azt jelenti, hogy a szemelvények nem korabeli tudósítások, hanem olyan elbeszélések, amelyeket több évszázaddal az események után fogalmaztak meg és formáltak egységes alkotássá. Ennek az irodalmi műnek vezérlő eszméje: a nemzet léte vagy nemléte attól függ, hogy hűséges-e Jahvéhoz és a mózesi törvényhez.

A deuteronomista történetírás néhány jellemzője: Szóbeli hagyományokra (mondákra, etiológiákra stb.) és írott dokumentumokra (királylistákra, törvénygyűjteményekre stb.) támaszkodik. – Az évszázadokkal korábbi eseményeket elsősorban Izrael bűne és Isten megbocsátó irgalma összefüggésében ábrázolja: minden nemzedéknek saját életében kell megtapasztalnia a szövetségzegés szomorú következményeit és Isten szabadító hatalmát. – A múlt történéseit mesterkéltn időrendi keretbe illeszti: a 12-es és a 40-es szám szimbolikájára építő gondolkodásban például az Egyiptomból való szabadulás és Salamon templomépítése között 12 · 40 évnek kellett eltelnie. – A történelmet alakító lélektani, politikai és természeti tényezők említése helyett gyakran közvetlenül Istenre hivatkozik: Józsuét Isten hívja meg, az Úr zúdítja a jégesőt Izrael ellenségeire, a bűnös népet Ő adja az ellenség kezére, Sault Ő választja ki stb.

3. 1 Isten működése Józsue életében

A Kánaán birtokbavételének kezdeti szakaszát felidéző bibliai szövegek arra emlékeztetnek, hogy Isten minden segítséget megadott az Ígéret földjének elfoglalásához. A szemelvények (etiológiai beszámolók, földrajzi nevek jegyzékei, kultikus csodaelbeszélések, mondák stb.) műfaji sajátosságai arról árulkodnak, hogy szerzőik nem mai értelemben vett történelmet írnak, hanem a Kr. e. 7-6. századból a múlt felé tekintve vallási szempontból értelmezik a honfoglalás eseményeit.

3. 11 Bibliai szövegek Józsue istenélményeiről

a) Józsue küldetése (Józs 1, 1-9)

1 ¹ Mózesnek, az Úr szolgájának halála után történt, hogy az Úr szólt Józsuéhoz, Nún fiához, Mózes szolgájához és ezt mondta neki: ² »Szolgám, Mózes meghalt. Kelj fel, és menj át a Jordánon, te és veled az egész nép, arra a földre, amelyet majd Izrael fiainak adok. ³ Minden helyet, amelyet lábatok tapos, nektek fogok adni, ahogy Mózesnek megmondtam. ⁴ A pusz-tától és a Libanontól egészen a nagy folyóig, az Euf-ráteszig – a hetiták egész földjéig –, és a napnyugati Nagy tengerig fog terjedni határotok. ⁵ Senki sem tud majd ellenállni nektek életed egész folyamán. Abony Mózes-szel voltam, úgy lesztek veled is, nem maradok el tőled és nem hagylok el téged. ⁶ Légy erős és bátor: te

fogod kisorsolni ennek a népnek azt a földet, amellyel kapcsolatban megesküdtem atyáiknak, hogy nekik adom. ⁷ Légy tehát erős és nagyon bátor, és vigyázz arra, hogy teljesítsd az egész törvényt, amelyet Mózes, az én szolgám meghagyott neked; ne térj el attól se jobbra, se balra, hogy boldogulj mindenben, amit cselekszel. ⁸ Ne hiányozzék ennek a törvénynek a könyve az ajkadról! Elmélkedj róla nappal és éjjel, és vigyázz arra, hogy teljesítsd mindazt, ami abban írva van, akkor sikerrel járod utadat és boldogulsz. ⁹ Megparancsolom neked: légy erős és bátor! Ne rettegj és ne félj, mert veled van az Úr, a te Istened mindenütt, bárhova mégy.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az Úr szolgájának: a „Jahve szolgája” szókapcsolat a Kr. e. 7-6. században élő deuteronomista szerző szóhasználatára jellemző kifejezés.

Józsue: a hagyomány szerint Mózes szolgája és később utóda. Nevének jelentése: Jahve üdvözít, megment.

minden helyet: e megjegyzést az Ígéret földjének bemutatása, a Jordán és a Földközi-tenger közötti terület földrajzi leírása követi.

légy erős és bátor: e felszólítással a szöveg szerzője azt a meggyőződését fejezi ki, hogy az isteni ajándék az ember részéről hűséget feltételez.

nekik adom: a megjegyzés arra utal, hogy a föld birtokbavételét az izraeliták nem saját erejüknek, hanem kizárólag Istennek köszönhetik.

az egész törvényt: a törvény itt a Tórárt, vagyis a tízparancsolatot és Mózes törvényeit jelenti.

b) Jerikó bevétele (Józs 6, 1-16)

6 ¹ Jerikó ekkor Izrael fiaitól való félelmében már bezárkózott és megerősítette magát, úgyhogy senki sem mehetett se ki, se be. ² Azt mondta ekkor az Úr

Józsuénak: »Kezedbe adtam Jerikót és királyát, s minden erős férfiát. ³ Járjátok körül valamennyi harcosotokkal a várost, napjában egyszer járjátok körül.

Így tegyetek hat napon át. ⁴ A hetedik napon aztán fogják a papok azt a hét harsonát, amelyet az öröndes esztendőben szokás használni, és menjenek velük a szövetség ládája előtt, és járjatók körül bétszer a várost, s közben fújják a papok a harsonákat. ⁵ Amikor aztán hosszan és szaggatottan zengő harsonaszó hatol fületekbe, törjön ki az egész nép igen nagy lármába, s tövig leomlanak a város falai, s akkor mindenki menjen be azon a helyen, amellyel szemben éppen állni fog. ⁶ Hívatta tehát Józsue, Nún fia a papokat és azt mondta nekik: »Vegyétek fel a szövetség ládáját, hét másik pap pedig fogja az öröndes esztendő hét harsonáját, s menjen velük az Úr ládája előtt.« ⁷ A népnek pedig azt mondta: »Menjétek és járjatók körül a várost. A fegyveresek az Úr ládája előtt menjenek.« ⁸ Amikor Józsue befejezte szavait, elindultak. A hét pap egyre fújta a hét harsonát az Úr szövetségének ládája előtt, ⁹ elől ment az egész fegyveres sereg, a láda után haladt a tömeg többi része, és minden zúgott a harsonáktól. ¹⁰ A népnek azon-

ban megparancsolta Józsue: »Ne lármázzatok, hangotokat se lebessen hallani, egy szó se jöjjön ki szátókból, míg el nem jön az a nap, amelyen majd azt mondom nektek: 'Kiáltozzatok!' – akkor aztán lármázzatok.« ¹¹ Körüljárta tehát az Úr ládája azon a napon egyszer a várost, aztán visszatért a táborba és ott maradt. ¹² Kora reggel aztán Józsue felkelt, s a papok fogták az Úr ládáját ¹³ és heten közülük azt a hét harsonát, amelyet az öröndes esztendőben szokás használni, s mentek velük az Úr ládája előtt, s menet közben egyre fújták a harsonákat. Előttük ment a fegyveres nép, s a láda után haladt a tömeg többi része, és egyre zengett a harsonaszó. ¹⁴ Körüljárták tehát a második napon is egyszer a várost, aztán visszatértek a táborba. Így tettek hat napon át. ¹⁵ A hetedik napon azonban már hajnalhasadáskor felkeltek és bétszer járták körül a várost a rendelet szerint. ¹⁶ Amikor aztán a papok a hetedik fordulónál megfújták a harsonákat, azt mondta Józsue a népnek: »Lármázzatok, mert az Úr nektek adta a várost.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

A fenti szemelvény két hagyományból szövődik egybe: az egyiket a görög Biblia (LXX) őrizte meg számunkra, a másikat pedig a héber szöveg. A korábbi keletű görög nyelvű beszámoló a hadászati elemekre helyezi a hangsúlyt, de ez is utal az isteni segítség csodájára. A másik, a hosszabb leírás inkább istentiszteleti mozzanatok (papok, körmenet, a szövetség ládája, a hétnapos séma stb.) feltüntető kultikus csodaelbeszélés. A két hagyományból egybeszótt elbeszélés homályos, mondanivalója azonban egyértelműen körvonalazható: a honfoglalás nagy sikereit az izraeliták elsősorban nem saját katonai erejüknek, hanem Jahvének köszönhetik.

Jerikó: a világ egyik legősibb városa a Jordán völgyében. A régészeti kutatások megállapították, hogy a város Józsue idejében már romokban hevert, nem tartozhatott a jelentős települések közé: ez a tény megerősíti azt a feltevést, hogy a lerombolásáról szóló leírás nem korabeli haditudósítás, hanem a deuteronomista szerző képzelet szötte alkotása.

járjatók körül: a Zsolt 48,13 a liturgikus körmenet leírására is ezt a kifejezést használja. Az utasítás azonban jelentheti azt is, hogy „ostromolják meg” a várost.

a hetedik napon ... a papok: ezek a szavak a kultikus elbeszélést őrző hagyományhoz tartoznak.

a szövetség ládája előtt: a szövetség ládája Jahve jelenlétét jelképezi.

amikor ... zengő harsonaszó: az általában kosszarvból készült kürt vagy a fémből készült harsona az Ószövetségben többnyire kultikus szerepet töltött be, de a harcászati ban is alkalmazták.

Sófár – régi izraeli kürt

törjön ki az egész nép igen nagy lármába: az örömujjongás vagy lárma harci és vallási rítus, amely Jahve hatalmának elismerését fejezi ki. A falak nem a lármától, hanem Jahve közbelépésére omlanak össze: mintegy térdre rognak a nagyobb hatalom előtt.

ne lármázzatok..., míg el nem jön az a nap: a Jahve jelenlétére emlékeztető rituális jellegű kiáltó-
zást nem előzheti meg semmilyen más harci zaj.

c) A napcsoda (Józs 10, 6-14)

10 ⁶ Erre Gibeonnak, az ostromlott városnak lakói elküldtek Józsuéhoz, aki akkor Gilgálban táborozott, és azt üzenték neki: »Ne vond meg segítő kezedet szolgálóidtól: jöjj gyorsan fel és szabadíts meg minket, s hozz segítség, mert összegyűlt ellenünk a Hegyvidéken lakó amoriták valamennyi királya.« ⁷ Felvonult tehát Józsué Gilgálból, s vele a harcosok egész serege, a legvitézebb férfiak. ⁸ Azt mondta ekkor az Úr Józsuénak: »Ne félj tőlük, mert a kezébe adtam őket: senki sem tud majd közülük ellenállni neked.« ⁹ Józsué váratlanul rájuk is rontott, miután egész éjszaka menetelt Gilgálból. ¹⁰ Az Úr megzavarta őket Izrael színe előtt, és Izrael súlyos vereséget mért rájuk Gibeonnál, majd tovább űzte őket a Béthoronba vezető hegyi úton, és verte őket Azekáig és Makkedáig.

¹¹ Miközben pedig azok Izrael fiai elől menekültek, s a béthoroni lejtőn voltak, az Úr nagy köveket hullatott rájuk az égből egészen Azekáig, úgybogy többen haltak meg a jégeső köveitől, mint amennyit Izrael fiai öltek meg karddal. ¹² Akkor így szólt Józsué az Úrhoz, azon a napon, amelyen odaadta az amoritákat Izrael fiainak színe elé, és azt mondta előttük: »Nap, ne mozdulj Gibeon felé, és hold Ajjalon völgye felé!« ¹³ Erre megállt a nap és hold, amíg a nemzet bosszút nem állt ellenségeim. Vajon nincs ez megírva az Igazak könyvében? Megállt tehát a Nap az ég közepén, s nem sietett lenyugodni egy teljes napig. ¹⁴ Nem volt olyan hosszú nap sem azelőtt, sem azután, mint amikor az Úr engedett az ember szavának és harcolt Izraelért.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Gibeon: egykori település Jeruzsálemtől északi irányban. Nevének jelentése: dombon fekvő helység. Lakói kánaáni őslakosok, akikkel Józsué korábban szövetséget kötött.

Gilgál: ezt a Gibeontól keletre fekvő települést ma már nem tudjuk pontosan azonosítani.

A csoda helyszíne

amoriták valamennyi királya: az amoriták a kánaáni őslakosok közé tartozó nomád népek. A szóban forgó királyok városállamok uralkodói, akik nem nézték jó szemmel az izraeliták és a gibeoniak szövetségét.

az Úr megzavarta őket: a leírás szerint Jahve és Józsué párhuzamosan s teljes egyetértésben cselekszik. A szerző azonban azt akarja kiemelni, hogy az események irányításában Istené az elsődleges szerep.

a Béthoronba vezető hegyi úton: Béthoron Gibeontól nyugatra fekvő magaslati település; ettől néhány kilométerre található az Ajjalon völgye.

az Úr nagy köveket hullatott rájuk az égből: a görög szöveg a hébertől (és a latintól) eltérően nem kövekről, hanem jégesőről beszél. A héber és a görög Biblia közti eltérés is jelzi, hogy a leírás szerzője nem természeti jelenségeket akar bemutatni, hanem költői képeket használ.

megállt a nap és hold: e költői kép mondanivalója az, hogy az isteni szeretet még a „csillagvilágot is megmozgatja” népe érdekében.

megírva az Igazak könyvében: az Igazak könyve az a ma már fel nem lehető forrás, amelyből a deuteronomista szerző a költői képet vette.

3. 12 A szövegek értelmezése

A Józsue küldetéséről szóló rész sok évszázad távlatából visszatekintő, képzelet szülte alkotás, amely a honfoglalás kezdeti sikereit isteni ígéret formájában mutatja be. A leírás szerzőjét az a meggyőződés vezérli, hogy Jahve az izraelitáknak adta Kánaán földjét, és ha Izrael meg akarja azt tartani, akkor engedelmeskednie kell a mózesi törvénynek. Az ilyen történelemszemlélet annyiban fogadható el, hogy valóban Isten tette lehetővé az izraeliták számára Kánaán birtokbavételét: a teremtett világ és a történelmet formáló emberi szabadság ugyanis az Ő ajándéka. Azt azonban nem gondolhatjuk, hogy az őslakosok kárára valóban Jahve avatkozott be közvetlenül az események alakulásába.

A Jerikó elfoglalásáról szóló elbeszélés a háborús cselekményt liturgikus elemek feltüntetésével ábrázolja: a honfoglalás időszakát már régmúltnak tekintő szerző egy város romjainak képét és az istentisztelet különféle elemeit használja fel annak a ténynek etiologikus és költői magyarázatára, hogy az izraeliták birtokukba vették az Ígéret földjét. Jerikó esetében a régészet kétségtelen bizonyítékot ad arra, hogy a város Józsue idejében már romokban hevert. A Jerikó elfoglalásáról szóló bibliai részlet tehát nem korabeli tudósítás, hanem különféle hagyományok ötvözésével készült irodalmi mű, amely a honfoglalás nagyobb horderejű eredményeit, a sűrűn lakott települések birtokbavételét olyan „szent háborúként” ábrázolja, amelyben az elsődleges cselekvő Jahve.

Az Ajjalon völgyében történtek leírását olvasva is felesleges természetes magyarázatokat keresnünk, és jégesőre, napfogyatkozásra, meteorhullásra vagy rendkívüli csillagászati jelenségekre gondolnunk. A deuteronomista szerző a költészet nyelvén énekli meg a honfoglalók alapvető élményét: Isten még a „természet erőit is megmozgatja” az izraeliták kedvéért. Józsue katonáinak élményét manapság talán így fogalmazhatnánk meg: Jahve úgy szerette választott népét, hogy ha kellett, még „a csillagokat is lehozta számára az égből”.

3. 13 Gondolkodj Józsuéhoz hasonlóan!

Izrael fiai meggyőződéssel vallották, hogy a honfoglalás kezdeti eredményeit Istennek köszönhetik. – Szoktál-e gondolni arra, hogy hazádat, szülőföldedet végső fokon Istentől kaptad?

A deuteronomista szerző Jerikó elfoglalását isteni erőnek tulajdonítja. – A zsidókhoz hasonlóan el tudod-e fogadni, hogy sikereid Istentől kapott ajándékok?

A honfoglaló Józsue a természet erőinek működésében is Isten segítségét fedezte fel. – Vajon a te életedben előfordult-e már a napcsodához hasonló esemény?

3. 2 Istenélmények a bírák korában

A bírák korát bemutató bibliai szemelvények azt a gondolatot hangsúlyozzák, hogy az egymással torzszalkodó és idegen istenek felé forduló izraelitáknak a honfoglalás kezdeti szakasza után mind politikai, mind vallási téren nagy nehézségekkel kellett megküzdeniük. A Jahve iránti hűség gyakorta megfogyatkozott Izrael fiaiban, és az erős központi hatalom híján nehezen tudtak ellenállni a környező népek támadásainak, illetve kulturális és vallási hatásainak. A deuteronomista szerző e korszakra visszatekintve azt a tanulságot emeli ki, hogy az elnyomatás a vallástalanság büntetése, a győzelem pedig az Istenhez való visszatérés gyümölcse. A középkori regék műfajára emlékeztető bibliai szövegek nem történeti leírások, de így is betekintést engednek a bírának nevezett üdvösségközvetítő időszakának politikai, kulturális és vallási viszonyaiba.

3. 21 Bibliai szövegek a bírák korának istenélményeiről

a) A bírák korának szomorú tanulsága (Bír 2, 7-19)

2⁷ ... Józsueának meg azoknak a véneknek valamennyi napja alatt, akik ő utána még hosszú ideig éltek, [azok az izraeliták,] akik ismerték az Úr minden cselekedetét, amelyet Izraellel művelt, az Úrnak szolgáltak.⁸ Miután azonban Józsue, Nún fia, az Úr szolgálója százötíz esztendőskorában meghalt,⁹ és birtokának határában, Tamnát-Száréban, amely Efraim hegyiségén, a Gaás hegytől északra van, eltemették,¹⁰ és az egész nemzedék is megért atyáihoz: más emberek születtek, akik nem ismerték az Urat és azokat a cselekedeteket, amelyeket Izraellel művelt.¹¹ Ekkor Izrael fiai azt tették, ami gonosz az Úr színe előtt: szolgáltak ugyanis a Baáloknak¹² és elhagyták az Urat, atyáik Istenét, aki kibozta őket Egyiptom földjéről, s más isteneket követtek és imádtak, a körülöttük lakó népek isteneit, s haragra ingerelték az Urat azszal,¹³ hogy őt elhagyták és a Baálnak meg az Astartéknek szolgáltak.¹⁴ Meg is haragudott az Úr Izraelre, s fosztogatók kezébe adta őket, s azok megfogták és eladták őket azoknak az ellen-

séges népeknek, amelyek körülöttük laktak: ők ellenállni sem tudtak ellenségeiknek,¹⁵ mert bárhová akartak menni, mindenütt rajtuk volt az Úr keze, amint megmondta, s amint arra megesküdött nekik, és igen nagy nyomorúságba jutottak.¹⁶ Ekkor az Úr bírúkat támasztott, hogy azok megszabadítsák őket fosztogatóik kezéből, de azokra sem akartak hallgatni,¹⁷ hanem parázna módon más isteneket követtek és imádtak: hamar elhagyták azt az utat, amelyen atyáik jártak, és bár hallották az Úr parancsait, mindenben az ellenkezőjét cselekedték.¹⁸ Valahányszor az Úr bírúkat támasztott, azok napjaiban megkönyörült rajtuk és meghallgatta a szorongatottak sóhajait és megszabadította őket pusztítóik öldöklésétől.¹⁹ Mindazonáltal mibehyt meghalt a bíró, ismét elpártoltak és sokkal gonoszabbul cselekedtek, mint atyáik cselekedtek: más isteneket követtek, szolgáltak és imádtak, s nem hagyták el alkotásaikat és nagyon kemény útjukat, amelyen jární szoktak.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Józsue: Mózes szolgálója és utóda a honfoglalás korában (vö. MTörv 31, 14.23).

százötíz esztendőskorában: nem életkort jelölő adat, hanem az eszményi, a teljes emberi életet szimbolizáló szám (vö. József halálával, Ter 50,22).

Efraim hegyisége: a Jordántól nyugatra eső hegyvidék középső része.

nem ismerték az Urat: nem volt olyan élő tapasztalatuk Istenről, mint a korábbi nemzedéknek.

Baált ábrázoló kő dombormű
a Kr. e. 17. sz.-ból

szolgáltak ugyanis a Baáloknak: Baál (a szó jelentése: úr, tulajdonos) kánaáni pogány istenség. A „Baálok” többes számú alak, a Jahvétól különböző istenségek összefoglaló neve.

elhagyták az Urat: ez elsősorban nem Jahve megtagadását jelenti, hanem azt, hogy Jahvétól különböző isteneket is imádtak (vallási szinkretizmus).

Astarték: Astarte föníciai-kánaáni istennő, a babiloni Istar megfelelője, Baál női társa. A többes számú kifejezés olyan bálvány-istennőkre utal, akiknek kedvéért az izraeliták többször is elhagyták az Urat.

meg is haragudott az Úr: antropomorf megjegyzés annak a ténynek kifejezésére, hogy a Jahvétól elforduló izraeliták rabságként és nyomorúságként élték meg hűtlenségük következményét.

parázna módon más isteneket követtek: a „parázna módon” kifejezés átvitt értelmű, mert nem szexuális kapcsolatra, hanem a Jahve iránti hűtlenségre utal.

bírákat támasztott: a bíró szó elsődleges jelentése: szabadító, megmentő.

b) A szövetség ládája a filiszteusok kezén (1 Sám 5, 1-9.12; 6, 1-3)

5 ¹ A filiszteusok pedig fogták az Isten ládáját, s elvitték a Segítség-kövétől Asdódba. ² Ott aztán vették a filiszteusok az Isten ládáját, s bevitték Dágon templomába, s odaállították Dágon mellé. ³ Amikor azonban másnap reggel az asdódiak felkeltek, íme, Dágon ott feküdt arccal a földön az Úr ládája előtt. Fogták erre Dágot, s visszaállították helyére. ⁴ Amikor másnap reggel felkeltek, Dágot ismét arccal a földön az Úr ládája előtt fekvő találták: Dágon feje és két kézfeje levágyva a küszöbön volt, ⁵ és csak Dágon törzse maradt a helyén. Ezért nem lépnek Dágon papjai, s mindazok, akik az ő templomába mennek, Dágon küszöbére Asdóban mind a mai napig. ⁶ Ezenfelül ránehezedett az Úr keze az asdódiakra. Pusztította és daganatokkal sújtotta Asdódnak és környékének lakóit. ⁷ Amikor látták az asdódi emberek ezt a csapást, azt mondták: »Ne maradjon nálunk Izrael Istenének ládája, mert keze keményen sújt minket és Dágon isteniünket.« ⁸ Elküldtek tehát és összegyűjtötték magukhoz a filiszteusok valamennyi fejedelmét, és megkérdezték: »Mit csináljunk Izrael Istenének ládájával?« Azok azt felelték: »Körül kell vinni Gátban Izrael Istenének ládáját.« Körül is vitték Izrael Istenének ládáját. ⁹ Amikor körülvitték, az Úr a városra emelte kezét, nagy félelmet keltve. Lesújtott a város férfjaira az aprajától a nagyjáig, úgyhogy daganatok támadtak rajtuk. [...]

¹² Halálos félelem volt ugyanis mindegyik városban, s az Úr keze nagyon nehez volt. Azokon a férfiakon, akik nem haltak meg, daganatok támadtak, úgyhogy jajveszékélés szállt valamennyi városból az ég felé.

6 ¹ Hét hónapig volt az Úr ládája a filiszteusok földjén. ² Akkor a filiszteusok összehívták a papokat és jósokat és azt mondták: »Mi a tennivalónk az Úr ládájával? Közöljétek velünk, mi módon küldjük vissza a helyére?« Azok ezt válaszolták: ³ »Ha visszakülditek Izrael Istenének ládáját, ne küldjétek vissza üresen, hanem rójátok le Neki azt, amivel a vétekért tartoztok, s akkor meggyógyultok, s megtudjátok, miért nem távozik most rólatok keze.«

A félig haltestű akkád Dágon isten
– assír dombormű

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Asdód: Asdód, Azotosz vagy Azótus a Kr. e. 12. századtól filiszteus városállam a Földközi-tenger partján.

Isten ládáját: a szövetség ládája, vagyis a frigyláda.

Dágon: a „gabona istene”, akit Palesztinában már az izraeliták megjelenése előtt is tiszteltek. Az Ószövetségben a filiszteusok isteneként szerepel; a filiszteusok neki akarják alárendelni Jahvét.

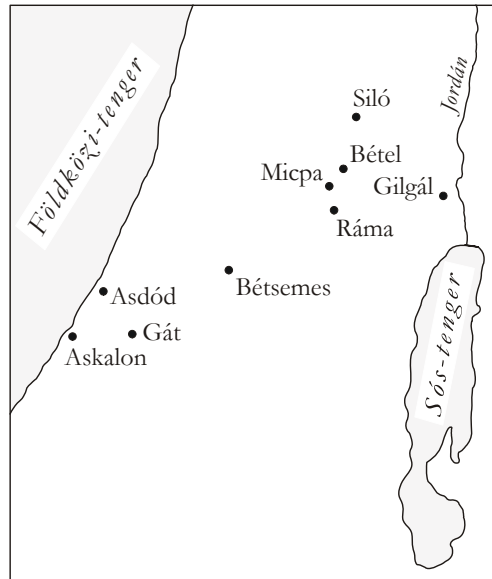
ott fekiúdt arccal a földön: az összetört szobor helyzete a frigyláda előtt olyan, mint a rabszolgáé ura előtt.

a küszöbön: a küszöb a kánaáni hiedelmek szerint az ártó démonok tanyája. Dágon közéjük tartozik, és nem helyezhető egy szintre az igaz Istennel.

az Úr ... daganatokkal sújtotta: a deuteronomista szerző antropomorf módon (Istennek haragvó érzelmeket tulajdonítva) úgy gondolja, hogy a filiszteusokat sújtó bubópestis Jahve bosszúja.

Gát: az egyik kánaáni város neve.

meggyógyultok: a kifejezés antropomorf szemléletre utal, amely szerint nemcsak a betegséggel sújtás, hanem a felmentés és a gyógyítás is Isten közvetlen cselekedete.

Asdód és Gát környéke

c) Sámson (Bír 16, 4-5.17-31)

16 ⁴ Azután [Sámson] megszeretett egy nőt, aki a Szórek völgyben lakott, s akét Delilának hívták.

⁵ Odamentek hozzá a filiszteusok fejedelmei, s azt mondták: »Szedd rá őt, s tudd meg tőle, miben rejlik erejének nagysága, s mi módon győzhetnénk le őt, hogy megkötözve megsanyargathassuk. Ha megteszed, ezerszáz ezüstöt ad neked mindegyikünk.« [...] ¹⁷ Végre is igazán feltárta a dolgot és azt mondta neki: »Borotva sohasem járta még fejemet, mert nazír, azaz Istennek szentelt ember vagyok anyám méhétől. Ha megnyírják fejemet, eltávozik tőlem erőm, elgyengülök, s olyan leszek, mint a többi ember.« ¹⁸ Amikor az látta, hogy feltárta előtte egész lelkét, elküldött a filiszteusok fejedelmeihez, s üzenté: »Gyertek fel még ez egyszer, mert most feltárta előttem szívét.« Azok fel is mentek, s magukkal vitték a pénzt is, amelyet ígértek. ¹⁹ Erre ő a térdén elaltatta, fejét ölébe hajtatta, nyírót hívatott, s lenyíratta hét hajfonatát. Aztán elkezdte ellökni, s eltaszítani magától – legott eltávozott ugyanis tőle ereje –, ²⁰ és azt mondta: »Rajtad a filiszteus, Sámson!« Ő erre felébredt álmából, s azt

mondta magában: »Kimegyek, mint eddig tettem, s kívágom magamat« – nem tudta ugyanis, hogy az Úr eltávozott tőle. ²¹ Am a filiszteusok megfogták, és legott kivájták a szemét. Elhitték Gázába, láncra kötötték, bezárták a tömlőbe, és öröltettek vele. ²² De a fürtjei már-már növekedni kezdtek. ²³ Összegyűltek akkor a filiszteusok fejedelmei, hogy nagy áldozatokat mutassanak be Dágon isteniüknek, s lakomázzanak. Közben egyre mondogatták: »Kezünkbe adta isteniünk Sámson, a mi ellenségünket.« ²⁴ Amikor ezt a nép látta, dicsérte istenét és ugyanazt kiáltotta: »Kezünkbe adta isteniünk a mi ellenségünket, aki pusztította országunkat s megölt igen sokunkat.« ²⁵ Amikor aztán jökedvük kerekedett a lakomán, az ételek elfogyasztása után megparancsolták, hívják elő Sámson, hogy játsszon előttük. Ki is hozták a tömlőből, s játszania kellett előttük. Két oszlop közé állították. ²⁶ Egyszer csak azt mondta annak a legénynek, aki lépéseit irányította: »Eressz el, hadd fogjam meg az oszlopokat, amelyeken az egész ház nyugszik, s hadd támaszkodjam hozzájuk, hogy egy

keissé megpibjenek.«²⁷ A ház tele volt férfiakkal s asszonyokkal, ott volt a filiszteusok valamennyi fejedelme, a tetőzetről és a napozóról pedig mintegy háromezer férfi és asszony nézte a játszó Sámson-t.²⁸ Ekkor ő segítségül hívta az Urat és azt mondta: »Uram, Isten, emlékezzél meg rólam, s add vissza nekem most, Istenem, egykori erőmet, hogy bosszút állhassak ellenségeimen, s legalább az egyik szemem elvesztését megbosszulhassam!«²⁹ Aztán megfogta a két oszlopot, amelyen a ház nyugodott, az egyiket a

jobb kezével, a másikat a bal kezével³⁰ és azt mondta: »Haljak meg a filiszteusokkal együtt.« Aztal nagy erővel megrántotta az oszlopokat úgy, hogy a ház rászakadt valamennyi fejedelemre s az egyéb ott levő sokaságra, s így sokkal többet ölt meg akkor, amikor meghalt, mint amennyit akkor ölt meg, amikor élt.³¹ Lementek erre testvérei s egész rokonsága, elhozták testét, és eltemették Córa és Estaol között apjának, Mánuénak sírboltjában. Húsz esztendeig bíraskodott Izraelen.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[*Sámson*]: nevének jelentése: a nap fia. A bírák egyike, magányos hős és Izrael szabadítója egy olyan időszakban, amelyben az izraeliták filiszteus fennhatóság alatt éltek. Legendás, a népi fantázia által kiszínezett alakját különféle regék és mondák tartották emlékezetben.

a Szórok völgyben: a Jeruzsálemtől nyugatra található Córa közelében fekvő völgyről van szó.

Delíla: nevének jelentése: leomló hajfűrt. A népi monda szerint ő Sámson kedvese.

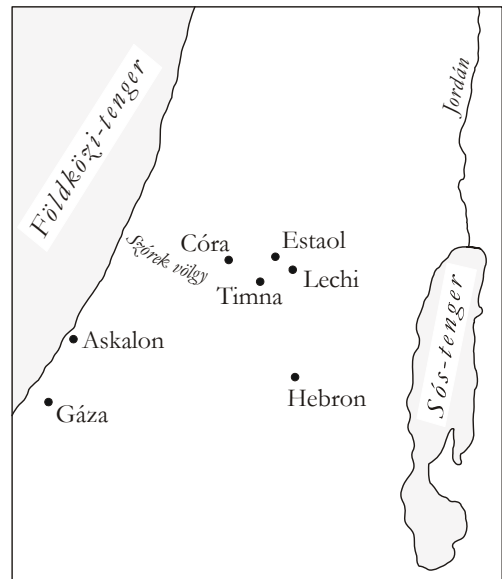
ezüstöt: az ószövetségi világban a súlymérés egyik alapegysége (1 ezüst sékel: 14,5 g).

nazír: a héber *nazir* (jelentése: önmegtartóztatással magát odaszentelni) gyökből származó nazír kifejezés Istennek szentelt személyt jelent, aki tartózkodott bizonyos ételektől, szeszes italoktól, és állapotának jeleként nem vágta le a haját.

eltávozott ... tőle ereje: a kifejezés arra utal, hogy Sámsonnak csak addig volt ereje, amíg Istennek szentelt állapotának megfelelően hűséges volt Jahvéhoz.

a fűrtjei már-már növekedni kezdtek: a jelképes kifejezés arra utal, hogy Sámson újra erejének forrásához, Istenhez fordul.

háromezer férfi és asszony: költői szabadsággal eltúlzott (hiperbolikus) szám, amely a csapás nagyságát jelzi.

Sámson legendás hőstetteinek helyszínei

d) Sámuel vezetésével Saul királlyá választják (1 Sám 8, 1.3-5; 10, 17-25)

8¹ Történt pedig, hogy amikor Sámuel megöregedett, a fiait tette Izrael bíráivá. [...] ³ Am fiaik nem jártak az ő útjain, hanem kapzsáságra hajlottak, ajándékokat fogadtak el és elferdítették az igazságot. ⁴ Össze gyűlt tehát Izrael minden vénje és elmentek Sámuelhez Ramátába ⁵ és azt mondták neki: »Ime, te megöregedtél, s fiaid nem járnak útjaidon: rendelj királyt fölénk, hogy az bíraskodjon felettünk, mint ahogy minden nemzetnél van.« [...] ¹⁰ ¹⁷ Erre Sámuel összehívta a népet az Úrhoz Mic-

pába ¹⁸ és azt mondta Izrael fiainak: »Ezt üzeni az Úr, Izrael Istene: Én kiboztam Izraelt Egyiptomból, kiszabadítottalak titeket az egyiptomiak kezéből s mindazoknak a királyoknak a kezéből, akik sa nyargattak titeket. ¹⁹ Ti azonban ma elvetettétek Isteneket, aki egyedül szabadított meg titeket minden bajotokból és nyomorúságtokból, és azt mondtátok: 'Nem! Királyt rendelj fölénk.' Nos tehát álljatok az Úr elé törzseitek s nemzetségeitek szerint.« ²⁰ Erre Sámuel odaállította Izrael minden törzsét, s a sors

Benjamin törzsére esett. ²¹ Erre odaállította Benjamin törzsét és nemzetségeit és a sors Metri nemzetségére esett, és benne Saulra, Kís fiára jutott. Keresték tehát őt, de nem találták. ²² Ekkor aztán megkérdezték az Urat, vajon eljön-e oda? Így felelt erre az Úr: »Íme, ottbon elrejtőzött.« ²³ Elfutottak tehát és elhozták onnan: és ő megállt a nép között, s vállal magasabb volt az egész népnél. ²⁴ Azt mondta erre Sámuel

az egész népnek: »Bizonyára látjátok azt, akit az Úr kiválasztott, mert nincs hozzá hasonló az egész népben.« Erre az egész nép felkiáltott és azt mondta: »Éljen a király!« ²⁵ Sámuel aztán elmondta a népnek a királyság törvényét, s azt leírta egy könyvbe és odatette az Úr elé. Aztán Sámuel elbocsátotta a népet, mindenkit a maga házába.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Sámuel: próféta és Izrael utolsó bírása, akinek jelentős szerepe volt az új államforma, a királyság létrehozásában.

Ramáta: helység Jeruzsálemtől északra.

rendelj királyt fölénk: a kérés a központi hatalom iránti igényt fejezi ki.

Micpa: Jeruzsálemtől északra fekvő helység, ahol Sámuel idejében szentély is volt.

ma elvetettétek Isteneteket: a monarchiát kezdetben ellenző Sámuel a királyság intézményében bizonyos értelemben Isten egyedüli királyságának elvetését látja.

a sors ... Saulra, Kís fiára jutott: Saul Izrael első királya, aki Kr. e. 1030 körül lépett trónra.

így felelt erre az Úr: antropomorf kifejezés annak jelzésére, hogy a király személyének kiválasztása isteni útmutatás alapján történt.

3. 22 A szövegek értelmezése

Az első szemelvényben a deuteronomista szerző összefoglalást ad a bírák korának szomorú tanulságáról: Józsue halála után az izraeliták gyakran letértek a mózesi törvény mutatta útról, és hűtlenségük eredményeként végső nyomorúságra jutottak. Ezen a helyzeten az alkalmi szabadítók, karizmatikus népvezérek, vagyis a bírák sem tudtak lényegesen változtatni.

A szövetség ládájának elrablásáról és visszaszolgáltatásáról szóló részlet a monda műfaján keresztül olyan korszak emlékeit eleveníti fel, amelyben az izraelitákat még legfontosabb vallási jelképüktől, a frigyládától is megfosztották. A deuteronomista szerző két gondolatot hangsúlyoz: az Istentől való elfordulás kiszolgáltatottá teszi az izraelitákat, ugyanakkor ellenségeik is megszegyenülnek, hiszen Jahve hűtlenségük ellenére sem hagyja magukra választottait. Az esemény leírásában antropomorf módon gondolkodik, mert a természeti jelenségeket (járvány) és az emberi szabad akarattól függő történéseket (rablóhadjárat) közvetlen isteni beavatkozás-ként tünteti fel.

A Sámsonról szóló, mesés és legendás elemekkel átszőtt elbeszélés arra figyelmezteti az olvasót, hogy az Úr gondot visel övéire, amíg hűségesek maradnak parancsaihoz. Az erőtlenség és elhanyagottság Sámson bűneinek következménye. Amikor azonban meg-

Sámson és Delila
– bibliaillusztráció a 16. sz.-ból

tér, Isten újra mellé áll segítségével és erejével. Természetesen ezt nem úgy kell elgondolnunk, hogy közvetlenül Isten pusztította el a filiszteusokat. A legendás elemekkel átszótt elbeszélésben ugyanis sosem a felszínen bemutatott téma tartalmazza az igazságot, hanem a történet mélyén rejlő mondanivaló.

Saul királlyá választását a Biblia egymástól eltérő témájú mondák (1 Sám 10,1-től; 1 Sám 10,17-től) keretében mutatja be. Ebből az következik, hogy egyik beszámolót sem szabad szoros értelemben vett történeti leírásnak tekintenünk. Ugyanakkor mondanivalójukban két szempontból is megegyeznek egymással: azt a történelmi helyzetet ábrázolják, amelyben egyre sürgetőbbé válik a központi hatalom megteremtése; egybehangzóan állítják, hogy az első izraeli király Saul volt, akinek megválasztásában – az isteni akarat tolmácsolójaként – fontos szerepet kapott Sámuel, Izrael utolsó bírása.

3. 23 Megfontolandó kérdések

A bírák korában Izrael fiai bálványoknak szolgáltak, és nehéz helyzetbe jutottak. – Amikor rosszul mennek a dolgaid, szoktál-e arra gondolni, hogy már te is szemed elől vesztetted Istent, és bálványaidnak szolgálsz?

A filiszteusok saját istenüknek akarták alárendelni az izraeliták Istenét, de megszégyenültek, mert Jahve hatalmasabbnak bizonyult. – Előfordult-e már, hogy vallásod értékeit olyanok is kénytelenek voltak elismerni, akik e világi dolgokat istenítették?

Sámson nazíreusi állapota azt jelenti, hogy Isten kiválasztotta őt egy feladatra. – A keresztiségben te is feladatot kaptál. Gondolsz-e arra, hogy csak addig lesz erőd a keresztény tanúságtételre, amíg hű maradsz Istenhez?

Sámuel Isten akaratának megfelelően segédkezett az első izraelita király kiválasztásában és fölkenésében. – Szoktál-e imádkozni azért, hogy hazádnak jó vezetői legyenek?

3. 3 Isten segítségének megtapasztalása a királyság kezdeti időszakában

A királyság kezdeti időszakáról szóló bibliai szövegek Dávid trónra jutását, a házának tett próféta ígéretet és a Salamon nevéhez fűződő jeruzsálemi templom építését mutatják be. A történeti feljegyzéseket, népi mondákat és kultikus elbeszéléseket egybeszövő deuteronomista szerző azt a gondolatot hangsúlyozza, hogy a központi hatalom létrehozása csak Jahve ereje által, kizárólag az Ő segítségével sikerülhetett.

3. 31 Isten jelenléte Dávid és Salamon életében

a) Dávid győzelme Góliát fölött (1 Sám 17, 1-9.16.32.40-51)

17 ¹ *Am a filiszteusok ismét harcra gyűjtötték hadaikat. A júdabeli Szókóban gyűltek össze és Szóko és Azeka között, Dommim határában ütöttek tábor.* ² *Erre összegyűltek Saul és Izrael fiai és elmentek a Terebint völgybe és csatasorba álltak, hogy hadakozzanak a filiszteusokkal.* ³ *A filiszteusok az egyik hegyoldalon álltak, Izrael pedig a másik hegyoldalon állt, úgyhogy a völgy közöttük volt.* ⁴ *Ekkor kijött a filiszteusok táborából egy harcos férfi, akit Góliátnak hívtak, s Gátból való volt. Hat könyöknyi és egy arasznyi volt a magassága, ⁵ rézsisak volt a fején, s pikkelyes páncélt viselt: páncéljának súlya ötezer rézsékel volt.* ⁶ *Lábszárán rézvért volt, s vállát rézpajzs fedte.* ⁷ *Dárdájának nyele olyan volt, mint a takácsok zugolyfája, dárdájának vasa hatszáz vassékel volt és fegyverhordozó járt előtte.* ⁸ *Megállt, átkiáltott Izrael csatasorainak, és azt mondta nekik: »Miért vonultatok fel, s miért készülődtek harcra? Hát nem vagyok-e én filiszteus, ti meg Saul szolgái? Válasszatok ki magatok közül valakit, s az jöjjön le hozzám páros viadalra.* ⁹ *Ha meg tud velem vívni és megver: szolgáitok leszünk; ha én kerelkedek felül, s verem meg őt, ti lesztek szolgák, s ti fogtok szolgálni nekünk.« [...] ¹⁶ A filiszteus negyven napon át minden reggel és este előjött és kiállt. [...] ³² Amikor aztán eléje vitték, Dávid így szólt hozzá [ti. Saulhoz]: »Senkinek se csüggedjen el a szíve e miatt; én, a te szolgád, elmegyek és megvívok a filiszteussal.« [...] ⁴⁰ ...vette botját, amelyet mindig a kezében hordott, kiválasztott magának öt jó sima követ a patakából, s betette azokat pásztortáskájába, amely nála volt, s kezébe vette parittyáját, s kiment a filiszteus elé. ⁴¹ Erre a filiszteus, előtte haladó fegyverhordozójával együtt, ballagva és*

egyre jobban közeledve Dávid felé tartott. ⁴² Amikor aztán a filiszteus feltekintett és meglátta Dávidot, semmibe sem vette, hiszen egy vörös, szép külsejű ifjú volt előtte. ⁴³ Erre a filiszteus így szólt Dávidhoz: »Hát kutya vagyok én, hogy bottal jössz ellenem?« Aztán a filiszteus megátkozta isteneivel Dávidot, ⁴⁴ és azt mondta Dávidnak: »Gyere csak ide hozzám, hadd adjam búsodat az ég madarainak s a mező vadjainak!« ⁴⁵ Dávid ekkor így szólt a filiszteushoz: »Te karddal, dárdával s pajzsoddal jössz ellenem, én pedig a Seregek Urának, Izrael hadainak Istene nevével megyek ellened, amelyeket te gyalázzal illetél ⁴⁶ a mai napon. Az Úr pedig a kezembe fog adni téged, megüllek, leveszem rólad a fejedet, és még ma az ég madarainak és a mező vadjainak adom a filiszteusok táborának hulláit, hadd tudja meg az egész föld, hogy van Izraelnek Istene! ⁴⁷ Tudja meg ez az egész gyülekezet, hogy nem kell kard és dárda az Úrnak a győzelemben, mert ő a harc ura, s ő a kezünkbe is fog adni titeket!« ⁴⁸ Amikor aztán a filiszteus nekikészült, s elindult, s Dávid felé közelített, Dávid sietve a filiszteus elé futott, hogy megküzdjön vele, ⁴⁹ és benyújtotta kezét táskájába, kivett belőle egy követ, azt parittyájával megforgatta s elhajította, s homlokra sújtotta vele a filiszteust, úgyhogy a kő belefúródott homlokába, s az arcával a földre bukott. ⁵⁰ Így győzte le Dávid a filiszteust parittyával és kővel, s miután leverte, meg is ölte a filiszteust. Mivel ugyanis kard nem volt Dávid kezében, ⁵¹ odaszaladt, megállt a filiszteus felett, megfogta kardját, kirántotta hüvelyéből, s megölte őt és levágta fejét. Amikor a filiszteusok látták, hogy hősük meghalt, megfutamodtak.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Szókó és Azeka: Jeruzsálemtől délnyugatra található települések, ahol Sámson is működött.
akit Góliátnak hívtak: a mondabeli Góliát filiszteus óriás, akinek alakja a filiszteusok harcászati túlerejét jelképezi.

hat könyöknyi és egy arasznyi volt a magassága: a filiszteus hatalmas mérete (kb. 3 m) szinte emberfeletti hatalomra utal, amelyet csak Isten győzhet le.

ötezer részékel: 60 kilogrammnyi tömeg.

a takácsok zugolyfája: a szövőszék hengere.

negyven napon át minden reggel és este előjött és kiállt: a 40 nap pontosan meg nem határozható, Istentől elrendelt időszakot jelent.

Dávid: a júdabeli Betlehembben élő Izáj legkisebb fia. Saul követően ő lett Izrael királya.

meg is ölte: a 2 Sám 21,19 szerint Góliátot nem Dávid, hanem a betlehemi Elhanán ölte meg. Ez is mutatja, hogy a leírás a monda műfajába tartozik, amelyben ugyanazt a mondanivalót többféle történettel is ki lehet fejezni.

b) Dávid király lesz és Jeruzsálemet teszi fővárossá (2 Sám 5, 1-3.6-7.9-10)

5 ¹ Elment erre Izrael valamennyi törzse Dávidhoz Hebronba, hogy mondja: »Íme, mi a te csontod, s a te húsod vagyunk. ² Tegnap is, tegnapelőtt is, amikor Saul volt a királyunk, te vezetted ki és be Izraelt, s az Úr azt mondta neked: 'Te legeltesd népemet, Izraelt, s te légy Izrael fejedelme.'« ³ Elmentek tehát Izrael vénei a királyhoz Hebronba, s Dávid király szövetséget kötött velük Hebronban az Úr előtt, ők pedig felkenték Dávidot Izrael királyává. [...] ⁶ Felvonult ugyanis a király s mindazok az emberek,

akik vele voltak, Jeruzsálemben, a jebuziták, azon föld lakói ellen. Erre azok azt üzenték Dávidnak: »Ide ugyan be nem jutsz, hacsak el nem távolítod a vakokat és sántákat, akik azt mondják: 'Ide ugyan be nem jut Dávid.'« ⁷ Dávid mindazonáltal bevette Sion várát, azaz a Dávid-várost. [...] ⁹ Dávid aztán megtelepedett a várban és elnevezte azt Dávidvárosnak, s kiegészítette a Millótól köröskörül és befelé, ¹⁰ és mindinkább gyarapodott és növekedett, mert az Úr, a Seregek Istene vele volt.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Hebron: a Júdabeli-hegyvidék déli részének egyik régi és fontos városállama.

a te csontod, s a te húsod vagyunk: a Bibliában gyakori kifejezés, amely a rokonságot vagy a közös eredetet jelzi.

az Úr azt mondta neked: az elbeszélés szerzője azt a meggyőződését fejezi ki, hogy Dávid királysága Isten akarata.

szövetséget kötött velük ... az Úr előtt: a vallási szertartás keretében kötött szövetséget az izraeliták szent köteléknek tartották.

felkenték Dávidot: Dávid prófétai fölkenéssel és különféle izraelita törzsek egyetértő választásával lett Izrael királyává.

Jeruzsálem: ősi kánaáni város.

jebuziták: Jeruzsálem kánaáni lakosainak a neve.

ide ugyan be nem jutsz, hacsak el nem távolítod a vakokat és sántákat: a kifejezés arra utal, hogy a város harcászati szempontból nagyon jó helyen fekszik, hiszen még a vakok és sánták is meg tudják védeni.

Sion: Jeruzsálem délkeleti dombjának, illetve magának a városnak ősi neve.

Seregek Istene: a seregek (héb. *cabaotb*) a mindenség erői, hatalmasságai, amelyek engedelmességgel tartoznak Jahvénak.

c) A messiási eszme gyökerei Nátán jövendölésében (2 Sám 7, 1.4b.8-16)

7¹ Történt pedig, hogy amikor a király már a palotájában lakott, s az Úr már nyugodalmat szerzett neki mindenfelől valamennyi ellenségétől, [...] ^{4b} szót intézett az Úr Nátánhoz, ezekkel a szavakkal: [...] ⁸ Most azonban ezt mondd szolgáltnak, Dávidnak: Ezt üzeni a seregek Ura: Én elhozatalak téged a legelőről, a juhok mögül, hogy népem, Izrael fejedelme légy, ⁹ s veled voltam mindenütt, ahol csak jártál, s kípüszítőttem minden ellenségedet színed elől, s olyan nagy nevet szereztem neked, mint a föld nagyjainak neve. ¹⁰ Nos, én népemnek, Izraelnek helyet szerzek, s elültetem, hogy ott lakjon, s ne háborgassák többé, s a gonoszág fiait ne nyomorgassák többé, mint azelőtt, ¹¹ attól a naptól kezdve, hogy bírákat rendeltem népem, Izrael fölé. Nyugodalmat

adok tehat neked minden ellenségedtől, s íme, előre megmondja neked az Úr, hogy házát alkot neked az Úr. ¹² Amikor ugyanis letelnek napjaid, s aludni térsz atyáidhoz, felemelem utánad ivadékokat, aki ágyékdoból származik, s megszüldítom királyságát. ¹³ Ő fog házát építeni nevemnek, s én megszüldítom királysága trónját mindörökre. ¹⁴ Atyja lesznek neki, s ő fiam lesz nekem: ha valami gonoszat cselekszik, megfenyíttem őt az emberek vessejével, s az emberek fiainak csapásaival. ¹⁵ De irgalmasságomat meg nem vonom tőle, mint ahogy megvontam Saultól, akét eltávolítottam színem elől, ¹⁶ hanem állandó lesz házád és királyságod mindörökké színem előtt, és szüld lesz trónod mindenkor.»

A fontosabb kifejezések magyarázata:

palotájában: a leírásban többször előforduló ház (más fordításban: palota) kifejezés alapvető jelentései: lakhely, dinasztia, templom, család stb.

Nátán: Dávid tanácsadó prófétája.

elhozatalak téged a legelőről: a kifejezés a betlehemi pásztorfiúból lett király alacsony származására utal.

Izrael fejedelme: a fejedelem (héb. *nagid*) szó itt egyenértékű a ‘fölkent’, vagyis a ‘messiás’ (héb. *masiah*) kifejezéssel.

nagy nevet szereztem neked: amennyiben Isten adja a nevet, az azt jelenti: a megnevezett részesevé válik az isteni tervnek, és valamiképpen részesül az Ő dicsőségéből és nagyságából is.

házat alkot neked az Úr: Isten olyan dinasztiát biztosít Dávidnak, amelynek uralma örökre megmarad.

amikor ugyanis letelnek napjaid: amikor meghalsz.

aludni térsz atyáidhoz: amikor majd a sírboltban nyugszol.

atyja lesznek: az Isten és a nép szövetségét kifejező formula, amely ebben az esetben Jahvéra és Dávid királyi leszármazottjára, a Messiásra vonatkozik.

állandó lesz házád és királyságod mindörökké színem előtt: Jahve az üdvösség közvetítése céljából a történelem végéig fenn akarja tartani Dávid dinasztiáját még akkor is, ha a királyi ház egyes tagjai erre méltatlannak bizonyulnak.

d) A Salamon építette templom mint a Jahvéval való találkozás színhelye (1 Kir 6,1; 8, 10-13.22-29.41-43)

6¹ Így történt, hogy Izrael fiainak Egyiptom földjéről való kivonulása után a négyszáznyolcvanadik esztendőben, Salamon Izraelen való uralkodásának negyedik esztendejében, a Zív hónapban (azaz a második hónapban) épülni kezdett a ház az Úrnak. [...]

8¹⁰ Történt pedig, hogy amikor a papok kijöttek a szentélyből, a felbő betöltötte az Úr házát, ¹¹ úgyhogy a papok nem állhattak szolgálatba a felbő miatt,

mert az Úr dicsősége betöltötte az Úr házát. ¹² Ekkor Salamon így szólt: »Az Úr azt mondta, hogy a felbőben akar lakni: ¹³ íme, építettem házát neked lakásul, állandó, örökös királyi székedül.« [...] ²² Majd odaállt Salamon Izrael gyülekezetének színe előtt az Úr oltára elé, s kitérta kezét az ég felé ²³ és így szólt: »Uram, Izrael Istene, nincs hozzád fogható Isten sem fenn az égben, sem lenn a földön! Te megtar-

...*teod szövetségedet s irgalmasságodat szolgálád iránt, akik teljes szívűekkel előtted járnak,*²⁴ *s megtartottad szolgálódnak, Dávidnak, az apámnak, amit neki mondtál: száddal szóltál, s kezdeddel teljesítetted, mint e nap bizonyítja.*²⁵ *Nos tebát, Uram, Izrael Istene, tartsd meg szolgálódnak, Dávidnak, az apámnak, amit neki megígértél, amikor azt mondtad: 'Nem fogy el előttem ivadékos Izrael királyi székéről, feltéve, hogy fiaid megőrzik útjukat, s élőttem járnak, mint ahogy te jártál szíнем előtt.'*²⁶ *Uram, Izrael Istene, teljesedjék tebát ígéreted, amelyet szolgálódnak, Dávidnak, az apámnak tettél. –*²⁷ *De hát gondolhatunk-e arra, hogy Isten igazán a földön lakjon? Hiszen ha az ég s az egek egei sem tudnak befogadni téged, mennyivel kevésbé e ház, amelyet építettem?*²⁸ *De tekints*

*szolgálád imájára s könyörgéseire, Uram, Istenem: hallgass e dicséretre s imádságra, amellyel szolgálád ma előtted imádkozik,*²⁹ *hogy éjjel-nappal nyitva legyen szemed e ház felett, amelyről azt mondtad: 'Ott lesz az én nevem' – hogy meghallgassd az imádságot, amellyel szolgálád e helyen hozzád imádkozik [...]*⁴¹ *Sőt még az idegent is, aki nem népedből, Izraelből való, ha eljön messze földről neved bérére (hallani fognak ugyanis nagy nevedről, erős kezdről és könyújtott⁴² karodról mindenütt), ha eljön, s imádkozik e helyen,*⁴³ *hallgassd meg az égből, erős lakóhelyeden, s tedd meg mindazt, amiért segítségül hív téged az idegen, hogy a föld minden népe megtanulja félni nevedet úgy, mint néped, Izrael, s tapasztalja, hogy a te nevedet viseli e ház, amelyet építettem.»*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

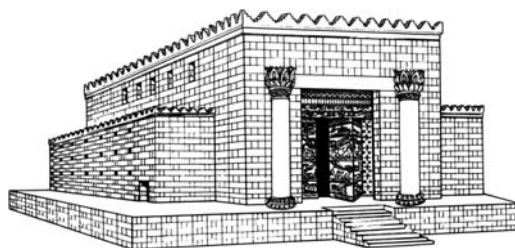
a négyszáznegyvenedik esztendőben: nem kronológiai adat, hanem szent szám (12·40) az Istentől elrendelt időszak jelölésére.

a felhő betöltötte az Úr házáat: a felhő Jahve jelenlétének szimbóluma.

Salamon így szólt: a király egy költeményt idéz, amely szembeállítja egymással az égen tündöklő napot és a szentély felhőjében lakozó Istent.

az ég s az egek egei sem tudnak befogadni téged: a korabeli világképet tükröző kifejezés Isten világleflettségét, mérhetetlenségét hangsúlyozza, és arra figyelmezteti a jámbor izraelitát, hogy ne babonás módon gondolkodjon a szentélyben lakozó Istenről.

meghallgassd ... az idegent is: a kifejezés feltételezi, hogy nem zsidó emberek is részt vesznek a jeruzsálemi istentiszteleten. Mivel ez a gyakorlat csak a zsidók babiloni fogsága után alakult ki, ebből a tényből arra következtethetünk, hogy az imádságnak ez a részlete nem Salamon korában keletkezett, hanem későbbi betoldás.

A salamoni templom rekonstrukciós rajza

3. 32 A szövegek értelmezése

A Dávid győzelméről szóló részlet népi monda és kultikus elbeszélés egybefonódása. A hagyományokat egybeszővő deuteronomista elbeszélő azt akarja bemutatni és igazolni, hogy Dávid sokkal inkább uralkodásra termett személy, mint Saul, hiszen vele van az Úr. Bár a szerző a mondanivalót abban látja, hogy Jahve segítséget adott Góliát megöléséhez, a részlet bibliai üzenetét nem ebben kell keresnünk, hanem Dávid szavaiban: „Tudja meg ez az egész gyülekezet, hogy nem kell kard és dárda az Úrnak a győzelemhez”. Az elbeszélés azt a történelmi tapasztalatot fogalmazza meg, amely szerint nincs hathatósabb fegyver Jahve nevével, és nincs biztosabb út a bukáshoz, mint Jahve nevének gyalázása.

A szemelvény, amely arról szól, hogy Dávid király lesz, és Jeruzsálemet teszi fővárossá, a központi hatalom kialakításának első mozzanatait mutatja be. A leírás a deuteronomista szerkesztő műve, aki a szöveget a hagyomány adatai alapján a királyság intézményének tör-

vényesítése céljából állította össze. Ez a szerkesztő a központi hatalom megszilárdulását Isten akaratára vezeti vissza, mert a rendelkezésére álló hagyomány is ezt a gondolatot sugallja számára.

A Nátán jövendölését tartalmazó részletben megjelenik a királyi Messiás eszméje. A messiás (gör. *kebrisztosz*) a héber *masiah* szó alapján olyan „fölkent” személyt jelent, aki az Istentől ráruházott hatalom birtokában üdvösséget hoz Izraelnek, illetve az egész emberiségnek. A jövendölésben a fejedelem szó helyettesíti a messiás kifejezést. A messiási eszme és a messiásvárás gyökerei a Sínai-szövetség időszakára nyúlnak vissza. Ebben a kinyilatkoztatásban Jahve arra adott biztosítékot, hogy

népe javára a jövőben is közbelép, és amit a pusztában elkezdett, azt be is fogja fejezni. Jahve azonban láthatatlan. Izrael fiaiban lassanként kialakult a meggyőződés, hogy Isten az Ő újabb megnyilatkozásainak idején valamiféle nagy üdvösségközvetítővel, a Messiással fogja magát képviseltetni, akinek a népek majd engedelmeskednek. Erre a reményre utalt már a Bálám-féle jövendölésben szereplő csillag is. A királyság kezdeti időszakában, Dávid uralma alatt kézenfekvőnek látszott a gondolat, hogy az üdvösségre vonatkozó isteni ígéretet megvalósítóját egy hatalmas és győzedelmes király személyében lássák, aki nemcsak népe ellenségeinek legyőzésére képes, hanem arra is, hogy az egész világ fölött megszilárdítsa hatalmát. Kétségtelen, hogy a deuteronomista szerző a Nátán-féle jövendölést elsősorban a templomot építő Salamonra vonatkoztatja, de a jövendölés még ebben a formájában is túlmutat Salamon személyén. Az Úr építi a házat, és ez nem templom lesz, hanem egy uralkodóház, amelynek uralma örökre megmarad. Ez a dinasztia hordozza annak a dávidi utódnak és királyi Messiásnak ígéretét, akit Isten majd fiának tekint.

A templom építéséről szóló visszaemlékezésben a nomád életmóddal felhagyó izraeliták állandó szentélyt akarnak létrehozni, hogy ott találkozhassanak Istennel. A szöveget természetesen nem úgy kell értelmeznünk, hogy valóban Isten akart magának lakóhelyet a földön. A szent helyre, az Istennel való találkozás színhelyére mindig az embernek van szüksége, és nem Istennek. Az elbeszélésnek az a mozzanata, amely szerint az Úr kinyilvánította, hogy „felhő” homályában akar lakni, arra utal, hogy Istent földi szem nem láthatja.

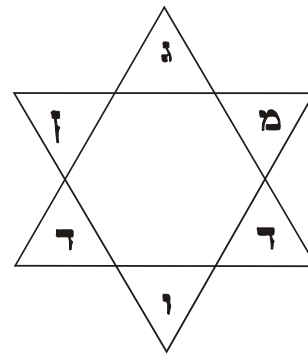
3. 33 A királyság születésének eseményeiből te is tanulhatsz

A Góliát legyőzését bemutató részlet azt tanítja, hogy Isten a gyenge, erőtlennek látszó embereket is győzelemre segíti, ha bíznak az Ő nevében. – Te mit szoktál tenni, ha úgy látod, hogy nem tudsz megbirkózni a rád váró óriási feladatokkal?

A Dávid királlyá választását leíró szemelvény azt tanítja, hogy a királynak azért növekedett a hatalma, mert vele volt a Seregek Istene. – Megtapasztaltad-e már, hogy Isten segítségével te is nagy dolgokat tudsz művelni?

A keresztény felfogás szerint Nátán jövendölése a názáreti Jézusban teljesedett be (vö. Mk 1,11; Mt 16,16; Lk 1, 30-33). – Fel tudod-e fedezni ennek a titokzatos királyi Messiásnak jelenlétét életedben?

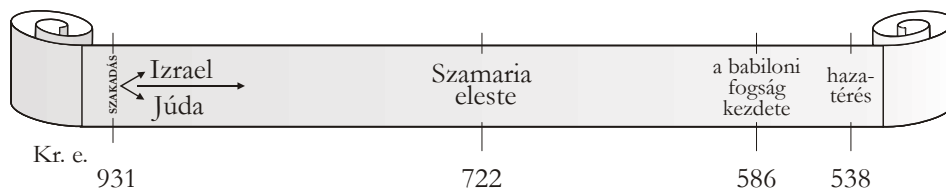
Salamon fontosnak tartotta a templom felépítését. – A te életedben milyen szerepet játszik a templom, az Istennel való találkozás színhelye?

Dávid csillaga, a monarchia ősi szimbóluma

4. ISTENÉLMÉNYEK A PRÓFÉTÁK ARANYKORÁBAN

Az ószövetségi üdvtörténet negyedik szakaszát a próféták aranykorának nevezzük. Ez az időszak a dávidi birodalom kettészakadásától a zsidók babiloni fogságának végéig (Kr. e. 931-től 538-ig) tartott.

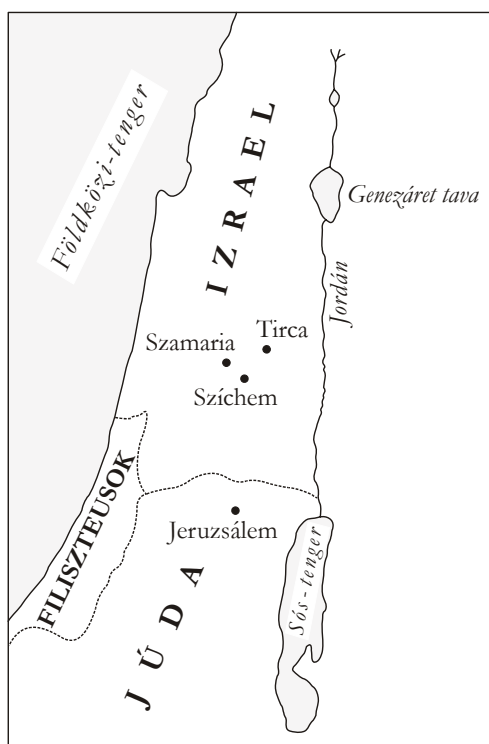
A korszakot prófétáktól származó jóvendölések és a prófétai irodalomból vett szemelvények mutatják be. Az írások tükrében látjuk, hogy az izraeliták másként kezdenek gondolkodni az üdvösségről és az üdvösség közvetítőjéről, mint korábban. Üdvösségen nem csupán Izrael fiainak megszabadulását és országuk közeli felvirágzását értik: kitágul látókörük, és megsejtik, hogy a távoli jövőben elérkezik majd Isten országa, Jahve minden népre kiterjedő egyetemes uralma, amely egyszerre e világi és földöntúli valóság (vö. Iz 49,6). Az üdvösség közvetítőjét illetően továbbra is a királyi Messiásra várnak, akinek személyét összekapcsolják az Emmánuel, a királyi gyermek és a pásztor alakjával. A babiloni fogság idejétől kezdve azonban a jóvendölésekben megjelenik egy újabb üdvösségközvetítő is: ő az Úr Szolgája (héb. *Ebed-Jahve*), aki mások helyett vállalja a szenvedést.

a) A próféták aranykora a történettudományokban

A görög *προφήτης* (hírnök, szóvivő, beszélő) szóból származó próféta kifejezés olyan személyt jelöl, aki Isten nevében beszél, isteni akaratot vagy útmutatást hirdet jóslatok, illetve jelképes cselekedetek formájában. A próféta történelmi gyökerei Mózes korára nyúlnak vissza. A nagy zsidó vezér profetikus szabadítóként élt a nép emlékezetében (vö. MTörv 18, 15.18). A Kr. e. 11. században jelentek meg az első prófétaközösségek, amelyek Jahve szentélyeivel álltak kapcsolatban. Tagjaik többnyire elragadtatásban hirdették az isteni üzenetet: tánc és erős ritmusú zene segítségével önkívületi állapotba juttatták magukat, miközben Jahvét dicsőítő kiáltások hagyták el ajkukat. A bírúk korában a törzsek elszigeteltségével és a fenyegető filiszteus veszéllyel szemben a próféták közössége jelentette a nemzeti és vallási egységesítő erőt. Később ők voltak a Jahve-hit elszánt védelmezői és a Baál-kultusz esküdt ellenségei. Jahve nevében összefogták a nemzetet, és megvédték a pogány befolyással szemben. E közösségek mellett felléptek olyan kiemelkedő személyek is, akiknek tevékenysége nem vezethető vissza az említett típusú próféta közösségre: Sámuel, Nátán, Illés, Elizeus. – A Kr. e. 8. század közepétől megjelenik a klasszikus próféta közösség, amelynek képviselőit (a nevüket viselő bibliai könyvek alapján) író-prófétának is szokták hívni. Az elnevezés nem szabatos, mert a próféták nem írásban, hanem élőszóval, életükkel és szimbolikus cselekedeteikkel hirdették Isten üzenetét. Közéjük tartozik Ámosz, Ózeás, Izajás, Mikeás, Jeremiás, Ezekiel és Második (Deutero-) Izajás.

Az aranykorban élő próféták működésének történeti keretét az ország két részre szakadásának eseménye és az izraeliták babiloni fogsága alkotja. Salamon halála (Kr. e. 931) után a dávidi birodalom két részre szakadt: az északi területen lévő Izraelre és a déli vidéken fekvő Júdára. Az északi résznek Szíchem, Tirca, majd Szamaria, a déli országrésznek pedig Jeruzsálem lett a fővárosa.

Izrael, az északi királyság gazdag, erős és kiterjedt állam volt. Palesztina legtermékenyebb vidékei tartoztak hozzá. A bel- és külpolitikai nehézségek miatt azonban egyetlen északi király sem tudott maradandó dinasztiát alapítani: a trónon váltogatták egymást a különböző uralkodók. – Az északi részen működő próféták: Illés és utódként Elizeus a Kr. e. 9. században, majd Ámosz és Ózeás a Kr. e. 8. században. Jahve küldötteként a vallás tisztaságát védelmezték, élesen elleneztek az országban szabadon működő pogány papok és próféták tevékenységét. A kánaáni vallási eszmék ellen azért kellett küzdeniük, mert ezek azt a gondolatot sugallták, hogy Jahve mágikus módon (szertartásokkal, vallási gyakorlatokkal) éppúgy lekötelezhető, mint Baál vagy a többi pogány istenség. – Az izraeli királyság Kr. e. 722-ben omlott össze, amikor az asszír-babiloni uralkodó, II. Szárgon hosszú ostrom után elfoglalta a fővárost, Szamariát. Sok izraelitát asszír fogságba hurcoltak, Izraelbe pedig Keletről jött népeket telepítettek. A samariaiak és a betelepített

A kettészakadt királyság

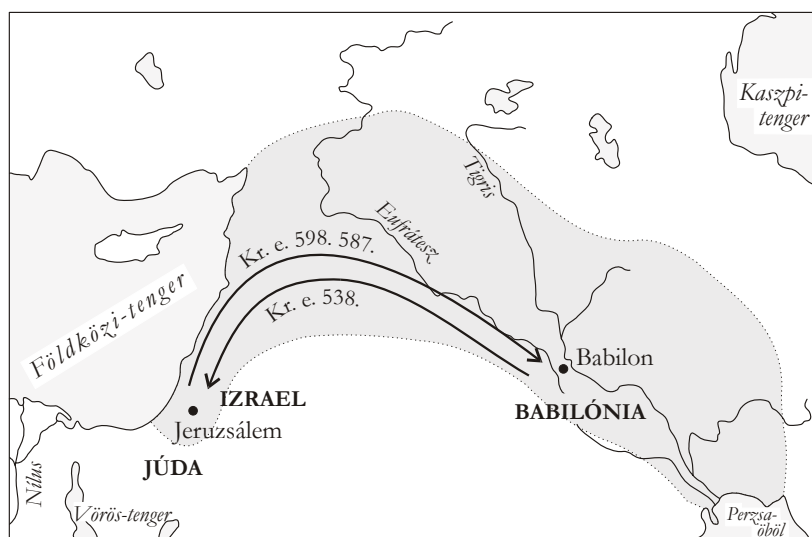
II. Szárgon – asszír dombormű a Kr. e. 8. sz.-ból

keleti törzsek keveredéséből származtak a samaritanusok.

Júda, a déli királyság sokkal kisebb és szegényebb volt, mint az északi, hiszen főleg sivatagos részek tartoztak hozzá. Királyai sokszor hadakoztak, és a nép sokat szenvedett. Gyakori volt az éhínség, a szegénység, a nyomor, jöllehet az ország életében voltak felfelé ívelő szakaszok is. Júda gazdasági és szellemi központjában, Jeruzsálemben állt a templom, ahol sok pap szolgált. A nép szívesen zarándokolt a fővárosba, főleg a nagy ünnepek alkalmával: húsvétkor, pünkösdkor (ez a hetek ünnepe, vagyis az aratási hálaünnep volt) és a sátoros ünnep (azaz a szüret) alkalmával. – A déli ország nevezetes királya volt Ácház, akinek uralkodása idején tört ki az úgynevezett szír-efraimita háború (Kr. e. 734-732). Szíria (Damaszkusz városállam) és Izrael (azaz Efraim) királya szövetségre léptek egymással az egyre jobban terjeszkedő Asszíria ellen, és csatlakozásra akarták bírni Ácház, a déli országrész királyát is.

Ő azonban vonakodott attól, hogy társuljon a szövetségesekhez. Ekkor azok Jeruzsálem ellen vonultak. Áház – ahelyett, hogy Izajás próféta tanácsára hallgatva Isten közbelépésében bízott volna – az asszír király segítségét kérte, és adófizetéssel uralma alá vetette magát. – Hasonlóképpen kiemelkedő uralkodó volt Jozija is, aki fontos vallási reformot hajtott végre. Megújító tevékenysége kapcsolatban állt azzal a ténnyel, hogy a jeruzsálemi templom renoválási munkálatai közben (Kr. e. 622 körül) találtak egy törvénygyűjteményt, amely valószínűleg a ma ismert Második Törvénykönyv (lat. *Deuteronomium*) ősi formája volt. – A próféták közül ebben az országrészben tevékenykedett Izajás és Mikeás a Kr. e. 8. században, Jeremiás a Kr. e. 7-6. század fordulóján, valamint a Babilonba hurcolt Ezekiel és Második Izajás a Kr. e. 6. században. – A déli országrész megszűnését külpolitikai változások eredményezték. Kr. e. 612-ben az egyre jobban terjeszkedő Babilon elfoglalta az asszírok fővárosát, Ninivét. Kr. e. 598-ban a babiloni hadsereg Jeruzsálembe is betört. A királyt és a nép vezetőinek egy részét Babilonba száműzték. Júda országa Kr. e. 587-ben szűnt meg, amikor egy újabb támadás során a babiloni hadvezér, Nabukodonozor (babilóniai nyelven: Nebukadnészár) elfoglalta és szinte a földdel tette egyenlővé Jeruzsálemet. Még a templomot és a városfalakat sem kímélte. A város lakóinak jelentős részét Babilonba száműzte.

A babiloni fogság időszaka (Kr. e. 586-538): A Babilonba hurcolt júdaiak találkoztak a korábban (Kr. e. 598-ban) fogságba esett honfitársaikkal és azoknak az izraelieknek a leszármazottaival, akiket már Kr. e. 722-ben elhurcoltak. Számptalan zsidó telep létesült az Eufrátesz mentén, különösen a Kebár folyó partján, ahol termékeny földet műveltek. A száműzöttek a rabság idején sokat foglalkoztak kiválasztottságuk gondolatával. Gyakran fohászkodtak Jahvéhoz, egyre erősödött vallási és nemzeti öntudatuk. A papok és a próféták voltak vigasztalóik, akik ébren tartották bennük a reményt. Külön imaházakat (gör. *szünagóge*) építhettek, ahol összejöttek, hogy újra átgondolják történelmüket, vétkeiket, Istenükről és jövőjükkel elmélkedjenek. – A szabadulás napja akkor köszöntött rájuk, amikor Círusz (görögösen: Kürosz) perzsa király elfoglalta Babilont, és megsemmisítette a Babilóniai Birodalmat. Círusz rendelete Kr. e. 538-ban felszabadított minden rabot, és lehetővé tette, hogy az izraeliták visszatérjenek Júdába, illetve Jeruzsálembe.

A babiloni fogság helyszíne

b) *A próféták aranykora a Bibliában*

A bibliai szemelvények a próféták aranykorának vallási gondolatvilágát a prófétai irodalom tükrében ábrázolják. Egy-egy szemelvény háttérében mindig egy próféta (héb. *nabi*), próféta-közösség, illetve az ő megnyilatkozásait értelmező közösség áll.

A prófétai irodalom alapvető műfajait az első vagy harmadik személyben megfogalmazott elbeszélések, a kölcsönzött beszédformák és a prófétai mondások alkotják. Az elbeszélések egy-egy próféta életének eseményeiről (meghívásáról, látomásairól, szimbolikus cselekedeteiről) és igehirdetéséről szóló írások. A kölcsönzött beszédformák az élet különféle területeiről származó műfajok: magasztaló ének (ld. Iz 12, 1-2), himnusz (ld. Iz 42,10-től), siratóének (ld. Jer 9, 9-21), gúnydal (ld. Iz 37,22-től) stb. A mondások Isten nevében megfogalmazott, bajt vagy üdvösséget hirdető kijelentések.

A mondások között kiemelkedő helyen szerepelnek az úgynevezett messiási jóvendölések. Ezek legjellegzetesebb vonásai a következők:

1. A próféciaák szerzőinek elsődleges célja a remény ébrentartása. A próféták valójában nem a jövőt rajzolják meg, hanem a múlt és a jelen tapasztalatai alapján azt hirdetik, hogy Isten a jövőben is segíteni fog választott népén, elküldi az üdvösség közvetítőjét. Szándékuk tehát nem az, hogy a jövőt pontosan leírják, hanem hogy a címzettek válaszút elé állítsák: a kilátástalan jelenben a múlt tapasztalatai alapján az üdvösséget munkáló Jahvéba vetett hitre akarják elvezetni az embereket.

2. A jóvendöléseket prófétai homály jellemzi. Ennek oka az, hogy a próféta szavaiban a közeli és a távoli jövő egybemosódik. A próféciaák általában kettős természetűek: egyrészt a próféta korára, másrészt a távoli jövőre vonatkoznak. Az üdvösséget és az üdvösség közvetítőjét ígérő jóvendölés szerzője mindig konkrét helyzetet vagy személyt tart szemé előtt, de a távoli jövőre, a végső időkre (gör. *eszkebaton*) is gondol. Emellett szavaiból az sem derül ki minden esetben, hogy az üdvösség közvetítőjén, a Messiáson konkrét személyt vagy megismerhetetlen közösséget kell-e értenünk.

3. A jóvendölések szerzői a Messiás hozta üdvösséget, az Isten országát időnként valószínűtlen látomások keretében mutatják be: a párdúc együtt heverészik a gödölyével, szalmát eszik az oroszán stb. (vö. Iz 11, 1-9). Ezek a boldogságot és békességet sugárzó képek az „elveszett Paradicsomra” emlékeztetnek.

4. 1 Illés, Elizeus, Ámosz és Ózeás az üdvözítő Isten szolgálatában

A szemelvények az északi országrész Kr. e. 9-8. századi prófétáinak világát villantják fel. Nem történeti beszámolók, de történetileg létező személyek működését és tanítását mutatják be. Az Illés és az Elizeus személyéhez kapcsolódó mondák végső formája feltehetően a Kr. e. 7-6. században alakult ki. A Kr. e. 8. században működő Ámosz és Ózeás nevéhez fűződő szövegek korát nehéz pontosan megállapítani. A két próféta könyveit ugyanis a babiloni fogságig terjedő időszakban többször is átszerkesztették, átértelmezték. Így jövődőléseiknek valószínűleg csak alaprtege lehet eredeti. Ennek a bizonytalanságnak vallási szempontból azonban nincs túlzottan nagy jelentősége. A zsidó és a keresztény bibliakutatók többsége ugyanis azt vallja, hogy az eredeti prófétai szövegek átírása vagy átértelmezése is isteni sugallatra történik, így a próféta szellemében megváltoztatott szöveg is isteni üzenetet közvetít.

4. 11 Isten üzenete Illés, Elizeus, Ámosz és Ózeás működésében

a) *Illés szimbolikus cselekedete a Jahve-hit védelmében (1 Kir 18, 1-2.16b-40)*

18 ¹ Hosszú idő múltán, a harmadik esztendőben szöveget intézett az Úr Illéshez, ezekkel a szavakkal: »Eredj, s mutasd meg magadat Achábnak, hogy esőt adbassak a föld színére.« ² Elment tehát Illés, hogy megmutassa magát Achábnak. Szamariában már ... nagy volt az éhség [...] ^{16b} Erre Acháb elment Illés elé, ¹⁷ s amikor meglátta, azt mondta: »Te vagy-e az, te, aki bajba döntötted Izraelt?« ¹⁸ Erre ő azt mondta: »Nem én döntöttem bajba Izraelt, hanem te s apád háza, akik elhagyátok az Úr parancsait s a Baálokat követtétek. ¹⁹ Nos, küldj csak el, s gyűjtsd egybe nekem egész Izraelt a Kármel hegyére, valamint Baál négyszázötven prófétáját s a berkeek négyszáz prófétáját, akik Jezabel asztaláról esznek.« ²⁰ Acháb elküldött Izrael valamennyi fiához, s egybegyűjtötte a prófétákat a Kármel hegyére. ²¹ Ekkor Illés odalépett az egész nép elé és azt mondta: »Meddig sántikáltok kétfelé? Ha az Úr az Isten, kövessétek őt, ha pedig Baál, kövessétek azt.« A nép azonban egy szót sem felelt neki. ²² Erre Illés azt mondta a népnek: »Én maradtam meg egyedül az Úr prófétái közül: Baál prófétái pedig négyszázötvenen vannak. ²³ Adjatok nekünk két fiatal bikát, aztán ők válasszák ki maguknak az egyik bikát, s vágják darabokra, s tegyék a fára, de tüzet ne tegyenek alája: én pedig majd a másik bikát készítem el és teszem a fára, s tüzet szintén nem teszék alája. ²⁴ Hínjátok segítségével isteneitek nevét, én meg majd segítségül hívom az én Uram nevét, s amehelyik Isten tűz által meghall-

gat, az legyen az Isten.« Erre az egész nép azt felelte: »Helyes indítvány!« ²⁵ Azt mondta tehát Illés Baál prófétáinak: »Válasszátok ki magatoknak az egyik bikát, s készítsétek el – elsőeknek, mert ti vagytok többen –, s hínjátok segítségül isteneitek nevét, de tüzet ne tegyetek alája.« ²⁶ Miután ők átvették a bikát, amelyet nekik odaadott, elkészítették, s reggeltől délig hívogatták Baál nevét, s azt mondták: »Baál, hallgass meg minket.« De nem jött egy hang sem, s nem felelt senki sem, hiába ugrándoztak az oltár körül, amelyet készítették. ²⁷ Amikor aztán már délre járt, így gúnyolódott velük Illés: »Hangosabban kiáltatok, hiszen isten ő! Talán éppen beszélget, vagy a fogadóban van, vagy úton, vagy bizony tán alszik, hadd ébredjen fel.« ²⁸ Hangosabban kiáltoztak tehát és szokásuk szerint késekkel s törökkel vagdalták magukat, amíg el nem borította őket a vér. ²⁹ Amikor aztán elmúlt a dél és prófétálásuk közben eljött az az idő, amikor az ételáldozatot szokták bemutatni, s nem hallatszott egy hang sem és nem felelt és nem hallgatta meg az imádkozókat senki sem, ³⁰ azt mondta Illés az egész népnek: »Gyertek hozzám.« Amikor aztán a nép eleje járult, helyreállította az Úr lerombolt oltárát – ³¹ vett ugyanis tizenkét követ, Jákob fiai törzseinek száma szerint, akiből szól az Úr szava: »Izrael legyen a neved«, ³² és oltárt épített e kövekből az Úr nevében – s mintegy két barázd széles vízárkot készített az oltár köré, ³³ aztán elrendezte a fát, földarabolta a bikát, rátette a fára ³⁴ és

azt mondta: »Töltsetek meg négy vedret vízzel, s öntsetétek rá az egészen elégetendő áldozatra, meg a fára.« Aztán ismét azt mondta: »Másodszor is tegyétek meg ezt.« Amikor másodszor is megtették, azt mondta: »Harmadszor is tegyétek meg ugyanezt.« Megtették harmadszor is, ³⁵ úgyhogy folyt a víz az oltár körül, s az árok medre is megtelt. ³⁶ Amikor aztán eljött az egészen eléggő áldozat bemutatásának ideje, odalépett Illés próféta, s azt mondta: »Uram, Abrahámnak, Izsáknak s Izraelnek Istene, mutasd meg ma, hogy te vagy Izrael Istene, meg hogy én a te szolgád vagyok és hogy a te parancsodra cselekedtem mindezt. ³⁷ Hall-

gass meg, Uram, hallgass meg engem, hogy megtanulja e nép, hogy te, az Úr vagy az Isten, s hogy te térítetted vissza ismét szívüket.« ³⁸ Ekkor lecsapott az Úr tüze, és megemésztette az egészen eléggő áldozatot, meg a fát, a köveket és a port, s felitta a vizet, amely az árokban volt. ³⁹ Amikor látta ezt az egész nép, arcára borult, s azt mondta: »Az Úr az Isten, az Úr az Isten!« ⁴⁰ Azt mondta erre nekik Illés: »Fogjátok meg Baál prófétáit, egy se szaladjon el közülük!« Mintán megfogták őket, Illés levitte őket a Kíson patakhoz, s ott megölette őket.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

hosszú idő múltán: utalás arra, hogy korábban Illés bejelentette a bálványimádást megtűró Ácháb királynak: isteni büntetésként hosszú évekig aszály fogja sújtani az országot (1 Kir 17,1).

Illés: a próféta nevének jelentése: Jahve Isten.

Ácháb: Izrael egyik királya, aki felesége kedvéért és politikai megfontolásokból elnézte a Baál-kultuszt, valamint Jahve prófétáinak üldözését.

a Baálokat követték: utalás arra, hogy Ácháb a bálvány-istenek tiszteletét is megtűrte az országban.

Kármel: a Földközi-tenger keleti partjánál lévő hegy.

Baál négyszázötven prófétáját: e pap-próféták működését Biblián kívüli dokumentumok is igazolják.

Jezabel: Ácháb föníciai származású felesége és rossz szelleme, aki támogatta Baál kultuszát.

késékekkel ... vagdalták magukat: ennek az ókori Keleten elterjedt szokásnak a célja az önkívületi állapot elérése volt, amelyet az ima-meghallgatás elengedhetetlen feltételének tartottak.

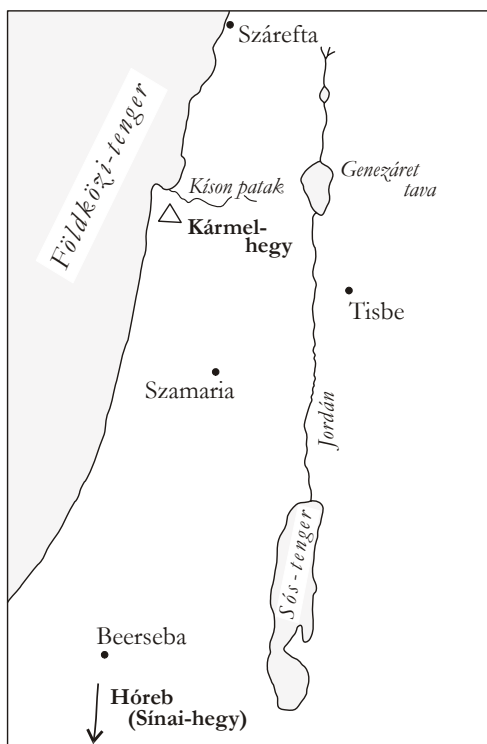
az Úr az Isten!: a szavakból kiviláglik: a kérdés nem az volt, hogy Baál és Jahve közül melyik a nagyobb, hanem hogy valójában melyikük az Isten.

megölette őket: a mondának ez a mozzanata arra utal, hogy Illés végérvényesen diadalt aratott a hamis próféták felett.

b) Elizeus mint Illés szellemi örököse (2 Kir 2, 1-17)

2¹ Történt pedig, hogy amikor az Úr fel akarta vinni Illést a forgószelel által a mennybe, Illés és Elizeus éppen távozóban voltak Gulgábból. ² Azt mondta ekkor Illés Elizeusnak: »Maradj itt, mert az Úr engem Bételbe küldött.« Azt mondta neki Elizeus: »Az Úr életére s a te életedre mondom, hogy nem hagylak el.«

Amikor aztán lementek Bételbe, ³ a bételi prófétáiak kijöttek Elizeushoz, s azt mondták neki: »Tudod-e, hogy az Úr ma elveszi tőled uradat?« Ő azt felelte: »En is tudom, hallgassatok.« ⁴ Majd azt mondta Illés Elizeusnak: »Maradj itt, mert az Úr engem Jerikóba küldött.« Ő azonban azt mondta: »Az Úr

Illés működésének színtere

életére s a te életedre mondom, hogy nem hagylak el.« Amikor aztán Jerikóba értek, ⁵ a jerikói prófétaiak Elizeushoz járultak, és azt mondták neki: »Tudod-e, hogy az Úr ma elveszi tőled uradat?« Ő azt mondta: »En is tudom, hallgassatok.« ⁶ Majd azt mondta neki Illés: »Maradj itt, mert az Úr engem a Jordánhoz küldött.« Ő azt mondta: »Az Úr életére s a te életedre mondom, hogy nem hagylak el.« Elementek tehát mindketten együtt. ⁷ Ötven ember azonban követte őket a prófétaiak közül, s amikor ők ketten a Jordán mellett megálltak, messziről, velük szemben azok is megálltak. ⁸ Ekkor Illés vette a palástját, összegöngyöltette, ráütött vele a vízre, s az két részre vált, s ők mindketten átmentek a szárazon. ⁹ Amikor aztán átmentek, azt mondta Illés Elizeusnak: »Kívánj valamit, amit akarsz, hogy megtegyek neked, mielőtt elvesznek engem tőled.« Azt mondta erre Elizeus: »Kérlek, legyen a lelkedből kétszeres osztályrész rajtam.« ¹⁰ Ő azt felelte: »Nebéz dolgot kértél: mindazonáltal, ha majd látsz engem, amikor elvesznek engem tőled, meglesz neked, amit kértél; ha azonban nem látsz, nem lesz meg.« ¹¹ Miközben így mendegél-

tek, s menet közben beszélgettek, íme, egy tüzes szekér tüzes lovakkal elválasztotta őket egymástól, s Illés felment a forgószéllel az égbe. ¹² Amikor ezt Elizeus látta, kiáltott: »Atyám, atyám, Izrael szekere és szekérvezetője!« Amikor aztán nem látta többé, megragadta ruháit és kettészaggatta. ¹³ Aztán felemelte Illés palástját, amely leesett róla, s visszafordult, s megállt a Jordán partján, ¹⁴ s Illés palástjával, amely leesett róla, ráütött a vízre, s az nem vált ketté. Erre azt mondta: »Hát most hol van Illés Istene?« Aztán ismét ráütött a vízre, s az kétfelé vált, s Elizeus átment. ¹⁵ Amikor aztán meglátták őt a prófétaiak, akik átellenben, Jerikóban voltak, azt mondták: »Illés lelke Elizeusra szállt.« Majd eléje mentek, s földig borultak előtte ¹⁶ és azt mondták neki: »Íme, van szolgálód között ötven erős ember. Elmehténék, s megkereshetnék uradat, hátha elvitte őt az Úr Lelke, s levette valamelyik hegyre, vagy valamelyik völgybe.« Ő azt mondta: »Ne küldjétek.« ¹⁷ De azok addig unszolták, amíg bele nem egyezett és azt nem mondta: »Küldjétek.« Erre elküldték az ötven embert, s azok három napig keresték, de nem találták.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

forgószél: a teofániákban Isten jelenlétének szimbóluma.

Elizeus: nevének jelentése: Isten segített.

Gúlgál: Jeruzsálem és Szamaria között lévő település.

Bétel: Jeruzsálemtől északi irányban 20 km távolságra fekvő helység.

prófétaiak: a prófétai közösségek tagjai.

vette a palástját, összegöngyöltette, ráütött vele a vízre: Illés szétválasztja a Jordán vizét, azaz megismétli a Mózes által végbevitt csodát. Az elbeszélésnek ez a mozzanata azt jelzi, hogy a próféta valóban a kivonulást segítő Isten küldöttjeként tevékenykedik.

a lelkedből kétszeres osztályrész: Elizeus azt a kétharmadnyi részt kéri, amelyet a zsidó és az asszír örökösödési törvények az elsőszülöttnak biztosítanak (vö. MTörv 21,17).

nebéz dolgot kértél: a válasz arra utal, hogy a prófétai lelkület Isten ajándéka, ezt nem lehet egyszerűen örökölni.

tüzes szekér: Isten jelenlétének jelképe.

Izrael szekere és szekérvezetője: Illés az „Izrael harci kocsija” nevet kapja, ami utalás arra, hogy a próféta Isten erejében hatékonyabban védte Izraelt, mint a harci szekerek.

megragadta ruháit és kettészaggatta: a gyász szokásos jele a zsidóknál.

felemelte Illés palástját: az ókori felfogás szerint a személyiség ereje valamiképpen a ruhára is kiterjed.

Illés lelke Elizeusra szállt: az esemény igazolására az elbeszélés szerzője leírja, hogy Elizeus az Illéstől örökölt köpeny segítségével megismétli a víz kettéválasztásának csodáját.

elvitte őt az Úr Lelke, s levette valamelyik hegyre, vagy valamelyik völgybe: e népies elképzelés Illés korábbi eltűnéséhez és megjelenéséhez (1 Kir 18,12) kapcsolódik.

nem találták: utalás arra, hogy Illés már nem tartozik ehhez a világhoz. Jóllehet a leírás nem állítja, hogy Illés nem halt meg, de a nép körében ez a vélemény terjedt el.

c) Ámosz jövődölése Jahve napjáról (Am 5, 18-24)

5¹⁸ *Jaj azoknak, akik óhajítják az Úr napját! Mire lesz nektek az Úr napja? Sötétség az, nem világosság, ¹⁹ olyan, mint amikor az ember az oroszlán színe elől menekül, és medve jön vele szembe; vagy mint amikor bemegy a házba és kezével a falnak támaszkodik, és megharapja a kígyó. ²⁰ Nemde sötétség az Úr napja, nem pedig világosság, és homály, amelyben nincsen fé-*

nyesség. ²¹ Gyűlölöm és elvetem ünnepeiteket, ünnepeiteket nem tetszenek nekem. ²² Ha egészen elégő áldozatokat mutattok be nekem: ajándékaitokat el nem fogadom; kövér békeáldozataitokra nem tekintek. ²³ Vidd el előlem énekeid zaját, hárfád zenéjét meg nem hallgatom. ²⁴ Törjön elő inkább a jog, úgy, mint a víz, és az igazság, mint a sebes patak.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Ámosz]: a próféta nevének jelentése: Jahve karjaiban hordozott.

az Úr napját: a népi várakozás szerint Jahve napja az az időszak, amikor Izrael népe megtapasztalja, hogy Isten igazságot szolgáltat neki, miközben megbünteti vagy megsemmisíti ellenségeit.

sötétség az, nem világosság: a prófétai szó arra figyelmeztet, hogy az Úr napját a bűnös izraeliták is büntetésként, szenvedésként fogják átélni.

az oroszlán színe elől menekül, és medve jön vele szembe: a két állat az erős embert, Izrael félelmetes ellenségeit (Jer 50,17) vagy Isten büntetését (Lev 26,22) jelképezi.

a kígyó: a ház falának repedéseiben megbúvó és a pusztai vándorlás isteni büntetéseire emlékeztető kígyó (Szám 21,6) azt szimbolizálja, hogy senki sem kerülheti el az ítéletet.

gyűlölöm és elvetem ünnepeiteket: az isteni nemtetszés oka az, hogy az izraeliták mágiának tekintik a különféle szertartásokat, s úgy gondolják, hogy az áldozattal az elkötelezett vallásos élet hiányában is ki lehet kényszeríteni Isten barátságát.

törjön elő inkább a jog ... és az igazság: Jahve fenyegető napján csak azok menekülhetnek meg a büntetéstől, akik igaz életükkel, tetteikkel mutatják meg, hogy az Úrhoz tartoznak.

d) Az Isten megbocsátó szeretetét hirdető Ózeás (Óz 11, 1b-9)

11^{1b} *Mikor még gyermek volt Izrael, akkor szerettem meg őt, és Egyiptomból hívtam ki az én fiamat. ² De mennél inkább hívtam őket, annál inkább távoztak tőlem; a Baáloknak áldoztak, s a bálványoknak mutattak be áldozatokat. ³ Pedig én szinte dajkája voltam Efraimnak: karjaimon hordoztam őket, s ők mégsem ismerték el, hogy én vagyok az orvosuk. ⁴ Emberi kötelékekkel, a szeretet bilincseivel vonzottam őket; olyan voltam hozzájuk, mint aki arcához emeli a csecsemőt; és lehajoltam hozzá, hogy ételt adjak neki. ⁵ Visszatér Egyiptom földjére; Asszúr lesz a királya, mert megtérni nem akarnak*

ők; ⁶ kard járja majd városait, kérija fecsegőit, és megemészti őket terveik miatt. ⁷ Népem kitarat a hűtlenkedésben velem szemben; hínják őt a Magasságoshoz, de az nem emeli fel őt. ⁸ Hogy adhatnálak oda téged, Efraim? Hogy szolgáltathatnálak téged ki, Izrael? Hogy adhatnálak oda téged, mint egykor Adamot, hogy tebetnélek olyanra, mint egykor Cebojmot? Szívem megváltozott bensőmben, és szánakozásom is felgerjedt. ⁹ Nem cselekszem haragom heve szerint, nem rontom meg Efraimot ismét, mert én Isten vagyok, és nem ember, Szent, aki közötted vagyok, és nem fogok indulattal jönni.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Ózeás]: nevének jelentése: Jahve megmentett.

Egyiptomból hívtam ki az én fiamat: a próféta a szerető atya és gyermeke viszonyához hasonlítja Isten és a választott nép kapcsolatát, amely szerinte az Egyiptomból való kivonulással vette kezdetét.

távoztak tőlem: a kijelentés Izrael fiainak Isten iránti hűtlenségére utal.

én szinte dajkája voltam Efraimnak: a József második fiáról, Efraimról elnevezett népcsoport a közép-palesztinai hegyvidéken élt. Az északi országrész legnagyobb törzseként egész Izraelt képviseli.

karjaimon bordonáltam...: a családi életből vett kedves képek mutatják be, hogy Isten milyen nagy szeretettel ölelte körül választott népét.

visszatér Egyiptom földjére: az egyiptomi szolgaság nyomorúságát felidéző szavak újabb megpróbáltatást helyeznek kilátásba.

kard járja majd városait: azoknak is szomorú sorsuk lesz, akik nem kerülnek száműzetésbe.

hogy adhatnálak oda?: a szónoki kérdés arra utal, hogy Isten nem fogja elhagyni népét.

Adam ... Cebojim: Szodomához és Gomorrához hasonló kánaáni városok (Ter 10,19), amelyek bűneik miatt pusztultak el.

nem cselekszem haragom heve szerint: antropomorf kifejezés, mely azt jelzi, hogy jogos lenne a büntetés.

Isten vagyok, és nem ember: Isten nem másítja meg örök döntéseit.

Szent, aki közötted vagyok: Isten elsősorban abban különbözik teremtményeitől, hogy minden vonatkozásban elkülönül a köznapi (profán) világtól, és egészen másként cselekszik, mint az emberek. Ő a szeretetet többre tartja, mint a szigorú igazságosságot, s az üdvösséget fontosabbnak, mint a pusztítást.

4. 12 Az elbeszélések és a próféciaák értelmezése

Az Illés szimbolikus cselekedetéről szóló részlet az úgynevezett Illés-ciklus alkotóeleme. A monda műfajában megörökített esemény arra a történeti tényre emlékeztet, hogy a próféta a pogány hiedelmekkel szemben hitelesen és hatékonyan tett tanúságot az élő Istenről. A csodát tehát nem az áldozat elemésztésére leszálló tűzben kell látnunk, hanem Illés életében és elszánt hit hirdetésében.

A másik bibliai szemelvény irodalmi szempontból az Elizeus-ciklushoz tartozik. E monda történeti igazságát sem a leírás részleteiben, hanem mondani-valójában találhatjuk meg. Elizeus ugyanolyan hitelesen és hatékonyan hirdeti majd a népe üdvösségét munkáló Jahvét, mint elődje, mert ő Illés valódi szellemi örököse. Ezt igazolja az a tény, hogy a próféta lelkileg nagyon közel állt Illéshez. Belsőleges kapcsolatuk egyik jele az, hogy tanúja lehetett Illés halálának, amely nem reménytelen elmúláshoz, hanem inkább az Isten közelében élő ember boldog „elragadtatásához” hasonlított.

Ámosz Jahve napjáról, arról az időszakról prófétál, amely elmarasztaló ítéletet hoz a bűnösöknek, és boldogsággal ajándékozza meg az igazakat. A büntető ítélet bejelentése kapcsán a próféta valószínűleg egy közeli történelmi katasztrófára gondol, de – mint a próféciaák általában – Ámosz jövendölése is nyitott a távoli jövő irányában. A próféta Ózeáshoz hasonlóan azt

Illés a tüzes szekéren
– 13. sz.-i miniatúra

üzenni minden kor emberének, hogy az Úr napját csak azok nem élik meg büntetésként és sötétségként, akik szeretetben, igazságban élnek: az Úrnak ugyanis nem áldozat kell, hanem szeretet, nem égőáldozat, hanem az Ő útmutatásainak elfogadása (vö. Óz 6,6).

Ózeás próféta Isten ajkára adja vigasztaló szavait. Jövendölése azt a történelmi és vallási tapasztalatot fogalmazza meg, amely szerint Isten a választottak hűtlensége ellenére sem hagyja el övéit. Ugyanolyan gyengéd szeretettel fordul az izraeliták felé, mint akkor, amikor kiválasztotta őket a népek közül. Bár Izrael fiai méltatlannak bizonyultak, Ő továbbra is szereti és az üdvösség közvetítőjének tekinti őket.

4. 13 A próféták nyomában jársz?

Illés csodálatos hatékonysággal tett bizonyosságot Jahvéról egy olyan világban, amely pogány istennel kacérkodott. – Te hogyan teszel tanúságot a modern bálványokat (a pénzt, a kábítószert, a csillagjósok véleményét stb.) hajhászó világban?

Elizeus „felvette Illés köpenyét”, azaz mesterének szellemi örökébe lépett. – Eszedbe jutott-e már, hogy te is követhetnél egy olyan személyt, aki példamutató módon tett tanúságot hitéről?

Ámosz arról beszél, hogy Jahve napjára nem a lélektelenül végzett szertartásokkal, hanem elkötelezett vallásos élettel kell felkészülnie az embernek. – A próféta útmutatását követve tudatosítottad-e már, hogy a lényed mélyén rejlő isteni vázlat (a belső ember) megvalósítása szempontjából nem a felszínesen végzett vallási gyakorlatok vagy az érzelmeidre jótékonyan ható ájtatosságok a fontosak, hanem az, hogy szeretetet és igazságosságot gyakorolsz társaid körében?

Ózeás meleg szavakkal beszél a választottait gyengéden szerető Istenről. – A prófétához hasonlóan gondoltál-e már arra, hogy – bármilyen gyarló is vagy – Isten jobban szeret téged, mint a gyermekét féltő gonddal átölelő édesanya?

4. 2 Izajás és Mikeás próféciai az üdvösséget munkáló Istenről

A szemelvények azt mutatják be, hogy a déli országreszben működő próféták miként gondolkodtak a zsidó nép és az egész emberiség üdvösségét munkáló Istenről. Az Izajás és Mikeás nevéhez fűződő próféciaik alaprétege valószínűleg a Kr. e. 8. századra nyúlik vissza, de ezeket a jövendöléseket a babiloni fogság alatti vagy utáni időszakban kiegészítették, átértelmezték. Ez a tény nem kisebbíti üdvtörténeti értéküket és jelentőségüket, hiszen az átszerkesztési munka az izraeliták történelmi tapasztalata alapján, Izajás és Mikeás szellemében, szándékuknak megfelelően történt.

4. 21 Izajás és Mikeás messiási próféciai

a) Izajás jövendölése az Emmánuelről (Iz 7, 10-17)

7¹⁰ Szólt továbbá az Úr Ácházhoz, e szavakkal: 11 »Kérj magadnak jelet az Úrtól, a te Istenedtől, akár az alvilág mélyéből, akár fentről, a magasból!« 12 De Ácház azt mondta: »Nem kérek, és nem kísérem az Urat.« 13 Erre a próféta így szólt: »Halljátok bát, Dávid háza! Nem elég nektek, hogy embereknek vagytok terhére, és azért terhére vagytok az én Istenemnek is? 14 Ezért az Úr maga ad majd nektek jelet. Íme, a szűz fogam, és fiút szül, s nevét Em-

mánuelnek fogja hívni. 15 Aludtjetet és mézet eszjik majd, hogy meg tudja vetni a rosszat és a jót tudja választani. 16 Mert mielőtt a gyermek meg tudná vetni a rosszat, és a jót választani, elhagyott lesz az az ország, melynek két királyától rettegsz. 17 Hozz majd az Úr rád, népedre és atyád házára olyan napokat, amilyenek nem jöttek, amióta Efraim elszakadt Júdától: Asszíria királyát.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Izajás]: nevének jelentése: Jahve szabadulás.

szólt továbbá az Úr Ácházhoz: Ácháznak, Júda királyának ismételtelen lehetősége adódott arra, hogy megfontolja, csatlakozik-e az Asszíria ellen fellépő szír-efraimita szövetséghez, vagy sem.

kérj magadnak jelet: a királynak lehetősége lett volna elmélyült imádságban, a prófétai tanács elfogadásával vagy más módon útmutatást kérni Istentől.

nem kérek: a képmutatóan megindokolt tagadó válasz jelzi, hogy Ácház már döntött: az isteni útmutatás elfogadása helyett saját leleményességére, politikai ügyességére hagyatkozva magától Asszíriától kér segítséget. a próféta: Izajás, aki óva intette Ácház attól, hogy az asszíroktól kérjen támogatást, mert szerinte Júda egyetlen biztos védelmezője Jahve, nem pedig az emberi leleményességre építő politika.

az én Istenemnek: a próféta Jahvét nem Dávid háza Istenének, hanem saját Istenének nevezi: ezzel arra utal, hogy a Jahve és Dávid háza közti kapcsolat megszakad, Ácházra immár nem vonatkozik a Nátán-féle ígélet (2 Sám 7, 12-14).

Izajás könyvének héber kézírata Qumránból, Kr. e. 100-ból

a szűz: a héber szövegben az *almah* kifejezés áll, amellyel jelentése alapján (fiatal nő, házasságra érett leány, nem régóta házas asszony stb.) a próféta Ácház feleségére is utalhat. Az *almah* szót a LXX alkotói a Kr. e. 2. sz.-ban a görög *parthenosz* (szűz) kifejezéssel adták vissza.

fiút szül: a fiú valószínűleg Hiszkija, Ácház fia és utóda. A szövegösszefüggés alapján azonban egy olyan gyermekre is gondolhatunk, aki majd csak a távoli jövőben születik meg.

Emmánuel: a név jelentése: Velünk az Isten. Ez a megnevezés arra utal, hogy Jahve Ácház hitetlensége ellenére sem hagyja el népét, hiszen a gyermek a dávidi dinasztia fennmaradásának és így az üdvösségnek biztosítéka.

aludtjejet és mézet: a nomádok legszükségesebb táplálékként a gyermek születésének szegényes, ínséges körülményeit jelzi.

hogyan tudja vetni a rosszat és a jót tudja választani: hogy eljuthasson abba az életkorba, amelyben már képes a tudatos döntésre.

elhagyott lesz az ország: a Júda ellen támadó Damaszkusz és Efraim (azaz Szíria és Izrael).

hogyan majd az Úr ... olyan napokat: a fenyegetés a dávidi birodalom kettészakadásának tragédiájához hasonlítja a Júdában bekövetkező pusztulást.

b) Izajás próféciája a királyi gyermekről (Iz 8,23b - 9,6)

8 ^{23b} *Az első időben megalázta Zebulon földjét és Naftali földjét, de az utolsó időben megdicsőíti a tengerhez vezető utat, a Jordánon túli vidéket, a pogányok Galileáját.*

9 ¹ *A nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát; akik a halál árnyékának országában laknak, azokra világosság ragyog. ² Megsokasítod az ujjongást, megnöveled az örömet; örvendenek színed előtt, ahogy örvendenek aratáskor, és amint ujjonganak, akik a zsákmányt osztják. ³ Mert összetöröd terbes igáját a vállára nehezéd botot, és sanyargatójának pálcáját,*

mint Mádián napján. ⁴ Mert minden dübörögve menetelő katonacipő és vérben megforgatott ruha elégetésre kerül, tűz martaléka lesz. ⁵ Mert gyermekek születnek nekünk, fiú adatik nekünk; az uralom az ő vállán lesz, és így fogják hívni nevét: Csodálatos Tanácsadó, Erős Isten, Örökkévalóság Atyja, Béke Fejedelme. ⁶ Uralma növekedésének és a békének nem lesz vége Dávid trónján és királysága fölött, hogy megszilárdítsa és megerősítse azt joggal és igazsággal, mostantól fogva mindörökké. A Seregek Urának féltő szeretete műveli ezt.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Zebulon ... és Naftali földje: a Genezáret tavától északra és nyugatra fekvő terület, amely Jákob két fiáról kapta nevét. Ezt a részt a „Tenger útjának” nevezték, mert ezen keresztül vezetett az út a Földközi-tenger felé. Emellett a pogányok földjének is mondták, mert zsidókból és pogányokból álló keverék nép lakta.

nagy világosságot lát: a világosság a sötétség ellentétéként az asszír elnyomást követő felszabadulást és új életet jelképezi.

sanyargatójának pálcáját: a kemény, kegyetlen uralmat.

mint Mádián napján: a próféta a szabadulást a Mádián felett aratott győzelemhez hasonlítja (Bír 7).

elégetésre kerül: a harcban viselt saruk és ruhák elégetése az általános fegyvernagyvást jelzi.

gyermekek születnek: ez a királyi származású gyermek nem kapcsolódik a dávidi dinasztia hivatalban levő királyaihoz: a szöveg olyan eszményi dávidi sarjra utal, aki a távoli jövőben fogja tökéletesen valóra váltani Isten üdvözítő tervét.

Csodálatos Tanácsadó: a jövőben érkező uralkodó megfontoltan tervezi csodás tetteit, és nem szorul emberi tanácsadókra.

Erős Isten: a Biblia időnként istennek nevezi az egyetlen igaz Istenhez közel álló embereket, többek között e királyt is, mert ő Isten képviselője a földön.

Örökkévalóság Atyja: a király uralmát tartós atyai kormányzás fogja jellemezni.

Béke Fejedelme: az eljövendő uralkodó a béke biztosító lesz.

mindörökké: a kifejezés mutatja, hogy a jövődőlés felülmúlja az e világi királyság eszméjének távlatait.

a Seregek Urának féltő szeretete műveli ezt: az egyetemes béke Jahve ajándéka.

c) A Messiásra vonatkozó izajási ígéret (Iz 11, 1-9)

11 ¹ Vessző kél majd Jessze törzsökéből, és hajtás sarjad gyökereiből. ² Rajta nyugszik az Úr Lelke: a bölcsesség és az értelem Lelke, a tanács és az erősség Lelke, a tudásnak és az Úr félelmének Lelke; ³ és kedve telik az Úr félelmében. Nem aszerint ítélt majd, amit a szem lát, és nem aszerint dönt, amit a fül hall, ⁴ hanem igazságosan ítéli majd a gyengéket, és méltányosan dönt a föld szegényeinek érdekében; megveri a földet szája vesszejével, és ajkának lebeletével megöli az istentelent. ⁵ Igazságosság lesz derekának öve, és a

hűség csípőjének kötője. ⁶ Akkor majd a farkas a báránnyal lakik, és a párduc a gödölyével heverészik; borjú és oroszlánkölyök együtt híznak, és kisgyermek terelgeti őket. ⁷ Tebén és medve együtt legelnek, együtt heverésznek kölykeik, és az oroszlán szalmát eszik, mint a tebén. ⁸ A csecsemő a vipera fészkeénél játszik, s az áspiskálygó üregébe dugja kezét az anyatejtől elválasztott gyermek. ⁹ Nem ártanak és nem pusztítanak sehol szent hegyemen, mert tele lesz a föld az Úr ismeretével, mint ahogy a vizetek betöltik a tengert.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

vessző ... Jessze törzsökéből: Jessze (más írásmódban: Izáj) Dávid atyja és így a dávidi dinasztia őse. A szerző a dávidi dinasztiát kivágott fa törzsökéhez, az eljövendő személyt új hajtáshoz hasonlítja. A szövegből kiviláglik, hogy az eljövendő király fölkent személy, azaz Messiás.

rajta nyugszik az Úr Lelke: Jahve Lelke isteni erő, amelyet választott személyek (bírák, királyok, próféták) kapnak meg különleges feladatok végrehajtására. A Lélek nemcsak leszáll a Messiásra, hanem „rajta nyugszik”: az eljövendő tehát nemcsak időlegesen, hanem maradandó módon kapja meg Isten Lelkének adományait.

igazságosan ítéli majd a gyengéket: úgy viszonyul az emberekhez, miként a szent Isten.

szája vesszejével, és ajkának lebeletével: a békesség uralkodója nem fegyverrel, hanem királyi szavával és ítéletével gyakorolja hatalmát.

igazságosság lesz derekának öve: Jahve lelkülete, illetve az igazságosság és a hűség olyan állandó jellemzője lesz az eljövendő uralkodónak, mint ahogy az öltözéknek része a felsőruházat alatt viselt öv.

a farkas a báránnyal lakik...: az élőlények békés egymás mellett élésének idilli képei arra utalnak, hogy a Messiás az egész világra kiterjedően megvalósítja a paradicsomi állapotot, amelyet az ember az első bűnnel elveszített.

szent hegyemen: a zsidóság világában, amelyet Jeruzsálem, illetve Sion hegye szimbolizál.

tele lesz a föld az Úr ismeretével: Jahve ismerete nem más, mint az igaz Istenhez való ragaszkodás és a neki adott tisztelet, amelynek gyümölcseként az egész emberiség részesül az üdvösségből.

d) Mikeás jövődőlése Dávid házának dicsőségéről (Mik 5, 1-4a)

5 ¹ De te, Efrata Betlehemje kicsiny vagy ugyan Júda ezrei között; mégis belőled származik majd nekem Izraelnek jövőd uralkodója, származása az ősidőkre, a régmúlt időkre nyúlik vissza. ² Ezért átadja őket annyi ideig, amíg a vajúdo asszony szül, és test-

vérieknek maradékai visszatérnek Izrael fiaihoz.

³ És ő majd odaáll, és legeltet az Úr erejével, az Úrnak, az ő Istenének fenséges nevében, és ők biztonságban lakoznak, mert ő akkor nagy lesz a föld széléig.

^{4a} És ő lesz a béke.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[*Mikeás*]: nevének jelentése: Ki olyan, mint Jahve?

de te: az éppen hatalmat gyakorló jeruzsálemi uralkodó nem valósítja meg a királyeszményt. Mikeás szembeállítja vele az eljövendő dicsőséges dávidi leszármazott alakját.

Efrata Betlehemje: az Efrata név Dávid apjának, Jesszének a nemzetségére utal, amely Betlehem környékén telepedett le. Idővel a település és a nemzetség neve összekapcsolódott, egyenértékűvé vált egymással.

kicsiny vagy: a próféta a nagy Jeruzsálem és a dinasztia eredetű szolgáló kicsiny nemzetség ellentétével jelzi, hogy a nagy uralkodó, akit Jahve fog küldeni, ugyancsak emberileg szerény, jelentéktelennek látszó környezetből származik majd.

belőled származik majd nekem: a nekem kifejezés arra utal, hogy az eljövendő dávidi leszármazott a dinasztia méltatlan tagjaival ellentétben teljesen Jahve akarata szerint cselekszik majd.

jövendő uralkodója: a próféta valószínűleg azért kerüli a király megnevezést, mert erre a névre szégyent hoztak az ő korában uralmon lévő királyok.

az ősidőkre ... nyúlik vissza: Jessze korára vagy az efratita nemzetség kialakulásának időszakára.

átadja őket annyi ideig, amíg a vajúdó asszony szűl: Izrael fiai csak egy ideig fogják érezni Jahve jelenlétének hiányát.

maradékai visszatérnek: ha a részlet közvetlenül Mikeástól származó jövendölés, a kifejezés a Kr. e. 722-ben száműzött izraeliták visszatérésére vonatkozik; amennyiben a mondatot később fogalmazták meg a próféta szellemében, akkor a Kr. e. 586-ban fogságba hurcolt zsidók hazatérésére kell gondolnunk.

legeltet: a kifejezés a jó uralkodó személyét idézi fel, aki a jó pásztorhoz hasonlóan minden szempontból gondoskodik alattvalói jólétéről.

az Úr erejével: az eljövendő uralkodó nem emberi eszközökkel, hanem kizárólag Isten ereje által gyakorolja hatalmát.

a föld szélességéig: az eszményi király hatalma a minden embert üdvözíteni akaró Jahve országának egészére kiterjed.

ő lesz a béke: az eljövendő Messiás nemcsak békét teremt, hanem ő maga lesz a béke.

4. 22 A próféciák értelmezése

Az Emmánuel-jövendölés a szír-efraimita háború kitörése előtt hangzott el Izajás ajkáról. Miként általában a prófétai jövendölések, ez a meghirdetés is kettős arculatú: a próféta saját korára vonatkozik, ugyanakkor megnyitja a látóhatárt a távoli jövő irányába. A prófétai szó egyrészt elmarasztaló ítélet, másrészt az üdvösség ígérete. Az Istenben bízni nem tudó Ácház, valamint az országát támadó Damaszkusz és Efraim számára fenyegetést hordoz. A baljós-latú szavak mélyén azonban ott húzódik az üdvösség ígérete is. A közeli jövőt illetően ez az üdvösség a dávidi dinasztia fennmaradását, Hiszkija király születését jelenti. Ám a prófétai szavak ünnepélyessége, a dinasztia fennmaradásának megjövendölése és az Emmánuel név megnyitja a távoli jövő horizontját is.

A királyi gyermek születését meghirdető izajási prófécia valószínűleg Kr. e. 732 után hangzott el, amikor az asszírok elfoglalták Palesztina északi részét. A prófécia háttérben Izajásnak, illetve az egész népnek történelmi tapasztalata áll. AsszírIA nagyhatalmi terjeszkedése kiszolgáltatottságot és mérhetetlen szenvedést zúdított Izrael népére. A zsidóság saját királyaiban is csalódott, akik Dávid óta nem nőttek fel a királyeszményben megfogalmazódó elvárásokhoz. Izrael fiainak azonban voltak tapasztalatai Istenről is, akinek jóságát és üdvözítő jelenlé-

tét történelmük kezdetétől ismételtlen megélték. Ebből a tapasztalatból táplálkozik a jövődőlésben megnyilvánuló remény: a jelen világ megváltozik, mert amire az ember nem képes, azt Isten meg tudja tenni. A hatalom visszaélései megszűnnek, Isten véget vet az erőszaknak, és megteremtí az egyetemes béke állapotát. Jahve hűséges marad a dávidi háznak tett ígéretéhez, és a távoli jövőben olyan uralkodóval ajándékozta meg népét, aki majd méltó módon képviseli Istent a földön. Ennek a Messiás-királynak az uralma túlmutat a földi lét keretein.

A Jessze törzsökéből származó „hajtásra” vonatkozó jövődőlés első öt verse valószínűleg közvetlenül Izajás prófétától ered, aki feltehetően a Jeruzsálemet fenyegető, Kr. e. 701-ben bekövetkező asszír támadás előtt villantotta fel az eljövendő eszményi király alakját és a szabadulás lehetőségét. A jövődőlés második részét, amely a kozmikus méretű boldog végidő látomásával egészíti ki a képet, a zsidók babiloni fogságát követő időszakban a próféta szellemében fogalmazták meg.

Mikeás Izajás próféta kortársaként jövődől. Láta korának társadalmi visszasságait, és erőteljesen ostromozta azt a hamis tudatot, amelynek értelmében Isten minden körülmények között – a nép és az uralkodók bűnei ellenére is – megvédelmezi Jeruzsálemet (vö. Mik 3, 11-12). Izajáshoz hasonlóan ő is ítéletet hirdetett: már Kr. e. 722 előtt látónoki módon megjette az Izraelre és Júdára zúduló asszír veszedelmet. Az ítélet hirdetésén túl azonban a felemelkedés lehetőségét is észrevette. A katasztrófa utáni felemelkedés biztosítékát a jelentéktelennek tűnő betlehemi (efratai) nemzetségből származó uralkodóban, illetve Isten minden népet átfogó országának megvalósulásában látta.

4. 23 A beteljesült próféciák korában élsz

„Velünk az Isten” – hirdeti Izajás próféta a hitében ingadozó Ácház királynak. A keresztények ezt a jövődőlést Jézus születésével hozták összefüggésbe (vö. Mt 1,23). – Ha nehézségeid támadnak az életben, gondolj arra, hogy Izajás üzenete neked is szól: Isten veled van!

A keresztény magyarázat szerint a királyi gyermekre, a népek világosságára és a Béke Fejedelmére vonatkozó jövődőlés Jézus Krisztusban vált valóra (vö. Lk 1, 33.79; 2, 29-32; Mt 4, 12-17). – Életed sötét napjaiban, a harag és a békétlenség óráiban igyekezz a Békesség Fejedelmétől tanácsot kérni!

Izajás szerint a Dávid gyökeréből fakadó hajtás szerzi vissza az emberiségnek a bűn által elveszített paradicsomi boldogságot. A keresztény felfogásban ez a Jessze törzsökéből sarjadó vessző Jézus Krisztus (vö. Róm 15,12). – Szoktál-e hálát adni azért, hogy Jézusnak köszönhetően bejuthatsz a paradicsomi boldogságba, amely titokzatos módon már jelen van a Jézushoz tartozó emberek szívében és életében?

Mikeás azt hirdeti, hogy a Betlehemből származó dávidi utód fogja megvalósítani az egyetemes béke birodalmát, azaz Isten országát, amely kiterjed a „föld határáig” (Mik 9,10). Hitünk tanítása szerint ez a Betlehemből származó uralkodó Jézus Krisztus (vö. Mt 2,6). Az ő országa nem földrajzilag körülhatárolható politikai szervezet, hanem a hozzá tartozó emberek lelkében megvalósuló titokzatos birodalom. – Te már ennek az országnak polgára vagy! Ha valamilyen nagy bűnöd bocsánatot nyer, feltétlen szeretettel elfogad valaki vagy irgalmasságot gyakorolnak veled – és emiatt öröm tölt el, felszabadultnak érzed magad –, gondolj arra, hogy az isteni ország boldogságából kaptál ízelítőt!

4.3 Üdvösséget hirdető próféták a babiloni fogság időszakában

A prófétai szemelvények a zsidók babiloni fogságának világát és e világ reményeit jelenítik meg. Jeremiás közvetlenül a babiloni fogság kezdete (Kr. e. 586) előtt fogalmazta meg az új szövetség ígérletét tartalmazó jövendölését. A Babilonba hurcolt Ezekiel a fogságban prófétált az üdvösséget hozó egyetlen pásztorról: Isten ajkára adott szavakkal, a szabadulás reményét táplálva bátorította a népet. A Jahve Szolgájára vonatkozó jövendölések a száműzetés egyik ismeretlen prófétájától származnak, akit a bibliakutatók Második Izajásnak (latin eredetű kifejezéssel: Deutero-Izajás) neveznek, mert tanítását a hagyomány Izajás könyvéhez (Iz 40-55) kapcsolta.

4.31 Jeremiás, Ezekiel és Második Izajás üdvözítő Istene

a) Jeremiás szavai az új szövetségről (Jer 31, 31-34)

31 ³¹ Íme, jönnek napok – mondja az Úr –, amikor új szövetséget kötök Izrael házával és Júda házával. ³² Nem olyan szövetséget, amelyet atyáikkal kötöttem azon a napon, amikor megfogtam kezüket, hogy kibozsam őket Egyiptom földjéről; azt a szövetséget ők bontották fel, pedig én voltam az Uruk – mondja az Úr. – ³³ Hanem ez lesz az a szövetség, amelyet Izrael házával kötök azok után a napok után –

mondja az Úr –: törvényemet a bensejükbe adom és a szívükre írom. Istenük lesznek, ők pedig az én népem lesznek. ³⁴ Nem fogja többé így tanítani egyik a másikat, senki a testvérét: 'Ismerjétek meg az Urat!' Mert mindnyájan ismerni fognak engem, a legkisebbtől a legnagyobbig – mondja az Úr –, mivel megbocsátom bűnüket, és vétkeikre nem emlékezem többé.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Jeremiás]: nevének jelentése: Jahve emeljen föl a nyomorúságból.

jönnek napok: a kifejezés olyan eszkatologikus jellegű időszakra utal, amelyben Jahve csodás módon megváltoztatja népe életét.

új szövetséget kötök: ez a testamentum tartalmilag azonos a mózesivel, annyiban mégis új, hogy Isten alkalmassá teszi népét a szövetség feltételeinek megtartására.

ők bontották fel: a próféta azt a szomorú tényt jelzi, hogy Izrael fiai legfeljebb külsőségekben követték az isteni útmutatást, de szívükben nem azonosultak vele. Az isteni parancsokra emlékeztették őket a köntösük négy sarkára erősített bojtok, valamint az imádság idején imaszíjakkal a homlokukra és karjukra rögzített dobozkák (vö. Szám 15, 38-41; MTörv 6,8), de vallásosságuk nagyon sokszor megrekedt ezeknél a felszínes gyakorlatoknál.

törvényemet ... szívükre írom: az izraelita felfogás szerint a szív a belátás és az akarat székhelye. A szívre írt törvény azt jelenti, hogy Isten átalakítja a választottak szívét, és képessé teszi őket útmutatásainak követésére.

Imádkozó zsidó férfi fejedővel, imaköntösben, imaszíjakkal

nem fogja többé így tanítani egyik a másikat: a mózesi törvényről szóló elméleti oktatást felváltja a választottak Isten szándékának megfelelő, tanúságtevő élete.

ismerni fognak: a helyes istenismeret Jeremiás szerint nem más, mint Jahve akaratának szívből fakadó követése (vö. Jer 22,16).

megbocsátom bűnüket: azáltal, hogy Isten belülről átalakítja a szíveket, a bűnüket is megbocsátja.

A Babiloni Birodalom a zsidók száműzetése idején

b) Ezekiel jövődöleése Izrael igazi pásztoráról (Ez 34, 11-12.23-28)

34 ¹¹ Mert így szól az Úr Isten: Íme, én magam keresem fel juhaimat és viselem gondjukat. ¹² Amint a pásztor gondját viseli nyájának azon a napon, amelyen elszéledt juhái között van, úgy viselem majd én is gondját juhaimnak, és kiszabadítom őket minden helyről, amerre elszéledtek a felbő és a sötétség napján. [...] ²³ Egyetlen pásztorot állítok majd följük, szolgámat, Dávidot, hogy legeltesse őket; ő legelteti majd őket, és ő lesz a pásztoruk. ²⁴ Én pedig, az Úr, leszek az ő Istenük, és Dávid, az én szolgám lesz a fejedelem közöttük; én, az Úr, szóltam. ²⁵ A béke szövetségére lépek velük, és kiűrtöm a fenevadakat az

országából, úgyhogy ők biztonságban lakhatnak majd a pusztaságban és albatnak az erdőkben. ²⁶ Áldássá teszem őket az én halmom körül, és esőt adok a maga idejében; áldásos esők lesznek. ²⁷ A mező fája meghozza majd gyümölcsét, a föld meghozza termését, és félelem nélkül laknak majd országukban. És megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor majd összetöröm igájuk láncait, és kiszabadítom őket zsarnokaik kezéből. ²⁸ Nem lesznek többé prédájává a nemzeteknek, és a föld vadállatai sem fogják őket felfalni, hanem biztonságban laknak majd, minden félelem nélkül.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Ezekiel]: nevének jelentése: Isten teszi erőssé a gyermeket.

amint a pásztor: a nép és a király kapcsolatát az ókori Keleten gyakran jellemezték a nyáját legeltető pásztor metaforájával.

kiszabadítom őket minden helyről: Babilonból és Egyiptomból.

a felbő és a sötétség napján: az isteni üzenetet tolmácsoló Ezekiel Jeruzsálem Kr. e. 587-ben bekövetkező pusztulását nevezi a sötétség napjának.

szolgám, Dávidot: a Dávid családjából való pásztorfejedelmet.

a béke szövetségére lépek velük: a próféta a Sínai-hegyen kötött szövetség megújításáról beszél.

biztonságban lakhatnak: Ezekiel a paradicsomi boldogságra emlékeztető képekkel festi le az üdvösséges jövőt, amelyet a Dávid családjából származó pásztor hoz el Izrael fiainak.

összetöröm igájuk láncait: a próféta sémita módon gondolkodik, amikor a Babiloni Birodalom bukását Isten közvetlen tetteinek tulajdonítja.

c) A Jahve Szolgájáról szóló első dal Második Izajás jövendölésében (Iz 42, 1-4)

42 ¹ *Íme, az én Szolgám, akit támogatok, választottam, akiben kedvemet találok. Ráadtam Lelkemet, igazságot visz majd a nemzeteknek. ² Nem kiált, nem emeli fel hangját, és nem hallatja az utcán. ³ A*

megroppant nádszálat nem töri össze, és a kialvó mécsbelet nem oltja el; hátségesen visz igazságot. ⁴ Nem alszik ki, és nem roppan össze, míg igazságot nem tesz a földön; és tanítására várnak a szigetek.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Szolgám: az Úr Szolgája (héb. *Ebed-Jahve*) rejtélyes üdvösségközvetítő a prófétai jövendölésben. A szolga nem szükségszerűen lealacsonyító kifejezés, mert a latin *minister* szóhoz hasonlóan magas rangú tisztviselőt is jelölhet.

ráadtam Lelkemet: az isteni Lélek kiáradása a Szolga méltóságára utal.

igazságot visz majd a nemzeteknek: a meghirdetendő igazság (héb. *mispát*: bírósági döntés, ítélet, törvény) az, hogy Jahve az egyedüli üdvözítő Isten, és a pogány népek istenei semmik.

nem emeli fel hangját: a népet ostorozó prófétákkal vagy a harci kiáltásokat hallató hadvezérekkel szemben a Szolga szelíden szólítja meg az embereket.

a megroppant nádszálat nem töri össze: felemeli, meggyógyítja az esendő és büntetésre méltó embert.

a szigetek: a kifejezés nem földrajzi helyre, hanem a népek sokaságára utal (vö. Iz 41,1).

d) A Jahve Szolgájáról szóló negyedik dal Második Izajásnál (Iz 52,13 - 53,12)

52 ¹³ *Íme, sikert arat Szolgám, magasra emelkedik, magasztos és igen fenséges lesz. ¹⁴ Amint sokan megborzádtak tőle, hisz olyan torz volt, nem emberi a külseje, alakja nem hasonló az emberek fiaiboz, ¹⁵ úgy ámulatba ejt majd sok nemzetet, királyok fogják be előtte szájukat, mert olyat látnak, amiről nem beszéltek nekik, és olyat vesznek észre, amiről nem hallottak.*

53 ¹ *»Ki hitt annak, amit hallottunk, és az Úr karja ki előtt nyilvánult meg? ² Úgy nőtt fel színe előtt, mint a hajtás, és mint a gyökér a szomjas földből; nem volt szép alakja, sem ékessége, hogy megnézzük őt, és nem volt olyan külseje, hogy kívánjuk őt. ³ Megvetett volt, és utolsó az emberek között, fájdalmaik férfja és betegség ismerője, aki elől elrejtettük arcunkat; megvetett volt, és nem becsültük őt. ⁴ Pedig a mi betegségeinket ő viselte, és a mi fájdalmainkat ő hordozta; mi mégis megvertnek tekintettük, Istentől sújtottnak*

és megaláztottak. ⁵ De őt a mi vétkeinkért sújtották át, a mi bűneinkért törték össze; a mi békeiségünkért érte fenyítés, és az ő sebe által gyógyultunk meg. ⁶ Mindnyájan, mint a jubok, tévelyegtünk, mindenki a maga útjára tért; és az Úr órá rakta mindnyájunk bűnét. ⁷ Megkínózták, és ő alázatos volt, nem nyitotta ki száját; mint a bárány, melyet leölésre visznek, és mint a jub, mely nyírói előtt elnémul, nem nyitotta ki száját. ⁸ Sanyargatás és ítélet után vitték el; és sorsával ki törődik? Mert kivetették az élők földjéből, népem vétke miatt sújtották halálra. ⁹ Istentelenek között adtak sírt neki, és gazdag mellett, amikor meghalt, bár nem követett el erőszakot, és nem volt álnokság a szájában. ¹⁰ De az Úrnak úgy tetszett, hogy összetörje betegséggel. Ha odaadja engesztelő áldozatul életét, meglátja majd utódait, hosszúra nyújtja napjait; és az Úr tetszése az ő keze által teljesül. ¹¹ Lelkének gyötrelme után meglátja a világosságot,

megelégedett lesz. Tudásával Szolgám igazsá tesz sokakat, és bűneiket ő bordonzza. ¹² Ezért osztályrészüil adok neki sokakat, és hatalmasokkal osztozik a

zsákmányon, amiért halálra adta életét, és a bűnösök közé számították; pedig ő sokak vétkeit viselte, és a bűnösökért közbenjár.»

A fontosabb kifejezések magyarázata:

íme ... Szolgám: a próféta Jahve ajkára adja a Szolgát bemutató szavakat.

magasztos ... lesz: tevékenysége elismeréseként a Szolga dicsőségben részesül.

torz volt ... ámulatba ejt majd sok nemzetet: a kijelentés a Szolga megaláztatása és megdicsőülése közti ellentétet emeli ki.

ki hitt annak?: a próféta lélekben a Szolga drámájának lezárulását követő korbá képzele magát, és sokak nevében kérdezi: hogyan lehetséges az, hogy éppen a megaláztatásban nyilvánult meg Isten ereje?

úgy nőtt fel színe előtt, mint a hajtás: a Messiás, Dávid utóda is hajtás Jessze gyökereiből (Iz 11,1).

gyökér a szomjas földből: a kifejezés a Szolga származásának szegényes körülményeire utal.

a mi vétkeinkéért szúrták át: a bűn az embereké, de logikus következménye, vagyis a fájdalom a Szolgáé, akinek helyettesítő és engesztelő szenvedése üdvösséget hoz az emberiségnek.

mint a juhok, tévelyegtünk ... és az Úr órá rakta: azok az igazi bűnösök, akik úgy gondolják, a Szolgát saját bűnei miatt bünteti az Isten, és nem látják, hogy ő éppen mások bűneinek következményét vette magára, hogy békét és gyógyulást hozzon nekik.

az Úr órá rakta mindnyájunk bűnét: a Szolga Jahve kezdeményezésére vállalta a kiengesztelő szenvedést.

mint a juh ... elnémul: a leölésre szánt bárány és a nyírója előtt elnémuló juh képe azt mutatja be, hogy a Szolga szelíden, elfogadással vállalta a fájdalmat.

istentelenek között adtak sírt neki: a megaláztatás még a halálba is elkísérte őt.

az Úrnak úgy tetszett: a helyettesítő és engesztelő szenvedés Jahve tervének megfelelően történt.

engesztelő áldozatul életét: a Szolga 'sokak' helyett vállalta a jóvátételi kötelezettséget, és egész életét jóvátételnek tekintette.

meglátja a világosságot: a rejtélyes kijelentés elővételezi a személyes feltámadásba vetett hitet (vö. Dán 12, 1-3; 2 Makk 7, 11-29).

sokakat: e kifejezés azt jelenti, hogy az egész emberiséget.

4. 32 A szövegek értelmezése

Jeremiás a babiloni fogságot megelőző időszakban négy évtizeden át tevékenykedett a déli országrészben. A történelmi eseményekből előre látta Júda tragikus sorsát. Ugyanakkor azt is vallotta, hogy nem a végső pusztulás vár rá, mert Isten a jövőben az üdvösség ajándékát nyújtja népének. Ezt a reménységét az Istenbe vetett bizalma táplálta: Jahve, aki szeretetből tulajdonául választotta Izraelt, nem semmisítheti meg népét mindörökre. A jövőben új szövetséget köt választottaival. A próféta megsejtette, hogy a mózesi szövetséghez hűtlen Izrael önerejéből az eljövendő időszakban sem tud változtatni életvitelén. Isten segítségére lesz szüksége ahhoz, hogy képes legyen követni az Ő útmutatásait. A szövetség újdonsága tehát abban rejlik, hogy megtartásához Isten hatékony segítséget is ad majd az embernek.

A Kr. e. 597-ben Babilonba hurcolt Ezekiel a Jeruzsálem pusztulásáig terjedő időszakban fenyegető prófécia keretében hirdette, hogy a száműzetést úgy kell tekinteni, mint Jahve

ítéletét és a nép bűnei miatt kirótt jogos büntetést. Jeruzsálem pusztulása után azonban vigasztalni kezdte a kétségbeesett száműzötteket. Ebből az időből származik az üdvösséges jövőről és az egyetlen pásztorról szóló jóvendölése, amelyben a királyi Messiás alakja összekapcsolódik a jó pásztor személyével.

A Jahve Szolgájára vonatkozó első jóvendölés olyan prófétától származik, aki Ezekielhez hasonlóan a fogság idején működött. A jóvendölésében szereplő Szolga kifejezés nehezen értelmezhető: jelentheti Izrael népének a fogságból hazatérő szent „maradékát” (vö. Jer 50,20), de a szerző korának kiemelkedő egyéniségét vagy a végidők eszményi üdvösségközvetítőjét is. Valószínű, hogy olyan konkrét személyre utal, aki teljesen aláveti magát Jahve akaratának, és az emberek üdvössége érdekében szelíden hirdeti a szabadító igazságot minden nemzetnek.

A Jahve Szolgájáról szóló negyedik dalban Második Izajás a titokzatos Szolga engesztelő szenvedését, diadalát és felmagasztalását beszéli el. A jóvendölés háttérben a próféta, illetve a fogságban élő izraeliták történelmi és vallási tapasztalata áll. A szemelvényből látszik, hogy a száműzetésben élő zsidók új felismerésekkel gazdagodtak. Átértelmezték a szenvedés titkát, és küldetésstudatuk is erősödött. A fogságot megelőző időszakban a szenvedést a bűn közvetlen következményének, isteni büntetésnek tekintették. A száműzetés idején azonban lassan felfedezték a szenvedés üdvösséget, szabadulást hozó értékét. Fokozatosan megbarátkoztak azzal a fájdalmas titokkal, hogy az igaz ember vagy közösség is szenvedhet, és ebből a szenvedésből új élet fakadhat mások számára: a prófétai ábrázolásban a Szolga büntelen, mégis ő viseli mások bűnének következményeit, hogy másoknak üdvösséget biztosítson. – Homályosan azt is megsejtették, hogy Jahve üdvözítő tevékenységéről valamiképpen a pogány népek felé is tanúságot kell tenniük. Valószínűleg nem arra gondoltak, hogy térítő munkát, missziós igehirdetést kell végezniük a pogányok között, hanem arra, hogy létükkel, Isten ajándékainak és ítéletének elfogadásával kell tanúságot tenniük Jahve dicsőségéről és üdvözítő tervéről. Ezt a felismerést tükrözi a jóvendölésben szereplő megállapítás: „Szolgám igazgá tesz sokakat”.

4.33 Az új szövetség szenvedő Szolgája életében

A keresztény tanítás szerint Isten Jézusban kötötte meg az új szövetséget az emberiséggel (vö. Mk 14,24; Mt 26,28; Lk 22,20). – Gondolj arra, hogy Jézus neked is segít e szövetség megtartásában!

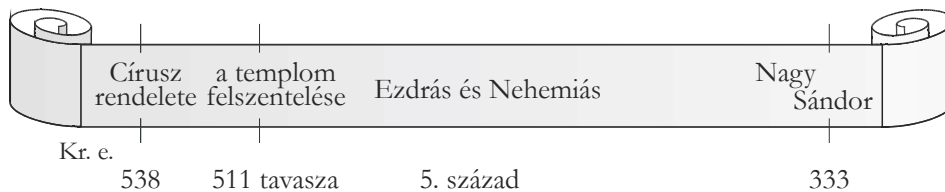
A kereszténység azt tanítja, hogy Ezekiel jóvendölése abban a királyi Messiásban teljesedett be, aki önmagát jó pásztornak nevezte (Jn 10, 1-18). – Az életben vagy filmen bizonyára te is láttál már pásztort, aki szeretettel veszi gondjaiba bárányait. Töltsön el örömmel az a tudat, hogy Jézus ehhez hasonló szeretettel ölel át téged is!

A Második Izajásnak nevezett próféta azt jóvendöli, hogy a Szolga a megroppant nádszálal nem töri össze, a kialakuló mécsbelet nem oltja el. – Amikor hited ilyen megroppant nádszálhoz vagy kialakulóban lévő mécseshez hasonlít, bátorítsd az a tudat, hogy az új szövetség Szolgája (vö. Mt 12, 15-21) irgalommal fordul feléd is!

Második Izajás azt hirdeti, hogy a Szolga másokért vállalt szenvedéséből bűnbocsánatot és új életet születik. – A földbe vetett gabonaszem (Jn 12,24) sorsát szem előtt tartva gondold végig, hogy Jézus szenvedése és halála neked is meghozta a bűnbocsánatot és az új életet!

5. A PERZSA KOR EMBERÉNEK TAPASZTALATA AZ ÜDVÖSSÉGET MUNKÁLÓ ISTENRŐL

Az ószövetségi üdvtörténet ötödik szakaszát perzsa kornak nevezzük. Ez az időszak a zsidók babiloni fogságának végétől a hellén uralom kezdetéig (Kr. e. 538-tól Kr. e. 333-ig) terjedő éveket öleli fel.

A bibliai szemelvények a korszakot a babiloni fogságot követő prófétai, a bölcsességi, a lírai és a zsoltáirodalom tükrében mutatják be. Az idézetekből kiviláglik, hogy Izrael fiai a perzsa korban üdvösségen a jeruzsálemi templomból kisugárzó békességet, Jahve boldogságot és tisztító ítéletet hozó napját, Isten Lelkének kiáradását, az isteni szeretet megnyilvánulását és Isten országának eljövételét értik. Üdvösségközvetítőnek Isten kiáradó Lelkét, a megszemélyesített isteni bölcsességet és a papi vonásokkal is felruházott királyi Messiást tekintik.

a) *A perzsa kor a történettudományok szerint*

Círusz (görögösen: Kürosz), perzsa király Kr. e. 539-ben meghódította Babilont. A perzsa uralom szilárdságának biztosítása érdekében nagyvonalúan bánt a leigázott nemzetekkel: arra törekedett, hogy megnyerje tiszteletüket és lojalitásukat. Ezért lehetővé tette, hogy a Babilonba telepített népek visszaköltözhessenek eredeti lakóhelyükre. Kr. e. 538-ban rendeletet adott ki, amelyben engedélyezte a zsidók hazatérését Palesztinába, a közösség újjászervezését és a jeruzsálemi templom felépítését.

A zsidók nem egyszerre, hanem több csoportban, különböző időpontokban tértek haza Júdába (amely a perzsa uralom alatt a Jehud nevet viselte). A hazatérők súlyos nehézségekkel kerültek szembe. Vissza kellett szerezniük birtokaikat az országba betelepült idegenektől.

Círusz agyaghengere, mely leírja, hogy a király a különböző babilóniai városokból saját hazájukba küldte vissza az elhurcolt isteneket, szolgálóikkal együtt (Kr. e. 536)

Szomszédaikkal való viszonyuk hamar feszültté vált: az egykori északi királyság területén élő szamariaiak veszélyt láttak a Jeruzsálemből irányított új tartományban, ezért minden eszközzel próbálták akadályozni, hogy a visszatért zsidók megszervezhessék életüket Palesztinában. Ebben a helyzetben a kezdeti lelkesedést kiábrándulás, a Jahve ígéreteibe vetett reményt csalódás váltotta fel. I. Dáriusz uralkodása (Kr. e. 522-486) alatt azonban a birodalom tartományainak egész sora lázadt fel, s ekkor Jehud lakóiban ismét feléledt a nemzeti és vallási remény: a történelmi eseményekben Jahve közbelépését és az egész világra kiterjedő uralmánknak kezdetét vélték felfedezni. Zerubbábel tartományi kormányzó és Jézus (= Józsué) főpap irányításával 520 körül elkezdődtek a templom építésének munkálatai, amelyeket Dáriusz is támogatott. A munkák gyorsan haladtak, és Kr. e. 515 tavaszán felszentelték a templomot. Jehud ezután a perzsa birodalom egyik tartományaként élte életét, helyzete a birodalom sorától függött. Lakói ekkor már nem a héber, hanem az arám nyelvet beszélték.

A Perzsa Birodalom

A templom felépülése és a hagyományok szellemének felelevenítése azonban nem hozott gyökeres változást a júdai közösség belső életében. Gyakorivá váltak az istentisztelettel kapcsolatos visszaélések, fellazult a közösségi és egyéni erkölcs, s az elszegényedés miatt kiéleződtek a társadalmi feszültségek. – Az égetően szükséges közigazgatási és vallási reformra a Kr. e. 5. század közepétől került sor Nehemiás és Ezdrás vezetésével. – A zsidó Nehemiás a perzsa király magas rangú udvari tisztviselőjeként a Kr. e. 5. században kétszer is meglátogatta ősei földjét. E két útja alkalmával megszervezte Júda és Jeruzsálem közigazgatását, megteremtette a tartomány életének külső feltételeit és jelentős mértékben javított az emberek szociális helyzetén. – A palesztinai közösség vallási és szellemi életének megújítását végrehajtó Ezdrás a Babilonba száműzött papi körökhöz tartozott. Hivatalos perzsa megbízással minden szükséges meghatalmazást megkapott, hogy Jeruzsálemben és Júdában a menny Istenének törvényét tanítsa, és érvényt is szerezzen neki a tartomány életében (vö. Ezdr

7, 14.25-26). A perzsák nyilvánvalóan ezzel az engedménnyel próbálták biztosítani a tartomány belső rendjét. Ezdrás reformja adta meg azt az alapot, amely az elkövetkező időkben meghatározta a jeruzsálemi vallási közösség hitét és életformáját. A közösséghez tartozás lényeges feltételét Ezdrás a mózesi törvény elfogadásában és az ahhoz való ragaszkodásban jelölte meg: ez lehetővé tette, hogy a lakóhelyüktől távolra került, azaz a szórványban (gör. *diaszpóra*) élő zsidók is Izrael közösségének tagjai legyenek. Az ószövetségi könyvek többsége ebben a korban kapta meg végső formáját.

A Nehemiás és Ezdrás reformját követő időszakban a perzsa uralkodók továbbra is segítettek megőrizni a tartomány egységét, mert rendet és nyugalmat akartak az Egyiptommal határos, hadászati szempontból fontos Palesztinában. A palesztinai zsidóság külpolitikai szempontból nem bonyolódott összetűzésekbe, és életét nem zavarták meg azok a világtörténelmi események sem, amelyek végül a perzsák birodalmának bukásához vezettek. Nagy Sándor Kr. e. 334-ben legyőzte a perzsa sereget, és Kr. e. 333-ban Jehud tartományát is elfoglalta.

A fogság utáni próféták közül a perzsa korban élt Aggeus, Zakariás, Malakiás és Joel. A Példabeszédek könyvének első részét (1-9. fejezet) és az arám nyelvi hatásokat mutató Jób könyvét is ebben a korban állították össze. Az Énekek éneke című műben szereplő dalok összegyűjtője és „kiadója” szintén a perzsa kor gyermeke. Az általunk idézett zsoltárok szerzői sokkal korábban éltek, de az eredeti zsoltárszövegek értelmezői és átalakítói ugyancsak ebben az időszokban tevékenykedtek.

b) A perzsa kor a Bibliában

A perzsa kor gondolkodását, vallási élményvilágát és messiási várakozásait a Biblia a prófétai, a bölcsességi, a lírai és a zsoltárirodalom tükrében mutatja be.

A fogság utáni prófétai irodalom főbb jellemzői: 1. A fogság utáni próféták folytatják és bővítik a korábbi próféták hagyományát. Miközben arra törekszenek, hogy saját korukra és helyzetükre alkalmazzák a korábbi jóvendöléseket, kiegészítik ezeket az elhangzásuk óta eltelt idő üdvörténeti tapasztalataival. Meggyőződéssel vallják, hogy a korábbi próféták szelleméhez híven járnak el, amikor tanításukat gazdagítják, átdolgozzák, és ugyanakkor hűségesen őrzik a rájuk hagyományozott örökséget. 2. Minthogy a korábbi messiási próféciák nem teljesedtek be, a perzsa kor prófétáinak figyelme egyre inkább a jövő felé fordul: a távoli jövőbe helyezik a papi vonásokkal felruházott Messiás alakját, és lelki-szellemi természetű valóságként tüntetik fel az általa hozott üdvösség állapotát. 3. Az aranykorban elhangzó jóvendölésekhez hasonlóan e korszak próféciáinak értékét sem a jövő pontos körvonalazásában kell látnunk, hanem abban, hogy ébren tartják a hitet és a reményt: kilátástalannak tűnő történelmi helyzetekben is azt hirdetik, hogy Jahve talál majd megoldást, elküldi a Messiást, aki üdvösséggel ajándékozza meg népét és rajta keresztül az emberiséget.

A bölcsességi irodalom jellemzői: 1. A bölcsességi irodalom, melynek gyökerei Salamon korára nyúlnak vissza, a bölcsesség eszméjét állítja tanításának középpontjába. Az izraelita felfogás szerint minden bölcsesség forrása Isten (Péld 2,6), akinek bölcsessége a teremtés művében, az élet törvényeiben és a történelem eseményeiben nyilvánul meg. Ennek következtében a zsidó ember – a görög filozófusokkal ellentétben – nem azt tartja bölcsnek, aki elméletileg sokat tud a világról, hanem azt, aki Isten útmutatásai szerint él: az igazi bölcsesség Isten félelme (Péld 1,7). 2. A bölcsességi írások nem történeti jellegű beszámolók, hanem különböző korokban keletkezett velős mondások és intések gyűjteményei, illetve hosszabb terjedelmű tanító beszédek, amelyek az isteni útmutatás alapján tájékozódó ember

tapasztalatait, életbölcességét tükrözik. Jób például nem konkrét történeti személy, hanem a szenvedő igaz ember típusa, aki életének sötét eseményeiben is felfedezi Isten gondviselő irányítását, elfogadja az Ő bölcsességének titkát. 3. A bölcsességi irodalom olykor a megszemélyesítés eszközével is él. A megszemélyesítés elvont eszmék, élettelen tárgyak vagy természeti jelenségek érző, gondolkodó és szabadon cselekvő lényekként való feltüntetése. Ilyen megszemélyesítést látunk a Példabeszédek könyvében, amely az isteni bölcsességet élő személynek (fiatal nőnek, vendégséget rendező háziasszonynak stb.) ábrázolja.

A bibliai lírai irodalom fogalma: A görög húros hangszerről elnevezett líra a három műnem egyike. Lényeges jellemzője az érzelmek, hangulatok, személyes élmények előtérbe helyezése a természet vagy a történelem tárgyilagos leírásával szemben. A Bibliában többek között az Énekek éneke címet viselő dalgyűjtemény tartozik ebbe a műfajcsoportba. Ez a könyv önmagában véve lakodalmas és profán szerelmi dalok gyűjteménye, amelyeket a perzsa korban élő szerkesztő úgy foglalt egységbe, hogy bizonyos témák ismétlődése (mint például a szerelmesek egymás utáni vágyakozása) drámai feszültséget adjon a műnek. Valószínűleg azért került be a Bibliába, mert allegóriának lehetett tekinteni, azaz olyan irodalmi alkotásnak, amely az emberi szerelem képeivel fejezi ki a perzsa kor emberének vallási tapasztalatát.

A zsoltárirodalom: A zsoltár húros hangszerrel, hárfával (gör. *pszáltérion*) kísért ének. A Zsoltárok könyve a Kr. e. 6. században épült második templomban és a zsinagógai istentiszteleten használt énekek gyűjteménye. Ennek a 150 istentiszteleti énekből álló, öt könyvre osztott műnek a keletkezési körülményeit nem tudjuk rekonstruálni. Egyes zsoltárok nagyon régi eredetűek: Dávid és Salamon korából származnak. Az énekek összegyűjtése és egybefoglalása a babiloni fogság után kezdődött, végső formáját a Kr. e. 2. század végére nyerte el az összeállítás. Ma már azt sem tudjuk pontosan megállapítani, hogy milyen dallamra énekeltek, és miként imádkozták ezeket a szövegeket. A könyvben lévő énekek különféle műfajokba sorolhatók, melyek közül a legfőbbek: a panaszzsoltárok (pl. Zsolt 13; Zsolt 44), hálaadások (pl. Zsolt 18), himnuszok (pl. Zsolt 8), királyzsoltárok (pl. Zsolt 2; Zsolt 72). Az utóbbiak közös vonása az, hogy egy-egy történeti király személyével (beiktatásával, trónra lépésének évfordulójával, győzelmével stb.) állnak kapcsolatban, de megrajzolják az eszményi király, a Messiás alakját is.

Győzelmi ünnep lakomával és zenével. A zenész kezében kinnór, azaz lant látható.
– Faragott elefántcsont lap a Kr. e. 12. sz.-ból

5. 1 A perzsa kor próféta irodalmában tükröződő istenélmény

A bibliai szemelvények a babiloni fogság utáni időszak prófétáinak világába engednek betekintést. Aggeus és Zakariás a második templom építésével kapcsolatban fogalmazza meg messiási jövődölését. Malakiás a templom felépülése (Kr. e. 515) után, az Ezdrás és Nehemiás reformját megelőző időszakban beszél Jahve napjáról, amely ítéletet és üdvösséget hoz Izrael népének. A Lélek kiáradásáról és az Úr napjáról szóló Joel-féle jövődölés alaprteget valószínűleg a reform utáni időszakban, a Kr. e. 4. század elején fogalmazták meg.

5. 11 Bibliai szövegek a perzsa korról

a) Aggeus jövődölése az új templomról (Agg 1,15b - 2,9)

1^{15b} ...Dáriusz király második esztendejében.

2¹ A hetedik hónapban, a hónap huszonegyedik napján az Úr a következő szót mondta Aggeus próféta által: ² »Szólj Zerubbábelhez, Salátíel fiához, Júda helytartójához, és Jézushoz, Joszedek fiához, a főpaphoz, és a többi néphez, és mondd nekik: ³ Ki van közületek még életben, aki látta ezt a házat hajdani dicsőségében? És milyennek látjátok most? Nemde olyan a szemetek előtt, mintha nem is volna? ⁴ Nos, bátorság, Zerubbábel! – mondja az Úr. – Bátorság, Jézus főpap, Joszedek fia! Bátorság, a föld egész népe! – mondja a Seregek Ura. – Dolgozzatok! Hiszen én

veletek vagyok! – mondja a Seregek Ura. – ⁵ Asszerint, amint szövetséget kötöttem veletek, amikor kijöttetek Egyiptom földjéről, és az én lelkem közöttetek lesz. Ne féljétek! ⁶ Mert így szól a Seregek Ura: Még egy kevés idő, s én megrendítem az eget és a földet, a tengert és a szárazföldet. ⁷ Megrendítem az összes nemzetet, és ideáramlik minden népnek a kincse. Dicsőséggel töltöm be ezt a házat – mondja a Seregek Ura. – ⁸ Enyém az ezüst és enyém az arany! – mondja a Seregek Ura. – ⁹ Nagyobb lesz ez új háznak dicsősége az elsőénél – mondja a Seregek Ura –, ezen a helyen adok én békességet« – mondja a Seregek Ura.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Dáriusz király második esztendejében: I. Dáriusz uralkodásának második esztendeje a Kr. e. 520. év.

a hetedik hónapban, a hónap huszonegyedik napján: az aratáshoz kapcsolódó sátoros ünnep (Szám 29,12) végén.

Aggeus: nevének jelentése: ünnepen született.

Zerubbábel, Salátíel fia: a perzsa uralom kezdetén Júda helytartója.

Jézus (más írásmódban: Józsué): a babiloni fogság utáni időszak első főpapja.

aki látta ezt a házat hajdani dicsőségében: a próféta azokra gondol, akik még látták a salamoni templom pompás épületét.

mintha nem is volna: a kifejezés arra utal, hogy az épülő második templom sokkal egyszerűbb és szerényebb külsejű, mint az első.

bátorság: a bátorítás azoknak szól, akik kételkednek abban, hogy az új építmény megfelelő módon fogja megjeleníteni Izrael közösségének dicsőségét és egységét.

Aggeus próféta
– 13. sz.-i illusztráció

én veletek vagyok: az isteni kijelentés nemcsak azt sugallja, hogy az izraeliták felülkerekednek a templom építésével kapcsolatos nehézségeken, hanem közösségük jövőjét is szavatolja.

ne féljetelek!: a próféta arra buzdítja Izrael fiait, hogy a fényes jövőre való tekintettel a jelen nehézségek ellenére is folytassák a munkálatokat.

még egy kevés idő: a kifejezés az eljövendő esemény eszkatologikus természetéről árulkodik, azaz nem pontos időmegjelölés, hanem homályos utalás a végső idő kezdetére.

megrendítem az eget és a földet: a Jahve ajkára adott szavak a külső világ (a kozmosz) erőinek megrendülésével szemléltetik az ember belső (lelki) világának változását, az üdvösség történetében bekövetkező fordulatot, vagyis az Isten által megszabott eszkatologikus világrend kezdetét.

ideáramlik minden népnek a kincse: ez a kép arra utal, hogy a pogány (vagyis a nem zsidó) népek Jahvéhoz térnek.

dicsőséggel töltöttem be ezt a házat: Isten ugyanúgy jelen lesz az új templomban, mint a régiben (vö. 1 Kir 8,10).

ezen a helyen adok én békességet: az új épület dicsősége nemcsak azért múlja felül a régi templomét, mert a pogány népek elismerik a benne lakozó Jahvét, hanem azért is, mert az Úr innen ajándékozta békességét minden népnek.

mondja a Seregek Ura: a Seregek Ura a természeti erők, a csillagok, illetve az ég és a föld erőinek ura. Ez a formula, amely hétszer szerepel az eszkatologikus időszak kezdetét meghirdető részletben, ünnepélyes megerősítése annak, hogy az esemény bizonyosan bekövetkezik.

b) Zakariás látomása a két olajfáról (Zak 4, 1-4.6a.10b-11.14)

4 ¹ Aztán visszatért az az angyal, aki bennem beszélt, és felkeltett engem, úgy, mint amikor valakit az álmából keltenek fel, ² és kérdezte tőlem: 'Mit látsz?' És mondtam: 'Íme, egy színarany mécstartót látok; a tetején olajtartó van, hét mécses van rajta, s a rajta levő mécseseknek hét csövecskéjük van; ³ és mellette két olajfa van, az egyik a mécstartótól jobbra, a másik pedig tőle balra.' ⁴ Ekkor megszólaltam, és megkér-

deztem az angyalt, aki bennem beszélt: 'Mik ezek, uram?' [...] ^{6a} Ő pedig felelt és így szólt hozzám: [...] ^{10b} 'Az a hét pedig az Úr szeme, mely bejárja az egész földet.' ¹¹ Én pedig megszólaltam és azt mondtam neki: 'Mi az a két olajfa a mécstartótól jobbra és balra?' [...] ¹⁴ Ő azt mondta: 'Ez az a két felkent, akik az egész föld uralkodója előtt szolgálnak.'

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Zakariás]: a próféta nevének jelentése: Jahve megemlékezett.

az angyal, aki bennem beszélt: az angyalnak ebben az esetben csupán irodalmi szerepe van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy a próféta látomása és az ebben rejlő kinyilatkoztatás isteni eredetű, másrészt a látomás értelmének megvilágítását szolgálja. A bibliatudósok ezt az irodalmi segédeszközt „magyarázó angyalnak” (lat. *angelus interpretis*) nevezik.

felkeltett...: nem valódi ébredésről van szó, hanem arról, hogy a látók tüzetesebben kezdte vizsgálni a látomást.

színarany mécstartót: a kifejezés a Kiv 25,31-ben említett hétkarú lámpartartóra, a menórára emlékeztet, de ez a mécstartó nem azonos azzal.

hét mécses van rajta, s a rajta levő mécseseknek hét csövecskéjük van: a mécstartó (állvány) kehely formájú felső részét (tálat) tartott, amelynek peremén körben hét kisebb tál, azaz hét mécses helyezkedett el. Ezek peremén 7-7 csövecske volt, amelyek a kanócot tartották.

A mécstartó képzet utáni rajza

mellette két olajfa: a két olajfa szerepe a mécsesek táplálása.

az a hét pedig az Úr szeme: a hét mécses Isten mindentudását és üdvözítő tekintetét jelképezi.

a két fölket: a kifejezés elsősorban Zerubbábel kormányzóra és Jézus (azaz Józsué) főpapra utal. A főpap fölkenésének gyakorlatáról már a Kiv 29,7 is tanúskodik. A kormányzót valószínűleg nem olajjal kenték föl, de a dávidi ház tagjaként és a politikai hatalom megtestesítőjeként őt is megilleti a messiás (fölket) cím.

c) Malakiás próféciája Jahve napjáról (Mal 2,17 - 3,5)

2¹⁷ *Ti bosszúságot okoztok az Úrnak beszédeitekkel! Kérdezitek: 'Mivel okozunk neki bosszúságot?' Azzal, hogy azt mondjátok: 'Mindenkinek, aki rosszat tesz, jó az Úr színe előtt, és az ihyenek tetszenek neki; mert ha nem így van, hol van az ítélet Istene?'*

3¹ *Íme, én elküldöm angyalomat, hogy elkészítse az utat színe előtt, és csakhamar eljön templomába az Úr, akit ti kerestek, s a szövetség angyala, akit ti óhajtottok. Íme, már jön is – mondja a Seregek Ura. –² De ki tudja elhivselni az ő eljövételének napját, s ki állhat meg az ő láttára? Mert ő olyan, mint az olvasztó tűz, és mint a posztóványoló lúgja.* 3^{Leül,}

mint az ezüstolvasztó és tisztító mester, és salaktalaná teszi Lévi fiait; és megtisztítja őket, mint az aranyat és mint az ezüstöt, hogy igazságban mutassanak be áldozatot az Úrnak, 4 *és tetszeni fog az Úrnak Júda és Jeruzsálem áldozata, mint a hajdankor napjaiban, és mint a régi esztendőekben.* 5 *Akkor majd ítéletre megyek hozzátok, és gyors tanú leszek a varázslók, a házasságtörők és a hamisan esküvők ellen, és azok ellen, akik jogtalanul bánnak a napszámos bérével, az özvegyekkel és az árvákkal, és akik elnyomják a jövedényt és nem félnek engem – mondja a Seregek Ura.*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Malakiás]: nevének jelentése: küldöttem, hírnököm.

bosszúságot okoztok az Úrnak: antropomorf kifejezés, amely arra utal, hogy a nép szemrehányó kérdésekkel zaklatja Istent.

hol van az ítélet Istene?: a fájdalmas kérdés azért vetődik fel, mert az izraeliták tapasztalata szerint a jók nem kapják meg jutalmukat, és a gonoszok nem nyerik el méltó büntetésüket.

elküldöm angyalomat: angyal (azaz hírnök vagy követ) bárki lehet, akinek Istentől kapott küldetése van a világban. A 3,23 vers a hírnököt Illés prófétával, illetve egy Illéshez hasonló lelkületű személlyel azonosítja, aki megszünteti a nemzedékek közti elidegenedést.

a szövetség angyala: e szokatlan kifejezés megalkotásakor a próféta valószínűleg Ezdrás pap személyére gondol, akinek jelentős szerepe volt az istentiszteleti rend és a papság intézményének (azaz Lévi szövetségének: Mal 2,8) helyreállításában. Ezt az értelmezést erősíti a Mal 2,7 verse, amely a papot követnek, hírnöknek, azaz angyalnak nevezi.

a posztóványoló lúgja: a posztó vagy a bőr puhításakor, illetve előkészítéskor használt tisztítószert Jahve eljövételének ellenállhatatlan erejét jelképezi.

salaktalaná teszi Lévi fiait: Lévi fiai a Lévi törzsből származó leviták, akik (énekesként, ajtónállóként, vallásoktatóként stb.) templomi szolgálatokat végeztek (vö. Szám 3, 5-8). A helyes útról letért papok is a leviták közé tartoztak.

tetszeni fog az Úrnak: az antropomorf kifejezés azt jelzi, hogy a papok tiszta áldozatot fognak bemutatni az Úrnak.

ítéletre megyek: antropomorf kifejezés annak jelölésére, hogy az emberek pusztító ítéletként fogják megélni mindazt, ami bűneik logikus következménye.

gyors tanú leszek: a tanú olyan személy, aki bűnös cselekedetet látott vagy átkozódó szavakat hallott (vö. Lev 5,1). A kijelentés értelme az, hogy Isten előtt – aki nemcsak bírálja népének, hanem tanúja is az emberek bűneinek – semmi sem maradhat rejtve.

d) Joel szavai a Lélek kiáradásáról (Jo 3, 1-5; 4, 1-2.18-20)

3 ¹ Aztán pedig kiárasztom Lelkemet minden emberre, és prófétálni fognak fiaitok és leányaitok; álmodnak véneitek, és látomásokat látnak ifjaitok. ² Sőt szolgálóimra és szolgálóimra is kiárasztom azokban a napokban Lelkemet. ³ És csodálatos jeleket idézek elő az égen és a földön: vért, tüzet és füstfelhőt; ⁴ a nap sötétséggé változik, a hold pedig vérré, mielőtt eljön az Úrnak nagy és rettenetes napja. ⁵ És akkor ez lesz: mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét, megszabadul. Mert a Sion hegyén és Jeruzsálemben lesz a menedék – amint megmondta az Úr –, azoknak a menekülteknek a számára, akiket meghív az Úr.

4 ¹ Mert íme, azokban a napokban és abban az idő-

ben, amikor majd jóra fordítom Júda és Jeruzsálem sorsát, ² összegyűjtöm az összes nemzetet, levíszem őket Jozafát völgyébe, s ott perbe szálllok velük népemért, és örökségemért, Izraelért: mert szétszórták a nemzetek között, és szétesztették földemet [...] ¹⁸ És azon a napon a hegyek édes musttól csepegnek, s a halmokon tej folyik. Júda minden patakjában víz ömlik, forrás fakad az Úr házából, és megöntözi a Tövisek völgyét. ¹⁹ Egyiptom pusztasággá lesz, és Edom kietlen sivataggá, mert gonoszságot cselekedtek Júda fiai ellen, és ártatlan vért ontottak földjükön. ²⁰ De lakott lesz majd Júda mindörökké, és Jeruzsálem nemzedékről-nemzedékre.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Joel]: nevének jelentése: Jahve Isten.

aztán pedig: a prófétai szövegekben szokásos formula, amely egy korszak lezárulását és új időszak kezdetét jelenti.

kiárasztom Lelkemet: Jahve Lelke minden teremtmény forrása (vö. Ter 1,2), az élőlények lételve és erő, amely olyan tettek végrehajtásában segíti az embert, amelyekre csak Isten képes. A népet Egyiptomból kiszabadító Mózes, a bírák, a próféták stb. mindannyian az isteni Lélek erejében tevékenykedtek.

minden emberre: a választott nép valamennyi tagjára.

prófétálni fognak fiaitok és leányaitok: a Lélek ereje az isteni üzenet hirdetésében minden embert egyenrangúvá tesz életkorra és nemre való tekintet nélkül.

szolgálóimra és szolgálóimra: az izraeliták szolgálatában álló idegenek vagy a szolgálai állapotban élő zsidók is a választott néphez tartoznak, így a Lélek ajándékának szempontjából egyenlő rangúak a szabad emberekkel.

csodálatos jeleket idézek elő: a jelek az érzékelhető világ változásai, amelyek az emberek lelkében végbemenő nagy belső átalakulásra utalnak.

vért, tüzet és füstfelhőt: a teofánia elemeit tartalmazó leírás a lelkek világában lezajló isteni ítéletre utal.

a nap sötétséggé változik, a hold pedig vérré: a fény teremtése előtti kaotikus állapotot (vö. Ter 1,2) felidéző képek a küszöbönálló isteni újjáteremtés és az ítélet szimbólumai.

az Úrnak nagy és rettenetes napja: a bűnös világ megítélésének időszakára.

aki segítségül hívja az Úr nevét...: mindaz, aki megfelelő módon tiszteli Jahvét, megmenekül.

Sion hegyén: a próféta szerint a pusztító ítéletből csak azok menekülnek meg, akik elfogadják Jahve segítségét, amelyet a Sion-hegy, illetve Jeruzsálem szimbolizál.

akiket meghív az Úr: mindazok, akik segítségül hívják az Úr nevét.

azokban a napokban: a kifejezés a Lélek kiáradásának időszakára, az Úr napjára utal.

jóra fordítom Júda és Jeruzsálem sorsát: Júda és Jeruzsálem egész Izraelt jelenti.

Jozafát völgye: Jeruzsálem közelében lévő völgy, amelynek neve azt jelenti, hogy 'az Úr ítéle'. Ezt a völgyet a Kr. u. 4. századtól kezdték a Kedron patak völgyével azonosítani.

perbe szálllok velük ... örökségemért, Izraelért: az örökség Isten helyes tisztelete, amelyet a pogányok megvetettek.

azon a napon a hegyek édes musttól csepegnek: a próféta a paradicsomi állapotra emlékeztető képekkel jellemzi az üdvösséget, amelyet az Úr napja hoz Izrael számára.

Tövisek völgye: ez egy többnyire száraz patakmeder volt, amelyben csak tövises növények tudtak megélni.

Egyiptom ... Edom: e két ország Izrael valamennyi ellenségét jelképezi.

5. 12 A szövegek értelmezése

Aggeus próféta jóvendölése a babiloni száműzetést követő időszakban hangzott el. Círus perzsa király megengedte a száműzötteknek, hogy visszatérjenek Jeruzsálembe és felépítsék a templomot. A hazatértek el is kezdték a munkát, de a gazdasági és politikai nehézségek csakhamar leállásra kényszerítették őket. Ebben az időszakban lépett fel Aggeus, aki az építési munkák folytatására buzdította a helytartót és a népet. Próféciája ellentétre épül: a második templom sokkal szerényebb külsejű, mint a salomoni építmény, de vallásilag jelentősebb, mert összekapcsolódik a messiási kor eljövételével. A próféta elsősorban saját korának templomára gondol, valószínűleg Zerubbábelben és Jézus (Józsue) főpapban látja az üdvösség két közvetítőjét, de jóvendölése megnyitja a távoli jövő horizontját is: az isteni közbelépés hatására minden nép kincsekkel halmozza majd el az új szentélyt, azaz minden nemzetből lesznek olyanok, akik imádni fogják Jahvét; Ő pedig ebből a templomból árasztja szét a messiási békeesség ajándékát. A prófécia jelentősége természetesen nem a jövő pontos megrajzolásában, hanem a Jahvéba vetett hit és remény felélesztésében áll.

Zakariás nehezen értelmezhető látomásában a mécstartó valószínűleg a Sínai-szövetség népét jelképezi, az olajtartó az isteni áldások teljességét, a hét méces pedig hét-hét lángjával Isten dicsőségét és üdvösséget biztosító tekintetét. A méceseket tápláló két olajfa Isten két Fölkentjére, a királyi és a papi Messiásra utal, akik politikai és lelki területen szolgálják a szövetség ügyét. Lehetséges, hogy Zakariás Zerubbábel kormányzót és Jézus (Józsue) főpapot szem előtt tartva két Messiásra gondolt. A víziójában körvonalazódó kép azonban azt is jelentheti, hogy a távoli jövőben fellépő Messiás harmonikusan egyesíteni fogja személyében a királyi és a papi hatalmat.

A Malakiás-féle jóvendölés szerzője a Kr. e. 5. században, az Ezdrás és Nehemiás reformját megelőző időszakban Jahve napjának eljövételéről beszél. Miként Zakariásnál, az Úr napja kifejezés nála is kettős értelmű: e nap egyfelől félelmet kelt, mert ítéletet jelent a bűnös világ számára, másfelől üdvösséget hoz, hiszen a papi Messiás (azaz a „szövetség angyala”) megteremti a tiszta áldozat bemutatásának lehetőségét. A próféta szavaiból kiderül: olyan közösséghez szól, amely csalódott abban a várakozásában, hogy Isten végidőbeli uralma hamarosan bekövetkezik. A kiábrándulás meghasonlást idézett elő, kételkedéshez és erkölcsi romláshoz vezetett: az igazak úgy érezték, nincs isteni számonkérés, a gonoszok pedig folytatták álnok cselekedeteiket. Malakiás ebben a helyzetben hirdeti kortársainak: Isten uralma biztosan elérkezik, és eljövételét egy Illéshez hasonló lelkületű hírnök fogja előkészíteni.

A templom újjáépítése (13. sz.)

Joel a Jahve napjára vonatkozó jövendölését egybekapcsolja a Lélek kiáradásáról szóló próféciával. A prófécia valószínűleg egy Kr. e. 4. századi szerző műve, aki háborús katasztrófák és rendkívüli égi jelenségek képeivel ábrázolja azt a nagy belső átalakulást, amelyet a kiáradó Lélek és az ítélő Isten érkezése eredményez a végső idők embereinek lelkében. A próféta a Sionban megvalósuló üdvösségről, azaz a messiási kor eljövételéről beszél: arra utal, hogy Isten beteljesíti Mózes vágyát (vö. Szám 11,29), amikor a hozzá hűséges nép egészét prófétává, az üdvösség közvetítőjévé teszi. Az emberi szíveknek ez az átalakítása új teremtéshez hasonlítható. A Lélek eljövételét és Jahve ítélő napját összekapcsoló Joel arra is figyelmeztet, hogy a Lélek csak azokat teremti újjá, akik az Úr nevéhez folyamodnak, azaz kérik és elfogadják az Ő segítségét.

5. 13 A próféciák üzenete számodra

A keresztény felfogás szerint Aggeus jövendölése a feltámadt Krisztus gyülekezetében teljesedett be. A második templom összekapcsolódik a minden templomot felváltó názáreti Jézus személyével (vö. Mk 14,58; Jn 2, 19-21; Jel 21,22) és közösségével: az egyház a feltámadt Krisztus titokzatos testeként (1 Kor 12, 12-27) az a „szentély”, ahonnan Isten békét ajándékozik az emberiségnek. – Ennek az „élő új templomnak” tagjaként te is sugározz békeséget a melletted élők felé!

A keresztények hite szerint a Zakariás próféciájában említett két olajfa, a királyi és a papi Messiás Jézus Krisztusban érkezett el a világba. Ő az Újszövetség nem e világból való királya (Jn 18,36) és főpapi közbenjárója (Zsid 8, 1.6). – Az Újszövetség „mécseseként” gondolj arra, hogy hited lángját Jézus táplálja!

Malakiás arról jövendöl, hogy a „szövetség angyala” megteremti az Istennek tetsző áldozat bemutatásának lehetőségét. A keresztény felfogás szerint ez az angyal Jézus, aki egyetlen áldozatával eltörölt minden bűnt (vö. Zsid 10, 11-14). – Adj hálát a szövetség angyalának bűneid bocsánataért!

A kereszténység azt vallja, hogy Joel próféciája az első pünkösdi alkalmával, a Szentlélek eljövetelekor vált valóra (vö. ApCsel 2, 16-21). – Gondolj arra, hogy te is próféta vagy; léteddel tégy tanúságot a benned működő Lélekről!

5. 2 A perzsa kor bölcsességi és lírai irodalmában megfogalmazódó istentapasztalat

A bölcsességi és a lírai irodalomból vett szemelvények tükrében látjuk, hogy Izrael a perzsa korban milyen tapasztalatot szerzett az üdvösséget munkáló Istenről. A Példabeszédek könyvéből származó idézet végső formája a Kr. e. 4-3. században született meg. Jób könyvének keletkezési idejét a bibliakutatók a babiloni fogság utáni időszakra (Kr. e. 5-3. sz.) teszik. Az Énekek éneke című dalgyűjtemény végső változata a Kr. e. 3. századra alakult ki; ez a tény azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egyes dalok (közéjük értve az idézett szemelvényt is) korábbi eredetűek, a perzsa korból vagy még régebből származnak.

5. 21 Bibliai szövegek a bölcsességi és a lírai irodalomból

a) A megszemélyesített bölcsesség (Péld 8, 22-36)

8²² *Az Úr szerzett engem útjai elején, kezdetben, mielőtt bármit is alkotott.* ²³ *Öröktől fogva rendelt engem, ősidőke óta, még a föld előtt.* ²⁴ *Nem voltak még tengerek, én már fogantattam, még nem törtek elő a vízben dús források,* ²⁵ *még nem álltak a hegyek súlyos tömegükben, a balmok előtt születtem.* ²⁶ *Még nem teremtette meg a földet és a folyókat és a földkerekség sarkait,* ²⁷ *amikor az eget felállította, már ott voltam, amikor biztos törvénnyel kört vont a mélység színe fölél.* ²⁸ *Amikor a felleget odafenn megerősítette, és kimérte a vízforrásokat.* ²⁹ *Amikor a tengert körülvette határával, és törvényt szabott a vizeknek, hogy át ne hágiák határaikat. Amikor a föld*

alapjait megvetette, ³⁰ *ott voltam mellette, mindent elrendeztem, és gyönyörködtem nap nap után, színe előtt játszadoztam mindenkor.* ³¹ *Játszadoztam a földje kerekéségén, és gyönyörűség volt nekem az emberek fiai között lenni.* ³² *Most pedig, gyermekeim, hallgassatok rám! Boldogok, akik megtartják útjaimat!* ³³ *Hallgassatok az intést, legyetek bölcsék, és el ne vessétek azt magatoktól!* ³⁴ *Boldog az ember, aki hallgat rám, aki ajtómnál virraszt naponta, és őrzí ajtóim féljáját,* ³⁵ *mert aki engem megtalál, életet talál, és üdvöt nyer az Úrtól.* ³⁶ *Aki azonban ellenem vét, a saját lelkének árt, mindenki, aki gyűlöl engem, a halált kedveli!*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az Úr szerzett engem: a bölcsesség Isten megszemélyesített tulajdonságaként önmagáról nyilatkozik, és az Úr első alkotásának mondja magát.

még a föld előtt: a bölcsességet Isten első alkotásként a föld, azaz a világmindenség teremtése előtt hozta létre.
nem voltak még tengerek: az ősi izraelita felfogás szerint Isten először a tengereket (a mélységeket vagy ősvizeket) teremtette meg.

amikor az eget felállította: utalás arra, hogy Isten szilárd boltozattal választotta el egymástól az ősvizeket, vagyis az alsó mélységeket és a felső vizek világát.

kört vont a mélység színe fölél: e szemléletes kép mutatja be a látóhatár és az alatta levő, korong alakúnak elképzelt szárazföld helyének kijelölését.

ott voltam mellette, mindent elrendeztem: a mondat arra

A Teremtő körzővel méri ki a világot
– 13. sz.-i miniatúra

utal, hogy a bölcsesség részt vett a teremtésben (vö. Péld 3,19).

gyönyörűség volt nekem az emberek fiai között lenni: örömmel szemléltem az emberek üdvösségére vonatkozó isteni tervet.

hallgassatok rám!: a bölcsesség feladatának tekinti, hogy az embereket Istenhez vezesse.

b) Az isteni bölcsesség rendelkezését elfogadó Jób (Jób 10, 1-19; 38, 1-13; 42, 1-6)

10 ¹ »Undorodik a lelkem az élettől! Szabadjára engedem magamban panaszsomat. Szólok lelkem keserűségében! ² Mondom Istennek: Ne kárboztass engem! Jelentsd meg nekem: miért ítélsz el ennyire? ³ Jöleszik-e neked, hogy megnyomorítasz és elnyomsz engem, kezded alkotásait, a gonoszok tervét pedig megsegíted? ⁴ Vajon szemed húsból való, s úgy látsz-e te, mint ember szokott látni? ⁵ Ohyanok-e napjaid, mint az ember napjai, s olyanok-e éveid, mint az emberi idők, ⁶ hogy keresed bűnömet és kutatsz vétkeim után, ⁷ holott tudod, hogy semmi gonoszt nem tettem, és nincs, aki kezedből ki tudna ragadni? ⁸ Gondosan formált és alkotott engem a kezéd körös-körül egészen, és ily hirtelen tönkretesz engem? ⁹ Emlékezzél, kérlek, hogy úgy formáltál, mint az agyagot! Mégis ismét porrá akarsz tenni? ¹⁰ Nemde kiöntöttél, mint a tejet, megalvasztottál, mint a sajtot, ¹¹ bőrrel, hússal öltöztetted engem, csonttal, innal illesztetted egybe, ¹² életet és kegyelmet adtál nekem, és lélegzetem fölött gondosságod őrködött! ¹³ Bár szívemben rejtegetted, és tudom, hogy elmédben forgattad mindezeket: ¹⁴ ha vétkeztem, és eddig megkíméltél, miért nem engedsz bűnömötől tisztának lennem? ¹⁵ Ha gonosz vagyok, akkor jaj nekem! Ha pedig igaz vagyok, akkor sem járhatok emelt fővel, mert tele vagyok csapással és nyomorúsággal. ¹⁶ Ha büszke volnék, elfognál, mint az oroszlánt, és csodás módon újra megkínoznál. ¹⁷ Tanúidat állítanád újra ellenem, megnövelnéd baragodat irányomban, büntetések új hada vonulna fel ellenem. ¹⁸ Miért hoztál elő anyám méhéből? Bár múltam volna ki, hogy szem ne látott volna engem; ¹⁹ akkor olyan vol-

nék, mintha nem is lettem volna, anyám méhéből a sírba vittek volna!« [...]

38 ¹ És felelt az Úr Jóbnak a fergetegből, és ezt mondta: ² »Kicsoda az, aki elhomályosítja a gondviselést belátás nélküli beszédével? ³ Övezd fel derekadat, mint férfhoz illik, én kérdezek, te meg felelj nekem! ⁴ Hol voltál, amikor a föld alapjait megvettem? Jelentsd meg nekem, ha tudsz okosat! ⁵ Ki határozta meg méreteit? Hisz tudod! Ki vont azon mérőzsinórt? ⁶ Mibe bocsátották alapzatát, és ki tette le a sarkkövét, ⁷ miközben együttesen dicsértek engem a hajnali csillagok, és ujjongtak az Isten fiai mindnyájan? ⁸ Ki zárta el a tengert kapukkal, mikor kitört, s az anyaméhből előjött, ⁹ amikor felbővel ruháztam, ködből pólyát adtam neki ¹⁰ és körülvettem határainnal, zárt és kapukat adtam neki, ¹¹ és mondtam: Idáig jössz és nem mégy tovább! Itt törjék meg hullámaid gögje! ¹² Vajon kirendelted-e már a reggelt, amióta megvagy, és kijelölted-e a hajnalpír helyét, ¹³ hogy megragadja a földnek széleit és lerázza róla a gonoszokat?« [...]

42 ¹ És felelt Jób az Úrnak, és mondta: ² »Tudom, hogy mindent megtehetsz, és hogy egy gondolat sincs rejtve előtted. ³ Ki az, aki a gondviselést elhomályosítja értelem nélkül? Valóban balgán beszéltem olyanról, ami tudásomat messze meghaladja! ⁴ Hallgass meg csak, hadd beszéljek, én kérdezek, te meg felelj nekem! ⁵ Eddig szóbeszédből hallottam felőled, most pedig saját szememmel látlak! ⁶ Korholom tehát önmagamot, bánom bűneimet porban és hamuban!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Jób]: nem izraelita személynév: már a Kr. e. 18. századi egyiptomi és arab forrásokban is szerepel. Az elbeszélés szerint az istenfélő Jóbot különféle csapások érik. Barátai (Elifáz, Bildád, Szófár) megpróbálnak magyarázatot adni erre a fájdalmas eseménysorozatra. A hagyományos bölcsességtanítást képviselik: eszerint az igazak jutalomban, a gonoszok büntetésben részesülnek; vagyis aki szenved, nyilvánvalóan bűnös. Jób szembeszáll velük, és saját példájával cáfolja érvelésüket: ő feddhetetlen életet él (Jób 1,1), mégis szenvednie kell. Hevesen védekezik, elutasítja barátai véleményét, végül Isten ellen fordul, és igazságtalansággal, önkényességgel vádolja Őt.

szabadjára engedem magamban panaszomat: az istenféltő Jób keserűen panaszkodik az őt sújtó szenvedések miatt.

Az Úr és a sátán Jóbról tárgyal (Jób 1, 9-12)
– U-iniciálé egy 13. sz.-i Bibliában

miért ítélsz el ennyire?: a kérdőre vonás arra utal, hogy isteni büntetésnek tekinti szenvedéseit.

holott tudod, hogy semmi gonoszt nem tettem: az ártatlanságának tudatában élő ember úgy érzi, Isten igaztalanul sújtja őt szenvedésekkel.

kiöntöttél, mint a tejet...: a hasonlat hátterében az ember fogantatására vonatkozó ókori elképzelés húzódik: eszerint az embrió nem más, mint az anya vérének meg-alvadása a férfi magvának hatására (vö. Bölcs 7, 1-2).

elmédben forgattad mindezeket: a szenvedő embernek az a benyomása, hogy a gondoskodó Isten becsapta őt.

miért hoztál elő anyám méhéből?: a magát rászedettnek érző Jób keserű kérdése az élet értelmetlenségének gondolatát veti fel.

és felelt az Úr Jóbnak a fergetegből: az ószövetségi teofániákban a vihar vagy fergeteg az Isten jelenlétére utaló irodalmi elem.

belátás nélküli beszédével: a kérdés azt jelzi, hogy a panaszkodó ember képtelen felfogni az isteni bölcsesség rendelkezéseit.

hol voltál?: az ironikus megjegyzéssel Isten azt akarja beláttatni Jóbbal, hogy tudása és lehetőségei nagyon korlátozottak.

ki határozta meg méreteit?: a kérdés a teremtés bámulatos arányaira utal.

alapzatát, és ... a sarkkövét: a kifejezések háttérében az az ókori elképzelés áll, amely szerint a föld az őstengerbe (a mélységekbe) illesztett oszlopokon nyugszik.

ujjongtak az Isten fiaai: az Isten égi udvartartását szimbolizáló angyalok.

ki zárta el a tengert kapukkal, mikor kitört, s az anyaméhből előjött?: a kép az őstengerből születő tenger határainak kijelölésére utal.

felbővel rubáztam, ködből pólyát adtam neki: a költői képzelet a tengert úgy mutatja be, mint valamiféle hatalmas újszülött gyermeket, akit felhőkbe és párába pólyáltak.

törjék meg hullámaid gőgje: a gonosz hatalmakat szimbolizáló tengernek Isten határt szabott.

lerázza róla a gonoszokat: a kifejezés arra utal, hogy a bűnt az emberek többnyire sötétben, rejtékben követik el, és menekülnek a hajnalpír, a világosság elől.

tudom: Jób elismeri korlátait, tudatlanságát.

eddig szóbeszédéből hallottam felőled: a szenvedő ember ezekkel a szavakkal fejezi ki, hogy eddig csak felszínesen ismerte az isteni bölcsességet, hiszen csak úgy tudott róla, mint a barátai, akik közvetlen összefüggést láttak az ember erkölcsös élete és e világi boldogulása, illetve bűnös élete és szenvedése között.

saját szememmel látlak: a kijelentés nem betű szerint értendő (vö. Kiv 33,20), hanem arra utal, hogy Jób a teremtés csodájának láttán megrendül, és az isteni bölcsesség kifürkészhetetlen rendelkezéseként már el tudja fogadni a szenvedés titkát.

bánom bűneimet porban és hamuban: a por és a hamu ősidők óta a gyász és a vezeklés jele.

c) A népet átölelő isteni szeretet az Énekek énekében (Én 2,8 - 3,5)

2⁸ [a menyasszony]: Csitt! A kedvesem íme, itt jön! Szökken a hegyeken át, szökell halmokon keresztül!
 9 Olyan a kedvesem, mint a gazella, mint a szarvasborjú, már itt is áll a házunk mögött, benéz az ablakon, nézdel a rácson át. 10 Íme, a kedvesem szól nekem:

[a vőlegény]: »Kelj fel szaporán, szerelmem! Jöjj, galambom, szépségem! 11 Mert a tél már elmúlt, az eső elállt, elvonult, 12 földünkön előbújnak a virágok, eljött a szőlőmetszés ideje, s a gerle szava hallatszik a határban. 13 A füge már kihajtja első gyümölcsét, s a virágzó szőlő illatot áraszt. Kelj fel, kedvesem! Jöjj, te szépségem! 14 Te, galambom a sziklaüregekben, a kőszál rejtekében, hadd lássam arcodat, hadd halljam hangodat! Mert a te szavad édes, és oly bájos az orcád!«

[a kar vagy a pár együtt]: 15 Fogjátok el nekünk a rókakölyköket, mert feldúlják a szőlőt, pedig a szőlőnk már virágzik!

lőnk már virágzik!

[a menyasszony]: 16 Enyém a kedvesem, és én az övé! Élvezi a liliomokat, 17 amíg a nappal szellője meg nem rezdül, s az árnyak el nem szállnak. Rajta! Tégy úgy, kedvesem, mint a gazella, úgy, mint a szarvasborjú Béter hegyein.

3¹ Fekvőhelyemen éjjelente kerestem, akit szeret a lelkem. Kerestem, de nem találtam. 2 »Felkelek, járom a várost, az utcáit és tereit, keresem, akit szeret a lelkem!« Kerestem, de nem találtam. 3 Ott jártak a várost járó örök. »Láttátok-e, akit szeret a lelkem?« 4 Alighogy elhagytam őket, meglettem, akit szeret a lelkem, megragadtam, el nem engedem, amíg be nem viszem anyám házába, édes szülők kamrájába.

[a vőlegény]: 5 Kérlek titeket, Jeruzsálem leányai, a gazellákra, a szarvasünökre a mezőn: fel ne költsetek, fel ne riasszatok kedvesemet, amíg maga nem akarja!

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Énekek éneke]: mivel a birtokos eset a héber nyelvben a felsőfok körülírására szolgál, a címet így is fordíthatjuk: „A legszebb (vagy legnagyobb) ének”.

a kedvesem: a menyasszony így nevezi kedvesét, a vőlegényt. Az allegorikus értelmezésben a vőlegény Jahvét jelképezi, a menyasszony pedig Izraelt.

a gazella, ... a szarvasborjú: a költői hasonlat alkotója a hegyen-völgyön át szökellő gazella vagy szarvas könnyed futásához hasonlítja a vőlegény közeledését menyasszonya házához.

földünkön előbújnak a virágok...: a palesztinai tavasz képe a menyasszony szépségét szimbolizálja. Az allegorikus értelmezés a menyasszonyon az üdvösség ígértét hordozó választott népet érti.

galambom: a galamb az ókoriaknál a hűség és a szelídség szimbóluma. A megnevezés, amellyel a szerelmesek egymást ma is gyakran szólítják, a menyasszonyra utal. Az allegorikus magyarázat Izraelt érti e kifejezés alatt (vö. Óz 11,11; Iz 60,8).

A galamb a hűség és a szelídség szimbóluma

fogjátok el nekünk a rókakölyköket: a rókák – a szőlőskertek kártevői – a népi énekekben a vőlegény és menyasszony közti szerelmet veszélyeztető legények. Az allegorikus magyarázat szerint Izrael szomszédjairól van szó, akik bálványaikkal elcsábíthatják a népet Jahvétól.

enyém a kedvesem...: a menyasszony ezzel a mondattal fejezi ki vőlegénye iránti szerelmét. Az allegorikus értelmezés követői úgy gondolják, hogy ez a kijelentés a próféták tanítására emlékeztet: „Izrael Jahve népe, és Jahve Izrael Istene” (vö. Óz 2,26; Jer 31,33; Ez 36,28).

Béter hegyein: a kifejezés Ábrahám korára és a kettévágott áldozatok hegyére utal (vö. Ter 15,10).

kerestem: a szerelmi líra gyakran visszatérő motívuma a kedves keresése és az egymásra találás.

felkelek, járom a várost: az esemény feltehetően álomban vagy képzeletben történik.

kérlek titeket ... a gazellákra, a szarvasiunókra a mezőn: ez a refrénnek tekinthető szójáték a héber nyelvben majdnem úgy hangzik, mint „a Seregek Istenére”.

5. 22 A szövegek értelmezése

A Példabeszédek könyve az isteni bölcsességet több ízben is megszemélyesíti: ő a bűnbánat hirdetője (Péld 1,20-tól); fiatal nő, aki megszólítja az embereket (Péld 8, 1-5); előkelő háziasszony, aki „barmait levágta, borát megkeverte, asztalát megterítette”, és meghívja az embereket házába (9,1-től). A megszemélyesítés irodalmi eszközként való alkalmazása a babiloni fogság után vált lehetségessé, amikor a politeizmus már nem jelentett komoly veszélyt az egyetlen Istenbe vetett hitre. Az általunk idézett részletben a bölcsesség üzenetét ez a mondat foglalja össze: „aki engem megtalál, életet talál, és üdvöt nyer az Úrtól” (35. v.). A kijelentés háttérében az a gondolat húzódik, hogy az isteni bölcsesség is az üdvösség közvetítői közé tartozik. A teremtésben (Péld 3,19), Mózes törvényében (Sir 24,33), valamint Salamon (1 Kir 3, 11-12), a királyok (Péld 16,10) és a Messiás (Iz 11, 2-5) tanításában rejtőzködő bölcsesség az őt megtaláló embereket Isten áldásában, üdvösségben részesíti.

Jób könyvének prózai része (a bevezetés: Jób 1-2 és a befejezés: Jób 42, 7-16) keret-elbeszélés, amely önálló hagyományból ered. E hagyomány Jóbról, a példamutató szenvedőről szól, aki istenfélő marad a sorscsapások közepette is, amiért Isten megáldja őt. A Kr. e. 5. és 3. század között élő szerző ezt a témát dolgozta fel, és céljának megfelelően átalakította. A könyvből vett szemelvény Jób keserű szavait és perlekedését idézi, majd bemutatja a szenvedő ember életében bekövetkező nagy változást: Jób rádöbben, hogy Isten igazságossága bölcsességével van kapcsolatban, amely – miként ezt a természet rendje is mutatja – felfoghatatlan az ember számára. Bár továbbra sem érti az igaz ember szenvedésének fájdalmas titkát, az alázat és hit szavával elfogadja az isteni bölcsesség titokzatos rendelkezését.

Az Énekek énekéből származó szemelvény eredetileg profán szerelmi dal volt. Tekintettel azonban arra, hogy a próféták Isten és a nép bensőséges kapcsolatát gyakran hasonlították a házassághoz, illetve a vőlegény és a menyasszony egymás iránti szeretetéhez (Iz 50,1; 52, 1-2; 62,4; Jer 31, 17-22; Ez 16,8; Óz 3, 1-3 stb.), allegorikusan is értelmezhető. Valószínű, hogy a dal szerzője eredetileg nem allegóriában gondolkodott, de az bizonyos, hogy a szerelmet valamiképpen ő is az ember felé irányuló isteni szeretet megnyilvánulásának tekintette. Nem lehetett idegen tőle az a gondolat, hogy a földi szerelemben az ember Isten áldását, üdvösséges ajándékát és szeretetének „hőfokát” tapasztalja meg. A választott nép történelmének minden időszakában, így a perzsa korban is megélte Isten iránta való szeretetét. Ezt a szavakba nehezen foglалható élményét talán a szerelmi líra képes a legjobban tolmácsolni. Ha az idézett éneket allegorikusan értelmezzük, azt mondhatjuk: az üdvösséget munkáló Jahve és Izrael kapcsolatáról szól a szerelmi dalok nyelvén.

A gazella mint a szépség, a kecses mozgás szimbóluma

5. 23 A bölcsesség és az isteni szeretet üzenete számodra

A keresztény tanítás az Ószövetségben megszemélyesített isteni bölcsességet a János evangéliumában bemutatott Ige (gör. *Logosz*) előképének tekinti (Jn 1,1). Az Ige, azaz Krisztus már a teremtés megkezdése előtt is Istennél volt. Pál apostol szavai szerint Krisztusban rejlik a bölcsesség és tudomány minden kincse (Kol 2,3). – Gondolj arra, hogy Isten emberré lett Bölcsessége (Igéje) a te személyes üdvösségedet is fontosnak tartja!

Jób fájdalmas kérdésére, hogy miért engedi meg Isten az igaz ember szenvedését, Pál apostol ezeket a válaszokat adja: a megfeszített Krisztus „Isten ereje és Isten bölcsessége” (1 Kor 1,24); „...mindaz, amit most szenvedünk, nem mérhető össze a jövődő dicsőséggel, amely meg fog nyilvánulni rajtunk.” (Róm 8,18); „...kiégésítem testemben azt, ami hiányzik Krisztus szenvedéseiből, testének, az egyháznak javára” (Kol 1,24). – Amikor környezetekben szenvedő embereket látsz, akik szenvedésüket türelemmel viselik, gondolj arra, hogy talán éppen az idézett tanításokból merítenek erőt sorsuk elfogadásához.

Az Énekek énekéből vett szemelvény a költészet nyelvén mutatja be az ember üdvösségét munkáló Isten szeretetének nagyságát. Az emberi szerelemhez hasonlítható, de azt mérhetetlenül felülmúló isteni szeretet az Újszövetségben Krisztus közösségére irányul (vö. Mk 2, 18-22; 2 Kor 11,2). – Az egyház tagjaként örvendezz azon, hogy Isten jobban szeret téged, mint az önmagukat egymásnak ajándékozó szerelmesek!

Felékesített menyasszony

5.3 A Messiásról éneklő zsoltárok

Az idézett királyzsoltárok keletkezésük idején – a királyság kezdeti időszakában – konkrét történeti uralkodó személyéhez kapcsolódtak, de megrajzolták az eszményi király alakját is. Ez a magyarázata annak, hogy bekerültek a zsoltárok gyűjteményébe, és a királyság megszűnése után is szerepet kaptak a második templom liturgiájában. Fennmaradásuk tehát az egyre erősödő messiási reményekkel áll összefüggésben. A fogság utáni zsidóság e zsoltárok imádkozása közben már nem a Sionon uralkodó királyra, hanem a Messiásra gondolt. Így ezek az átértelmezett ősi szövegek jó betekintést nyújtanak a perzsa kor emberének messiási vára-kozásaiba.

5.31 Messiási zsoltárszövegek

a) Az Úr fölként Királya és a népek (Zsolt 2)

2¹ Miért dühöngenek a nemzetek, terveznek biúsá-gokat a népek? 2 Fölkelnek a föld királyai, egybe-gyűlnek mind a fejedelmek az Úr ellen, s az ő Föl-kentje ellen: 3 »Szakítsuk szőjjel láncukat, igájukat rázzuk le magunkról!« 4 A mennyekben lakó kineveti őket, az Úr kigúnyolja őket. 5 Haragiában így szól majd hozzájuk, bosszúságában szétzavarja őket: 6 »Fölkentem királyomat a Sionon, az én szent hegyemen!« 7 Hirdetem az Úr rendeletét. Mert így szólt hozzám az Úr: »Fiam vagy te, a mai napon nemzet-

telek téged. 8 Kérd tőlem, és odaadom neked a nemzeteket örökségedül, s osztályrészedül a föld határait. 9 Kormányozd őket vasvesszővel, cserépedényként törd össze őket.« 10 Nos hát, királyok, okuljatok, tanul-jatok, ti földi bírák! 11 Szolgálatok az Urat félelem-mel, ujjongjatok előtte remegve. 12 Tanuljatok fegyvel-met, hogy fel ne gerjedjen az Úr haragja, s az igaz útról el ne vesszetek, amikor haragja hirtelen fellobban. Boldogok mindazok, akik benne bíznak!

A fontosabb kifejezések magyarázata:

miért dühöngenek a nemzetek?: a zsoltáros kérdésének háttérében az a történeti tény húzódik, hogy Izraelnek is volt tapasztalata az alárendelt népek lázadásáról. Dávid korában egy ideig a zsidóság is imperialista politikát folytatott, a környező népcsoportok leigázására törekedett. A Biblia nemzeteknek (héb. *gojim*) azokat a népeket nevezi, amelyek nem tartoznak a Sínai-szövetséghez, és így mind vallási, mind politikai szempontból ellenségnek számítanak.

az Úr ... s az ő Fölkentje ellen: az Úr Fölkentje (arám: *mesiba*; héb. *masiah*; gör. *khrisztosz*; lat. *christus*) a dávidi ház királya, akit olajjal való fölkenéssel, felszenteléssel (6. v.) iktattak hivatalába (vö. 1 Sám 16,13).

kineveti őket: antropomorf kifejezés, amely jelzi, hogy a mindenható Isten felette áll az ember kicsinyes világának (Zsolt 37,13; 59,9).

a Sionon, az én szent hegyemen: a Jeruzsálem délkeleti dombjára utaló Sion név egyenértékű a 'Jeruzsálem', az 'Úr városa', illetve az 'Úr lakóhelye' kifejezésekkel. Dávid trónra lépésekor Sion még nem volt az izraeliták kezén. Ha a zsoltár az ő beiktatásakor is elhangzott, Sion említése valójában a lázadóknak szóló fenyegetés: Jahve Dávidot a Sionon való uralkodásra rendelte.

hirdetem az Úr rendeletét: a fölként király egyes szám első személyben beszélve emlékeztet arra az isteni döntésre, amely által részesévé vált Isten egyetemes uralmának. A 'rendelet' szó

Asszúr szárnyas napkorongban
– asszír dombormű a Kr. e. 9. sz.-ból

egyetemes birodalom eszméje nem volt idegen az ókori mezopotámiai uralkodóktól. Ennek a gondolatnak bővületében folytatta terjeszkedési politikáját az I. Szárgon alapította Akkád Birodalom (Kr. e. 24. sz.), a Második Asszír (Kr. e. 9-7. sz.) és az Újbabiloni Birodalom (Kr. e. 7-6. sz.) is. A mezopotámiai uralkodók sikereiket nemzeti isteneiknek (Asszírban Asszúrnak, Babilóniában Marduknak) tulajdonították. E pogány felfogással szemben az izraeliták Jahve egyetemes királyságát hirdették: ezért azt vallották, hogy a dávidi királyi ház uralkodóját illeti meg a minden népre kiterjedő uralom. Történelmi szempontból azonban ez az igény csak eszmény maradt, amely a királyság intézményének megszűnése után egyre inkább a Messiás személyéhez kapcsolódott.

cserépedényként törd össze őket: ókori mezopotámiai népek uralkodóinál szokásban volt, hogy buzogányukkal cserépeket törtek össze, amelyekre az ellenséges népek nevei voltak felírva.

haragja ... fellobban: antropomorf megfogalmazása annak, hogy az Izrael Istenét és az általa rendelt királyt elutasító népek Isten „haragjaként” fogják megélni sorsukat, amely saját döntésük következménye.

b) Imádság a királyért (Zsolt 72; LXX: Zsolt 71)

72 ¹ Salamontól. ² Isten, add át ítéletedet a királynak, igazságodat a király fiának, hogy igazságosan ítélje népedet, és méltányosan szegényeidet. ³ Békét teremjenek a hegyek a népek, és igazságot a halmok. ⁴ Szolgáltasson igazságot a nép szegényeinek, nyújtson a szegények fiának segítséget, s alázza meg az erőszakoskodót. ⁵ Éljen, amíg a nap és a hold, nemzedékről nemzedékre. ⁶ Úgy szálljon le, mint az eső a rétre, s mint ahogy az esősepp öntözi a földet. ⁷ Virágozzék napjaiban az igazság és a béke teljessége, amíg a hold el nem múlik. ⁸ Uralkodjék tengertől tengerig, a fohyamtól a földkerekség széléig. ⁹ Boruljanak le előtte a sivatag lakói, s ellenségei nyalják a port. ¹⁰ Tarzis királyai és a szigetek hordjanak adományokat, Arábia és Sába királyai ajándékokat hozzanak. ¹¹ A föld minden királya hódoljon előtte, s legyen minden nem-

valószínűleg arra a hivatalos eljárásra utal, amellyel a főpap a fölkenés után beiktatta a királyt, majd bemutatta a népnek (vö. 2 Kir 11,12).

Fiam vagy te: jelképes, vagyis örökbefogadás értelmében vett fiúságról van szó. Dávidra ez csak közvetve vonatkozhat, amennyiben a Nátán-féle ígélet (2 Sám 7,14) Salamon, illetve a Messiás személyéhez kapcsolódik.

a mai napon nemzettelek téged: a kifejezés a koronázás napjára utal, amelyet a költői nyelv Isten általi nemzéshez, születéshez hasonlít.

osztályrészedül a föld batárait: a „föld határáig” terjedő

Marduk – vésett alak
Babilonból (Kr. e. 9. sz.)

zet a szolgája. ¹² Mert ő megszabadítja a szegényt, aki hozzá kiált, s a szűkölködőt, akin senki sem segít. ¹³ Megkönyörül a szegényen és a nincstelenen és megszabadítja a szűkölködőket. ¹⁴ Megmenti őket az elnyomástól és az erőszakától, mert szemében drága az ő vérük. ¹⁵ Éljen és legyen része Arábia aranyában, imádkoznak is majd érte mindenkor; áldják őt minden nap. ¹⁶ Bőséggel legyen gabona a földön, s hullámozgék a hegyek tetején, mint a Libanon, olyan legyen termése; a város népe virágozzék, mint a rét füve. ¹⁷ Áldott legyen neve mindörökre, maradjon meg neve, amíg a nap ragyog; benne nyerjen áldást a föld minden nemzetsége, dicsérje őt minden nemzet! ¹⁸ Áldott legyen az Úr Isten, Izrael Istene, egyedül ő művel csodákat. ¹⁹ Áldott legyen az ő fölséges neve örökre, teljék be fölségével az egész világ! Amen! Amen!

A fontosabb kifejezések magyarázata:

(Zsolt 72; LXX: Zsolt 71): a Zsoltárok könyvének számozása nem azonos a héber és a görög Bibliában. Az eltérés abból adódik, hogy a LXX a 9. és 10., valamint a 114. és 115. zsoltárt egynek veszi, míg a 116. és a 147. zsoltárt kettéválasztja. Így a héber Biblia beosztása a 10.-tól egészen a 147. zsoltárig egy számmal megelőzi a LXX számozását.

Salamontól: a zsoltárok jelentős része előtt a zsoltárgyűjtemény összeállítóitól származó felirat található, amely személyekkel, esetleg zenészek csoportjával hozza kapcsolatba a művet, utasítást ad előadási módjára, vagy megjelöli keletkezésének körülményeit. A szerkesztői felirat szerint a 72. zsoltár Salamon alkotása, de valószínűbb, hogy az ő uralkodását követő időszakban keletkezett.

add át ítéletedet a királynak: a bírói ítékezés a régi Keleten az istenség, illetve az ő uralmát megtestesítő uralkodó előjoga volt. A zsoltáros azt kéri: Isten adja meg a királynak a képességet, hogy hozzá hasonlóan igazságos ítéleteket hozzon.

a király fiának: a király fia maga a király, vagyis az előző uralkodó törvényes utóda.

szegényeidet: az Isten által kiválasztott és oltalmazott népet.

békét teremjenek a hegyek ... és igazságot a halmok: költői kép, amely az Iz 52,7-re emlékeztet: „Milyen szép a hegyeken annak lába, aki örömhírt hoz, aki békét hirdet, aki jó örömhírt hoz, aki szabadulást hirdet”.

szolgáltasson igazságot: az eszményi király Istenhez hasonlóan bíraskodik (vö. a Jer 23,6-tal: „ez lesz a neve, amelyen szólítják: Az Úr a mi igazságunk”).

amíg a nap és a hold: a költői kép azt fejezi ki, hogy a dávidi király uralma vég nélküli lesz. Ugyanezt a képet használja a Zsolt 89, 37-38 is: „örökké tart nemzetsége, és mint a nap, szí-nem előtt a trónja, megmarad örökké, miként a hold, a hűség égi tanú”.

amíg a hold el nem múlik: az égitestek viszonylagos örökkévalósága a Bibliában időnként az isteni művek tartósságát és valódi örökkévalóságát emeli ki (vö. a Lk 16,17-tel: „Könnyebben múlik el ég és föld, mint hogy a törvényből egy vessző is elvessen.”)

uralkodjék tengertől tengerig: a Sás-tengertől a Földközi-tengerig. Az is lehet azonban, hogy a kifejezés a korabeli világképnek megfelelően a földkorong szegélyére képzelt tengerekre utal.

a folyamtól a földkerekség széléig: az Eufrátesztől az Arab-sivatagig.

a sivatag lakói: az Arab-félsziget nomád lakói.

ellenégei nyalják a port: a legyőzött király arca borul legyőzője előtt. Ez a kép gyakran szerepel a korabeli mezopotámiai ábrázolásokban.

Jelenet a „fekete obeliszkről”: az asszír király fogadja Jehunak, Izrael királyának hódolatát – győzelmi emlékmű a Kr. e. 9. sz.-ból

Tarzis ... és a szigetek: Tarzis valószínűleg a hispániai Tartesszosz nevű település. A szigeteken a Földközi-tenger szigeteit és parti országait kell értenünk. A versekben vázolt eszményi határok messze túlmutatnak Salamon birodalmának határvonalain (vö. 1 Kir 5, 1.4).

Sába: egy ókori dél-arab népnek, a szabeusoknak a földje.

ajándékokat hozzanak: ez a kép nem csupán a salamoni birodalom dicsőségére emlékeztet (1 Kir 10), hanem felidézi Harmadik Izajás (Kr. e. 5-3. sz.) jövendölését is, aki így üdvözlí a messiási kor Jeruzsálemét: „Akkor meglátod majd, és földerülsz, megdobbansz és kitágulsz a szíved; mert rád száll a tenger vagyona, nemzetek gazdagsága jön hozzád. Tevék áradata borít el téged ..., mindnyájan Sábából jönnek; aranyat és tömjént hoznak, és az Úr dicső tetteit hirdetik” (Iz 60, 5-6).

a föld minden királya ... minden nemzet: a zsoldtáros kívánságában és várakozásában a Messiás-király uralma éppoly egyetemes, mint Jahvéé (vö. Zsolt 47, 2-10).

szemében drága az ő véruik: alattvalóinak élete fontos számára.

éljen: az éljenzéssel, mely a királlyá választáskor elhangzó felkiáltást (1 Sám 10,24) idézi, jó-kívánságok és áldások sorozata kezdődik.

imádkoznak is majd érte: az izraeliták – különösen veszedelem idején – gyakran imádkoztak a királyért (vö. Zsolt 20).

benne nyerjen áldást a föld minden nemzetsége: utalás az Ábrahámnak tett isteni ígéretre (Ter 12,3).

áldott legyen az Úr: az áldással kezdődő két vers nem a zsoldtár része, hanem a Zsoldtárok második könyvének liturgikus befejezése.

c) A királyi Messiás főpapsága (Zsolt 110; LXX: Zsolt 109)

110 ¹ Dávid zsoldtára. Szólt az Úr az én Uramnak: »Ülj az én jobbomra, amíg ellenségeidet lábad számolyává teszem.« ² Hatalmas jogarodat kinyújtja az Úr Sionból: uralkodj ellenségeid között! ³ Tied lesz az uralom hatalmadnak napján a szentek fényességében. A hajnalszillag előtt, mint harmatot, nemzetek téged. ⁴ Megesküdünt az Úr és nem bánja meg:

»Pap vagy te mindörökké Melkizedekek rendje szerint.« ⁵ Jobbod felől az Úr áll, királyokat tipor össze haragjának napján. ⁶ Ítéletet tart a nemzetek között: halomba rakja a halottakat, fejeiket szűz össze a széles földön. ⁷ Patakából iszják útközben, azért emeli magasra fejét.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Dávid zsoldtára: a zsoldtár a júdai királyok koronázási liturgiájából mutat be egy részletet. A felirat szerzője valószínűleg tévesen tulajdonítja a művet Dávidnak.

szólt az Úr: a prófétáktól ismert irodalmi formula az üzenet isteni eredetére, kinyilatkoztatás-jellegére mutat rá.

az én Uramnak: a kifejezés az isteni üzenet címzettjére, a beiktatandó királyra utal. Ugyanakkor arról is árulkodik, hogy az üzenet közvetítője – aki egyben a zsoldtár szerzője – alárendeltje a címzettnek: valószínűleg udvari próféta, amilyen például Nátán volt Dávid korában. – A Mt 22, 42-45 tanúsága szerint kérdésével Jézus is zavarba hozta ellenfeleit, akik a Messiást Dávid fiának tekintették, és a 110. zsoldtár szerzőjét Dávidban látták: „Ha tehát Dávid Úrnak hívja őt (tudniillik a Messiást), hogyan lehet az ő fia?”

ülj az én jobbomra: a király beiktatásán elhangzó formula azt fejezi ki, hogy Jahve személyesen kéri a föl Kent uralkodót, vegye át királyi hatalmát. Az izraelita felfogás szerint a királyság részesülés Jahve királyságából, aki az égben lakik (Zsolt 2,4), egyszerre mind „magas és kiemelkedő trónuson ül” a templomban (Iz 6, 1-2). Így Isten jobbára, vagyis a trónjára ülni (vö. 1 Krón 28,5) annyit jelent, mint részesülni királyságából.

ellenségeidet lábad számolyává teszem: a mondat az ellenség vereségére utal. A Józs 10,24 is tanúsítja azt a gyakorlatot, miszerint a győzedelmes uralkodó azzal jelezte ellenfele leigázását, hogy nyakára tette a lábát.

jogarodat ... Sionból: a jogar a Jahvétól (azaz az Ő jelenvalóságát jelképező Sionból) eredő hatalom szimbóluma.

megesküdött az Úr: antropomorf kifejezés arra, hogy Isten szilárd ígéretet tett.

pap vagy te mindörökké: mivel az Ószövetség egyetlen izraelita királyt sem nevez kimondottan papnak, e kijelentésből arra következtethetünk, hogy a zsoltnárnak ez a verse valószínűleg a fogság utáni időben keletkezett. A 'mindörökké' kifejezés nem konkrét személynek, hanem a főpapi hivatalnak szól, miként a Dávid házának fennmaradására tett ígéret is az intézményre vonatkozik.

Melkizedek rendje szerint: Melkizedek az izraelita kor előtti Jeruzsálem (Szálem) királya és papja (Ter 14, 18-20), akinek alakja jól jelzi a perzsa kor Messiásának kettős, királyi és papi szerepét.

jobbod felől az Úr áll: az antropomorf kifejezés azt jelzi, hogy Isten óvja, pártfogolja és segíti a papi szerepet is betöltő királyi Messiást.

királyokat tipor össze haragjának napján. ítéletet tart: Jahve mint „hadvezér” és bíró tevékenykedik a végső időkben.

fejeket szűz össze: a zsoltnáros a prófétai nyelvhez igazodik, amely az ember belső világának gyökeres átalakítását, a bűn eltörlését időnként kegyetlen háborús jelenetek képeivel fejezi ki.

patakából iszik útközben...: ez a rejtélyes vers nem folytatása az előző résznek, hanem valószínűleg a királlyá kenés szertartásának egyik mozzanatát írja le. Az 1 Kir 1, 38-40 szerint Salomon királlyá kenése a Gíhon-pataknál történt. A víz egyébként az élet jelképe, a fej felemelése pedig a győzelemé: a beiktatott király hatékonyan fogja gyakorolni uralkodói és papi szerepét.

Fáraó anyja ölében, lába alatt ellenségei

5. 32 A szövegek értelmezése

A 2. zsoltnárt valószínűleg Júda királyainak koronázásakor adták elő. A mű ismeretlen szerzője a következő képet állítja elénk: a dávidi dinasztia egyik uralkodója arra szólítja fel a leigázott királyokat, hogy rendeljék alá magukat uralmának. Emlékezteti őket, hogy trónra lépésének, azaz fölkenésének napján meghirdették: Jahve fiaként részesülni fog az Úr minden nemzetre kiterjedő hatalmából. Felhívja figyelmüket, nehogy az Isten által fölkent királyt magukra haragítsák. Ezt az egyetemes királyságot hirdető zsoltnárt a fogság után kezdték messiási szöveggként értelmezni. Lehetséges, hogy a perzsa kor embere a zsoltnár imádkozása közben az eljövendő Messiás politikai jellegű világuralmára és büntető hadjárataira gondolt, de a zsoltnár nyitott az egyetemes királyság lelki értelmezése felé is: eszerint a Messiás nem a népeket, hanem az üdvösséget akadályozó bűn hatalmát fogja cserépedényként összetörni.

A 72. zsoltnárt valószínűleg egy Dávid dinasztiájához tartozó király trónra lépésének ünnepe alkalmából írták a fogságot megelőző időszakban (Kr. e. 9-8. sz.). A királyság megszűnése után, s így a perzsa korban maguk az izraeliták is messiási zsoltnárnak tekintették. Az eszmé-

nyi királyról szól, aki Isten támogatásával igazságosan kormányozza a föld népeit. Szeretettel veszi körül a szegényeket, és benne nyer áldást a föld minden nemzetsége. Elképzelhető, hogy a zsoltár izraelita imádkozói a „tengertől tengerig” terjedő békés birodalmat e világi, politikai és gazdasági világalomnak tekintették. A zsoltárt azonban másként is lehet értelmezni: eszerint az ének a messiási országot írja le, amely nem földrajzi vagy politikai adottság, hanem a Messiáshoz csatlakozó lelkek közössége. A szegények az Istent elfogadó és az Ő gazdagságát „kolduló” emberek lelki közösségét jelképezik, az erőszakosok pedig a bűn világát, amelynek hatalmát a Messiás törli meg.

A 110. zsoltár a Messiás királyi és papi szerepének összefonódását hirdeti. Eredetileg a júdai királyok beiktatási szertartásának része volt. Feltehető, hogy Dávid korában keletkezett. Az idők folyamán azonban többször újraértelmezték, a megváltozott történelmi helyzetre alkalmazták, ám a kortévesztő adatokat nem törölték belőle. A zsoltár szerzője isteni üzenetet közvetít urának: Jahve földi helytartójának nevezi ki a trónra lépő királyt. A zsoltárnak az a része, amely papi szerepet is tulajdonít neki, olyan korra utal, amikor a politikai uralkodó és a főpap szerepe valamiképpen összekapcsolódott: ez éppen a perzsa időszak, Zerubbábel kormányzó és Jézus (Józsue) főpap munkásságának ideje. A papkirálynak tekintett Messiás uralmán Izrael fiai valószínűleg politikai és gazdasági hatalmat értettek. Ám ez a zsoltár is nyitott a keresztény értelmezés irányába.

5. 33 A zsoltárok a te imádságaid is

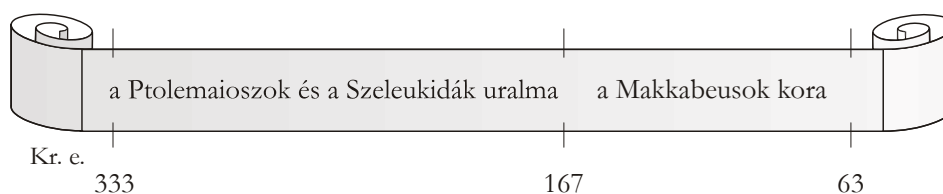
A 2. zsoltárt az Újszövetség a trónját elfoglaló Krisztusra alkalmazza (Zsid 1,5), akit „a halottak közül való feltámadás által Isten hatalmas Fiául rendelt” (Róm 1,4). – Amikor ezt a zsoltárt hallod vagy imádkozod, gondoldj arra, hogy „boldogok mindazok, akik benne bíznak” (12. v.).

Máté evangélista valószínűleg a 72. zsoltárból és a Harmadik Izajástól származó szövegekből merített ihletet annak az irodalmi képnek a megalkotásához, amely szerint keleti méltóságok hódolatukat fejezik ki a „a zsidók most született királya” előtt (Mt 2, 1-11). – A zsoltár imádkozása közben emlékezz arra, hogy ezzel a királlyal kapcsolatban hangzott el: „megszabadítja a szegényt, aki hozzá kiált, s a szűkölködőt, akin senki sem segít” (12. v.).

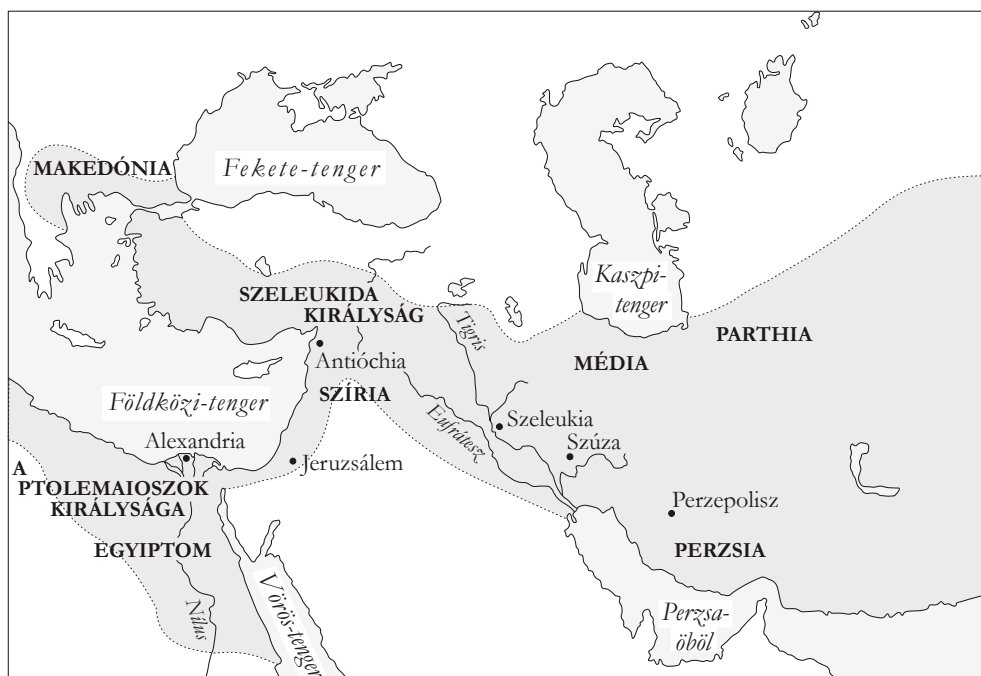
A keresztény közösség a 110. zsoltár első versét Jézus feltámadására és megdicsőülésére vonatkoztatja (ApCsel 2, 34-35; Mk 16,19; Jel 3,21). – Amikor e zsoltárt hallod, gondoldj arra, hogy Isten Jézuséhoz hasonló jövőt, feltámadást és dicsőséget szánt neked is!

6. VALLÁSI TAPASZTALAT A HELLÉN KORBAN

Az ószövetségi üdvtörténet hatodik szakaszának a hellén (görög) kort tekintjük, mely Nagy Sándor uralkodásának utolsó évtizedétől a római kor kezdetéig (Kr. e. 333-tól Kr. e. 63-ig) terjedő időszakot öleli fel Izrael fiainak életében.

A korszakot az épületes irodalomból, az apokaliptikus írásokból, a hellén bölcsességi könyvekből, valamint a patetikus történetírás dokumentumaiból vett idézetek mutatják be. A szemlények tükrében látszik, hogy az üdvösséggel és az üdvösség közvetítőivel kapcsolatos zsidó várakozások az előző korszakokhoz viszonyítva e korban is módosultak. A hellén kor zsidósága üdvösségen a minden népnek szóló isteni irgalmat, az elnyomóktól való szabadulást, a Messiás ígéhirdetése által megvalósuló egyetemes békességet, a „Fölséges szentjeinek” királyi uralmát és az igazak feltámadását értette. A próféták mellett üdvösségkövetőknek tekintette a zsidó nép nagy szabadítóit, a szenvedő Szolga vonásait is hordozó dicsőséges királyi Messiást, a jámbor emberek által képviselt isteni bölcsességet (a mózesi Törvényt) és a Makkabeus vértanúkat.

A Hellén Birodalom

a) *A hellén kor a történettudományok szerint*

A hellén kor első szakasza (Kr. e. 333-tól 167-ig) a hellenizálódás, a görög kultúra terjedésének időszaka.

Nagy Sándor Kr. e. 333-ban nemcsak új uralkodóként lépett Palesztina földjére, hanem új, hellén kultúrát is hozott. Ennek eredményeként a Közel-Kelet szellemi arculata fokozatosan megváltozott. Bevezették a görög jogrendet. A görög lett a kereskedelem, a közlekedés, a diplomácia és az oktatás nyelve. Új világnézet volt születőben, amely szerint mindenki az egész világ polgára, és nem csupán saját kicsiny tartományának lakosa. Nagy Sándor halála (Kr. e. 323) után hadvezérei (Ptolemaiosz, Szeleukosz, Antigonosz stb.) között hatalmi harc kezdődött a birodalom birtoklásáért. Az egymás elleni harcot nemcsak a hadvezérek (a *diadokhoszok*, azaz utódok), hanem ezek leszármazottai (az *epigonok*) is folytatták. Ebben a hatalmi viszályban három nagy utóállam (Egyiptom a Ptolemaioszok, Szíria a Szeleukidák, Makedónia az Antigonidák uralma alatt) és több kisebb hellén állam létesült. Jehudot e korban görögösen Júdeának nevezték: a név elsősorban a Jeruzsálem környékén lévő palesztinai földet jelölte. A júdeai és a szórványban élő izraelita lakosok sorsát a hellenizálódás időszakában a Ptolemaioszok és a Szeleukidák határozták meg.

Izrael fiai Kr. e. 333-tól 198-ig a Ptolemaioszok uralma alatt éltek. Ez az uralom a viszonylagos békét és jólétet jelentette életükben. A görög kultúra azonban ellenállhatatlanul beszűrtemlett a zsidó társadalomba, és idővel vallási feszültségek forrásává vált. Ebben az időszakban nagyon sok izraelita telepedett át Egyiptom földjére, elsősorban Alexandria új városába, amely hamarosan a zsidó világ jelentős központjává fejlődött. A görögül beszélő zsidók kedvéért először a Tórát fordították le görög nyelvre, majd a Biblia többi részét is (vö. LXX: Hetvenes fordítás).

A Ptolemaioszok fennhatóságát Kr. e. 198-tól a Szeleukida uralom váltotta fel. A zsidók eleinte örömmel fogadták a változást: a Szeleukida III. Antióchosz ugyanis nagy megértést tanúsított irántuk, és biztosította őket, hogy törvényeik szerint, háborítatlanul élhetnek. Miként ez korábban Alexandriával kapcsolatban történt, a Szeleukidák fővárosába, Antióchiába is sok zsidó települt át. IV. Antióchosz Epifánész uralkodása alatt (Kr. e. 175-163) azonban gyökeresen megváltozott a helyzet. Az uralkodó erőszakos hellenizáló politikát folytatott. Kr. e. 167-ben elfoglalta és részben lerombolta Jeruzsálemet. Érvénytelenítette elődje határozatát, amely biztosította a zsidók vallásszabadságát, és törvényen kívül helyezte a zsidó vallást. Megkövetelte, hogy Jahvét a görög panteon főistenével, Zeusszal azonosítsák, és a templomot az olimposzi Zeusz-kultusz szolgálatába állítsák. Az égőáldozati oltár helyén pogány oltárt emeltetett, amelyről Dániel jövendölése (9,27)

Palesztina földje a Makkabeusok idején

úgy beszél, mint „vészt hozó undokságról”. Kr. e. 167. Kiszlev hó 25-én megkezdődtek a templomban a pogány áldozatbemutatók.

A hellén kor második szakasza (Kr. e. 167-től 63-ig) a Makkabeusok kora, illetve a Hasmo-neus-dinasztia uralma.

IV. Antióchosz Epifánész erőszakos hellenizáló politikája és véres elnyomása heves ellen-állást váltott ki a zsidókban. A zsidó felkelést Kr. e. 167-ben egy Matatiás nevű pap és fiai robbantották ki Júdea hegyvidékén. Harcukhoz jelentős támogatást kaptak a jámbor zsidók-tól (a haszidoktól), akik a Törvény iránti hűségükben semmilyen megalkuvást nem tūrtek a hellenizmussal szemben. Matatiás halála után Júdás nevű fia vette át a vezetést, aki a Mak-kabeus (‘kiszfejsze, kalapács’) melléknevet kapta. Később már testvérei és leszármazottai is ezt a nevet viselték. A harcok eredménye az lett, hogy az ural-kodó visszavonta a rendszabályokat, melyek a felkeléshez ve-zettek, és Kr. e. 164. Kiszlev havának 25. napján, azaz pon-tosan három évvel azután, hogy a pogányok megszenség-telenítették, a templomot ismét megtisztították, és áldozatot mutattak be Jahvének. Az esemény emlékét a templomszen-telés (héb. *hanukka*) ünnepe őrzi. Kr. e. 142-ben Makkabeus Simon kivívta a teljes függetlenséget. Szinte új időszámítás kezdődött az izraeliták életében. A Makkabeusok első köny-vének szerzője így emlékezik meg erről az eseményről: „és Izrael népe ezt kezdte írni az okiratokra és a szerződésekre: »Simon főpapnak, a fővezérnek és a zsidók fejedelmének első esztendejében«” (1 Makk 13,42). Megkezdődött a Matatiás nagyapjáról elnevezett dinasztia, a Hasmo-neusok uralma, amely Kr. e. 63-ig, a Pompeius által vezetett római csapatok jeruzsálemi bevonulásának időpontjáig tartott. Ezt követően Izrael fiai római fennhatóság alá kerültek.

Makkabeus Simon által veretett pénz

b) A hellén kor a Biblia szerint

A hellén kor vallási gondolatvilágát a Biblia nem az adatokat pontosan rögzítő történész szemével láttatja, hanem az olvasók épülésére szolgáló elbeszélések, apokaliptikus írások, a már ismert bölcsességi irodalom és a hazafias érzelmek kiváltását célzó patetikus történetírás tükrében mutatja be.

Az épületes irodalom, miként neve is elárulja, az olvasók erkölcsi, vallási épülésére szánt írások összessége. Az épületes írások nem történeti beszámolók, hanem a történelem tanulságait novellákban, regényekben, legendákban és midrásokban összefoglaló tanítások. A midrás a héber *daras* (keres, megkérdez, megvizsgál) szóból eredően a prédikációkba, kisebb beszédekbe foglalt szentírás-magyarázatot jelenti. Ilyen midrásnak tekinthetjük például Tóbiás könyvét, vagy legalábbis a könyv egyes részleteit.

Az apokaliptikus irodalom (röviden: apokaliptika) a görög *apokaliptó* (kinyilatkoztat, leleplez, megjelenik) szóról elnevezett irodalmi műfaj, amelynek emlékeit főleg a Kr. e. 3. századtól a Kr. u. 1. század végéig terjedő időszakban találjuk meg. Főbb jellemzői a következők: 1. A próféciával ellentétben az apokaliptika nem a jelenből tekint a jövő felé, hanem a beteljesült jövő felől értelmezi a jelent: isteni kinyilatkoztatásra hivatkozva előre elmondja a jövő eseményeit, és ezek ismeretében magyarázza a jelent. A történelmet, melyet Isten által meghatározott folyamatként szemlél, többnyire szakaszokra, sémákra osztja, és e sémák

alapján mutatja be. 2. Az apokaliptika a végidő közeli eljövételét hirdeti, és ezt összekapcsolja a jókat megjutalmazó, illetve a gonoszokat megbüntető isteni ítélettel. 3. Az apokaliptikus ábrázolás azáltal ad eligazítást a szorongatott helyzetben lévő hívőnek, hogy feltárja előtte az eleve elrendelt isteni terv alapján kibontakozó jövőt (a jelenben tanúsított hűség a jövőben biztosan jutalmat nyer). 4. Az apokaliptikus irodalom sajátos kifejezőeszközöket használ: A tanítást gyakran látomásként mutatja be. A látottakat égi lények, angyalok ajkára adott szavakkal értelmezi (vö. Ez 40,3-tól). Az apokaliptikus író előszeretettel alkalmaz jelképeket: állatokkal embereket és népeket szimbolizál (vö. Ez 32, 1-2), a pogány országokat rendszerint vadállatokkal jelképezi (vö. Dán 7, 1-28). Az angyalokat emberekként szerepelteti (vö. Tób 12, 1-21). A számokat jelentéssel ruházza fel (vö. Jel 13,18). Az ember belső világának átalakulását többnyire a kozmikus erők megrendülésének képével (vö. Jo 4,15-től; Ez 38, 18-22) vagy a halottak feltámadásával (vö. Ez 37, 1-14) mutatja be. 5. Az apokaliptikus írók mondanivalójukat általában a múlt egy-egy kiemelkedő személyiségének (Ádám, Ábrahám, Mózes, Dániel stb.) szájába adják, hogy ezzel adjanak tekintélyt a történelem titkát feltáró üzenetnek.

A bölcsesség allegóriája – freskórészlet az esztergomi királyi várból (vö. Bölcs 7,26)

A hellén kor bölcsességi irodalma a korábbi bölcsességi irodalomhoz hasonlóan megszemélyesíti az isteni bölcsességet: a Bölcsesség a Mindenható dicsőségének kiáradása, amely Isten tulajdonsága, ugyanakkor tőle különböző személy benyomását is kelti.

A görög *pathos* (szenvedés, szenvedély) szóról elnevezett patetikus történetírás emelkedett, ünnepélyes hangvételű, szenvedélyes hangütésű írások összessége, amelynek szerzői minden irodalmi eszközt megragadnak a szenvedélyek felkorbácsolására, a képzelet megmozgatására, hogy állásfoglalásra készítsék az olvasót. Ezeknek az írásoknak az alkotói háttérbe szorítják a történész igényelte pontosságot. Az előadói művészet elemeit arra használják, hogy a mindenható Isten dicsőségét és hatalmát hirdessék. Isten nagyságát és templomát dicsőítő szavakat adnak szereplőik szájába, a háborúk leírásában eltúlozzák a hadseregek létszámát, felnagyítják a hitért viselt szenvedések borzalmaikat, csodás jelenségek ábrázolásával tarkítják az eseményeket, kiemelik hőseik bátorságát, hit- és erkölcsbeli kiválóságát.

6.1 Az épületes irodalomban tükröződő istenélmény

A bibliai idézetek a hellén kor épületes irodalmának tükrében mutatják be, hogy Izrael népe milyen történelmi tapasztalatokat szerzett az emberiség üdvösségét munkáló Istenről. Jónás jövendölése a Kr. e. 4-3. század között keletkezett. Műfaját tekintve prófétai novella. Tóbiás könyvét Kr. e. 200 körül állították össze. Műfaja: tanító céllal írt történelmi regény. Mivel e könyv kánoni voltát a Kr. u. 4. századig kétségbe vonták, a katolikus egyház az úgynevezett 'másodlagosan kánoni' (latin eredetű szóval: deuterokanonikus) művek közé sorolja. Eszter könyve ugyancsak történelmi regény: bár a cselekményt szerzője korábbi időpontra helyezi, a mű Kr. e. 300 és 100 között keletkezett. Két változatban maradt ránk: egy rövidebb héber nyelven és egy hosszabb görögül. Tóbiás könyvéhez hasonlóan Judit könyve is deuterokanonikus írás. Műfaja: tanító célzatú történelmi regény vagy midrás. Keletkezési ideje a Kr. e. 2-1. századra tehető. Bár költői fantáziával megírt cselekménye ennek is korábbi időpontban játszódik, a hellén kor vallási gondolatvilágát jeleníti meg.

6.11 Az épületes irodalom tanítása az üdvözítő Istenről

a) Isten egyetemes üdvözítő akarata (Jón 1, 1-15; 2, 1-5.11; 3,1 - 4,11)

1¹ Az Úr szótartat intézett Jónáshoz, Amáti fiához, mondván: 2 »Kelj fel, menj Ninivébe, a nagy városba, és hirdesd benne, hogy gonoszsága felbatolt élem.«
3 Felkelt erre Jónás, de azért, hogy Tarzisba meneküljön az Úr színe elől, és lement Joppéba. Ott talált is egy Tarzisba induló hajót, megfizette az útiköltséget, és beszállt, hogy Tarzisba menjen velük az Úr színe elől. 4 De az Úr nagy szelet bocsátott a tengerre, és nagy vihar támadt a tengeren, úgyhogy a hajót az a veszedelem fenyegette, hogy összetörik. 5 Megrémültek erre a hajósok, és mindenki a saját istenéhez kiáltott, és a tengerbe vetették a hajón levő tárgyakat, hogy könnyítsenek velük rajta. Ezalatt Jónás, aki a hajó aljába ment le, mélyen aludt. 6 A hajóskapitány ekkor odament hozzá, és azt mondta neki: »Miért alszol olyan mélyen? Kelj fel, hívd segítségül Istenedet! Hátba gondol ránk az az Isten, és nem veszünk el!«
7 Majd így szóltak egymáshoz: »Gyertek, vessünk sorsot, hadd tudjuk meg, ki miatt ért minket ez a veszedelem!« Sorsot vetettek tebát, és a sors Jónásra esett. 8 Erre azt mondták neki: »Mondd el nekünk, miért jött ránk ez a veszedelem? Mi a foglalkozásod, melyik a hazád, hová mégy, és milyen nemzetből való vagy?« 9 Ő azt felelte nekik: »Héber vagyok én, és az Urat, az ég Istenét félem, aki a tengert és a szárazföldet alkotta.« 10 Igen megrémültek erre azok az emberek, és azt mondták neki: »Miért cselekedted ezt?« Megtudták ugyanis a férfiak, hogy az Úr színe elől

menekült, mivel elmondta nekik. 11 Majd azt mondták neki: »Mit csináljunk veled, hogy megszűnjék a tenger háborgása ellenünk?« A tenger ugyanis egyre jobban háborgott. 12 Erre ő azt mondta nekik: »Fogjatok meg engem és dobjatok a tengerbe, és megszűnik a tenger háborgása ellenetek, mert tudom, hogy miattam jött rátok ez a nagy vihar.« 13 Erre a férfiak eveztek, hogy a szárazra visszajussanak, de nem sikerült nekik, mert a tenger egyre jobban háborgott ellenük. 14 Erre az Úrhoz kiáltottak és mondták: »Kérünk, Urunk, ne vesszünk el ez ember élete miatt, és ne hársíts ránk ártatlan vért, mert te, Urunk, úgy cselekedtél, amint akartad!« 15 Azonnal megfogták Jónást és a tengerbe dobták, és megszűnt a tenger háborgása. [...] 2¹ Erre az Úr egy nagy halat rendelt oda, hogy elnyelje Jónást; és Jónás a hal gyomrában volt három nap és három éjjel. 2 Imádkozott ekkor Jónás az Úrhoz, Istenéhez a hal gyomrából, 3 s így szólt: »Szorongatásomból az Úrhoz kiáltottam, és ő meghallgatott engem; az alvilág gyomrából kiáltottam, és Te meghallgattad szavam. 4 Belevetted a mélységbe, a tenger közepébe, és az ár körülvelt engem. Valamennyi örvényed és hullámod összecsapott felettem. 5 Azt mondtam: 'Elvetted szemed elől! Bárcsak látnám ismét szent templomodat!'« [...] 11 Ekkor az Úr parancsára a hal kibányta Jónást a szárazra. 3¹ Ekkor ismét szólt az Úr Jónásához, s ezt mondta: 2 »Kelj fel, menj Ninivébe, a nagy városba, és

birdesd ott a szőzaton, amelyet majd mondok neked.»

³ Felkelt erre Jónás és elment Ninivébe az Úr szava szerint. Ninive háromnapos járóföldre terjedő nagy városa volt Istennek. ⁴ Alighogy bement Jónás a városba, egy napos járásnyira, nagy hangon hirdette: »Még negyven nap, és Ninive elpusztul!« ⁵ Ninive lakói hittek Istenben és bűntöket hirdettek, és nagyjuk, kicsinyeik egyaránt szőzruhát öltöttek. ⁶ És amikor a beszéd Ninive királyához eljutott, ő felkelt trónjáról, letette palástját, szőzruhába öltözött és hamuba ült. ⁷ És közbírré tette és megparancsolta Ninivében: »A királynak és főembereinek rendeletére! Se ember, se állat, se marha, se juh ne egyék és ne legeljen, és vizet se igyék!« ⁸ Öltön szőzruhát ember és állat, és kiáltson nagy szóval az Úrhoz, és térjen meg mindenki gonosz útjáról és az istentelenségből, ami kezébe tapad. ⁹ Ki tudja, hátha visszafordul és megbocsát az Úr, és lelobad haragjának tüze, és nem veszünk el!« ¹⁰ Mikor látta Isten az ő cselekedeteiket, hogy megtértek gonosz útjukról, megbánta Isten a rosszat, amelyről azt mondta, hogy rájuk hozza, és nem hozta rájuk.

⁴ ¹ Nagy szomorúság vett erőt erre Jónáson; haragra gerjedt, ² és könyörgött az Úrhoz és mondta: »Kérlek, Uram, vajon nem erre gondoltam-e akkor, amikor még ottbón voltam? Ezért menekültem sietve Tarziszba, mert tudtam, hogy kegyes és irgalmas Isten vagy,

türelmes és nagyirgalmú, aki megbánod a rosszat.

³ Így hát, Uram, kérlek, vedd el az életemet tőlem, mert jobb nekem a halál, mint az élet.« ⁴ Mondta erre az Úr: »Azt hiszed-e, hogy jogos a te haragod?« ⁵ Jónás aztán kiment a városból, és a várostól keletre letelepedett, és ott hajlékot készített magának, és leült alatta az árnyékban, hogy lássa, mi történik a várossal. ⁶ Erre az Úr Isten repkényt növesztett, és az Jónás feje fölé kúszott, hogy beárnyékolja fejét és megvédelmezze, mert elbágyadt. Jónás nagyon megörvendett a repkénynek. ⁷ Másnap hajnalhasadtával az Úr egy férget rendelt oda, és az megszúrta a repkényt, úgyhogy az elszáradt. ⁸ Mikor aztán felkelt a nap, az Úr forró, égető szelet rendelt oda, a nap pedig rátűzött Jónás fejére. Olyan rosszul lett, hogy a halált kívánta magának, mondván: »Jobb nekem meghalnom, mint élnem!« ⁹ Mondta ekkor az Úr Jónásnak: »Azt hiszed-e, hogy jogos a haragod a repkény miatt?« Mondta: »Jogos a haragom mindhalálig!« ¹⁰ Mondta ekkor az Úr: »Te bánkódsz a repkény miatt, pedig nem dolgoztál érte, nem nevelted; egy éjszaka támadt s egy éjszaka elpusztult; ¹¹ és én ne irgalmazzak Ninivének, a nagy városnak, amelyben több mint százhuszezer ember van, aki nem tud különbséget tenni jobb és bal keze között, és számos állat!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Jónás: a próféta Jónás jövendölésének főszereplője, és nem szerzője. Nevének jelentése: galamb. A szövegből kiderül, hogy nem lehet azonos a 2 Kir 14,25-ben említett Jónással, aki a Kr. e. 8. században élt. Ha személyét szimbolikusan értelmezzük, Izraelt jelképezi.

Ninive: a Kr. e. 7. századtól az Asszír birodalom fővárosa, és Izrael fiainak szemében az istenellenes hatalmak jelképe. A várost Kr. e. 612-ben a médek és a babilóniaiak rombolták le.

Tarzisz: valószínűleg a hispániai Tartessosz nevű településről van szó; Jónás úti céljaként arra utal, hogy a próféta az akkor ismert „világ végére” szeretne menekülni Jahve színe előtt.

Joppe: város a Földközi-tenger mellékén (gör. *Joppe*; arab: *Jaffa*; héb. *Jáfó*).

az Úr nagy szelet bocsátott a tengerre: a kijelentés megfelel az ókori izraelita nyelvezetnek és elképzelésnek, amely a természeti jelenségeket közvetlenül Istentől eredezteti. **a hajó aljába ment le:** Jónás azzal áltatja önmagát, hogy elrejtőzhet az Úr színe előtt.

Jónás a hal gyomrában
– illusztráció a 15. sz.-ból

vessünk sorsot: a népi felfogás szerint sorsvetéssel kideríthető az igazság.

mi a foglalkozásod...?: a hajósok kérdése mutatja, hogy összefüggést látnak Jónás rejtett bűne és a vihar kitörése között.

dobjatok a tengerbe: a próféta javaslata nemcsak azt jelzi, hogy tudatában van a megtorlás („szemet a szemért, fogat a fogért”; MTörv 19,21) törvényének, hanem büntudatáról is árulkodik.

és megszünt a tenger háborgása: a tenger lecsillapodása jelzi, hogy a vihar valóban Jónás bűnével állt összefüggésben.

az Úr egy nagy halat rendelt oda: a szövegből nem derül ki a hal fajtája (cethalról tehát nem történik említés). A szimbolikus értelmezésben a hal, illetve más helyeken a tengeri szörny Babilóniát jelenti (vö. Jer 51,34; Iz 27,1).

a hal gyomrában volt három nap és három éjjel: a három nap és három éjjel kifejezés a Bibliában és a Biblián kívüli irodalomban nem pontos időmeghatározás, hanem a viszonylag hosszú idő megjelölése. A jelképes értelmezés szerint a babiloni fogság időtartamára utal.

az alvilág gyomrából: a hal gyomrában való tartózkodás azt jelenti, hogy Jónás távol van Jahvétől.

kibányta Jónást a szárazra: a próféta Isten ereje által szabadul meg.

Ninive ... nagy városa volt Istennek: a szövegből látszik, hogy szerzője nem kortársként beszél az egykor hatalmas Ninivéről, ezért csak általánosságban írja le.

háromnapi járóföldre terjedő: költői túlzás, hiszen az ásatások szerint a fallal körülvett város kb. 5 km átmérőjű lehetett, sűrűn lakott környéke pedig kb. 30 km.

még negyven nap: Istentől elrendelt hosszú idő.

szőrruhát öltöttek: a kecske- vagy teveszőrből szőtt sötét ruhadarab, amelyet kötéllel kötöztek a test köré, a gyász, illetve a vezeklés és a bünbánat jele.

Ninive királyához: a kifejezés az elbeszélés népies jellegére utal, hiszen a városnak nem, csak az Asszír birodalomnak volt királya.

ember és állat: a naiv lelkületű ember a bűnt túlzottan tárgyi oldalról (a szándék jelentőségét elhanyagolva) szemléli, ezért a bünbánat gyakorlásába állatait is bevonja.

megbánta Isten a rosszat, amelyről azt mondta, hogy rájuk hozza: antropomorf kifejezés, amely azt jelzi, hogy Isten nem a bűnös pusztulását, hanem megtérését akarja.

haragra gerjedt: a próféta méltatlankodik, mert úgy gondolja, így nincs hite az emberek előtt. Nem tudja elképzelni, hogy Izraelen kívül Isten könyörületes lehet másokhoz is.

jobb nekem a halál: Jónás inkább meghalna, mintsem lemondjon arról a vallási előítéletéről, amely szerint az istentelen pogányok és Izrael ellenségei csak büntetést érdemelnek.

repkényt növesztett ... Jónás feje fölé: az Úr figyelmes és kedves cselekedettel nevelni kezdi a prófétát. Jónás szerfelett örül az árnyék nyújtotta kicsiny kényelemnek. Öröme azonban ellentétben áll azzal, hogy haragszik, amiért az Úr megkönyörült másokon.

azt hiszed-e, hogy jogos a haragod...?: miután a repkény elszáradt, Isten kérdése sarokba szorítja Jónást. Ha tagadó feleletet ad, elismeri, hogy tévedett Isten teremtői uralmát és Ninivén könyörülő szabadságát illetően. Ha igennel válaszol (mint ahogyan teszi), elismeri, hogy az isteni irgalom elégséges indok lehet a teremtményi élet megkímélésére.

én ne irgalmazzak...?: Isten az egész teremtés feltétlen ura, tehát szabadságában áll, hogy megkönyörüljön olyanokon is, akik a szűk látókörű emberi felfogás szerint nem szolgáltattak rá erre a bánásmódra.

nem tud különbséget tenni jobb és bal keze között: a kifejezés a gyermekekre utal. Isten irgalma nemcsak a felnőttekre, hanem valamennyi teremtményre, az ártatlan gyermekekre és az állatokra is kiterjed.

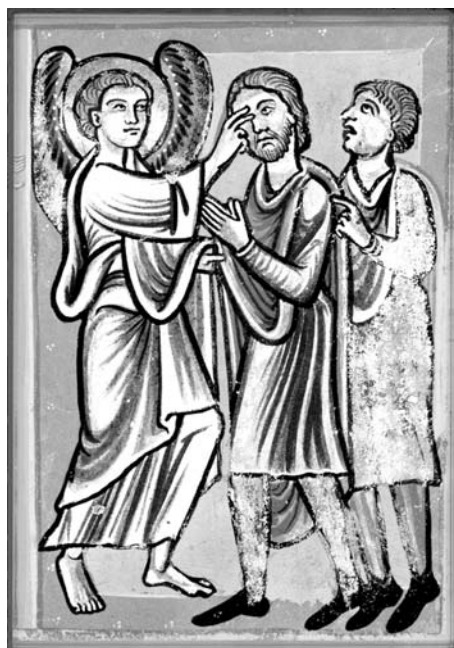
b) A gondviselést megtapasztaló Tóbit (Tób 12, 1-22)

12 ¹ Miután befejeződött a menyegző, Tóbit hívta fiát, Tóbiást és ezt mondta neki: »Adjuk meg a bérét annak az embernek, aki veled ment és toldjuk is meg a bért.« ² Tóbiás így szólt hozzá: »Apám, mennyi bért adjak neki? Nem sajnálnám neki adni mindannak felét, amit hoztunk. ³ Jó egészségben visszabozott, feleségemet meggyógyította, elhozta nekem a pénzt és téged is meggyógyított. Mit adhatnánk neki mind ezért?« ⁴ Tóbit így szólt hozzá: »Valóban, őt illeti meg, fiam, a fele mindannak, amit hoztál.« ⁵ Hívta Ráfaelt és eztmondotta: »Fogadd el bérédül felét mindannak, amit hoztál, és menj békében.« ⁶ Akkor Ráfael félrehívta mindkettőt és ezt mondta nekik: »Dicsőítsétek Istent és valljátok meg minden élőlény előtt azért a jóért, amit velünk tett. Áldjátok és dicsőítsétek nevét. Isten tetteit hirdessétek és ne szűnjete megvallani. ⁷ A király titkát jó elrejteni, Isten tetteit azonban jól kell fedni és meg kell vallani. Tegyétek a jót és akkor a gonosz nem árthat nektek. ⁸ Jó az imádság böjttel és az alamizsna igazsággal. Többet ér a kevés igazsággal, mint a sok igazságtalansággal. Jobb alamizsnát adni, mint aranykincset gyűjteni. ⁹ Az alamizsna megment a haláltól és megtisztít minden bűntől. Akik jótékonykodnak, életet nyernek: ¹⁰ de akik bűnt és igazságtalanságot cselekszenek, ellenségei saját maguknak. ¹¹ Megmondom nektek a

teljes igazságot és semmit sem titkolok el előttetek. Mondtam már nektek: A király titkát jó elrejteni, Isten tetteit azonban dicséretes fölfedni. ¹² Nos tehát, amikor imádkoztál, te és Sára, imádságokat Isten fölséges színe elé vittem, hasonlóképpen azt is, amikor eltemetted a halottakat. ¹³ Mivel nem haboztál fölkelni és otthagyni ebédedet és elmentél eltemetni a halottat, megbízást kaptam, hogy próbára tegyelek. ¹⁴ Ugyanakkor elküldött Isten, hogy meggyógyítsalak téged és menyedet, Sárát. ¹⁵ Én Ráfael vagyok, egy a hét szent angyal közül, akik készen állunk, hogy az Úr fönséges színe elé lépjünk.« ¹⁶ Erre mindkettőjüket elfogta a félelem és arca borultak. ¹⁷ De ő így szólt hozzájuk: »Ne féljete! Békesség nektek! Istent áldjátok örökké. ¹⁸ Amikor veletek voltam, nem a magam akaratából történt, hanem Isten akaratából. Ezért őt dicsőítsétek minden nap, neki énekeljete. ¹⁹ Láttatok, hogy semmit sem ettem, mert látomást láttatok. ²⁰ Ezért dicsőítsétek az Urat ezen a földön és magasztaljátok Istent. Most visszatérek abhoz, aki küldött engem. Írjátok le mindent, ami történt veletek.« Ezzel fölemelkedett. ²¹ Amikor fölkeltek, már nem látták őt. ²² Magasztalták Istent dicsőítő énekkel, és hálát adtak mindazokért a nagy tettekért, amelyeket cselekedett velük, mert Isten angyala jelent meg nekik.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Tóbit: Tóbiás könyvének egyik szereplője. A történet szerint a Kr. e. 722 előtti időszakban asszír fogságba kerül. Ninivében feleségül veszi a saját nemzetségéből származó Annát, akitől Tóbiás ('Jahve jóságos') nevű fia születik. Tóbit a száműzetésben is példamutató módon gyakorolja vallását: segít a szegényeken, megtartja a mózesi törvényt, és nem törődve a tilalommal, mindig megadja a végtisztességet elhunyt honfitársainak. Egy véletlen esemény következtében elveszíti szeme világát. Családja anyagi helyzetén javítandó elküldi fiát Rágesbe, egyik távoli rokonához, akinél korábban letétbe helyezett tíz talentum ezüstöt. A rokonhoz készülő Tóbiás mellé kísérorul szegődik egy ifjú, aki Azarja néven mutatkozik be. Az ifjúról később kiderül, hogy ő Ráfael, Isten egyik angyala. A Tigris folyónál Tóbiás fog egy halat, majd Azarja tanácsára kiveszi a hal szívét, má-

Tóbit meggyógyítása
– 13. sz.-i miniatúra

ját és epéjét. Útközben betérnek Ráguelhez, Tóbiás egyik rokonához. Itt kiderül, hogy a rokonsági fok alapján elsősorban Tóbiást illeti meg a jog, hogy a rokon leányát, Sárát nőül vegye. A leányt azonban egy Azmódeus nevű démon tartja hatalmában: a nászéjszakán már hétszer megfosztotta őt a neki kiszemelt férjtől. Tóbiás Azarja tanácsára elégeti a hal szívet és máját. A tűz füstjével menekülésre készíti a démónt, akit Azarja egészen Egyiptomig üldöz, és ott leláncol. Míg Tóbiás Ráguel házában időzik, Azarja elhozza a pénzt Rágesből. Ninivébe visszatérve Tóbiás a halepével meggyógyítja apja szemét.

mit adhatnánk neki mindezért?: Tóbit és Tóbiás viszonzni szeretné Azarja szolgálatait.

őt illeti meg ... a fele mindannak, amit hoztál: e megnyilatkozás újabb bizonyítéka Tóbit nagylelkűségének.

dicsőítsétek Istent és valljátok meg minden élőlény előtt: Ráfael arra hívja fel Tóbit és Tóbiás figyelmét, hogy az életükben megtapasztalt segítséget egyedül Istennek köszönhetik.

akik jótékonykodnak, életet nyerne: betelnek étellel, azaz teljes életet élnek.

imádságokat Isten fölséges színe elé vittem: Azarja itt úgy mutatkozik be, mint valamiféle udvari miniszter, aki a király elé terjeszti az alattvalók kérését.

próbara tegyem a hitedet: a próbatétre nem Istennek, hanem az embernek van szüksége: neki kell ugyanis időnként felmérnie, hányadán áll Istennel.

én Ráfael vagyok: Azarja felfedi kilétét. A Ráfael név jelentése: Isten meggyógyított.

egy a hét szent angyal közül: az angyalok alakja valószínűleg perzsa hatásra került be az ószövetségi nép vallási világába. Az Ószövetség azonban nem ad tanítást az angyalok természetéről. Mivel a bibliai szövegek ugyanazt a személyt hol Istennek, hol Isten angyalának mondják (pl. Ter 31, 11-13; Kiv 3, 2-6), lehetséges, hogy a szerző szándéka szerint az angyal vagy küldött (gör. *angelos*; héb. *malak*; lat. *angelus*) csupán irodalmi eszköz, amely Isten jelenlétére és különleges segítségének valóságára utal. A hetes szám jelképes adat, amely a megszemélyesített isteni segítség nagyságát, teljességét jelzi. E szám használatának háttérében ez esetben valószínűleg az a tény húzódik meg, hogy a perzsa királyi udvarban hét tanácsadó állt az uralkodó rendelkezésére (vö. Ezdr 7,14; Eszt 1, 10.14).

mindkettőjüket elfogta a félelem: az isteni világ megnyilvánulása az embert félelemmel tölti el (vö. Kiv 20,18).

láttatok, hogy semmit sem ettem, mert látomást láttatok: a kijelentés így értendő: azt hittétek, hogy ember segített rajtatok, pedig valójában Isten angyalától, vagyis magától az Istentől érkezett a segítség.

fölemelkedett: a kifejezés nem fizikai felemelkedésre utal, hanem arra, hogy a Tóbit és Tóbiás életében megtapasztalt segítség „fentről” érkezett, vagyis a gondviselő Isten műve.

c) Eszter imája (Eszter 4, 17n-17kk)

4 ¹⁷ⁿ Eszter királyné is az Úrnál keresett menedéket, mivel rettegett a veszélytől, amely fenyegette. ^{17o} Levette ezért díszes öltözékét, s a gyász ruháját öltötte magára, a kevélység kenetei helyett hamuval borította be a fejét, és testét bójttil sanyargatta meg. ^{17p} Szolgálólányainál a földre borult reggeltől estig és így imádkozott: ^{17q} »Ábrahám Istene, Izsák Istene, és Jákob Istene, áldott légy! Segíts meg elhagyatottságomban, hiszen más segítőm rajtad kívül nincsen, ^{17r} veszedelmem ugyanis nyilvánvaló. ^{17s} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy megmentetted Noét a vízözön-

ből. ^{17t} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy te Ábrahám háromszáztizennyolc emberének kilenc királyt adtál át. ^{17u} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy Jónást a bal gyomrából megmentetted. ^{17v} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy te Ananját, Azariját és Misaélt kimentetted a tűzes kemencéből. ^{17x} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy te Dánielt az oroszánok verméből kihoztad. ^{17y} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy te a balátra ítelt Hiszkéjának, a zsidók királyának, miután életéért könyörgött, könyörületedben tizenöt

ével toldottad meg életét. ^{17z} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy te Annát, aki lelke keserűségében könyörgött, fiú utóddal ajándékozta meg. ^{17aa} Azt hallottam, Uram, őseim könyveiből, hogy te mindazokat, akik kedvesek előtted, megszabadítod mindörökre. ^{17bb} Most pedig segíts meg engem, aki egyedül vagyok és senkim sincs rajtad kívül, Uram, Istenem. ^{17cc} Te ismered, hogy utálatos volt szolgálódnak a körülmételetlenek ágyasháza. ^{17dd} Istenem, te tudod, hogy nem ettem az átok asztaláról és áldozati borukat nem ittam. ^{17ee} Te tudod, hogy nem találtam örömet másban attól a naptól kezdve, hogy idehoztak,

egyedül tebenned, Uram. ^{17ff} Te tudod, Uram, hogy a díszet, amelyet fejemen hordok, utálok, mint a havi tisztuláskor beszennyezett ruhát, és nem viselem nyugalmam napjaiban. ^{17gg} És most jöjj segítségemre árvaságomban, adj ajkamra ékes szavakat az oroszlán színe előtt, tégy kedvessé előtte és úgy hajlítsd a szívét, hogy meggyűljön ellenségünket és elpusztuljon azokkal egyetemben, akik egyetértenek vele. ^{17hh} Minket meg szabadíts meg ellenségeink kezéből, fordítsd gyászunkat örömmé, szomorúságunkat vidámsággá. ¹⁷ⁱⁱ Kelj föl, Istenünk, örökrészed fölé, tedd példává. ^{17kk} Jelenj meg, Uram, mutatkozz meg, Uram!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Eszter: a róla elnevezett könyv főszereplője. Nevének jelentése: Istar istennő, csillag. Szépséges zsidó leány, aki a babiloni fogság után az idegen földön maradt honfitársai között él nagybátyjával, Mardókeussal együtt. Az elbeszélés szerint Artaxerxész perzsa király (ur. Kr. e. 485-465) udvarába kerül, majd királyné lesz. Ámán, a király nagy hatalmú minisztere ki akarja irtani a királyi tartományokban élő zsidókat. Sorsvetés alapján (amit az akkád nyelvből kölcsönzött *púr* kifejezés jelöl) az utolsó hónap (Ádár) 13. napjára tervezi szörnyű cselekedetét. Mardókeus kéri a királynét: hárítsa el a veszedelmet. Eszter a szemelvényben olvasható imával és böjttel készül a feladat végrehajtására. Egy lakomán arra kéri a királyt, könyörüljön meg népén, és büntesse meg Ámánt. Az uralkodó felakasztatja az izraeliták életére törő miniszterét. A zsidók megmenekülnek. Mardókeus levelet küld a királyi tartományokban élő honfitársainak, amelyben elrendeli a szabadulás évenkénti megünneplését. Eszter könyvének szerzője ezt a szabadulást a *púr* (sorsvetés) szó többes száma (*purim*) alapján kapcsolatba hozza a – valószínűleg korábbi és nem zsidó eredetű – Purim ünneppel.

Istar,
a termékenység babiloni istennője
– kő dombormű a Kr. e. 8. sz.-ból

– valószínűleg korábbi és nem zsidó eredetű – Purim ünneppel.

mivel rettegett a veszélytől: a zsidók elpusztítására vonatkozó terv Esztert is érintette volna.

testét böjttel sanyargatta meg: e bünbánati cselekedettel a királyné elismeri népének bűnös voltát, illetve azt, hogy Isten joggal engedte meg az izraelitákra váró veszedelmet.

azt hallottam, Uram...: az imádság az Ószövetség más részeihez hasonlóan (vö. MTörv 26, 5-9; Józsa 24, 2-13) röviden összefoglalja az üdvösség történetét.

utálatos volt szolgálódnak a körülmételetlenek ágyasháza: Eszter kifejezésre juttatja, hogy hithű zsidó lévén csak kényszerűségből viselte házasságát és királynői méltóságát.

jöjj segítségemre árvaságomban: a kérés arra utal, hogy az ember csak Isten segítségével képes kiállni a hit próbatételét.

az oroszlán színe előtt: az ‘oroszlán’ a királyt jelenti.

d) Judit dicsőítő éneke (Judit 16, 1-10.13-17)

16 ¹ Judit így szól: »Kezdjétek rá dobbal az Úr dicsőítésére, cintányér mellett énekeljétek az Úrnak, új éneket zengjétek neki, dicsérve hájátok nevét. ² Az Úr törli meg a hadakat, aki népe között ütött tábor, hogy kiszabadítson engem ellenségeim kezéből. ³ Északi tájról a hegyek felől jött Asszúr számos hadával, a folyók vizét megakasztotta tömege, a völgyeket lovai lepték el. ⁴ Azt mondta, fel fogja égetni határaitam, kardélre bányja majd ifjaimat, a földhöz veri csecsemőimet, gyermekeimet meg zsákmányul adja, fogságra pedig szűzleányaimat. ⁵ De megverte őt az Úr, a Mindenható, egy asszony keze által elpusztította őket. ⁶ Nem ifjak kezétől hullott el vezériük, nem Titánok ivadékaik ölték meg őt, nem természetes óriások küzdöttek vele, Merári leánya, Judit azonban, arcának bájával rontotta meg. ⁷ Letette ugyanis özvegyi ruháját, hogy fölemelje Izrael gyászolóit. Megkente kenettel orcáját, ⁸ átkötötte szalaggal hajfűrtjét, s lenruhát öltött

magára, hogy elcsábítsa. ⁹ Saruja rabbá tette szemét, szépsége foglyul ejtette lelkét és kard szelte át nyakát. ¹⁰ Hősiességén eliszonyodtak a perzsák és vakmerőségén a médek. [...] ¹³ Új éneket énekeltek Istenemnek, Uram, nagy vagy te és fenséges, hatalmas erődben és legyőzhetetlen. ¹⁴ Minden teremtményed szolgáljon neked, mert szóltál és lettek, Lelkedet küldted és létrejötték, és nincs, aki szavadnak ellenszegüljön. ¹⁵ Alapjukban meginogtak a hegyek és a vizek, a sziklák meghvadtak színed előtt, mint a viasz. De akik téged félnek, azokhoz irgalmas vagy. ¹⁶ Mert csekélység minden kellemes illatú áldozat, csaknem semmi minden háj, amit égőáldozatul mutatnak be neked. Aki azonban féli az Urat, nagy előtte mindenkor. ¹⁷ Jaj a nemzeteknek, amelyek népem ellen támadnak! A mindenható Isten bosszút áll rajtuk, az ítélet napján meglátogatja őket, tüzet és férget ad testükbe, hogy égjenek és kínlódjanak örökké.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Judit: nevének jelentése: Júda törzséből való nő. A róla szóló regényben Izrael képviselője, aki sikeresen szembeszáll az istenellenes hatalmakkal. Története röviden a következő: Nebukadnezár, az asszír király világalomra törekszik. Hadvezére, Holofernész meghódítja az akkor ismert világot. Hatalmával csak a jelentéktelennek látszó zsidóság szegül szembe, amely nemrég tért haza a babiloni fogságból. Holofernész a kis zsidó erődváros, Betúlia ostromára készül. Azt a tanácsot kapja, hogy ne támadja meg Izrael fiait: ők ugyanis legyőzhetetlenek, mert velük van az Isten. A hadvezér azonban nem ismer más istent Nebukadnezáron kívül (Judit 6,2), és ostrom alá veszi a várost. A betúliai Judit, a szép özvegy, szolgálóleánya kíséretében kimegy Holofernész táborába. A hadvezér lakomát rendez, amelyre Juditot és kíséretjét is meghívja. Késő este, amikor Judit magára marad a lerészegedett Holofernésszel, levágja ennek fejét. Másnap reggel az asszír sereg megfutamodik.

kezdjétek rá dobbal az Úr dicsőítésére: Judit hálaéneket mond Istennek. Ez mutatja, hogy nem önmagának, hanem Istennek tulajdonítja a szabadító cselekedetet.

az Úr törli meg a hadakat: az antropomorf kifejezést úgy kell érteni, hogy Isten erősebb, hatalmasabb bármilyen hadseregnél.

északi tájról a hegyek felől jött Asszúr: Asszúr, azaz AsszírIA fővárosa itt jelképes név: Izrael ellenségeire

Judit levágja Holofernész fejét
– miniatúra a 13. sz.-ból

utal, akik a prófétai igehirdetésben többnyire északról érkeznek (vö. Jer 1,14; Ez 38,6). Bizonyos, hogy nem tekinthetjük történeti vagy földrajzi adatnak, hiszen Asszíria földrajzilag nem északra, hanem keletre van Palesztinától.

az Úr, a Mindenható, egy asszony keze által elpusztította: Isten lehetővé tette a kicsiny Izraelnek, hogy diadalmaskodjon ellenségei felett.

Titánok ivadéakai: a kifejezés a görög mitológiából kölcsönzött szókapcsolat.

és kard szelte át nyakát: utalás arra, hogy Judit levágta Holofernész fejét.

perzsák ... médek: úgy tűnik, mintha az ének szerzője elfeledte volna, hogy az ellenség Asszíria. Valószínűleg ezek is jelképes nevek, amelyek az ókori Kelet hatalmasságaira, Izrael ellenségeire utalnak.

akik téged félnek: akik elismerik az Urat.

csekélység minden kellemes illatú áldozat: az igazi istentisztelet nem a szertartások lélektelen ismételtetésében áll, hanem az ember belső átformálódásában, szívének átalakulásában.

jaj a nemzeteknek!: az ének eszkatologikus jellegű fenyegetéssel fejeződik be, amelynek az a mondanivalója, hogy Isten ellenségei előbb-utóbb vereséget szenvednek.

6. 12 A szövegek értelmezése

Jónás jövendölése prófétai novella. Az elbeszélés sajátosságaiból (a vihar, a hal és a repkény csodája, Ninive méreteinek költői bemutatása stb.) látszik, hogy szerzője nem krónikát ír. Más szándék vezet: Isten egyetemes üdvözítő akarataról ad tanítást. A novellában Ninive a pogány világot képviseli, Jónás pedig az izraelita olvasót, akit arról kell meggyőzni, hogy Isten a pogányok iránt is jóságos, és üdvösséggel akarja megajándékozni őket is. A novella szerzője arra buzdítja Izrael hellén korban élő népét, hogy szakítson rasszista, vallási előítéleteivel, ismerje fel igazi küldetését: legyen hirdetője a népek között a megtérésre hívó isteni szónak és irgalomnak. Az igazi csoda az elbeszélésben tehát nem az, hogy Jónás megmenekült a hal gyomrából, de nem is a repkény felnövekedése és elszáradása, hanem Isten irgalmas szeretete és annak felismerése, hogy ez az üdvözítő szeretet minden népre kiárad.

A Tóbiás könyvéből vett idézet értelmezésében ügyelnünk kell arra, hogy a könyv a novella műfajában íródott. Mondanivalóját nem a mesés és népi hiedelmeket tükröző elemekben (a hal szerveinek gyógyító hatására vagy az ártó démon, illetve a segítő angyal szerepére vonatkozó elképzelésekben) kell keresnünk: a szemelvénnyel a hellén kor zsidóságának azt a meggyőződését fogalmazza meg, hogy Isten gondját viseli a jámbor embernek, és minden „természetesnek látszó” eszközzel (vö. Ráfael) üdvösségre segíti őt. – Az isteni segítséget az elbeszélésben az angyal személyesíti meg. Az ilyesfajta megszemélyesítés alapja a Bibliában az, hogy mindig vannak életünkben emberi személyektől eredő természetes tényezők (tanácsok, példás magatartások, útmutatások, intelmek stb.), amelyek Isten felé vonzanak bennünket. A jó angyal azoknak a természetes tényezőknél az összessége, amelyek emberi személyeken keresztül hatnak ránk, és Isten felé segítenek az üdvösség útján.

Eszter könyvének műfaja tanító céllal írt regény, amely az üdvtörténet egyik fontos tanúságát fogalmazza meg Izrael fiai számára. Eszter imája azt sugallja a hellén kor emberének, hogy Isten adott esetben gyengének látszó embereken keresztül óvja meg választottait, ha azok bűnbánatot tartanak, és az Ő segítségét kérik. Ez a védelmezés természetesen nem közvetlen isteni beavatkozás, vagyis nem arról van szó, hogy Eszter a cselekedeteit (a csábítást vagy az Ámán megbüntetésére tett javaslatot) közvetlenül Jahve sugallatára hajtotta végre. Isten a „görbe vonalakon is tud egyenesen írni”: Ő a természetes események és a szabad emberi tettek közvetítésével viseli gondját népének.

Judit könyvének ábrázolásmódja jelzi, hogy ez a mű a vallási tapasztalat regényes megfogalmazása. A regényben nem a – történetileg egyébként is – pontatlan adatok (a babiloni Nebukadnezár AsszírIA királyaként szerepel; Betúlia városának létét régészetileg nem lehet igazolni) vagy az elrettentő részletek (Judit levágja Holofernész fejét) a fontosak, hanem a leírás egészének mondanivalója. Judit imája arra figyelmezteti Izraelt és a Nebukadnezárt istenítő ellenséget (Judit 6,2), hogy kizárólag Jahve az Isten, aki adott esetben jelentéktelennek látszó személyek közvetítésével nyilvánítja ki hatalmát: lehetőséget ad egy gyenge nőnek arra, hogy megszabadítsa népét.

6. 13 A bibliai szövegek a te épülésedre is szolgálnak

Jónás jövendölése Isten egyetemes üdvözítő akaratáról ad hírt: Jahve minden embert üdvözíteni akar, és ebben az isteni szándékban Izrael fiainak üdvösségközvetítő szerepe van. Ezt a tanítást Pál apostol is megerősíti (vö. 1 Tím 2,4), de ő Izrael örökösét, a keresztény embert tartja üdvösségközvetítőnek. – Próbálj azonosulni a ninivei embereket szánó Isten látásmódjával! Amikor más vallású vagy látszólag vallástalanul élő emberekkel találkozol, gondoldj arra, hogy Isten őket is üdvösségre hívta!

Tóbiás könyve arra tanít, hogy Isten emberek közvetítésével váltja valóra gondviselését. A bibliai szerző ezt az isteni gondviselést megszemélyesíti és angyalnak nevezi (Azarja nem más, mint Ráfael). – Gondolkodj el azon, hogyan válhatnál társaid számára isteni gondviselést jelentő „angyallá”!

Eszter királyné megmenthette népét a biztosnak látszó pusztulástól, mert bűnbánatot tartott, és a veszedelemben az Úrnál keresett menedéket. – Története épülésedre fog szolgálni, ha megbánod vétkeidet, és minden szorongatott helyzetben az Úr segítségét kéred.

Judit imádsága azt hirdeti, hogy akik félik az Urat, azok irgalmat nyernek, és az üdvösség közvetítőivé válhatnak. – Példájából tanuld meg, hogy valahányszor Isten ügyéért szállsz síkra, elsősorban nem a te erőd, emberi adottságaid a fontosak, hanem az, hogy elismerd az Urat, és benne bízva cselekedj!

6. 2 Az apokaliptikus irodalomban jelentkező ígélet

A hellén kor emberének messiási várakozásait az alábbi szemelvények az apokaliptikus irodalom tükrében ábrázolják. Zakariás jövendölésének 9-14. fejezeteit a bibliatudósok Második Zakariás névéhez kapcsolják. Második Zakariás alakja mögött valójában olyan szerzők rejtőznek, akik a Kr. e. 3. században éltek. Az általunk idézett részlet műfaji szempontból a végső időre vonatkozó és apokaliptikus vonásokat hordozó prófécia. Dániel jövendölésének cselekménye a babiloni fogság idejében játszódik. Szerzője azonban nem a babiloni fogság alatt élt, hiszen a könyv jóval később, a Kr. e. 2. században keletkezett.

6. 21 Apokaliptikus vigasztalások

a) Második Zakariás szavai a Messiásról (Zak 9, 9-10; 12, 9-11)

9⁹ Felette örvendezzél, Sion leánya; ujjongj, Jeruzsálem leánya: íme, bevonul hozzád királyod, igaz ő és megszabadít; szegény ő és számáron ül, számárkanca fiatal vembén. ¹⁰ Kiürtöm én a harci szekereket Efraimból, s a lovakat Jeruzsálemből; széttöröm a harci íjakat, és békét hirdet ő a nemzeteknek; és uralkodik tengertől tengerig, és a Folyamtól a föld határáig. [...] 12⁹ És azon a napon én rajta leszek, hogy összezúzzak

zak minden nemzetet, amelyik Jeruzsálem ellen vonul. ¹⁰ És kiöntöm Dávid házára és Jeruzsálem lakóira az irgalom és az imádság Lelkét; és ők majd rám tekintenek. Akit átdőftek, azt megsiratják majd ők oly sírással, mint az egyszülöttet, és keseregnek felette, mint ahogy keseregni szoktak az elsőszülött halálakor. ¹¹ Azon a napon oly nagy lesz a sírás Jeruzsálemben, mint Adadremmon sírása Megiddón mezején.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Sion leánya: a héber nyelvben a helység- vagy országnév és a 'leánya' kifejezés együttesen egy-egy város vagy ország megszemélyesítésére szolgál (vö. Jer 46,11: Egyiptom szűz leánya = Egyiptom). A kifejezés tehát így értendő: Jeruzsálem városa, Jeruzsálem lakosai, a Sion hegyén épült templomhoz tartozó gyülekezet.

bevonul hozzád királyod: a Messiás-királyról van szó, akiről a próféta nem mondja meg, hogy honnan érkezik.

igaz: az élet minden területén érvényesíti az isteni igazság és jog rendjét.

szegény: a kifejezés a szelíd, engedelmes és aláztos szavak szinonimája.

számáron ül: a számár a régi időkben az előkelők hátasállata volt (vö. Ter 49,10-tól; Bír 5,10). Minthogy harcra, háborúra alkalmatlan, a ló váltotta fel (vö. Jer 6,23; Zak 9,10), a számár pedig az egyszerű nép teherhordó állatává lett. A szövegben a király szegénységét, békés szándékát jelzi, ugyanakkor messiási méltóságára is utal.

kiürtöm én a harci szekereket Efraimból...: Jahve meg fogja semmisíteni a háború eszközeit népe körében. Efraim itt egész Izraelt jelképezi.

békét hirdet ő a nemzeteknek: a Messiás nem pusztító fegyverekkel, hanem igehirdetésével (vö. Iz 11,4) teszi ártalmatlanná a gonoszt, és teremti meg a békesség állapotát.

tengertől ... a föld határáig: a kifejezések az akkor ismert világ határait utalnak (vö. Zsolt 72,8), és így a messiási ország egyetemes voltát jelképezik.

azon a napon: Jahve napjáról, azaz a messiási korról van szó, mely ítéletet és üdvösséget hoz.

a fogai és körmei vasból voltak, falt és rágott, és a maradékot a lábával összetaposta; ²⁰ a tíz szarvról is, ami fején volt, továbbá arról a másikeről, ami kínótt, és amely előtt három szarv lebullott; arról a szarvról, amelynek szeme volt és nagy dolgokat beszélő szája, és nagyobb volt a többinél. ²¹ Láttam ugyanis, hogy íme, az a szarv hadat viselt a szentek ellen és diadalmaszkodott rajtuk, ²² míg el nem jött az Ósereg, és igazságot nem szolgáltatott a Fölséges szentjeinek, és el nem jött az idő, és a szentek birtokukba nem vették az országot. ²³ Ő így szólt: 'A negyedik vadállat egy negyedik ország lesz a földön, amely nagyobb lesz minden országnál; felfalja, összetiporja és összezúzza az egész földet. ²⁴ Ennek az országnak a tíz szarva pedig tíz király lesz; ötánuk pedig egy másik támad, amely

hatalmasabb lesz az előbbieknél, és három királyt megalázza. ²⁵ Sokat beszél a Fölséges ellen, és megtiporja a Magasságbeli szentjeit; azt hiszi, hogy meg tudja változtatni az időket és a törvényeket; s kezébe is adják azokat egy ideig, időkéig és egy fél ideig. ²⁶ Aztán leül a bíróság, hogy a hatalmát elvegyék, összetiporják és mindörökre megsemmisítsék, ²⁷ és az országot, a hatalmat és az ország nagyságát az egész ég alatt átadják a Magasságbeli szentjei népének; az országa örökkévaló ország lesz, és neki szolgál majd és engedelmeskedik minden király.' ²⁸ Itt lett vége a beszédnek. Engem, Dánielt, nagyon megrémítettek gondolataim, és arcom színe elváltozott; de megőriztem ezt a dolgot szívemben.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Baltazár, Babilon királya: Baltazár az utolsó újbabiloni királynak (Nabonidnak) a fia volt. Dániel jövendölésének szerzője azonban Nebukadnezár sarjaként mutatja be (Dán 5,2). Ez a történetileg pontatlan adat is jelzi, hogy a leírás szerzőjét nem a konkrét történeti események felvázolása érdekli, célja a történelem alapjául szolgáló isteni terv „látnoki” bemutatása.

Dániel: a vízió látnoka Dániel, aki a jövendölés elbeszélése szerint Nebukadnezár idejében (Kr. e. 6. sz.) került száműzetésbe Babilonba (Dán 1, 1-7). Látszik, hogy a Kr. e. 2. században élő szerző apokaliptikus műfajban ír: egyes szám első személyben megfogalmazott mondanivalóját az elmúlt idők egyik híres egyéniségének szájába adja, hogy ezzel tekintélyt kölcsönözzön tanításának.

éjszaka látomásomban: az apokaliptikus írók előszeretettel hivatkoznak látomásokra.

az ég négy szele: az ókori keleti elképzelés szerint a négy szél a kozmikus elemeket (föld, víz, levegő, tűz) jelképezi, amelyeken keresztül az istenek szerencsétlenséget tudnak hozni az emberekre. Az izraelita felfogás azt tartja, hogy Jahve ezek felett is uralkodik.

a nagy tengeren: az ókori zsidó világképből ismert mélységek világa. Isten az őstengert a teremtésben korlátok közé szorította (Ter 1, 2-9), ez mégis megmaradt a rendezetlenség, a káosz és az Isten világát fenyegető hatalmak jelképének (vö. Iz 27,1; Jób 7,12; Zsolt 74,14).

négy nagy vadállat: a négyes szám a teljességet jelenti, illetve a négy egymást követő istenellenes birodalmat (vö. Dán 2, 37-45). Az állatok alakjai valószínűleg a csillagászati állatöv mezopotámiai jelképeinek felelnek meg.

mint a nöstény oroszlán: ez az oroszlánhoz hasonlító szárnyas lény a babiloni birodalmat szimbolizálja (vö. Dán 2,37).

mint a medve: a medvéhez hasonló állat valószínűleg a médek birodalmára utal (vö. Iz 21,2; Jer 51,11).

olyan volt, mint a párduc: a párduchoz hasonló négyszárnyú és négyfejű állat feltehetően a perzsák birodalmát jelképezi (vö. Dán 11,2).

A négy elem, metszéspontjukban az ember
– fametszet a 16. sz.-ból

egy negyedik vadállatot: ez a vadállat a hellén birodalom szimbóluma, amelynek hatalmát Izrael fiai a legnyomasztóbb módon a Szeleukidák alatt tapasztalták meg.

tíz szarva volt: minthogy a szarv a hatalom jelképe (MTörv 33,17), a tíz szarvon valószínűleg Nagy Sándor utódait kell értenünk.

Nagy Sándor kosszarvakkal ábrázolva egy pergamoni ezüstpénzen

még egy kis szarv támadt közöttük: az újabb szarv valószínűleg a Szeleukidák uralmának kezdetét jelenti.

egy száj, amely nagy dolgokat beszélt: a szarvon lévő száj a szeleukida uralkodóra, Antióchosz Epifánészre utal (vö. Dán 11,36).

egy Ősöreg: az Ősöreg az örökkévaló Isten. A fehér ruha és a gyapjúhoz hasonló tiszta haj a teofánia elemeiként Isten tisztaságát, szentségét és világfelettségét jelképezik.

trónja lángoló tűz: az Ezekiel látomását felidéző trón (Ez 1, 15-28) Isten megközelíthetlenségét, dicsőségét, mindenütt jelenvalóságát és hatalmát szimbolizálja.

ezerszer ezren szolgáltak neki: a zsidó költészet Isten birodalmát az e világi királyok udvartartásának mintájára írja le: az isteni trónt égi lények, mennyei seregek, angyalok veszik körül (vö. 1 Kir 22,19; Iz 6, 1-4; Ez 1; Jób 1,6).

a bíróság leült: a kijelentés a világtörténelem végső időszakára és Isten örök királyi uralmának megkezdődésére utal. Ugyanezt jelenti az egyes emberek és a népek sorsát tartalmazó könyvek felütése is (vö. Kiv 32,32; Iz 4,3; Mal 3,16).

megölték a vadállatot: a negyedik vadállat elpusztítása időben megelőzi a másik háromét, mert azoknak kisebb a vétkük. Ám az utóbbiak sorsa is megpecsételődőtt, és csak haladékot kapnak Istentől.

az ég felhőiben valaki: a felhő a teofániák irodalmi eleme. Az említett „személy” tehát Isten hatalmi köréből érkezik.

olyan volt, mint az Emberfia: szemben a négy vadállattal, amelyek az istenellenes birodalmakat jelenítik meg, az Emberfiához hasonló titokzatos lény Isten örök uralmát és emberközelségét szimbolizálja. Az Emberfia egyedi személynek látszik, de az is lehetséges, hogy annak a közösségnek megtestesítője, amelyet a 18. és a 25. vers a „fölséges Isten szentjeinek”, illetve a „Magasságbeli szentjeinek” nevez.

színe elé vitték: a beiktatásra váró papoknak Mózes elé kellett járulniuk (Lev 8,6), a levitáknak pedig a szövetség sátrához (Szám 8, 9-11). Ebben az esetben az Emberfia királyi beiktatásáról van szó.

neki szolgáljon: azok a népek, amelyek a vadállatok jelképezte birodalmak alárendeltjei voltak, az Emberfia alattvalóivá válnak.

az egyik ott állóhoz: az apokaliptikus irodalom jellemzője, hogy a látottakat angyal magyarázza. *négy olyan ország, amely a földön támad:* mivel a négy a teljességre utaló szám, az országok a történelemben fellépő istenellenes hatalmak összességét szimbolizálják. A magyarázó angyal a történelem logikáját tárja fel, ezért előadásában a múlt eljövendőként is szerepelhet.

a fölséges Isten szentjei azonban elnyerik majd az országot: a 13-14. vers szerint a vadállatok által legigázott országokat az Emberfia kapta meg, tehát ő a szentek közösségének jelképe és képviselője. A Biblia nyelvhasználatában a ‘szentek’ és a ‘szentek népe’ általában Izrael fiainak közösségét jelenti (Kiv 19,6; Zsolt 16,3; Zsolt 34,10).

az a szarv hadat viselt a szentek ellen: Antióchosz Epifánész háborút folytat Izrael fiai ellen (vö. Dán 11, 21-39; 1 Makk 1, 10-63).

kezébe is adják azokat egy ideig, időkéig és egy fél ideig: az apokaliptikus irodalom a babiloni fogság kezdetétől a végső szabadulás hajnaláig terjedő történelmet hetven, egyenként hét évből álló hétre, úgynevezett évhétre osztja fel (vö. Dán 9). E sorozat utolsó hetére helyezi az Antióchosz Epifánész-féle rémuralom időszakát. Az üldözés időtartamára az ‘egy idő, idők és fél idő’ (= 3,5 év) szimbolikus számmal utal. Ebben az esetben történetileg is igaz, hogy Antióchosz uralma körülbelül három és fél évig tartott.

leül a bíróság...: a mondat nem csupán az Antióchosz-féle üldözés lezárulását, hanem az egész történelem végkifejletét is ábrázolja. A „bírósi”, vagyis az isteni ítélet eredményeként a gonosz hatalmak ereje megtörik, és az üldözött igazak – az Emberfia által képviselt szentek – elnyerik az isteni királyságot.

c) A végső idők leírása (Dán 12, 1-3)

12 ¹ *Abban az időben felkel azonban Mihály, a nagy fejedelem, néped fiainak oltalmazója, és olyan idő jön, amilyen a nemzetek keletkezése óta addig az időig még nem volt. Abban az időben megszabadul népedből mindenki, aki be van írva a könyvbe. ² Akkor azok közül, akik a föld porában alszanak, so-*

kan felébrednek: némelyek örök életre, mások pedig, hogy örök gyalázatot lássanak. ³ Akkor a tanultak ragyogni fognak, mint az égboltozat fénye, s akik igazságra oktattak sokakat, tündökölnek örökökn-örökeké, miként a csillagok.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

abban az időben: utalás Antióchosz halálára (Dán 11,45) és a végidő kezdetére.

Mihály: a zsidó felfogás szerint főangyal, Izrael oltalmazója. Nevének jelentése: Ki olyan, mint az Isten? Az angyalt az isteni segítség megszemélyesítésének tekinthetjük.

olyan idő jön: a kifejezés a végső idők nagy szorongatásaira utal (vö. Jer 30,7).

megszabadul népedből: Dániel népét a Mihály angyal jelképezte isteni oltalom menti meg a végső pusztulástól.

mindenki, aki be van írva a könyvbe: a könyvbe való beírás antropomorf kifejezés Isten mindentudásának jelölésére, illetve arra, hogy neki semmi sem kerüli el a figyelmét (vö. Iz 4,3; Mal 3,16; Dán 7,10).

akik a föld porában alszanak: akik már az alvilágba jutottak, vagyis meghaltak (vö. Jób 17,16; Zsolt 22,30).

sokan: Izrael fiainak szóhasználatában ez egyenértékű a mindenki vagy a megszámlálhatatlanul sok tagot számláló sokaság kifejezéssel.

felébrednek (más fordításban: *feltámadnak*): ez ellentétben áll azzal a felfogással, hogy a halottak többé nem kelnek életre (Jób 14,12; Jer 51,39; Préd 9, 5-10). Dániel jövendölésének szerzője a zsidó történelemben először fogalmazza meg határozottan a személyes föltámadásba vetett hitet.

örök életre: a kijelentés azt sugallja, hogy az igazak egy vég nélküli földi életbe térnek vissza.

mások: azok, akiknek a neve nincs felírva az élet könyvében.

a tanultak: a bölcsek, akik hűségesek maradnak Istenhez (vö. Dán 11,32).

ragyogni fognak: a kép az „igazság napja” (Mal 3,20) kifejezéshez hasonlóan arra utal, hogy részesülni fognak Isten létmódjából, akit a zsidó költészet szerint „köntösként övez a fény” (vö. Zsolt 104, 1-2).

akik igazságra oktattak sokakat: azok a tanítók, akik arra oktatták a népet, hogy a nehéz időkben is maradjon hűséges Istenhez.

6. 22 A szövegek értelmezése

A Zakariás jövendöléséből vett idézet első része az apokaliptika nyelvén hirdeti a Messiás érkezését, akinek a megjelenése szegénységről (szerénységről és alázatosságról) árulkodik. A hellén korban élő szerző a végidőbeli megsemmisítő erejű háborúnak (Zsolt 2,9; Zsolt 72, 8-9 stb.) lelki értelmezést ad: a Messiás nem pusztító fegyverekkel, hanem igehirdetésével fogja elhozni az egész világra kiterjedő békét. Az idézet második része a királyi Messiást azonosítja a szenvedő Szolgálával, akit Izrael fiai ugyanúgy „átdöfnek”, mint ahogy Jahvét is „sértegették” a Lélek kiáradásának napjáig.

Mínthogy a négy szent számként a teljességre utal, a Dániel látomásában szereplő négy vadállat nem csupán a magyarázatban említett birodalmakat jelképezi, hanem a történelemben ismételtelen megjelenő és Isten uralmával szembehelyezkedő világuralmak összességét is. A Kr. e. 2. században élő szerző történelem-teológiát ír: a szimbólumok nyelvén azt a meggyőződését fejezi ki, hogy Jahve a történelem ura, Ő irányítja a népek sorsát, és vezeti választottait a végső cél, Isten királyi uralmának megvalósulása felé. A választottak, az Istenhez hűséges izraeliták a látomásban a „Fölséges szentjei” nevet kapják. Közösségüket az Emberfia szimbolizálja. A látomásban megjelenő Emberfia Dánielnél nem üdvösségközvetítő, és alakja nehezen értelmezhető: Isten világából érkező lény, aki az üldözésekben hűségesnek bizonyuló izraelitákat, s valószínűleg a Jahvéhoz tartozó emberiség egészét is jelképezi.

A végső időkre vonatkozó dánieli jövendölés az üdvösséget, azaz Isten királyi uralmának eljövételét összekapcsolja a személyes feltámadás gondolatával. Izrael ősatyái, a bírúk, a királyok és a próféták még úgy gondolták, hogy a halállal mindenki az alvilágba (héb. *seol*), a holtak országába kerül (Sir 51,7; Zsolt 16,10; Zsolt 88,4). A zsidók hosszú történelmük folyamán nem hittek a holtak feltámadásában, s főleg nem gondoltak egy keresztény értelemben vett mennyországra. Úgy ragaszkodtak Istenhez és összpontosítottak a jelen világra, hogy közben nem törődtek a homályos és kilátástalan másvilág gondolatával. A Kr. e. 2. századra azonban megérlelődött lelkükben a személyes feltámadásba vetett hit. Dániel jövendölésének szerzője ennek a hitnek és új távlatokat nyitó reménynek erejében vigasztalja az üldözések gyötrelmeit megtapasztaló kortársakat.

6. 23 Az apokaliptikus vigasztalások a te életedben

Az evangélisták úgy látják, hogy Zakariás próféciaja Jézus jeruzsálemi bevonulásában teljesedett be (Mt 21,4-től; Jn 19,37). Ez a szerény megjelenésű és „átdöfött” királyi Messiás a keresztények igehirdetése által teremt békességet a világban (vö. Mt 28, 18-20). – Amikor békétlenség vesz körül, vigasztaljon az a tudat, hogy a Zakariás jövendölte Messiás már elérkezett, és jelen van a te békességet teremtő tanúságtételeddben is.

Az evangéliumok Jézusa Emberfiának, azaz olyan égi lénynek nevezi önmagát, aki titokzatos módon az Istenhez hű emberiséget is képviseli az Atya előtt. – Töltsön el örömmel az a gondolat, hogy te is az Emberfiához tartozol, aki azért jött a földre, hogy megmentse az embereket.

Dániel jövendölésének szerzője azt a sejtésszerű felismerést fogalmazza meg, hogy az emberi élet nem végződik a halállal. Jézus azt hirdeti, hogy mindazokat, akik az Ő életéből táplálkoznak, vele személyes kapcsolatban vannak, feltámasztja az utolsó napon (Jn 6, 44.54). – A keresztény közösség tagjaként örvendezz azon, hogy Jézus ereje által legyőzheted a halált!

6.3 Az üdvözítő Isten a hellén kor bölcsességi irodalmában

Az idézetek a hellén kor bölcsességi irodalmának tükrében mutatják be, hogy a görög kultúra befolyása alatt álló izraeliták miként gondolkodtak az üdvösséget előkészítő Istenről és történelmük értelméről. A Prédikátor könyvét (héber neve: *Kobelet*) a Kr. e. 3. század második felében állították össze. Jézus, Sirák fia vagy Ben Szira (héb. *Ben* = fia; *Szira* = Sirák) könyve a Kr. e. 2. században keletkezett. Deuterokanonikus mű, a protestáns kánonból kihagyták. Latin fordítása az első keresztény századokban az *Ecclesiasticus liber* („Egyházi könyv”) címet kapta. A Bölcsesség könyve a Kr. e. 1. század bölcsességi irodalmának terméke. Ez is deuterokanonikus alkotás, ezért a protestáns kánonban ez sem szerepel.

6.31 Az élet értelmének keresése és az isteni bölcsesség

a) Az igazi bölcsesség (Préd 1, 12-14; 2, 1.4-17; 8, 10b-14; 8,16 - 9,1)

1¹² Én, a Prédikátor, királyi voltam Izraelnek Jeruzsálemben, ¹³ és feltettem magamban, hogy kikutatom és kifürkészem a bölcsesség útján mindazt, ami a nap alatt történik. Ezt a hálátlan elfoglaltságot adta Isten az emberek fiainak, hogy vesződjenek vele.

¹⁴ Láttam mindazt, ami a nap alatt végbemegy, és íme: mindez csak hiúság és szélkergetés. [...]

2¹ Azt mondtam magamban: »Megyek és átadom magamat a gyönyörnek, és élvezem azt, ami kellemes!« De láttam, hogy ez is csak hiúság! [...] ⁴ Nagy dolgokat alkottam: palotákat építettem magamnak és szőlőket ültettem. ⁵ Kerteket és ligeteket rendeztem be, és mindenféle gyümölcsfát ültettem azokban. ⁶ Tavakat létesítettem magamnak, hogy megöntözzem a sarjadó erdőt. ⁷ Rabszolgákat és rabnókat vásároltam, és sok házinépet tartottam; marhacsordáim és nagy juhnyájaim voltak, több, mint bármelyik elődömmek Jeruzsálemben. ⁸ Ezüstöt és aranyat gyűjtöttem magamnak, királyok és tartományok gazdagságát; énekeseket, énekesnőket és az emberek fiainak gyönyörűségét: serlegeket, boroskancsókat szereztem magamnak. ⁹ Felülmúltam gazdagsággal minden elődömet Jeruzsálemben, és a bölcsesség is megmaradt velem. ¹⁰ Amit csak szemem megkívánt, nem tagadtam meg tőle; nem vontam meg szívemtől semmiféle gyönyörűséget, és annak élvezetét sem, amit előkészítettem. Azt tartottam osztályrészemnek, ha fáradságom hasznát veszem. ¹¹ Amikor azonban néztem műveimet, valahányat kezem alkotott, és a fáradságot, amellyel oktanuln törtem magamat, láttam, hogy az egész csak hiúság és szélkergetés, és nincs maradandó a nap alatt. ¹² Akkor áttértem arra, hogy szemléljem a böl-

csességet, s az esztelenséget és a balgaságot. »Mit tesz az ember – kérdeztem –, aki követi a királyt? Azt, amit őelőtte is tettek.« ¹³ És láttam, hogy a bölcsesség előnyösebb ugyan a balgaságnál, akárcsak a világság a sötétségnél. ¹⁴ »A bölcsnek ugyanis szeme van a fején, a balga pedig sötétben jár.« De láttam azt is, hogy egy véget ér mind a kettő. ¹⁵ Erre azt mondtam magamban: »Ha a balga vége engem is utolér, mi hasznát látom annak, hogy én jobban törekedtem a bölcsességre?« Azt mondtam magamban: Rájöttem arra, hogy ez is csak hiúság! ¹⁶ Mert a bölcsnek emlékezete éppúgy nem marad meg örökké, mint a balgáé, mivel a jövőben egyképpen borít mindent a feledés. A bölcs meghal éppúgy, mint a balga! ¹⁷ Meguntam tehát életemet, mert láttam, hogy rossz minden a nap alatt; az egész csak hiúság és szélkergetés! [...]

8^{10b} Az is hiúság, ¹¹ hogy nem mondják ki az ítéletet a gonosz fölött tüstént, ezért az emberek fia a gonoszságot minden félelem nélkül cselekszik, ¹² mivel a bűnös, aki a rosszat százszor is elköveti, sokáig marad életben irgalmasságból. Azt is tudom azonban, hogy az istenfélő, akinek az ő színetől félnek, jól járnak, ¹³ és hogy nem lesz jó sora a gonosznak. Napjai nem hosszabbodnak meg, hanem, mint az árnyék, úgy múlnak el azok, akik az Úr színetől nem félnek. – ¹⁴ Van még egy hiúság, amely a földön adódik: Vannak igazak, akiket bajok érnek, mintha a gonoszok tetteit cselekednék, és vannak gonoszok, akik biztonságban vannak, mintha az igazak cselekedetei náluk volnának. Megállapítottam, hogy ez is hiúság! [...] ¹⁶ Amint elmémet arra irányítottam, hogy megismerjem a bölcsességet, és szemléljem a haj-

szát, amely a földön végbemegy, úgyhogy sem nappal, sem éjjel nem jön álom az ember szemére, ¹⁷ akkor Isten egész művét illetően azt láttam, hogy az ember nem tud annak végére járni, ami a nap alatt történik. Minél többet fárad az ember a keresésben, annál kevésbé tudja megtalálni, és ha a bölcs azt hiszi is, hogy

tudja, mégsem jön a nyitjára.

9 ¹ Mindezt forgattam szívemben, hogy jól megértsem: Az igazak és a bölcsék, s az ő cselekedeteik Isten kezében vannak, és mégsem tudja az ember, vajon szeretetet érdemel-e, vagy gyűlöletet.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Prédikátor: a szó héber megfelelője a *kobelet*. Ez a kifejezés olyan személyt jelent, aki a gyülekezet hivatásszerű szóvivője (gör. *ekklésziasztész*; lat. *ecclesiastes*).

királya voltam Izraelnek: a Kr. e. 3. századi szerző tekintélyt akar kölcsönözni művének, ezért Salamon király százába adja mondanivalóját.

a bölcsesség útján: a szerző az emberi gondolkodásmód alapján vizsgálja a világot.

ami a nap alatt történik: a prédikátor kijelentései a korlátozott emberi életre vonatkoznak.

hálátlan elfoglaltságot: az élet realitásainak felismerése nem vezet boldogsághoz, és inkább vesződséget jelent.

hiúság: a kifejezés mögött álló héber szó eredeti jelentése: eltűnő lehelet, fuvallat, semmi, hiábavalóság.

élvezem azt, ami kellemes...: a testi és a szellemi gyönyörök vagy a gazdagság nem boldogítják hiánytalanul az embert: nem teszik végérvényesen értelmessé az életet, és nem szüntetik meg az elmúlás fenyegető rémét.

szemléljem a bölcsességet...: pusztán e világi szempontból a bölcsesség is hiúságnak látszik, hiszen a bölcs emberre éppúgy halál vár, mint a balgára.

meguntam tehát életemet: az értelmetlennek látszó emberi sorsot nem lehet szeretni.

nem mondják ki az ítéletet a gonosz fölött tüstént: a világban nem jut érvényre az igazságosság.

az istenfélők, akik az ő színeitől félnek, jól járnak: úgy tűnhet, ez a kijelentés ellentétben áll a prédikátor eddigi tapasztalatával és a 14. verssel, amely szerint az igazak kapják, amit a gonoszok érdemeltek volna. Az ellentmondás azonban csak látszólagos. A Prédikátor elgondolásában ugyanis az üdvösség elérésének feltétele nem az emberi szempontból igaznak tartott életvitel, hanem az Isten iránti félelem, azaz korlátolt voltunk belátása és Isten hívó elfogadása. Az igaz és az istenfélő a szerző szóhasználatában tehát nem egyenértékű fogalmak.

a bölcs azt hiszi ..., hogy tudja, mégsem jön a nyitjára: az emberi bölcsesség képtelen feltárni az élet értelmét.

Isten kezében vannak: a Prédikátor borúlátó gondolataiban felcsillan egy reménysugár: ha egyáltalán van válasz az élet értelmének kínzó kérdésére, ezt a választ csak az isteni bölcsesség adhatja meg.

b) A megszemélyesített bölcsesség beszéde (Sír 24, 1-2.5-17.23-37)

24 ¹ Magasztalja önmagát a bölcsesség tiszteletben áll Istennél, s dicsékszik népe körében. ² Kinyitja száját a Magasságbeli közösségében, és dicséri magát a közösség előtt [...] ⁵ »A Magasságbeli szájából jöttem elő, mint elsőszülött valamennyi teremtmény előtt; ⁶ el nem múló fényt gyűjtöttem az égen, és mint kő, borítottam az egész földet. ⁷ A magasságban van az én lakásom, és trónom felbőszőlopon áll. ⁸ Bejártam az ég kerekességét egymagam, behatoltam a tenger mély-

ségebe; ⁹ végigmentem a tenger hullámain, és megálltam a földön mindenhol. ¹⁰ Minden nép és valamennyi nemzet fölött uralmat gyakoroltam, ¹¹ erőmmel jártam minden között, ami magas, és ami alacsony, nyugalmat kerestem mindezek között, hogy az Úr örökrészeiben tartózkodjam. ¹² Akkor meghagyta nekem a mindenség Teremtője, aki teremtett engem, s nyugalmat adott sátrammak, ¹³ és azt mondta nekem: Jákobban lakjál, Izraelben legyen örökrészed, és vá-

lasztottaim között verj gyökeret!’¹⁴ Kezdetben teremtettek engem, még a világ előtt, és nem szűnöm meg sohasem. A szent hajlékban tettem színe előtt szolgálatot,¹⁵ majd pedig Sionban kaptam állandó lakást, a szent városban találtam ekképp pihenőt, és Jeruzsálem lett uralmam székhelye.¹⁶ A dicsőséges nép közt vertem gyökeret, az én Istenem részében, az ő örökségében, s a szentek gyülekezetében megtelepedtem.¹⁷ Magasra nőtem, mint a cédrus a Libanonon, mint a ciprusfa Sion hegyén [...] ²³ Jó illatot árasztok, mint a szőlőtő, és virágomból pompás, dús gyümölcs terem.²⁴ Anyja vagyok a szép szeretetnek, az istenfélelemnek, megismerésnek és a szent reménynek.²⁵ Nálam van az út és az igazság minden kegyelme, nálam az élet és az erény minden reménye.²⁶ Jöjjetek hozzám mind, akik kívántok engem, és teljete el gyümölcsimmel,²⁷ mert lelkem édesebb a méznél, és

birtoklásom jobb a lépes méznél!²⁸ Emlékeztem el minden időnk nemzedékeiben.²⁹ Akik engem esznek, még inkább éheznek, akik engem isznak, még inkább szomjaznak,³⁰ aki rám hallgat, meg nem szégyenül, s akik értem fáradsz, nem esnek bűnbe.³¹ Akik fényt derítenek rám, örök életet nyernek.«³² Áll mindez az élet könyvére, a Magasságbeli szövetségére és az igazság ismeretére,³³ a törvényre, amelyet Mózes az igazság szabálya gyanánt örökül adott Jákob házának, és ígéretül Izraelnek.³⁴ Megígérte Dávidnak, az ő szolgájának, hogy igen hatalmas királyt támaszt tőle, aki a dicsőség trónján örökké ül.³⁵ Ez a törvény árasztja a bölcsességet, mint a Píson, és mint a Tigris a zsongók napjain.³⁶ Megtölt belátással, mint az Eufrátesz, és bőséget oszt, mint a Jordán aratáskor.³⁷ Okulástól duzzad, mint a Nílus, mint a Gíbon szüret idején.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a Magasságbeli szájából jöttem elő...: a bölcsesség azonosítja magát Isten teremtő szavával és Lelkével, amely a teremtéskor az őskáosz felett lebegett (vö. Ter 1,2).

trónom felhőoszlopon áll: a kép a pusztai vándorlás leírását idézi fel, amelyben a felhőoszlop Isten jelenlétének szimbóluma (vö. Kiv 13, 21-22).

minden nép és valamennyi nemzet fölött uralmat gyakoroltam: az isteni bölcsesség kezdetől fogva jelen volt minden nép történelmében.

Izraelben legyen örökséged: Isten különleges rendelése folytán Izrael lett a bölcsesség székhelyévé. A kijelentés a zsidó nép választott voltára utal.

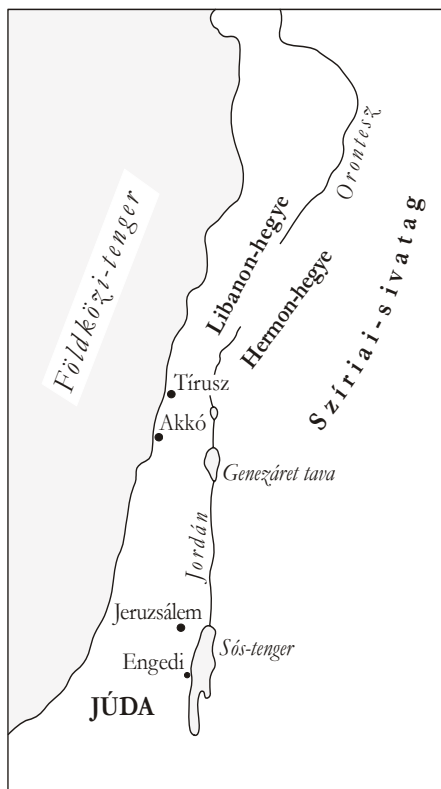
a szent hajlékban tettem színe előtt szolgálatot: a bölcsesség megmutatta a helyes istentisztelet rendjét, és így Jahve szolgálatában állt.

Libanon: annak a szíriai partvidéken található két hegyvonulatnak az egyike, amelyek a Bibliában az Ígéret földjének északi határát jelentik.

virágomból pompás, dús gyümölcs terem: a bölcsesség nemcsak szépsége, hanem gyümölcsei miatt is kívánatos. *jöjjetek hozzám*: a megszemélyesített bölcsesség gyümölcseit kínálja fel az embereknek.

áll mindez az élet könyvére, a Magasságbeli szövetségére és az igazság ismeretére: a költemény szerzője a bölcsességet azonosítja Mózes öt könyvével, azaz a zsidó Törvénnyel.

árasztja a bölcsességet, mint a Píson...: a himnusz szerzője a Paradicsomot jelképező négy folyó (Ter 2, 11-14), valamint az üdvtörténetben fontos szerepet játszó Nílus és Jordán képével a bölcsesség áradását, bőséget szimbolizálja.

A Libanon vidéke

c) Az üdvösség mint feltámadás (Bölcs 2, 1-10.19-24; 3, 1-9)

2¹ [Az istentelenek] tévesen vélekedve azt mondják egymásnak: »Rövid az életünk ideje és szomorú, nincsen orvosság az ember halála ellen, és nincs, akiről tudnák, hogy visszajött az alvilágból. 2 Mert semmiből lettünk és majd olyanok leszünk, mintha nem is lettünk volna, mert csak füst az éltető lebelet orrunkban, s a gondolat csak szikra szívünk lüktetésére: 3 ha ez elalszik, testiünk hamuvá lesz, a lélek pedig elszáll, mint lenge szellő. 4 Idő múltán elfelejtik nevünket is, és senki sem gondol többé tetteinkre. Életünk elmúlik, ahogy a felbő szertefoszlik, eloszlik mint a köd, melyet a nap sugara elűz, és a melege földre síjt. 5 Olyan az életünk, mint az árnyék vonulása, és végünkéből nincs visszatérés, mert le van pecsételve az, és nem tér vissza senki sem. 6 Rajta tebát! Éljük a jelen javakkal, élvezzük a teremtést sietve, míg fiatalok vagyunk! 7 Töltekezzünk pompás borral és mirhával, ne menjünk el az évszak virágai mellett! 8 Koszorúzzuk magunkat rózsákkal, mielőtt elhervadnának, ne maradjon rét kacsapongásunktól érintetlen! 9 Egyikünk se vonja ki magát tobzódásunkból, mindenütt rakjuk le vígságunk jeleit, mert ez a mi osztályrészünk, ez a mi sorsunk! 10 Nyomjuk el a szegény igazat, ne kíméljük az özvegyet, és ne tekintsünk a koros aggastyán ósz hajára! [...] 19 Tegyük őt próbára szidalommal, kínzással, hogy megismerjük

szelídségét, és kipróbáljuk állhatatosságát! 20 Ítéljük őt gyalázatos halálra, mert – amint mondja – oltalomban részesül!« 21 Így gondolják őket, de tévednek, mert gonoszáguk vakká tette őket. 22 Nem ismerik Isten titkait, nem remélik a jószág bérét, és nem tekintik a széplőtelen lelkek jutalmát. 23 Isten ugyanis halhatatlannak teremtette az embert, és saját hasonlóságára és képére alkotta, 24 a halál pedig a sátán irigységéből jött a világba, és követik őt azok, akik az ő oldalán vannak.

3¹ Az igazak lelkei azonban Isten kezében vannak, s a halál kínja nem éri őket. 2 Úgy látszott a balgák szemében, hogy meghaltak, távozásukat balsorsnak vélték, 3 és végső romlásnak, hogy elmentek tőlünk, ők azonban békeességben vannak, 4 ha kint szenvedtek is az emberek szemében, reményük halhatatlansággal teljes, 5 kevés fenyítés után nagy javakban van részük, mert Isten próbára tette és magához méltóknak találta őket. 6 Megvizsgálta őket, mint az aranyat a kobóban, és elfogadta őket egészen elégő áldozatul. Látogatásuk idején pedig 7 az igazak felragyognak, olyanok lesznek, mint a szikra, amely a nádasban tovaterjed, 8 ítélkeznek nemzeteken, és uralkodnak népeken, s az Úr lesz a királyuk örökké. 9 A benne bízó megértik az igazságot, s a hívek kitartanak mellette szeretetben, mert választottjai kegyben és békeességben részesülnek.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[*az istentelenek*]: a kifejezésen feltehetően a hitüket elhagyó és a hellén filozófia eszméit követő alexandriai zsidókat kell értenünk.

nincs, akiről tudnák, hogy visszajött az alvilágból: a hellén kort megelőző zsidó felfogás szerint a halál teljes elerőtlenedés, az összes életerő (héb. *nefes*) elenyészése: a holtak az életerő nélkül – függetlenül attól, hogy a földön milyen cselekedeteket hajtottak végre – vígasztalan, árny-szerű életet élnek az alvilágban (héb. *seol*), ahonnan nincs visszatérés.

füst ... szikra: ezek a kifejezések a hellén hatás jelei. Egyes görög filozófusok az ember lelkét jelképes értelemben tűznek nevezték (vö. a magyar „tüzes lelkű” kifejezéssel).

éljük a jelen javakkal: a felszólítás egyenértékű a pogány jelszóval: „Minden napnak szakítsd le a virágát!” (Horatius).

nyomjuk el a szegény igazat: ez a szövegrész az alexandriai zsidóság sorsát ecseteli, akiket a hitehagyott zsidók és pogány barátai gyakran gúnyoltak és üldöztek.

Isten ugyanis halhatatlannak teremtette az embert: a Bölcsesség könyvének szerzője az istenképiséget (Ter 1,26) összekapcsolja a halhatatlanság ajándékával.

a halál pedig a sátán irigységéből jött a világba: a szöveg nem a fizikai, hanem az úgynevezett lelki halálra utal. A kísértést jelképező kígyót (vö. Ter 3) és a sátánt azonosító szerző azt tanítja, hogy a lelki halál (az istenképiség eltorzulása, Isten barátságának elvesztése) a bűn következménye. Ez természetesen hatással van a fizikai halálra is: a bűnös ember nem tudja boldogító „utazásnak” tekinteni a világból való távozását, hanem remény nélkül és kétségbe-

esetben szembesül ezzel az eseménnyel. A végérvényes lelki halál, azaz Isten barátságának egyszer s mindenkorra történő elvesztése azonban csak az istentelenségükben életük végéig megmaradó embereket fenyegeti.

az igazak lelkei: az eredeti zsidó szemlélet nem tesz olyan határozott különbséget a lélek és a test között, mint a Platón követő görög bölcselek. A zsidó ember a lélek szóval az élet leheletét, az élet elvét vagy – a magyarhoz hasonlóan – magát az élőlényt jelöli (vö. a „lélek-szám” kifejezéssel). Ha a könyv szerzője görög hatás alatt áll, és platóni értelemben beszél a lélekről, burkoltan még ebben az esetben is feltételezi a test feltámadását.

Isten kezében vannak: Jahve védelme alatt állnak.

békességben vannak: a békeesség nem csupán a fizikai és az erkölcsi rossz hiánya (vö. Iz 57,2), hanem a végső időkre ígért üdvösség.

ha kánt szenvedtek is az emberek szemében: a szenvedés azokra a próbatételekre utal, amelyeket az igazaknak ki kellett állniuk földi életük folyamán.

reményük halhatatlansággal teljes: a halhatatlanságban, vagyis az isteni életből való részesülésben csak az igazak reménykedhetnek.

kevés fenyítés után: az igazak a szenvedésben felfedezik Isten szeretetének (Péld 3,12) és irgalmának (Sir 18,13) megnyilvánulását. Ezért földi megpróbáltatásaikat „kevesebbnek” élik meg, mint a reménytelenségben élő gonoszok.

mint az aranyat a kobóban: a kobó, az olvasztók tüze Isten tisztító ítéletét szimbolizálja (vö. Mal 3,2).

egészen eléggő áldozatul: Isten szemében az igazak élete a legszebb áldozat (vö. Iz 53, 7-10).

látogatásuk idején: a látogatás szó rendszerint arra utal, hogy Jahve beavatkozik a történelem menetébe (vö. Iz 10,3). Itt valószínűleg a halál után bekövetkező isteni ítéletet jelenti.

uralkodnak: az igazak tevékeny szerepet kapnak az utolsó ítéleten (vö. Dán 7,27). Uralkodásuk feltételezi feltámadásukat is.

6. 32 A szövegek értelmezése

A Prédikátor borúlátó világszemlélete első látásra elkeserítőnek tűnik: a földön nincs maradandó boldogság; minden elenyészik, tehát semmit sem ér a gazdagság; a bölcsességnek nincs értéke, hiszen a balgának és a bölcsnek egy a sorsa; a világban nem jut érvényre az igazságosság. Az emberi ész önerejéből nem tudja megfejteni az élet értelmének rejtélyét. A hellén korban élő szerző azonban nem kesergéseit tárja olvasói elé: végső soron azt akarja kimutatni, hogy egyedül Isten ismeri a dolgok értelmét. Az igazi bölcsességet ennek a gondolatnak elfogadásában látja.

Ben Szira a megszemélyesített bölcsességről szóló himnuszában azt tanítja, hogy a zsidóknak nem a görög eszmeáramlatok alapján kell tájékozódniuk a világban, mert a valódi bölcsességet egyedül Izrael birtokolja. A szerző költeményében azt a meggyőződését fogalmazza meg, hogy az isteni bölcsesség a világ kezdetétől fogva jelen van a teremtésben és az üdvösség történetében: közreműködik a világ létrehívásában, irányítja a népek történelmét, majd a választott nép körében vesz lakást, azaz megkülönböztetett figyelemmel gondoskodik Izraelről. Ennek a különleges jelenlétnek egyik tanúbizonysága Mózes Törvénye, amely az isteni bölcsesség megnyilvánulása. A paradicsomi állapotot jelképező folyók említése arra utal, hogy az isteni bölcsesség valamiképpen az elvesztett üdvösség visszaszerzésén fáradozik.

A Bölcsesség könyvének szerzője az igazak szenvedésének rejtélyére, illetve az erkölcsös élet jutalmazásának kérdésére keresi a választ. Áttekinti az üdvösség történelmét. Rámutat, hogy a halhatatlanság ajándéka együtt jár azzal a ténnyel, hogy Isten saját képére és hasonlatosság-

gára teremtette az embert. Meggyőződéssel vallja, hogy ezt az adományt Isten annak ellenére sem tagadja meg teremtményétől, hogy az szembefordult vele, és eltorzította a benne rejlő isteni képet. Az igazak tehát nem alaptalanul reménykednek az üdvösségben, amelyet a szerző a feltámadt emberek boldog életével azonosít.

6. 33 Hirdesd embertársaidnak a bölcsesség üzenetét!

Mindazok, akik kiábrándultak az életből, ma is úgy érvelnek, mint a hellén kor Prédikátora: minden hiábavalóság, hiszen a halálban mindannyian megsemmisülünk. – Ha ilyen emberekkel találkozol, vigasztald őket a keresztény bölcsesség örömhírével: „...a bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban” (Róm 6,23).

Ben Szira könyvében a bölcsesség úgy jelenik meg, mint Istennel szoros kapcsolatban lévő, tőle mégis különböző valóság. A kereszténység ezt a bölcsességet a második isteni személyllyel, a Fiúval azonosítja, aki a Názáreti Jézusban emberré lett. – Keresztény emberként az a feladatod, hogy az emberré lett Bölcsességet hirdesd embertársaid számára.

A Bölcsesség könyvének szerzője megsejti, hogy az üdvösség lényege a feltámadás és az el nem múló boldog élet. Ha Isten halhatatlanságra teremtette az embert, a bűn nem rombolhatja le az Ő üdvözítő tervét. Az igazak joggal reménykedhetnek a feltámadásban. – Keresztényként te is bátran hirdetheted az örömhírt: Jézus saját halálával és feltámadásával visszaszerezte számunkra a bűn miatt elveszni látszó halhatatlan életet, vagyis a paradicsomi állapot képével szimbolizált üdvösséget.

6. 4 Az üdvösséget előkészítő Isten a patetikus történetírásban

A bibliai szemelvények a költői történetírás irodalmi műfajában mutatják be a Kr. e. 2. század zsidóságának vallási gondolkodását. E szövegek szerzője szilárd meggyőződéssel vallja, hogy a szenvedésben, a sorscsapásokban is fel lehet fedezni az ember üdvösségét munkáló Isten pedagógiáját. Egyben azt is bemutatja, hogy az üldözések korának zsidósága az üdvösség beteljesülését egyre inkább a halál utáni boldog életben látja. A szemelvényeket tartalmazó művet, a Makkabeusok második könyvét a Kr. e. 2. század végén állították össze. A könyv szerzője ismeretlen: önmagáról nem mond semmit, csupán írásának célját, munkamódszerét ismerteti, és azt a tényt közli, hogy egy bizonyos kirenei Jázon ötkötetes munkáját rövidítette le (2,23).

6. 41 A makkabeusi kor istenélménye a Bibliában

a) Antióchosz megszentelteleníti a templomot (2 Makk 6, 1-16)

6¹ Nem sok idő múlva a király elküldött egy antióchiai öreg embert, hogy atyáik és Isten törvényeivel való szakításra kényszerítse a zsidókat, ² hogy meggyalázza a jeruzsálemi templomot, s azt az olímposzi Jupiterről nevezze el; a Garizimon lévő pedig – amint az az ott lakóknak megfelel – a vendégszerető Jupiterről. ³ Erre a bajoknak igen gonosz és nehezen elviselhető áradata szakadt mindenkire. ⁴ A templom megtelt paráznasággal és a pogányok tivornyáival, amelyeken parázna személyekkel fajtalanokdaltak. A szent épületekbe kényük-kedvük szerint ohyasmikkal tolakodtak be az asszonyok, amik nem voltak odavalók. ⁵ Az oltárt is meg nem engedett és törvény által tiltott dolgokkal rakták tele. ⁶ Szombatot nem tarthattak. A hazai ünnepeket nem ülbették. Sőt egyáltalában még zsidónak sem vallhatta magát senki sem. ⁷ Ugyanakkor keserves kényszerrel hurcolták őket a király születésnapján az áldozatokra. Dioníziosz ünnepén pedig borostyánkoszorúval a fejükön kellett részt venniük a Dioníziosz-körmeneten. ⁸ Ptolemaiosz tanácsára a szomszédos pogány városokba is elment az a rendelet, hogy ők is ugyanígy járjanak el a zsidókkal szemben, és kényszerítsék őket az áldozatra; ⁹ azokat pedig, akik vonakodtak áttérni a pogányok szo-

kására, öljék meg. Ekkor látni lehetett, mily nyomorúság támadt. ¹⁰ Két asszonyt ugyanis beárultak, hogy körülmetélték gyermekeiket. Erre a kisbabáikat a mellükre akasztották, és így körülvitték őket nyilvánosan a városban, aztán letaszították őket a falról. ¹¹ Másokat azért jelentettek fel Fülöpnek, mert összegyűltek a közelben lévő barlangokban, és ott titokban megülték a szombatot. Ezeket tűzben pusztították el. A szent nap iránti tiszteletből ugyanis még védekezni sem akartak. ¹² Kérem azokat, akik ezt a könyvet olvassák, ne iszonyodjanak el ezek miatt a szomorú esetek miatt, hanem fontolják meg, hogy az, ami történt, nem vesztére, hanem csak feddésére van nemzetünknek. ¹³ Mert nem engedni meg a bűnösöknek, hogy bosszú ideig cselekedjenek kényük-kedvük szerint, hanem azonnal büntetést szabni rájuk, nagy jóakaratsnak a jele. ¹⁴ A többi nemzetnél azért vár türelmesen az Úr, hogy majd az ítélet napjának eljövetelekor bűneik teljes mértéke szerint büntesse őket. De nem úgy ¹⁵ határozott a mi ügyünkben: azzal rajtunk nem csak akkor áll bosszút, amikor már tetőfokra hágtak bűneink. ¹⁶ Azért tóbát tőlünk sobasem vonja meg irgalmasságát. Csapásokkal sújt ugyan, de népét el nem hagyja sobasem.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

nem sok idő múlva: utalás arra, hogy Kr. e. 167 nyarán IV. Antióchosz Epifánész megbízásából egy Apollóniosz nevű hadvezér vérfürdőt rendezett Jeruzsálemben.
a király: a Szeleukida IV. Antióchosz Epifánész.

egy antióchiai öreg embert: az athéniakkal és a görög kultúrával rokonszenvező király egyik barátjáról van szó, aki alkalmas volt az erőszakos hellenizálás végrehajtására.

az olimposzi Jupiterről: Jupiter a rómaiak főistene, akinek alakja egybemosódik az olimposzi Zeuszéval, a görög mitológia főistenével.

a Garizimon lévő: a samariaiak nem akarták, hogy összetévezzék őket az üldözött zsidókkal, ezért megtagadták a rokonságot, és maguk kérték, hogy templomukat Jupiternek szentelhessek.

a vendégszerető Jupiterről: a főistent egyes vidékeken a vendégek és az idegenek pártfogójaként is tisztelték.

a templom megtelt paráznasággal és a pogányok tivornyaival: a kultikus prostitúció szokásban volt az egyiptomi, a babilóniai és a kánaáni pogány szentélyekben: a kéjelgő lányok és fiúk a szolgálatuk fejében kapott adományokat a szentély javára fordították. Bár a Törvény tiltotta, olykor az izraelitáknál is megjelent ez a gyakorlat (vö. 1 Kir 14,24; 15,12; Óz 4,14; 2 Kir 23,7).

törvény által tiltott dolgokkal: a kifejezés elsősorban sertésekre, vagyis a zsidó áldozatbemutatói szabályok által tilalmazott és tisztátalannak tekintett állatokra utal (vö. Lev 11,7; MTörv 14,8). Emellett gondolhatunk a Jahve oltára helyén felállított pogány oltárra is, amelyet a Dán 9,27 és 11,31 „vészt hozó undokságnak” nevez.

IV. Antióchosz Epifánész arcképe egy általa veretett pénzen

még zsidónak sem vallhatta magát senki sem: a zsidó kifejezésen itt nem a nemzetiséget, hanem a vallást kell érteni. Antióchosz nem a zsidó népet akarta kiirtani, hanem az izraeliták vallását, amelyben a birodalmi egység megteremtésének egyik akadályát látta.

a király születésnapján: az ókori Keleten havonta tartották a király születésnapját. Antióchoszt minden hónap huszonötödik napján ünnepelték (vö. 1 Makk 1,59).

Dioníziosz ünnepén: Dioníziosz (más néven: Bakkhosz) a termékenység, később pedig főleg a bor istene. A dionízioszi ünnepek a termény betakarításával, illetve a szürettel kapcsolatos ünnepségek.

Dioníziosz-körmeneten: az orgiákkal összekapcsolt vallási ünnepsorozaton.

Ptolemais lakóinak tanácsára: az ősi Akkó – tengerparti kereskedőváros a Jordán vidékét Egyiptommal összekötő út mentén – a Kr. e. 3. században a Ptolemais nevet kapta. Miután IV. Antióchosz Epifánész meghódította, a város a Szeleukidák kedvelt tartózkodási helye lett. Lakói ellenséges magatartást tanúsítottak az izraelitákkal szemben.

körülmetélték gyermeküket: a körülmetélés eredetileg a Jahvéhoz, illetve a választott néphez tartozás jele (vö. Kiv 4,25; 12,48). Az atyáknak ezt a vallási szempontból fontos törvényét Antióchosz meg akarta szüntetni (vö. 1. v.).

másokat azért jelentettek fel Fülöpnek: Fülöpöt, aki „még kegyetlenebb volt, mint az, akitől hivatalát kapta”, Antióchosz felügyelőként hagyta hátra Jeruzsálemben (vö. 2 Makk 5,22).

feddésére van nemzetünknek: a leírás szerzője megszakítja az elbeszélést, hogy vallási szempontból értékelje az eseményeket. Meggyőződéssel vallja, hogy a bűn okozta szenvedést Isten nemcsak az ember szabadságának biztosítása érdekében engedi meg, hanem azért is, mert nevelő céllal feddeni akarja népét. A közmondás szerint „a jó orvos méregből is orvosságot csinál”.

nagy jóakaratnak a jele: amikor Isten megengedi, hogy a bűnös azonnal bűnhődjön, valójában irgalmat gyakorol, mert megóvjá őt a további romlástól.

nem úgy határozott a mi ügyünkben: a szerző azt állítja, hogy Isten könyörületesebb választottaihoz, mint más népekhez. Nem tér ki arra a gondolatra, hogy a „büntetés” idejének elhúzó-dásában is fel lehet fedezni az isteni irgalom jelét (vö. Bölcs 12, 2.10).

rajtunk nem csak akkor áll bosszút: a bosszúállás antropomorf megfogalmazása annak a gondolatnak, hogy a teremtés isteni logikája szerint a bűn szükségszerűen együtt jár a bűnhődéssel.

b) A hét testvér vértanúsága (2 Makk 7, 1-19.24-29.39-42)

7¹ Történt pedig, hogy elfogtak hét testvért is anyjukkal együtt. Ostorral és szíjjal verette őket a király, hogy a törvényben tiltott sertéshúsvésre kényszerítse őket. ² Ekkor közülük az első így szólt: »Mit akarsz velünk és mit kívánsz tudni tőlünk? Mi készek vagyunk inkább meghalni, mint megszegni az atyáinknak adott isteni törvényeket.« ³ Erre a király elrendelte haragjában, hogy tüzesítsenek meg serpenyőket és rézüstöket. Alighogy ezek áttűzesedtek, ⁴ annak, aki először szólt, kivágatta a nyelvét, lenyúzatta a fejbőrét, és lemetszette keze- és lábfejét a többi testvére és anyja szeme láttára. ⁵ Amikor aztán már minden meg volt csonkítva, odavitette a tűzhöz és elevenen megsüttette a serpenyőben. S mialatt ebben sokáig kínlódott, a többiek egymást így biztatták anyjukkal együtt, hogy csak bátran menjenek a halálba: ⁶ »Az Úr Isten az igazságra tekint, és megkönyörül rajtunk, mint ahogy büntetést hirdető énekében kijelentette Mózes: 'Meg fog könyörülni szolgálain.'« ⁷ Miután az első ily módon meghalt, a következőt vitték megcsúfítani. Hajastól lenyúzták a fejbőrét, aztán megkérdezték, nem akar-e enni, mielőtt megkínózzák tagonként egész testét. ⁸ Ő azonban saját nyelvén így szólt: »Nem teszem.« Ezért aztán ő is ugyanazokat a kínzásokat szenvedte el sorjában, mint az első. ⁹ Aztán halálra váltan így szólt: »Te gonosz! A jelen életben ugyan elveszítesz minket. A világ Királya azonban a feltámadásban örök életre kelt minket, mivel az ő törvényeiért halunk meg.« ¹⁰ Utána a harmadikat csúfították el. Ez, mibehyt felszólitották, mindjárt kidugta a nyelvét, bátran odanyújtotta a kezét, ¹¹ és bizalommal elteve így szólt: »Az égből kaptam ezeket. Ezért Isten törvényeiért lemondok róluk, mert bízom benne, hogy úgyszólván visszkapom ezeket Tőle.« ¹² A király pedig és az övei megcsodálták az ifjú lelkierjét, hogy szinte semmibe vette a kínzásokat. ¹³ Ennek elhunytja után a negyediket kínozták meg hasonló módon. ¹⁴ Ez, amikor már halálán volt, így szólt: »Vigasztalás azok számára, akik az emberek által halnak meg, hogy bizván bizhatnak Istenben, aki újra feltámasztja majd őket. Neked azon-

ban nem lesz feltámadásod az életre.« ¹⁵ Aztán odahozták az ötödiket is, hogy megkínózzák. Ez a királyra tekintett, ¹⁶ és így szólt: »Bár halandó vagy, mégis van hatalmad arra, hogy kényed-kedved szerint bánj az emberekkel. Ne gondold azonban, hogy Isten elbagyta népiünket. ¹⁷ Várj csak türelemmel! Meglátod te még az ő nagy hatalmát, amikor sanyargatni fog majd téged utódoddal együtt.« ¹⁸ Ezután elővezették a hatodikat, s ő haldokolva így szólt: »Ne ámsd magadat hiába! Mi ugyanis önmagunk miatt szenvedjük ezeket, mert vétkezünk Isteniünk ellen. Ezért történtek velünk ilyen csodálatra méltó dolgok. ¹⁹ Te azonban, aki Istennel mered felvenni a harcot, ne hidd, hogy büntetlen maradsz!« [...] ²⁴ Antióchosz pedig ... nemcsak szóval biztatta a még életben lévő fiatalabb testvért, hanem esküvel ígérte neki, hogy gazdaggá és boldoggá teszi, felveszi barátai sorába és megadja neki azt, amire szüksége van, ha elpártol atyáinak törvényeitől. ²⁵ S mivel az ifjú semmiképpen sem adta ehhez a beleegyezését, a király odahívatta az anyát, és unszolta őt, hogy segítse megmenteni az ifjút. ²⁶ Amikor aztán már sok szóval biztatta, az megígérte, hogy a lelkére fog beszélni fiának. ²⁷ Aztán lehajolt hozzá, és a kegyetlen zsarnok megcsúfolására saját nyelvén így szólt: »Fiam! Légy irgalommal hozzám! Kilenc hónapig méhembem hordoztalak, három esztendeig szoptattalak, tápláltalak és mind ez ideig neveltelek. ²⁸ Kérlek, fiam! Tekints az égre, a földre és mindenre, ami bennük van, és értsd meg, hogy mindez, valamint az emberi nemet is a semmiből teremtette Isten. ²⁹ Ne félj tehát ettől a hóbértől, hanem légy méltó testvéreidhez! Osztozz a sorsukban, és szenvedd el a halált, hogy egykor, az irgalmasság idején testvéreiddel együtt visszakapjalak téged is!« [...] ³⁹ Erre magánkívül lett haragjában a király, és vele szemben még kegyetlenebbül dühöngött, mint bármelyikkel szemben, mert nagyon zokon vette, hogy kigúnyolták. ⁴⁰ Meghalt tehát ez is az Úrba vetett teljes bizalmában, ártatlanul. ⁴¹ Végül, a fiai után az anyát is kivégezték. ⁴² De legyen elég ennyi az áldozatokról és a borzalmas kínzásokról.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

bét testvér: a patetikus történetírás műfajában készült szemelvényben a hetes szám jelképesen a hitvallók nagy számára utal.

a király: Antióchosz jelenlétének említése irodalmi elem, amellyel a szerző írásának drámaiságát akarja fokozni.

a törvényben tiltott sertésbúsevésre kényszerítse őket: a sertés az izraeliták szemében tisztátalan állatnak számított (Lev 11,7; MTörv 14,8), húsának fogyasztása tilos volt, és a Makkabeusok körében egyértelműen a zsidóság megtagadását jelentette. A sertésekre vonatkozó tilalom okát pontosan nem ismerjük. Lehetséges, hogy ezek az állatok Baál „kiséretéhez” tartoztak, a pogány áldozati lakoma részét alkották, és így a zsidó tilalom Isten helyes tiszteletével áll kapcsolatban.

az atyáinknak adott isteni törvényeket: a Mózes által adott Törvényt és az ősoktól eredő vallási hagyományt.

‘meg fog könnyörülni szolgáin’: a szerző Mózes énekének görög szövegéből idézi a részletet (MTörv 32,36).

saját nyelvén: bár a saját nyelven általában a hébert kell értenünk, ebben az esetben a kifejezés a hellén korban beszélt arám nyelvre utal.

a világ Királya: a Biblia gyakran nevezi Istent Királynak (Zsolt 5,3; 44,5 stb.). A szerző a világ Királyának életet adó mindenhatóságát állítja szembe a gonosztevő szír király hatalmával.

a feltámadásban örök életre kelt minket: a feltámasztás Isten műve, aki nem a földi világba szólítja vissza teremtményét, hanem a fizikai halált követő életre hívja.

az égből kaptam ... bízom benne, hogy úgyszólván visszakapom ezeket Tőle: a harmadik fiú meggyőződéssel hirdeti a test feltámadásának, „újrateremtésének” gondolatát.

neked azonban nem lesz feltámadásod az életre: a negyedik fiú hite szerint az istentelen üldöző számára nincs feltámadás az életre. Dániel jövendölésével ellentétben itt nincs szó feltámasztásról a gyalázatra (Dán 12,2), hanem csak örök halálról.

sanyargatni fog majd téged utódoddal együtt: a szerző antropomorf módon fejezi ki azt a gondolatot, hogy a bűnösök és valamiképpen utódaik is megtorlasként élnek meg a bűn logikus következményét (vö. Kiv 20,5; 34,7).

önmagunk miatt szenvedjük ezeket: a hatodik vértanú annak a közösségnek nevében beszél, amelyhez tartozik. Azt a meggyőződését fejezi ki, hogy az elszenvedett üldözések azoknak a bűnösöknek következményei, amelyeket népe Isten ellen követett el (vö. 6,13).

a semmiből teremtette Isten: a leírás szerzője a görög filozófusoktól eltérően a teremtést nem valamiféle alapanyag megformálásának tekinti, hanem valódi létrehozásnak. A keresztény teológiába elsősorban ennek a bibliai kifejezésnek alapján került be a „semmiből való teremtés” (lat. *creatio ex nihilo*) eszméje.

az irgalmasság idején: a feltámadáskor.

c) A templom megtisztítása (2 Makk 10, 1-8)

10 ¹ Makkabeus pedig és a társai az Úr segítségével újra hatalmukba kerítették a templomot és a várost, ² lerombolták az idegenek által a tereken felállított oltárokat meg a bálványszentélyeket. ³ Aztán megtisztították a templomot, készítettek egy másik oltárt, tüzet csiboltak tűzkőből és két esztendő után újra bemutatták az áldozatokat, égették a tömjént és a

mécseket, és kibehelyezték a kített kenyereket. ⁴ Ezek végeztével földre borulva kérték az Urat, hogy ne jussanak többé ilyen bajba, és ha vétkeznek is, elnézően büntesse őket és ne adja őket a pogányok és az istenkáromlók kezére. ⁵ A templom megtisztítása ugyanazon a napon történt, mint amelyen a pogányok megszenteltelítették, vagyis Kiszelev havának hu-

szonötödik napján. ⁶ Vigasság közepette nyolc napon át ünnepeltek, mint a sátoros ünnepen. Közben pedig arra gondoltak, hogy nemrég még vadállatok módjára a hegyek között és barlangokban kellett megülniük a sátoros ünnepet. ⁷ Ezért fáogat, zöld lombot és pál-

malevet bordonáltak körül és hálálkodtak Annak, aki megengedte, hogy megtisztítsák szent helyét. ⁸ Ugyanakkor közös határozattal eldöntötték és elrendelték, hogy az egész zsidó nép minden esztendőben megülje e napokat.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Makkabeus: egy Matatiás nevű zsidó pap harmadik fiának, Júdásnak a mellékeve (1 Makk 2,4). A nevet általában a „kalapács” szóval szokták összefüggésbe hozni, arra hivatkozva, hogy Júdás súlyos csapást mért Izrael ellenségeire.

az Úr segítségével: a szerző kiemeli, hogy Júdás katonai sikereit végső fokon Isten tette lehetővé.
oltárokat: a hellén megszállók pogány oltárokat emeltek Jeruzsálemben és más jelentősebb településeken (vö. 1 Makk 1, 54-55).

másik oltárt: új oltár emelése azért vált szükségessé, mert a pogányok a megszentelt templomot az olimposzi Jupiternek szentelték, és az égőáldozatok oltárát törvény tiltotta dolgokkal rakták tele (2 Makk 6, 2.5).

tűzet csiholtak tűzkeőből: minthogy az istentiszteleten tiltott volt a profán tűz használata (vö. Lev 10, 1-2; Szám 3,4), kezdetleges eszközökkel új, „szent” tűzet csiholtak.

két esztendő után: a megjegyzésből látszik, hogy a patetikus történetírás műfajában író szerző nem törekszik kronológiai pontosságra. Az égőáldozati oltár megszenteltetése (a Szeleukida időszámítás 145. éve = Kr. e. 167) és az oltár felszentelése (Szeleukida számítás szerinti 148. év = Kr. e. 164) között ugyanis három év telt el (vö. 1 Makk 1, 54.59 és 1 Makk 4,52).

kihelyezték a kitett kenyereket: a régi vallási hagyomány szerint Izrael tizenkét törzsének megfelelően szombatoként tizenkét kenyeret kellett kitenni a szentélyben álló aranyozott asztalra (vö. Kiv 25,30 és Lev 24,5-től). Az asztalt és felszerelését Antióchosz magával vitte, amikor kifosztotta a templomot (vö. 1 Makk 1, 21-22).

elnézően büntesse őket: a szöveg szerzője az ellenségnek való kiszolgáltatottságot az isteni pedagógia eszközének tekinti.

Kiszlev havának huszonötödik napján: a Kiszlev holdhónap megfelel a mi november, illetve december havunknak. 25. napja Antióchosz Epifánész születésnapja volt, és egy ilyen napon mutatták be Jeruzsálemben az első pogány áldozatot (vö. 1 Makk 1,59; 4,59; 2 Makk 6,7). A templom megtisztítása és felszentelése e nap harmadik évfordulóján történt.

nyolc napon át ünnepeltek: a húsvétot, a pünkösdöt és a sátrak ünnepeit a zsidók ma is nyolc napon keresztül tartják. A templom megtisztításával kapcsolatban a nyolc napon át tartó ünneplést valószínűleg az a gondolat sugallta, hogy a salamoni templom felszentelésének ünnepe is nyolc napig tartott (vö. 2 Krón 7, 8-10).

fáogat, zöld lombot és pálmalevet: a zsidók a sátoros ünnepen palmaágakat, fűzfaágakat és más leveles gallyakat vágtak alkalmi sátraik felépítéséhez (Lev 23,40; Neh 8,15).

hogy megtisztítsák szent helyét: ellentétben a Makkabeusok első könyvével, amely világos különbséget tesz a templom megtisztítása (1 Makk 4, 36-51) és az oltár felszentelése (1 Makk 4, 52-59) között, a Makkabeusok második könyvének szerzője következetesen a templom megtisztításáról beszél, és csak burkoltan utal a felszentelésre (vö. 2 Mak 10,3). Nyilvánvalóan azt akarja hangsúlyozni, hogy a megszenteltetés érvényét veszítette.

minden esztendőben megülje: ez a zsidó hanukka, azaz a templomszentelési ünnep. Eleinte a fény ünnepének nevezték, feltehetően arra emlékezve, hogy a templomban újra meggyújthatták a mécseseket. A hanukka-menóra (a nyolckarú gyertyatartó és az úgynevezett szolgagyertya) meggyújtása ma is része a nyolc napig tartó ünnepi szertartásnak.

6. 42 A szövegek értelmezése

Az első szemelvény szerzője a történelmi eseményeket, az erőszakos hellenizálást és a zsidó vallás beolvasztására tett kísérletet vallási szempontból értelmezi. A kegyetlen üldözést a bűn logikus következményének tekinti, annak tulajdonítja, hogy a választott nép fiai „bűnössé” (13. v.) lettek, azaz hűtlenekké váltak üdvösségközvetítő szerepükhöz. Ám meggyőződéssel vallja azt is, hogy az Isten engedte sorscsapások a nép nevelő célzatú feddésére is szolgálnak. A szenvedések, amelyek Izraelt sújtják, egyáltalán nem jelentik azt, hogy Isten elhagyta az Ő népét. Jahve ugyanis irgalmasabbnak bizonyul, amikor azonnal lehetővé teszi a bűnhődést, és nem halogatja a „büntetést”: a bűnhődés elmaradása ugyanis megnehezítené a megtérést. A szerző hittal vallja, hogy az üdvözítő Isten az Ő választottaitól „sohasem vonja meg irgalmasságát” (16. v.).

A hét testvér vértanúságáról szóló bibliai részlet a költői történetírás műfaján belül egy kicsiny dráma keretében fogalmazza meg azt aényt, hogy a Kr. e. 2. század zsidóságában egyre határozottabbá vált a felfogás: az üdvösség, Isten országának teljes megvalósulása a halál utáni életben, vagyis az igazak boldog feltámadásakor következik be. A Makkabeus vértanúk áldozata és hűsége nem ebben a világban kapja meg jutalmát, hanem az emberi lét halál utáni folytatódásában nyeri el végső értelmét. Ez az üdvösség nem olyan valóság, amelyet az izraeliták saját érdemeikből érnek majd el, hanem a szolgálain könyörülő (vö. MTörv 32,36) Isten ajándéka.

A templom megtisztításáról szóló részlet szerzője örömmel számol be arról, hogy az üdvösséget munkáló Isten lehetővé tette a felszabadulást az elnyomás alól és a pogányok által meggyalázott templom megtisztítását. Hálásan emlékezik meg a hanukka ünnepének alapításáról. A zsidók történetírója, Josephus Flavius (kb. Kr. u. 37-100) így ír erről a nagy napról: „mindmáig megüljük ezt az ünnepet, és a fények ünnepének nevezük, véleményem szerint azért, mert vallásunk szabad gyakorlata váratlanul ragyogott fel ránk, mint a fénysugár” (A zsidók története 12,7,7).

Egy hanukka-menóra napjainkból

6. 43 A Makkabeusok buzdító példája életedben

A Makkabeusok a szenvedésben és az üldöztetésben is fel tudták fedezni az ember üdvösségét munkáló Isten gondviselését. – Ha hitvalló keresztény életed miatt megpróbáltatások érnek, gondoldj arra, hogy Isten tőled sem vonja meg irgalmát!

A Makkabeus testvérek életüket áldozták hitükért, és szilárdan hittek abban, hogy haláluk után, a feltámadásban elnyerik az üdvösséget. – Neked feltehetően nem kell véredet ontanod, de a mindennapok csendes vértanúságában te is elgondolkozhatsz azon, hogy az örök üdvösségben Isten mindenért kárpótol.

A Makkabeusok győzelme és a templom megtisztítása után Izrael készen állt a Messiás fogadására: növekedett azoknak az embereknek a száma, akik a szívüket is megtisztítva várták Izrael vigasztalását, vagyis az Úr Fölkentjét (vö. Lk 2, 25-26). – Gondoldj arra, hogy egész életed felkészülés és várakozás a Messiással való találkozásra!

**A SZENT JEROMOS BIBLIATÁRSULAT ÁLTAL 1997-BEN KÉSZÍTETT
BIBLIAFORDÍTÁS KÖNYVEINEK NEVE ÉS RÖVIDÍTÉSE**

Teremtés könyve	(Ter)	Az Énekek éneke	(Én)
Kivonulás könyve	(Kiv)	A Bölcsesség könyve	(Bölcs)
Leviták könyve	(Lev)	Jézus, Sirák fiának könyve	(Sir)
Számok könyve	(Szám)	Izajás könyve	(Iz)
Második Törvénykönyv	(MTörv)	Jeremiás könyve	(Jer)
Józsue könyve	(Józs)	Jeremiás siralmi	(Siralm)
Bírák könyve	(Bír)	Báruk könyve	(Bár)
Rút könyve	(Rút)	Ezekiel jövendölése	(Ez)
Sámuel első könyve	(1 Sám)	Dániel jövendölése	(Dán)
Sámuel második könyve	(2 Sám)	Ózeás jövendölése	(Óz)
Királyok első könyve	(1 Kir)	Joel jövendölése	(Jo)
Királyok második könyve	(2 Kir)	Ámosz jövendölése	(Ám)
Krónikák első könyve	(1 Krón)	Abdiás jövendölése	(Abd)
Krónikák második könyve	(2 Krón)	Jónás jövendölése	(Jón)
Ezdrás könyve	(Ezdr)	Mikeás jövendölése	(Mik)
Nehemiás könyve	(Neh)	Náhum jövendölése	(Náh)
Tóbiás könyve	(Tób)	Habakuk jövendölése	(Hab)
Judit könyve	(Judit)	Szofoniás jövendölése	(Szof)
Eszter könyve	(Eszter)	Aggeus jövendölése	(Agg)
Jób könyve	(Jób)	Zakariás jövendölése	(Zak)
Zsoltárok könyve	(Zsolt)	Malakiás jövendölése	(Mal)
A Példabeszédek könyve	(Péld)	A Makkabeusok I. könyve	(1 Makk)
A Prédikátor könyve	(Préd)	A Makkabeusok II. könyve	(2 Makk)
Evangelium Máté szerint	(Mt)	Első levél Timóteusnak	(1 Tim)
Evangelium Márk szerint	(Mk)	Második levél Timóteusnak	(2 Tim)
Evangelium Lukács szerint	(Lk)	Levél Titusznak	(Tit)
Evangelium János szerint	(Jn)	Levél Filemonnak	(Filem)
Az Apostolok Cselekedetei	(ApCsel)	Levél a zsidóknak	(Zsid)
A rómaiaknak írt levél	(Róm)	Jakab levele	(Jak)
Első levél a korintusiaknak	(1 Kor)	Péter első levele	(1 Pét)
Második levél a korintusiaknak	(2 Kor)	Péter második levele	(2 Pét)
Levél a galatáknak	(Gal)	János első levele	(1 Ján)
Levél az efezusiaknak	(Ef)	János második levele	(2 Ján)
Levél a filippieknek	(Fil)	János harmadik levele	(3 Ján)
Levél a kolosszeieknek	(Kol)	Júdás levele	(Júd)
Első levél a tesszalónikieknek	(1 Tessz)	János jelenései	(Jel)
Második levél a tesszalónikieknek	(2 Tessz)		

Megjegyzés:

A Biblia könyveinek fejezetekre, szakaszokra osztása a párizsi Stephanus Langton (1206) nevéhez fűződik. A fejezeteket Robert Estienne (16. sz.) francia nyomdász osztotta fel versekre.

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
---------------------	---

A világ keletkezésétől

Krisztus előtt 2000-ig

1. AZ ÜDVTÖRTÉNET SZÍNTERE ÉS FŐSZEREPLŐJE 9

1. 1 AZ ÜDVTÖRTÉNET SZÍNTERE: A TEREMTETT VILÁG	11
1. 11 <i>A világ teremtése a Bibliában</i>	11
A teremtésről szóló leírás (Ter 1, 1-25.31; 2, 1-4a)	11
1. 12 <i>A szöveg értelmezése</i>	12
1. 13 <i>A neked szóló üzenet</i>	13
1. 2 AZ ÜDVTÖRTÉNET FŐSZEREPLŐJE: AZ EMBER	14
1. 21 <i>Az ember teremtése a Bibliában</i>	14
a) Az isteni képmás születése az első teremtés-elbeszélésben (Ter 1, 26-30)	14
b) Az ember létrejötte a második teremtés-elbeszélésben (Ter 2, 4b-25)	15
1. 22 <i>A szövegek értelmezése</i>	16
1. 23 <i>Elgondolkoztató kérdések</i>	16
1. 3 AZ EMBER ELSŐ KUDARCA ÉS AZ ISTENI SEGÍTSÉG ÍGÉRETE	17
1. 31 <i>A bűnbeesés a Bibliában</i>	17
A bűnbeesésről szóló leírás (Ter 3, 1-24)	17
1. 32 <i>A szöveg értelmezése</i>	18
1. 33 <i>A bibliai szöveg tanulása</i>	19
1. 4 A BŰN TERJEDÉSE ÉS ISTEN IRGALMÁNAK MEGNYILVÁNULÁSA	20
1. 41 <i>A Biblia a bűn terjedéséről</i>	20
a) Káin és Ábel (Ter 4, 1-16)	20
b) A vízözön (Ter 6, 1-2.12-21; 7, 1.11.17-19; 8, 1-4; 9, 8-13)	21
c) A bábéli nyelvzavar (Ter 11, 1-9)	22
1. 42 <i>A szövegek értelmezése</i>	23
1. 43 <i>A bűn terjedése életedben</i>	24

Kr. e. 2000-től

1200-ig

2. ISTENÉLMÉNYEK ÁBRAHÁMTÓL MÓZESIG 25

2. 1 ÁBRAHÁM ISTENÉLMÉNYE	28
2. 11 <i>A Biblia Ábrahám istenélményeiről</i>	28
a) Ábrahám meghívása és népének kiválasztása (Ter 12, 1-5; 15, 1-6; 21, 1-6)	28
b) Ábrahám istenképének fejlődése (Ter 18, 20-33)	29
c) Ábrahám hite (Ter 22, 1-18)	30
d) Az Ábrahámval kötött szövetség (Ter 15, 7-18)	31
2. 12 <i>A szövegek értelmezése</i>	32
2. 13 <i>Ábrahám sorsának ismétlődése életedben</i>	33

2. 2	ISTEN JELENLÉTE IZSÁK, JÁKOB ÉS JÓZSEF ÉLETÉBEN	34
2. 21	<i>Az isteni ígéret teljesülése Izsák, Jákob és József sorsában</i>	34
a)	Az Úr áldása Izsák életében (Ter 26, 1-6)	34
b)	Jákob küzdelme Istennel (Ter 32, 23-33)	34
c)	A Józsefről szóló novella (részletek a Ter 37., 41-42. és 45. fejezetéből)	35
2. 22	<i>A szövegek értelmezése</i>	37
2. 23	<i>A neked szóló bibliai üzenetek</i>	38
2. 3	A SZABADÍTÓ ISTEN MEGNYILATKOZÁSA A KIVONULÁS IDEJÉN	39
2. 31	<i>Bibliai szövegek Mózesről és a kivonulás eseményéről</i>	39
a)	Mózes meghívása és a kivonulás előkészítése (Kiv 3, 1-14.18-20).	39
b)	A zsidó húsvét (Kiv 12, 1-14).	40
c)	Átkelés a Sás-tengeren (Kiv 14, 15-31)	41
d)	A manna-csoda (Kiv 16, 11-15)	42
2. 32	<i>A szövegek értelmezése</i>	43
2. 33	<i>Elgondolkoztató kérdések</i>	44
2. 4	A TÍZPARANC SOLAT ÉS A MÓZESI SZÖVETSÉG	45
2. 41	<i>A Biblia a tízparancsolatról és a szövetségről</i>	45
a)	A tízparancsolat (Kiv 19, 1-6.16-20; 20, 1-18; 24,4a)	45
b)	A szövetségkötés (Kiv 24, 4b-8; 25, 8-11.16.31.37; 27, 1-2; 29, 38-39.42-43).	47
c)	A szövetség Istenétől kapott ígéret (Szám 22, 1-6.21-35; 24, 15-18)	48
2. 42	<i>A szövegek értelmezése</i>	49
2. 43	<i>Szövetségben élsz Istennel</i>	50

Kr. e. 1200-tól

931-ig

3.	ISTEN MEGTAPASZTALÁSA JÓZSUÉTÓL SALAMONIG	51
3. 1	ISTEN MŰKÖDÉSE JÓZSUE ÉLETÉBEN	54
3. 11	<i>Bibliai szövegek Józsue istenélményeiről</i>	54
a)	Józsue küldetése (Józs 1, 1-9).	54
b)	Jerikó bevétele (Józs 6, 1-16)	54
c)	A napsoda (Józs 10, 6-14)	56
3. 12	<i>A szövegek értelmezése</i>	57
3. 13	<i>Gondolkodj Józsuéhoz hasonlóan!</i>	57
3. 2	ISTENÉLMÉNYEK A BÍRÁK KORÁBAN	58
3. 21	<i>Bibliai szövegek a bírák korának istenélményeiről</i>	58
a)	A bírák korának szomorú tanulsága (Bír 2, 7-19)	58
b)	A szövetség ládája a filiszteusok kezén (1 Sám 5, 1-9.12; 6, 1-3)	59
c)	Sámson (Bír 16, 4-5.17-31)	60
d)	Sámuel vezetésével Sault királlyá választják (1 Sám 8, 1.3-5; 10, 17-25)	61
3. 22	<i>A szövegek értelmezése</i>	62
3. 23	<i>Megfontolandó kérdések</i>	63
3. 3	ISTEN SEGÍTSÉGÉNEK MEGTAPASZTALÁSA A KIRÁLYSÁG KEZDETI IDŐSZAKÁBAN	64
3. 31	<i>Isten jelenléte Dávid és Salamon életében</i>	64
a)	Dávid győzelme Góliát fölött (1 Sám 17, 1-9.16.32.40-51)	64
b)	Dávid király lesz és Jeruzsálemet teszi fővárossá (2 Sám 5, 1-3.6-7.9-10)	65
c)	A messiási eszme gyökerei Nátán jövendölésében (2 Sám 7, 1.4b.8-16)	66
d)	A Salamon építette templom mint a Jahvéval való találkozás színhelye (1 Kir 6,1; 8, 10-13.22-29.41-43)	66
3. 32	<i>A szövegek értelmezése</i>	67
3. 33	<i>A királyság szűletésének eseményeiből te is tanulhatsz</i>	68

4. ISTENÉLMÉNYEK A PRÓFÉTÁK ARANYKORÁBAN	69
4. 1 ILLÉS, ELIZEUS, ÁMOSZ ÉS ÓZEÁS AZ ÜDVÖZÍTŐ ISTEN SZOLGÁLATÁBAN	73
4. 11 <i>Isten üzenete Illés, Elizeus, Ámosz és Ózeás működésében</i>	73
a) Illés szimbolikus cselekedete a Jahve-hit védelmében (1 Kir 18, 1-2.16b-40)	73
b) Elizeus mint Illés szellemi örököse (2 Kir 2, 1-17)	74
c) Ámosz jövődölése Jahve napjáról (Ám 5, 18-24)	76
d) Az Isten megbocsátó szeretetét hirdető Ózeás (Óz 11, 1b-9)	76
4. 12 <i>Az elbeszélések és a próféciaék értelmezése</i>	77
4. 13 <i>A próféták nyomában jársz?</i>	78
4. 2 IZAJÁS ÉS MIKEÁS PRÓFÉCIÁI AZ ÜDVÖSSÉGET MUNKÁLÓ ISTENRŐL	79
4. 21 <i>Izajás és Mikeás messiási próféciai</i>	79
a) Izajás jövődölése az Emmánuelről (Iz 7, 10-17)	79
b) Izajás próféciaja a királyi gyermekről (Iz 8,23b - 9,6)	80
c) A Messiásra vonatkozó izajási ígélet (Iz 11, 1-9)	81
d) Mikeás jövődölése Dávid házának dicsőségéről (Mik 5, 1-4a)	81
4. 22 <i>A próféciaék értelmezése</i>	82
4. 23 <i>A beteljesült próféciaék korában élsz</i>	83
4. 3 ÜDVÖSSÉGET HIRDETŐ PRÓFÉTÁK A BABILONI FOGSÁG IDŐSZAKÁBAN	84
4. 31 <i>Jeremiás, Ezekeiel és Második Izajás üdvözítő Istene</i>	84
a) Jeremiás szavai az új szövetségről (Jer 31, 31-34)	84
b) Ezekeiel jövődölése Izrael igazi pásztoráról (Ez 34, 11-12.23-28)	85
c) A Jahve Szolgájáról szóló első dal Második Izajás jövődöléésében (Iz 42, 1-4)	86
d) A Jahve Szolgájáról szóló negyedik dal Második Izajásnál (Iz 52,13 - 53,12)	86
4. 32 <i>A szövegek értelmezése</i>	87
4. 33 <i>Az új szövetség szenvedő Szolgája életében</i>	88

5. A PERZSA KOR EMBERÉNEK TAPASZTALATA AZ ÜDVÖSSÉGET MUNKÁLÓ ISTENRŐL	89
5. 1 A PERZSA KOR PRÓFÉTAI IRODALMÁBAN TÜKRÖZŐDŐ ISTENÉLMÉNY	93
5. 11 <i>Bibliai szövegek a perzsa korról</i>	93
a) Ageus jövődölése az új templomról (Agg 1,15b - 2,9)	93
b) Zakariás látomása a két olajfáról (Zak 4, 1-4.6a.10b-11.14)	94
c) Malakiás próféciaja Jahve napjáról (Mal 2,17 - 3,5)	95
d) Joel szavai a Lélek kiadásáról (Jo 3, 1-5; 4, 1-2.18-20)	96
5. 12 <i>A szövegek értelmezése</i>	97
5. 13 <i>A próféciaék üzenete számokra</i>	98
5. 2 A PERZSA KOR BÖLCSESSÉGI ÉS LÍRAI IRODALMÁBAN MEGFOGALMAZÓDÓ ISTENTAPASZTALAT	99
5. 21 <i>Bibliai szövegek a bölcsességi és a lírai irodalomból</i>	99
a) A megszemélyesített bölcsesség (Péld 8, 22-36)	99
b) Az isteni bölcsesség rendelkezését elfogadó Jób (Jób 10, 1-19; 38, 1-13; 42, 1-6)	100
c) A népét átölelő isteni szeretet az Énekek énekében (Én 2,8 - 3,5)	102
5. 22 <i>A szövegek értelmezése</i>	103
5. 23 <i>A bölcsesség és az isteni szeretet üzenete számokra</i>	103

5. 3	A MESSIÁSRÓL ÉNEKLŐ ZSOLTÁROK	105
5. 31	<i>Messiási zsoltárszövegek</i>	105
a)	Az Úr fölkent Királya és a népek (Zsolt 2)	105
b)	Imádság a királyért (Zsolt 72; LXX: Zsolt 71)	106
c)	A királyi Messiás főpapsága (Zsolt 110; LXX: Zsolt 109)	108
5. 32	<i>A szövegek értelmezése</i>	109
5. 33	<i>A zsoltárok a te imádságaid is</i>	110

Kr. e. 333-tól

63-ig

6. VALLÁSI TAPASZTALAT A HELLÉN KORBAN 111

6. 1	AZ ÉPÜLETES IRODALOMBAN TÜKRÖZŐDŐ ISTENÉLMÉNY	115
6. 11	<i>Az épületes irodalom tanítása az üdvözítő Istenről</i>	115
a)	Isten egyetlen üdvözítő akarata (Jón 1, 1-15; 2, 1-5.11; 3,1 - 4,11)	115
b)	A gondviselést megtapasztaló Tóbit (Tób 12, 1-22)	118
c)	Eszter imája (Esz 4, 17n-17kk)	119
d)	Judit dicsőítő éneke (Judit 16, 1-10.13-17)	120
6. 12	<i>A szövegek értelmezése</i>	122
6. 13	<i>A bibliai szövegek a te épülésedre is szolgálnak</i>	123
6. 2	AZ APOKALIPTIKUS IRODALOMBAN JELENTKEZŐ ÍGÉRET 124	124
6. 21	<i>Apokaliptikus vigasztalások</i>	124
a)	Második Zakariás szavai a Messiásról (Zak 9, 9-10; 12, 9-11)	124
b)	Az Emberfia Dániel jövendölésében (Dán 7, 1-28)	125
c)	A végső idők leírása (Dán 12, 1-3)	128
6. 22	<i>A szövegek értelmezése</i>	129
6. 23	<i>Az apokaliptikus vigasztalások a te életedben</i>	129
6. 3	AZ ÜDVÖZÍTŐ ISTEN A HELLÉN KOR BÖLCSESSÉGI IRODALMÁBAN 130	130
6. 31	<i>Az élet értelmének keresése és az isteni bölcsesség</i>	130
a)	Az igazi bölcsesség (Préd 1, 12-14; 2, 1.4-17; 8, 10b-14; 8,16 - 9,1)	130
b)	A megszemélyesített bölcsesség beszéde (Sir 24, 1-2.5-17.23-37)	131
c)	Az üdvösség mint feltámadás (Bölcs 2, 1-10.19-24; 3, 1-9)	133
6. 32	<i>A szövegek értelmezése</i>	134
6. 33	<i>Hirdesd embertársaidnak a bölcsesség üzenetét!</i>	135
6. 4	AZ ÜDVÖSSÉGET ELŐKÉSZÍTŐ ISTEN A PATETIKUS TÖRTÉNETÍRÁSBAN 136	136
6. 41	<i>A makkabeusi kor istenélménye a Bibliában</i>	136
a)	Antióchosz megszentelteleníti a templomot (2 Makk 6, 1-16)	136
b)	A hét testvér vértanúsága (2 Makk 7, 1-19.24-29.39-42)	138
c)	A templom megtisztítása (2 Makk 10, 1-8)	139
6. 42	<i>A szövegek értelmezése</i>	141
6. 43	<i>A Makkabeusok buzdító példája életedben</i>	141

A SZENT JEROMOS BIBLIATÁRSULAT ÁLTAL 1997-BEN KÉSZÍTETT BIBLIAFORDÍTÁS KÖNYVEINEK NEVE ÉS RÖVIDÍTÉSE 143

TARTALOM 145